

Institut pro kriminologii
a sociální prevenci

Jana Hulmáková a kol.

Násilná kriminalita dětí mladších patnácti let

Násilná kriminalita dětí mladších patnácti let

Jana Hulmáková a kol.

Autorský kolektiv:

JUDr. Jana Hulmáková, Ph.D.

Mgr. Eva Biedermanová

PhDr. Jan Tomášek, Ph.D.

Mgr. Jiří Vlach

PhDr. Ilona Voldřichová

Recenzenti:

PhDr. Alena Marešová, Ph.D. (Policejní akademie ČR)

Mgr. Zuzana Podaná, Ph.D. (Katedra sociologie Filozofické fakulty UK Praha)

Technická spolupráce:

Lucie Černá

ISBN 978-80-7338-201-8

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2023

www.kriminologie.cz

Obsah

I. Úvod	8
I.1. Předmět a cíle výzkumu	10
I.2. Užité metody a výzkumný soubor	11
I.3. Základní terminologie	15
II. Násilí a agrese dětí z pohledu kriminologických teorií	22
II.1. Nejvýznamnější teorie násilí	23
II.2. Děti a násilné chování	25
III. Vývoj registrované násilné kriminality dětí mladších 15 let v ČR v letech 2008 až 2022	30
III.1. Faktory ovlivňující statistické údaje o kriminalitě	31
III.2. Vývoj registrované kriminality dětí mladších 15 let se zvláštním zřetelem na násilnou kriminalitu	32
III.3. Srovnání registrované kriminality dětí mladších 15 let v letech 2008 a 2018	46
IV. Expertní šetření	50
IV.1. Pracovníci diagnostických ústavů a dětských domovů se školou	51
IV.1.1. Výzkumný soubor	53
IV.1.2. Psychická zátěž a životní zkušenosti dětí	56
IV.1.2.1. Psychické zátěže	57
IV.1.2.2. Negativní životní zkušenosti	59
IV.1.3. Agresivní chování dětí	66
IV.1.4. Příčiny agresivního chování	71
IV.1.5. Agresivní chování dětí a pandemie covid-19	75
IV.1.6. Následky agresivního chování	77
IV.2. Pracovníci systému soudnictví ve věcech mládeže	82
IV.2.1. Výzkumný soubor	82
IV.2.2. Změny v charakteristikách násilných činů jinak trestných	83
IV.2.3. Změny ve způsobu provedení násilných skutků páchaných dětmi	85
V. Veřejnost a kriminalita dětí mladších patnácti let	90
V.1. Vývoj kriminality dětí v posledních deseti letech	92
V.2. Problémové chování dětí dnes a před deseti lety	92
VI. Analýza soudních spisů	96
VI.1. Srovnání násilných skutků dětí s uloženou ochrannou výchovou či ochranným léčením v letech 2008 a 2018	97
VI.1.1. Okolnosti násilných skutků	102
VI.1.2. Typ užitého násilí	106
VI.1.3. Míra plánování násilného skutku	112
VI.1.4. Následky násilného jednání	113
VI.1.5. Konkrétní formy násilného jednání	116
VI.1.6. Shrnutí poznatků ze srovnávací analýzy soudních spisů	120
VI.2. Násilná kriminalita dětí v roce 2018	121

VI.2.1. Výzkumný soubor	121
VI.2.2. Okolnosti násilných skutků	124
VI.2.3. Typ užitého násilí	126
VI.2.4. Míra plánování násilných skutků	132
VI.2.5. Následky násilného jednání	133
VI.2.6. Konkrétní formy násilného jednání	136
VI.2.7. Uložená opatření	137
VI.2.8. Shrnutí poznatků z analýzy soudních spisů z roku 2018	138
VII. Závěry a diskuze	140
Resumé	150
Summary	160
Použité prameny	170
Seznam použitých zkratk	178
Přílohy	180
Příloha 1 – Dotazník pro pracovníky DDŠ a DÚ	181
Příloha 2 – Dotazník pro soudce (Vybrané otázky vztahující se k problematice násilné kriminality a k obecným údajům o respondentech)	188
Příloha 3 – Dotazník státní zástupci (Vybrané otázky vztahující se k problematice násilné kriminality a k obecným údajům o respondentech)	190
Příloha 4 – Dotazník pro probační pracovníky (Vybrané otázky vztahující se k problematice násilné kriminality a k obecným údajům o respondentech)	192
Příloha 5 – Dotazník pro kurátory pro děti a mládež (Vybrané otázky vztahující se k problematice násilné kriminality a k obecným údajům o respondentech)	193
Příloha 6 – Vybrané otázky z dotazníku CVVM vztahující se k problematice domácího násilí	194

I.

Úvod

Kriminalita dětí, a zvláště pak velmi závažné skutky násilné povahy, patří mezi jevy, které přitahují pozornost celé společnosti. Ačkoli se z hlediska kriminálních statistik jedná o případy spíše výjimečné, média jim ve zpravodajství věnují značný prostor, čímž mohou představy veřejnosti o rozsahu, typických projevech i vývojových tendencích tohoto typu trestné činnosti notně zkreslit. V některých případech dokonce nabývá mediální zájem o násilí páchané dětmi až podoby určité „morální paniky“, vytvářející u občanů dojem, že brutalita či agresivita pachatelů z řad dětí postupně roste do nebyvalé podoby a začíná se vymykat všem dostupným nástrojům na její kontrolu (Brown, 2005). V podobném duchu o tomto tématu diskutuje i část odborníků a nelze přehlédnout, že výroky o nárůstu agresivity a brutalitě násilných skutků páchaných dětmi se objevují i v oficiálních materiálech z oblasti trestní politiky (srov. např. Ministerstvo vnitra ČR, 2017; Nejvyšší státní zastupitelství, 2015). Někteří autoři se proto právem obávají, že atmosféru, která je takto navozována, lze následně snadno zneužít k prosazení populistických trestně-právních opatření (Ščerba, 2003).

Problematické násilné kriminality, včetně otázky zvyšování její závažnosti, resp. nárůstu brutality, který se však netýkal specificky věkové kategorie dětí mladších 15 let, se věnoval poměrně nedávno jiný výzkum IKSP. Ten však zmiňované tvrzení nepotvrdil. Vycházel zejména z expertního šetření, realizovaného v období let 2014 a 2015, primárně mezi příslušníky policie a soudními lékaři. Méně zastoupeni byli např. státní zástupci či soudci. Názory expertů na tuto otázku nebyly jednoznačné, přičemž nebylo možné dovodit, že by docházelo k nárůstu těchto mimořádných násilných jevů, ale spíše ke zklidnění a stabilizaci násilné kriminality (Marešová et al., 2015).

Z pohledu kriminologie je k uvedené problematice nutno přistupovat obezřetně a s vědomím všech úskalí, na něž při snaze hodnotit trend násilné kriminality dětí nevyhnutelně narazíme. Zásadní je ostatně již samotné vymezení termínů násilí, agrese či agresivita. Ačkoli se může zdát, že existuje jasná shoda, jakého okruhu chování se tyto pojmy týkají, ve skutečnosti jejich obecně přijímanou definici nenajdeme. Rozdíl mezi přístupem různých autorů či studií přitom mohou být zásadní i do té míry, že zatímco někdy je násilí omezováno pouze na útoky fyzické, jindy se uplatňuje pojetí výrazně širší, počítající i s takovými formami jednání, jako je násilí verbální či psychické. Obdobně se při úvahách o růstu či poklesu násilného chování neobejdeme bez kritického náhledu na zdroje dat, z nichž budeme čerpat. Ať již se východiskem analýz stanou oficiální kriminální statistiky nebo kriminologické výzkumy zaměřené přímo na pachatele či oběti násilí, vždy je nutné zohlednit, jaké faktory a do jaké míry mohou ovlivnit jejich výpovědní hodnotu. Pokud tak neučiníme, v podstatě jakékoli závěry týkající se případného růstu nebo poklesu násilné kriminality dětí, resp. její závažnosti, budou zavádějící. K zodpovězení části otázek, které si společnost v dané souvislosti klade, navíc potřebná a relevantní data k dispozici nejsou. Ve statistikách i některých výzkumech sice můžeme sledovat měnící se počty skutků určitého druhu, jako jsou loupeže či ublížení na zdraví, avšak platnost výše zmíněných výroků o rostoucí brutalitě či surovosti útočníků vůči obětem lze na jejich základě ověřit jen ve velmi omezené míře. Detailnější informace o chování pachatele a o dopadu útoku na poškozeného totiž tyto zdroje zpravidla neposkytují.

Kriminologové si význam závažnosti páchaných skutků při posuzování stavu, struktury či vývoje kriminality a jejich jednotlivých druhů velmi dobře uvědomují. Není pochyb,

že i zločiny, spadající do totožné kategorie či naplňující stejnou skutkovou podstatu, se mohou ve skutečnosti výrazně lišit, budeme-li je posuzovat podle již zmíněných následků, které mají pro oběť. Pokusy měřit tzv. „tíži kriminality“ se proto staly součástí kriminologických analýz již od poloviny dvacátého století. Asi nejnámější je v tomto směru práce amerických kriminologů T. Sellina a M. Wolfganga, kteří pro dané účely zkonstruovali bodové škály, založené na údajích o počtu obětí, intenzitě útoku či výši způsobené škody (srov. např. Gřivna et al., 2019; Válková et al., 2019). Jiní autoři se přiklánějí spíše k využití dostupných informací o rozhodování soudů, neboť lze předpokládat, že výše či typ trestů, které jsou za různé trestné činy ukládány, odrážejí relativně dobře i závažnost konkrétních skutků. Příkladem takto pojatých nástrojů na zkoumání tíže kriminality je *Cambridge Crime Hard Index* (Sherman et al., 2016) či *Crime Severity Score*, na jehož vývoji se podílel britský Úřad pro národní statistiky (Ashby, 2017). Ve výzkumech násilné kriminality se pak dobře osvědčují i speciálně zaměřené výzkumné nástroje, které reflektují současné poznatky o lidské agresi a jejích dílčích typech. Badatelům poskytují možnost hlouběji analyzovat a následně také vzájemně porovnávat konkrétní skutky podle řady objektivních kritérií, které se týkají nejen následků či dopadů na poškozeného, ale též samotného průběhu útoku, užitých forem násilí, motivace pachatele či chování oběti před i při činu (Cornell et al., 1996).

Další ze způsobů, jak lze otázku zvyšující se agresivity či brutality zkoumat, představují expertní šetření. Pracovníci, kteří se v rámci své profese dlouhodobě setkávají s pachateli trestných činů a mají možnost sledovat tuto problematiku v delší časové perspektivě, by měli být schopni posoudit, zda v průběhu času dochází k výraznějším změnám. Kriminologové se tak prostřednictvím dotazníků či rozhovorů obracejí zejména na představitele policie, státních zastupitelství či soudů (u nás viz např. Marešová et al., 2015), v případě kriminality mládeže pak také na zaměstnance institucí, zapojených do systému výchovy a vzdělávání (srov. Tomášek, 2008; Večerka et al., 2009).

Ve výzkumu, jehož výsledky shrnuje tato publikace, jsme se pokusili výše nastíněné přístupy ke zkoumání násilné kriminality dětí zkombinovat. Domníváme se, že právě to je cesta, jak se k odpovědím na uvedené otázky přiblížit co nejvíce, byť jsme si vědomi i limitů, které se s nimi pojí.

I.1. Předmět a cíle výzkumu

Předmětem výzkumu, jehož výsledky jsou prezentovány v této studii, byla registrovaná kriminalita dětí mladších 15 let, včetně jejího vývoje, struktury a charakteristických rysů s důrazem na kriminalitu dětí mladších 15 let, které se dopustily násilných činů jinak trestných. Jedná se o sekundární předmět výzkumného úkolu IKSP nazvaného „Děti mladší 15 let v systému soudnictví ve věcech mládeže“, který byl primárně zaměřen na děti mladší 15 let jako subjekty v řízení dle hlavy III. ZSM, tj. jako osoby podezřelé ze spáchání činu jinak trestného v rámci prověřování v trestním řízení a dále jako adresáty opatření ukládaných dle hlavy III. ZSM, a také na systém soudnictví ve věcech mládeže – jeho fungování v tomto druhu řízení v aplikační praxi.

Cílem této části výzkumu bylo popsat aktuální stav a změny v rozsahu, intenzitě a struktuře kriminality dětí mladších patnácti let od roku 2008 se zvláštním zřetelem

na kriminalitu násilnou. Pozornost byla zaměřena také na zmapování situace v oblasti trendů nárůstu závažnosti či brutality u násilných činů jinak trestných. Jak již bylo řečeno výše, jedná se o dílčí cíl šířeji koncipovaného výzkumného úkolu „Děti mladší patnácti let v systému soudnictví ve věcech mládeže“, jehož primárním cílem bylo popsat a zhodnotit situaci v oblasti zacházení s dětmi mladšími patnácti let v systému soudnictví ve věcech mládeže, a to zejména, zda, případně do jaké míry, jsou naplňovány základní cíle a principy tohoto řízení, tak, jak jsou vymezeny v ZSM. Výsledky tohoto výzkumu budou publikovány samostatně.

I.2. Užití metody a výzkumný soubor

V rámci této dílčí části výzkumu byly využity jak kvantitativní, tak kvalitativní metody výzkumu. Konkrétně se jednalo zejména o následující metody a výzkumné techniky:

- analýzu české i zahraniční odborné literatury;
- analýzu příslušných právních předpisů;
- analýzu statistických údajů o registrované kriminalitě dětí mladších 15 let a dětech mladších 15 let v systému soudnictví ve věcech mládeže, konkrétně statistických údajů Policie ČR a statistických údajů Ministerstva spravedlnosti – údajů státních zastupitelství, a to jak oficiálně zveřejňované údaje, tak zvláštní sestavy vytvořené v rámci databáze CSLAV¹;
- analýzu soudních spisů v řízení dle hl. III. ZSM² ve věcech dětí mladších 15 let – jako výzkumný nástroj byl pro tuto část výzkumného úkolu vytvořen záznamový arch, zaměřený na násilné činy jinak trestné, inspirovaný především manuálem na měření závažnosti násilné kriminality (Cornell et al., 1996) a také záznamovým archem DELIKT³ (Blatníková et al., 2015);
- dotazníkové šetření mezi soudci pro mládež, státními zástupci specializovanými na problematiku dětí mladších 15 let, kurátory pro děti a mládež a probačními pracovníky specializovanými na mládež – zaměřené na aktuální problémy fungování systému soudnictví ve věcech mládeže v případě dětí mladších 15 let;
- dotazníkové šetření mezi odbornými zaměstnanci a řediteli dětských domovů se školou a diagnostických ústavů, kam jsou umisťovány děti mladší patnácti let s nařízenou ochrannou výchovou, zaměřené na zjišťování charakteristických rysů a také případných změn v projevech násilného chování dětí mladších 15 let s nařízenou ochrannou výchovou;

1 V případě sestav z databáze CSLAV je třeba počítat s tím, že se jedná o pravomocně skončené věci, jejichž statistické listy byly v příslušných letech odeslány do statistické evidence Ministerstva spravedlnosti (CSLAV). To se s ohledem na praxi soudů se zasíláním statistických listů nemusí zcela překrývat s tím, v jakém roce byla věc pravomocně skončena. Je třeba počítat s tím, že některé věci, které byly skončeny na konci předchozího roku, mohly být zaslány až v příslušném roce, a naopak, věci, které byly pravomocně skončeny na konci předmětného roku, byly odeslány do statistické evidence až v roce následujícím. Proto je třeba tam, kde se v textu hovoří o pravomocně skončených věcech v daném roce, nutně s tímto malým posunem počítat.

2 Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZSM).

3 Záznamový arch DELIKT byl vytvořen v rámci projektu Násilná sexuální kriminalita v ČR řešeného v IKSP v letech 2012–2015 s využitím účelové podpory Programu bezpečnostního výzkumu MVČR (BVII/2-VS, kód projektu VG20122014084).

- výzkum veřejného mínění „Vybraná témata vězeňství a trestní politiky“, realizovaný formou omnibusového šetření Centrem pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i. v období 11. 9.–15. 11. 2021. Jednalo se o šetření na reprezentativním vzorku obyvatelstva ve věku od 15 let, na základě kvótního výběru dle kraje, velikosti místa bydliště, pohlaví, věku. Výzkumným nástrojem byl standardizovaný dotazník, do kterého byly zařazeny otázky zpracované IKSP, včetně otázek zaměřených na problematiku dětí mladších 15 let. Metoda sběru dat spočívala v osobním rozhovoru tazatele s respondentem – kombinace dotazování PAPI (75 %) a CAPI (25 %). Data byla vážena.⁴ Celkový počet respondentů byl 1 015 osob.

V rámci zpracování získaných dat z analýzy spisů a dotazníkových šetření byla použita deskriptivní a bivariétní statistika, a to prostřednictvím programu SPSS.

Při realizaci výzkumu, sběru, zpracování a dalším nakládání se získanými daty se postupovalo v souladu s etickými zásadami vědecké práce, příslušnými právními předpisy i vnitřními předpisy IKSP, včetně zajištění ochrany osobních údajů. Všechny výstupy byly anonymizovány. V případě proběhlých dotazníkových šetření byla zaručena anonymita respondentů.

Hlavní část výzkumu byla zaměřena na dvě základní oblasti, a to na *analýzu spisů a dotazníkové šetření mezi experty* – pracovníky všech významných institucí, kteří se dostávají při své činnosti v rámci soudnictví ve věcech mládeže do kontaktu s dětmi mladšími 15 let.

V případě analýzy spisů byly vytvořeny 2 rozdílné výzkumné soubory.

1. V prvním případě jsme chtěli porovnat, zda *se nějak změnila situace v závažnosti či brutalitě u násilných činů jinak trestných*. Pro srovnání jsme zvolili roky 2008 a 2018. Již při přípravě projektu jsme narazili na jeden výrazný limit v tom, že statistické vykazování opatrovnických spisů, kam je zařazeno řízení dle hlavy III. ZSM, neumožňuje vyhledávání na základě právní kvalifikace činů jinak trestných. Na druhou stranu umožňuje třídění podle druhu uloženého opatření, včetně ochranné výchovy a ochranného léčení.⁵ S ohledem na vymezení podmínek u těchto dvou opatření je možné, zejména v případech obligatorní⁶ ochranné výchovy, usuzovat, že se často bude jednat právě o velmi závažné druhy násilné kriminality. Nicméně i v ostatních případech se jedná o nejpřísnější opatření, která lze dítěti uložit a jsou cílena na děti, u kterých jsou identifikovány již velmi výrazné poruchy chování. Proto jsme se pro účely tohoto srovnání omezili pouze na případy dětí mladších 15 let, kterým byla uložena tato opatření. Při interpretaci získaných poznatků je tedy třeba brát do úvahy, že nejde o srovnání násilné

4 Vážící proměnné byly vzdělání X NUTS 2, věk X NUTS 2, pohlaví X kraj, velikost místa bydliště X věk a vzdělání X věk. Zdrojem dat pro vážení byl Český statistický úřad.

5 V roce 2008 nebylo možné ještě dětem mladším 15 let ochranné léčení ukládat. V těchto případech se zpravidla ukládala ochranná výchova.

6 V případě ochranné výchovy je dle § 93 odst. 2 ZSM toto opatření soudem pro mládež ukládáno obligatorně v případech, kdy v době spáchání činu již dítě dovršilo 12 let, ale bylo mladší 15 let, pokud se jednalo o čin jinak trestný, za který lze dospělému pachateli uložit výjimečný trest – tedy právě nejzávažnější případy násilné kriminality.

kriminality obecně u celé populace dětí mladších 15 let, projednávaných před soudem pro mládež, ale *srovnání násilné kriminality (činů jinak trestných) u dětí, kterým byla pro násilnou kriminalitu uložena ochranná výchova či ochranné léčení.*

Ze spisů všech okresních soudů⁷ ve věcech, které se týkají řízení dle hlavy III. ZSM pravomocně skončených uložením ochranné výchovy, které byly zjištěny na základě statistických listů O (opatrovnická agenda), odeslaných do justiční databáze CSLAV⁸ v období od 1. 1. 2008 do 31. 12. 2008 (celkem 81 spisů) a spisů pravomocně skončených uložením ochranné výchovy či ochranného léčení, zjištěných na základě statistických listů O, odeslaných a evidovaných jako uzavřené v databázi CSLAV v období od 1. 1. 2008 do 31. 12. 2018 (celkem 37 spisů), jsme vybrali všechny spisy, kde činy jinak trestné splňovaly podmínky násilné kriminality (blíže k vymezení násilné kriminality pro účely analýzy spisů kap. I.3.). Celkem byla tímto způsobem provedena analýza 58 spisů (viz kap. VI.1.). Předmětem zkoumání byly násilné skutky, kterých se tyto děti dopustily. V případě, že se v rámci jednoho spisu dítě dopustilo více násilných skutků, byl vyplněn záznamový arch pro nejzávažnější násilný skutek. Vzhledem k tomu, že smyslem bylo porovnání skutků, a nikoli jejich pachatelů, každé dítě je v souboru zastoupeno pouze jedním činem.

2. V druhém případě jsme pro *popis násilné kriminality u celkové populace dětí projednávaných před soudy pro mládež v roce 2018, s ohledem na již výše zmíněnou nemožnost vyhledávání dle právní kvalifikace činů jinak trestných, podpůrně využili výzkumný soubor, který byl vytvořen pro účely analýzy spisů v rámci primárního cíle tohoto výzkumu* – tj. zhodnocení situace v oblasti zacházení s dětmi mladšími patnácti let v systému soudnictví ve věcech mládeže. Jeho součástí bylo naplňování principů ZSM a také sledování dodržování procesních práv dětí a dalších aspektů řízení dle hlavy III. ZSM. Při výběru jsme brali do úvahy i potřebu porovnat, zda se nějak situace liší v případech soudů s nižším nápadem, ve srovnání se soudy s průměrným nápadem či soudy s největším nápadem. Zároveň to vedlo k určitému naddimenzování případů soudů s nižším a průměrným nápadem. To může samozřejmě do jisté míry ovlivnit výsledky právě této dílčí části výzkumu, s ohledem na to, že rozložení kriminality těchto dětí, včetně rozsahu a struktury násilné kriminality, může být z geografického hlediska jiné. To je třeba brát do úvahy i při interpretaci výsledků.

Základní soubor pro účely primárního cíle výzkumu tvořily všechny spisy okresních⁹ soudů, které se týkaly řízení dle hlavy III. ZSM, které byly pravomocně skončeny a jejichž statistické listy O (opatrovnická agenda) byly odeslány do databáze CSLAV v období od 1. 1. 2018 do 31. 12. 2018, a to bez ohledu na způsob skončení věci (celkem 1 399 spisů).¹⁰

7 Okresním soudem se zde rozumí i obvodní soudy v Praze a Městský soud v Brně.

8 Jednalo se o pravomocně skončené věci, jejichž statistické listy O (opatrovnická agenda) byly v příslušných letech, tj. 2008 a 2018, odeslány do statistické evidence Ministerstva spravedlnosti (CSLAV). To se s ohledem na praxi soudů se zasíláním statistických listů nemusí zcela překrývat s tím, v jakém roce byla věc pravomocně skončena. Je třeba počítat s tím, že některé věci, které byly skončeny na konci předchozího roku, mohly být zaslány až v příslušném roce a naopak, věci, které byly pravomocně skončeny na konci předmětného roku, byly odeslány do statistické evidence až v roce následujícím.

9 Okresním soudem se zde rozumí i obvodní soudy v Praze a Městský soud v Brně.

10 Viz přiměřeně pro rok 2018 pozn. pod čarou 8.

Výběrový soubor (pro účely primárního cíle výzkumu) byl sestaven tak, že v rámci každého soudního kraje byl vybrán soud s nejmenším počtem spisů, soud s největším počtem spisů a soud s průměrným počtem spisů v daném soudním kraji.¹¹ U takto vybraných soudů byly do výběrového souboru zařazeny všechny spisy, v případě soudů s nejvyšším a středním nápadem počtu věcí byl stanoven maximální limit 17 spisů, které pak byly vybrány náhodným výběrem (prostřednictvím generátoru náhodných čísel). Pokud u některého z těchto soudů fungovalo více soudců pro mládež (dle spisové značky), byly spisy vybírány tak, aby byl výběr proporcionální dle výše nápadu pro jednotlivé soudce. Na základě tohoto výběru bylo celkem analyzováno 254 spisů, které se týkaly 256 dětí¹² z 24 soudů. Z nich byly *pro účely této části výzkumu vybrány pouze ty, které dle popisu skutku v rozsudku splňovaly námi vymezená kritéria pro násilnou kriminalitu* (blíže kap. I.3.) a zároveň zde byla splněna podmínka, že v rámci řízení bylo shledáno, že dítě čin jinak trestný spáchalo, a bylo mu proto *uloženo opatření dle § 93 ZSM, nebo bylo upuštěno od jeho uložení*. Tyto podmínky splňovalo 67 spisů, které se týkaly 67 dětí, které se pak staly předmětem analýzy. Předmětem zkoumání byly *násilné skutky*, kterých se děti, kterých se tyto spisy týkaly, dopustily. V případě, že v rámci jednoho spisu spáchalo dítě více násilných skutků, byl vyplněn záznamový arch vždy dle nejzávažnějšího činu.

Druhou hlavní částí výzkumu bylo expertní dotazníkové šetření. I zde se jednalo o 2 rozdílná dotazníková šetření.

V prvním případě se jednalo o dotazníkové šetření mezi *soudci pro mládež, státními zástupci se specializací na protiprávní činy mládeže, činy jinak trestné spáchané dětmi mladšími 15 let a trestné činy spáchané na mládeži a v rámci mimotrestní působnosti se specializací na sociálně-právní ochranu dětí a řízení ve věcech dětí mladších 15 let, kurátory pro děti a mládež a probačními pracovníky se specializací na mládež*. K účasti na dotazníkovém šetření byly osloveny všechny okresní soudy a okresní a krajská státní zastupitelství s ohledem na to, že v prvním stupni jsou příslušné k rozhodování v těchto věcech vždy okresní soudy a dozor nad prověřováním zajišťují, v závislosti na závažnosti činu jinak trestného, okresní a krajská státní zastupitelství. Dále byla oslovena všechna pracoviště OSPOD obcí s rozšířenou působností, v případě statutárních měst a Prahy i příslušná pracoviště OSPOD na úrovni městských částí či obvodů, a všechna střediska Probační a mediační služby.

Výběrový soubor byl vytvořen tak, že prostřednictvím předsedů soudů, vedoucích státních zástupců, ředitelství PMS a vedoucích příslušných oddělení OSPOD, zabývajících se problematikou kurately pro děti a mládež, byl k vyplnění osloven ten pracovník, který měl předmětnou agendu ve své kompetenci. V případě, že jich na příslušném pracovišti působilo více, byl osloven pracovník s největší zkušeností v dané problematice. V případě státních zástupců, kde nebyly specializace na trestní a mimotrestní působnost v dané oblasti kumulované, byl osloven pracovník z každé z těchto dvou specializací. Přitom se počítalo s určením náhradníků. Dotazníkové šetření proběhlo prostřednictvím online internetové platformy Click4Survey, což zajistilo plnou anonymitu respondentů. Část

11 V případě, že v některé kategorii bylo více soudů, byl proveden náhodný výběr.

12 Ve dvou případech bylo vedeno pod stejnou spisovou značkou řízení o dvou dětech, sourozencích.

otázek se zaměřila právě na problematiku vývoje kriminality s důrazem na násilnou kriminalitu. Dotazníky se u jednotlivých profesí lišily dle jednotlivých oslovených profesí, nicméně některé otázky se shodovaly, což umožnilo následné srovnání.

V druhém případě se jednalo o dotazníkové šetření *mezi odbornými zaměstnanci a řediteli dětských domovů se školou a dětských diagnostických ústavů*. Jedná se o zařízení, kde je vykonávána ochranná výchova v případě dětí mladších 15 let, které se dopustily činu jinak trestného, přičemž se jevílo jako vhodné doplnit analýzu spisů (viz výše) v tomto směru také o poznatky z expertního šetření. Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě starší 12 let, ale mladší 15 let s uloženou ochrannou výchovou, pokud se v jeho chování projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Nicméně s ohledem na možné zkreslení, že respondenti budou vypovídat spíše o mladistvých, jsme pracovníky výchovných ústavů do vzorku nezařadili. Základní soubor tvořili všichni ředitelé dětských domovů se školou a diagnostických ústavů pro děti a vybraní odborní zaměstnanci těchto zařízení, konkrétně vychovatelé, psychologové, etopedi a speciální pedagogové. Osloveny byly všechny dětské domovy se školou a dětské diagnostické ústavy dle Databáze ústavní výchovy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Jednalo se celkem o 39 zařízení.¹³ Ředitelé těchto zařízení jsme požádali, aby sami dotazník vyplnili a aby jej zároveň předali vždy prvním z abecedního pořadí pracovníků na pozicích vychovatele, psychologa, etopeda a speciálního pedagoga. Současně byl stanoven přesný postup pro vyplnění dotazníku s ohledem na rozdíly mezi jednotlivými zařízeními, např. na skutečnost, že ředitel působil souběžně jako ředitel více zařízení, obdobně v případech, kdy konkrétní pracovník pracoval ve více pozicích, případně v různých zařízeních (blíže kap. IV.1.).

1.3. Základní terminologie

Navzdory zájmu, které násilí a násilná kriminalita vyvolává, je studium jevů s nimi spojených výrazně komplikováno nejednoznačným přístupem k samotnému vymezení příslušných pojmů. U případů, jako jsou vražda nebo těžké ublížení na zdraví v úmyslné formě, pochybnosti nevznikají, avšak násilí či agrese nabírají také forem jiných, méně závažných a s hůře vyjádřitelným dopadem na oběť. Zde se již názory budou velmi pravděpodobně lišit (Levi et al., 2007). Za násilné či agresivní lze v zásadě označit velmi široké pole aktivit různého typu, od útoků fyzických až po formy verbální, což činí z pokusů o obecnou definici nelehký, nebo dokonce neřešitelný úkol (Budd, 1999). Situaci navíc komplikuje skutečnost, že naše vnímání násilí se neodvíjí jen od obsahu samotného jednání, které posuzujeme, ale též od podmínek či kontextu, za nichž se odehrává (Waddington et al., 2006). Roli hraje také sociální a kulturní perspektiva, díky níž jsou násilí či agrese odlišně vnímány v různých zemích či společenských skupinách (Delaney, 2021). Na tato úskalí přirozeně narazíme i v okamžiku, kdy se rozhodneme zabývat násilným chováním dětí. Také v tomto případě musí být jednoznačně určeno, jaké konkrétní formy jednání budou předmětem našeho zájmu.

Termín **agrese** je odvozen z latinského pojmu „aggređi“, který lze přeložit jako „útočení“ či „přiblížení“ (Jedlička & Kořa, 1998). Většina autorů ji vymezuje jako *nepřátelský*

¹³ Počet všech zařízení daného typu je ve skutečnosti vyšší, neboť u některých z uvedených 39 jsou zřízena také odloučená pracoviště.

akt, útok či jednání s úmyslem ublížit druhému (Gřivna et al., 2019), byť cílem agrese se v případě sebepoškozování může stát i sám útočící jedinec (Nakonečný, 1999), nebo ji lze směřovat vůči zvířatům (Alleyne & Parfitt, 2018) či věcem (Zoubková & Moulisová, 2004). **Agresivitou** se pak rozumí připravenost k agresi, tedy jakási *obecnější tendence, pohotovost či navyklý způsob útočně se chovat* (Gřivna et al., 2019), eventuálně rys osobnosti, který je s častým užíváním agrese spjatý (Válková et al., 2019). Kriminologie a příbuzné obory upřednostňují spíše termín **násilí** (Gřivna et al., 2019). To je někdy chápáno jako *extrémní forma agrese*, jindy jsou oba tyto termíny používány v podstatě jako *synonyma* (Čírtková, 2006), což je přístup, který jsme se rozhodli použít i v naší publikaci.

Porovnáme-li definice násilí nabízené různými autory, obvykle se liší v šíři jevů, které za násilné považují. Můžeme se setkat s *pojetím užším*, ztotožňujícím násilí *pouze s útoky fyzickými*, a pojetím *širším*, které zahrnuje *výhrůžky, zastrašování, urážky či emocionální a psychické týrání* (Budd, 1999). S tímto širším vymezením se lze setkat v odborné literatuře poměrně často. Důvodem je nepochybně snaha zohlednit situaci oběti, pro niž mohou být následky verbálních forem násilí či psychického týrání stejné, ne-li dokonce horší než újmy způsobené přímým fyzickým napadením (Bowie, 2002). Příkladem širěji koncipovaného pojetí násilí je často citovaná definice Světové zdravotnické organizace, rozumějící *násilím úmyslné užití nebo hrozbu užití fyzické síly či moci proti sobě samému, jiné osobě nebo skupině či společnosti osob, které způsobí nebo s vysokou pravděpodobností může způsobit zranění, smrt, psychické ublížení, strádání nebo újmu* (Krug et al., 2002).

Vzhledem k tomu, že některé, zejména méně závažné formy násilí, nejsou trestné z hlediska konkrétních trestněprávních předpisů, objevíme v kriminologické literatuře také termíny „**kriminální agrese**“ či „**kriminální násilí**“. Rozumí se jimi takové násilné jednání, které ohrožuje či porušuje zájmy chráněné trestním právem (Gřivna et al., 2019; Mire & Roberson, 2011). Někdy pro odlišení tohoto, z pohledu kriminologie zásadního prvku, slouží i rozdílné užívání samotných termínů „agrese“ a „násilí“, kdy jde v obou případech o *útočně jednání způsobující škody či újmy oběti*, avšak pouze druhé z nich je *postížitelné trestním právem* (Tapscott et al., 2012).

Výzkumnou činnost v oblasti násilí a jeho konkrétních podob může do značné míry usnadnit klasifikace na určité druhy či typy. Platí to zejména o rozdělení násilí na instrumentální (chladné) a afektivní (emocionální, expresivní). Tyto kategorie jsou běžně využívány jak v domácí, tak zahraniční odborné literatuře (viz např. Válková et al., 2019; Wieviorka, 2009). Ve studiích, věnujících se násilnému chování dětí, se můžeme setkat také s termíny proaktivní a reaktivní agrese, které zavedli v osmdesátých letech autoři Dodge a Coie (srov. Kempes et al., 2005) a které lze v zásadě využít ve stejném smyslu jako dva výše uvedené typy. Pro *instrumentální* (respektive proaktivní) násilí je příznačné, že jde o chování *programované a cílevědomé*, tedy užitě pro dosažení subjektivně významné hodnoty. Často mu předchází plánování (být někdy i velmi krátkodobé) a promýšlení různých variant průběhu. Postoj k oběti bývá neutrální, útočník se vůči ní nevyhraňuje nepřátelsky, a tak při činu většinou absentuje silnější afektivní doprovod či vybuzení autonomního nervového systému. Afektivní (respektive reaktivní) násilí, někdy označované i jako *zlostné, impulzivní, spontánní či expresivní*, je *naproti tomu neprogramované*. Typicky se objevuje po předchozí konfliktní interakci s obětí, díky čemuž jej provázejí nepřátelské emoce, jako jsou hněv či zlost, přičemž autonomní nervový systém je excitován ve vyso-

ké míře. K útoku dochází náhle a impulzivně, bez promýšlení jeho průběhu či následků. Brutalita, vysoká intenzita či touha oběti ublížit je tudíž u tohoto druhu agrese častější než u agrese instrumentální.

Zdánlivě jednoduché rozdělení násilných skutků na uvedené dva typy ale někteří autoři kritizují (Tapscott et al., 2012). Ve skutečnosti se totiž velmi často prolínají, neboť i násilí, které je vedeno s ryze racionálním cílem dosáhnout určitého zisku, mohou provázet prvky zvýšeného emočního vzrušení. Uvedeme-li jako příklad loupež, pachatel je sice primárně motivován vidinou kořisti a jedná za účelem jejího získání, avšak současně může při útoku zažívat jisté potěšení či uspokojení z převahy, kterou nad obětí má, nebo ze strachu, který v ní vyvolá. Řešením, ke kterému se řada výzkumníků při analýze násilných deliktů kloní, může být vytvoření kategorií *smíšených*, které počítají s dílčími prvky obou typů, respektive s posouzením, který z nich u konkrétního činu dominuje (Cornell et al., 1996).

Nabízejí se také typologie další, zohledňující mimo jiné hledisko míry regulace chování (násilí *programované* a *neprogramované*), povahy interakce (násilí *ofenzivní*, či *defenzivní*), množství subjektů (*individuální*, *dyadické* a *skupinové*), nebo přiměřenosti útoku (Válková et al., 2019). V souvislosti s posledně uvedeným kritériem, odkazujícím na adekvátnost, či neadekvátnost útoku, využívají někteří autoři termínu **brutalita** (Marešová et al., 2015). Podle Čírtkové (2006) se jedná o *nepřiměřenou a odbrzděnou agresi, u níž můžeme pozorovat prvky týrání oběti*. Takový způsob provedení násilného skutku navíc podle citované autorky v některých případech poukazuje na narušenou strukturu a dynamiku osobnosti pachatele.

Uvážíme-li zmíněné obtíže s obecnou definicí násilí či jeho jednotlivých typů, není překvapivé, že jedním z nejužívanějších přístupů v kriminologických výzkumech je snaha vyjmenovat konkrétní formy či příklady chování, jimiž se autoři hodlají zabývat (Hamby, 2017). Praktické je to zejména v šetřeních, kdy je nutno zajistit, aby všichni zúčastnění chápali příslušné termíny a pojmy jednotným způsobem (Waddington et al., 2006). Platí to například o výzkumech typu self-reportů, v nichž jsou respondenti tázáni na vlastní trestnou činnost (Tomášek, 2013), nebo o viktimologických studiích, zaměřených na zkušenosti s viktimizací (Roubalová et al., 2019). Ze stejného principu jsme vycházeli při tvorbě výzkumných nástrojů, zejména pak pro analýzu spisů či při formulaci otázek do omnibusového i expertního šetření.

S pojmem násilí se setkáváme i v rámci trestněprávních norem. Použití násilí či pohrůžky násilí je přímo znakem některých skutkových podstat. V trestním zákoníku¹⁴ (dále jen TrZ) není definice pojmu násilí přímo obsažena, nicméně se dle Šámala et al. (2012a, s. 1305) jedná o „*použití fyzické síly k překonání nebo zamezení odporu*“, a to buď ve formě vis absoluta (zde je zcela vyloučena vůle oběti) či vis compulsiva (násilím se působí na vůli oběti).

Zároveň je třeba uvést, že ve smyslu § 119 TrZ se pod pojem násilí řadí i případy, kdy je čin spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lstí (např. jí opije a pak jí sebere věci).

¹⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Vzhledem k tomu, že poměrně často dochází při násilné kriminalitě v různém rozsahu k porušení zdraví oběti, trestní právo rozlišuje z hlediska porušení zdraví dvě základní formy, a to **ublížení na zdraví**, kterým se dle § 122 odst. 1 TrZ rozumí *takový stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života* poškozeného a který *vyžaduje lékařského ošetření*. Druhou formou je **těžká újma na zdraví**, kterou se dle § 122 odst. 2 TrZ rozumí *vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění, přičemž zároveň musí naplňovat alespoň jeden z druhů poškození zdraví* uvedených v tomto ustanovení, tedy konkrétně zmrzačení, ztrátu nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti, ochromení údu, ztrátu nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí, poškození důležitého orgánu, zohyzdění, vyvolání potratu nebo usmrcení plodu, mučivé útrapy, nebo delší dobu trvající poruchu zdraví.

Z hlediska jednoho z cílů výzkumu, tj. zjištění, zda se nějak v čase mění závažnost, resp. brutalita, při páchání násilné kriminality dětí mladších 15 let, může být určitým pomocným vodítkem i to, zda byl čin spáchán **surovým či trýznivým způsobem**. To je obecná přitěžující okolnost dle § 42 písm. c) TrZ a v případě týrání zvířat je tento způsob provedení i znakem skutkové podstaty dle § 302 odst. 1 TrZ. Surový způsob provedení je charakterizován právě tím, že vykazuje *vyšší míru brutality a bezcitnosti* pachatele, trýznivý způsob spíše odráží *zvýšené fyzické či duševní strádání oběti* (Šámal et al., 2012a). Ještě vyšší míra závažnosti je pak dána v případě spáchání činu **zvlášť surovým či trýznivým způsobem** provedení. I zde existují skutkové podstaty, které takový znak v sobě přímo obsahují, přičemž se jedná o okolnosti, které podmiňují použití vyšší trestní sazby. Těchto skutkových podstat není příliš mnoho. V případě dětí mladších patnácti let pak připadají do úvahy především kvalifikovaná skutková podstata vraždy dle § 140 odst. 3 písm. i) TrZ a týrání zvířat dle § 302 odst. 3 písm. c) TrZ. *Zvlášť surový způsob provedení* je vykládán v judikatuře, např. v rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 11. 1991, sp. zn. 7 To 62/91, tak, že jde o útok, který vykazuje extrémně vysokou míru brutality, která se podstatně vymyká z běžného způsobu provedení u většiny činů tohoto druhu, přičemž se však nevyžaduje, aby zároveň vyvolával zvýšenou trýzeň poškozeného. Zpravidla je použito většího počtu nástrojů či mechanismů. Na druhou stranu není např. dle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 2. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1584/2015 vždy třeba, aby „bylo užito větší množství nástrojů či mechanismů, pokud jednání pachatele svědčí o takové míře brutality a intenzity, které se vymykají běžnému způsobu provedení u většiny činů tohoto druhu“. U *zvlášť trýznivého způsobu provedení* je např. dle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 6. 2014, sp. zn. 8 Tdo 462/2014 tento způsob naplněn v případě, že „je oběť vystavena bolestem na hranici snesitelnosti trvajícím třeba i po kratší dobu, nebo sice méně intenzivním, ale zato déle trvajícím, které velmi citelně zasahují celou osobnost poškozeného“. Určitým dalším pomocným hlediskem také může být, zda byl čin spáchán **zvlášť zavřehodným způsobem provedení činu**, který může spočívat právě např. „ve vyšší míře surovosti, zákeřnosti, zvláštní lsti, brutality či zvrhlosti při provedení činu, než jaká obvykle bývá spojena s tímto trestným činem“ (Šámal et al., 2012a, 740). Tento pojem má význam zejména v případech, kdy se sledují podmínky pro uložení výjimečného trestu. Nicméně prakticky se nevyskytuje, s výjimkou pytláctví, přímo jako znak skutkových podstat, což omezuje možnost jeho sledování na základě kriminálních statistik. Dalším indikátorem vyšší závažnosti (intenzity použitého násilí) provedení činu může být to, že čin byl spáchán **se zbraní**. V TrZ je v rámci definice pojmu spáchání činu se zbraní

zbraň vymezena poměrně velmi široce. Dle § 118 TrZ se jedná o případy, kdy pachatel nebo s jeho vědomím některý ze spolupachatelů užije zbraně k útoku, k překonání nebo zamezení odporu anebo jestliže ji k tomu účelu má u sebe, přičemž zbraní se zde rozumí, pokud z jednotlivého ustanovení TrZ nevyplývá něco jiného, *cokoli, čím je možno učinit útok proti tělu důraznějším*. Nemusí jít tedy jen o typické zbraně, jako jsou např. nůž či střelná zbraň. Použití zbraně v tomto smyslu je též znakem některých skutkových podstat. V rámci analýzy spisů jsme se pak zaměřili na způsob provedení útoku, včetně různých typů užitých zbraní (podrobněji kap. VI.). Vzhledem k tomu, že v rámci výzkumu sledujeme i období před účinností TrZ, je třeba uvést, že výše uvedené pojmy byly vykládány stejně i za účinnosti zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, ve znění účinném k 31. 12. 2009 (dále jen tr. zák.).

Stejně jako není k dispozici jednotná definice pojmu násilí, obdobný problém platí i v případě **násilné kriminality** (Válková et al., 2019). Lze se setkat s tím, že hlavním vodítkem pro zařazení konkrétního činu do různých skupin kriminality není násilí, ale spíše motiv pachatele. Dlouhodobě je pojem násilná kriminalita využíván v rámci policejních statistik v rámci TSK.¹⁵ Zde sice ve skupině násilné kriminality nalezneme většinu tradičních násilných činů jinak trestných, ale jsou tam zařazeny např. i některé skutkové podstaty nedbalostních trestných činů, či činů, kde se může jednat o násilí vůči věci. Naopak jiné činy jinak trestné, které splňují námi níže vymezenou definici násilného skutku, se v rámci policejních statistik nalézají v jiných kategoriích (blíže viz kap. III.).

Obecně lze dále shrnout, že v rámci systematiky zvláštní části TrZ jsou jednotlivé hlavy tříděny podle skupinových zájmů chráněných TrZ. To znamená, že činy, kde bylo užito násilí či pohrůžky násilí vůči jiné osobě či skupinám osob, se nacházejí ve více hlavách TrZ. Jedná se tedy nejen o trestné činy proti životu a zdraví a trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství, ale též např. trestné činy proti lidskosti, vybrané činy proti pořádku ve věcech veřejných, trestné činy obecně nebezpečné či trestné činy proti důstojnosti v sexuální oblasti. I zde pak platí, že v předemětných hlavách najdeme naopak činy, které za násilné považovat nelze.

Poměrně velmi podrobně se vymezení pojmu závažná násilná kriminalita věnuje dále např. Blatníková et al. (2021, s. 39), která na základě podrobné analýzy problému definuje **závažnou násilnou kriminalitu** jako „soubor trestných činů, při kterých pachatel úmyslně vede útok proti životu nebo zdraví živé bytosti, ať již s použitím násilí nebo jinak, přičemž takový útok dosahuje vyšší míry závažnosti z hlediska způsobu provedení nebo způsobeného či zamýšleného účinku na předmět útoku.“

Vzhledem k tomu, že je velmi obtížné jednotně vymežit okruh činů jinak trestných, které lze označit jako násilná kriminalita, a ve snaze zachytit násilné prvky i u trestných činů, které se zpravidla do této kategorie neřadí, jsme nestanovili předem výčet skutkových podstat pro výběr vzorku pro analýzu spisů. Při *jejich zařazování do vzorku* jsme vycházeli z výše uvedené širší definice násilí, byť s určitými limity. Zahrnuli jsme sem především **úmyslné činy jinak trestné, kde bylo užito fyzické násilí či pohrůžky fyzickým násilím,**

15 TSK vychází při zařazování trestných činů do jednotlivých kategorií nejen z objektu, který byl daným činem ohrožen, ale i z dalších hledisek.

a to **jak dokonané**, tak i ty, které skončily **ve stadiu pokusu či přípravy**. Zároveň jsme v zásadě vycházeli z toho, jak je násilí vykládáno v trestněprávním pojetí, tj. nezahrnuli jsme sem formy psychického týrání (pokud v sobě nezahrnuje pohrůžku násilím) či zneužívání, i když mohou též vést, zejména v oblasti psychického zdraví oběti, k obdobným újmám, jako v případě fyzického násilí. To proto, že se jedná často např. o trestné činy, kde se vyžaduje určitý specifický vztah mezi obětí a pachatelem, jako je tomu typicky u týrání svěřené osoby. S ohledem na to, v jakém postavení jsou děti do 15 let, takové činy prakticky příliš nepřipadají do úvahy. I když zcela vyloučeny být nemusí, např. v případě domácího násilí páchaného pouze touto formou. Kromě toho se jedná o poměrně velmi specifickou oblast. Zároveň byl náš cíl zaměřen i na to, zda se nějak mění závažnost (brutalita) v páčání násilné trestné činnosti – tedy typicky fyzického násilí.

Naopak primární motivace pachatele pro nás nebyla rozhodující. Proto jsme do vzorku radili např. i případy znásilnění či jiných trestných činů, kde užití násilí či pohrůžky násilím bylo pouze prostředkem k dosažení jiného cíle. Na druhou stranu se však *muselo jednat o násilí či pohrůžku násilí vůči osobě, případně skupině osob*, nikoli o násilí vůči věci, kromě případů, že násilí vůči věci bylo prostředkem nátlaku na vůli poškozeného. Určitou výjimku z tohoto pravidla jsme učinili v *případě trestného činu týrání zvířat*, a to s ohledem na to, že násilné formy jednání vůči zvířeti v dětském věku mohou signalizovat, že v budoucnu může tento problém gradovat v násilnou kriminalitu vůči lidem (Hensley & Tallichet, 2009). Další čin jinak trestný, který se trochu vymyká z výše stanoveného vymezení, tvoří případy *úmyslného obecného ohrožení*, kde provedení činu spočívá ve vyvolání obecného nebezpečí (tj. např. zapříčinění požáru, povodně nebo škodlivého účinku výbušnin, plynu, elektřiny nebo jiných podobně nebezpečných látek nebo sil nebo ve spáchání jiného podobného nebezpečného jednání). Způsob provedení takového činu v sobě určité prvky agrese nese. I v odborné literatuře se lze setkat s tím, že je do násilné kriminality zařazen (Válková et al., 2019). Zde však nemusí být vždy dán úmysl ohrozit život či zdraví lidí. Útok může směřovat pouze vůči majetku, kde hrozí škoda velkého rozsahu, což může být u požárů způsobených dětmi poměrně častý případ (např. zapálení neobývaných objektů). V rámci našeho výzkumu jsme se proto rozhodli v případě úmyslných obecných ohrožení je zařadit do vzorku jen v případě, že zde byl úmysl dítěte zranit či usmrtit jinou osobu či osoby. Naše vymezení násilné kriminality, které bylo využito při výběru spisů, tedy nekoresponduje např. s tím, jak je vymezena kategorie násilná kriminalita v policejních statistikách.

Dítětem mladším 15 let se rozumí dítě, které se dopustilo činu jinak trestného před dovršením 15. roku věku, přičemž se zde započítává ve smyslu § 139 TrZ i den 15. narozenin (Šámal et al., 2011). **Činem jinak trestným** se zde rozumí čin, který naplňuje všechny ostatní znaky trestného činu s výjimkou znaku věku pachatele. **Soudnictvím ve věcech mládeže** se v rámci této publikace rozumí nejen řízení před soudem pro mládež dle hlavy III. ZSM, ale i trestní řízení, kde je prověřován čin jinak trestný, kterého se mělo dopustit dítě mladší 15 let, a činnost státního zastupitelství po odložení věci v trestním řízení do podání návrhu na uložení opatření dle hlavy III. ZSM, a také vykonávací řízení, v jehož rámci jsou vykonávána uložena opatření dle § 93 ZSM, pokud dále není uvedeno jinak.

II.

Násilí a agrese dětí z pohledu kriminologických teorií

II.1. Nejvýznamnější teorie násilí

Přestože tato část výzkumu byla zaměřena primárně na kriminální fenomenologii v oblasti násilné kriminality dětí mladších 15 let, a nikoli na příčiny, které k ní vedou, je na místě podat alespoň základní stručný přehled o faktorech, které mohou ovlivňovat násilnou kriminalitu dětí.¹⁶

Za klasické či hlavní teorie příčin násilného chování jsou v odborné literatuře považovány tři modely, a to pudový, frustrační a sociálního učení (u nás viz např. Hayesová, 1998; Nakonečný, 1999). K nejvýznamnějším představitelům prvně jmenovaného, *pudového modelu* patří zakladatel psychoanalýzy S. Freud, který agresivitu člověka vysvětloval působením agresivního či destruktivního pudu, jímž jsme do značné míry ovládnuti (Freud, 1969). Vrozenou tendenci lidí chovat se vůči sobě navzájem násilně předpokládá i K. Lorenz (1992), podle něhož bychom vnitrodruhovou agresi neměli v přirozených podmínkách chápat jako něco zhoubného. Jedná se totiž o nepostradatelný instinkt ve službách udržení rodu. Problém však podle Lorenze představuje skutečnost, že v moderním světě již instinkty ztratily své přirozené funkce a nefungují ani vrozené mechanismy, které jedinci brání násilí vůči druhým lidem uplatnit.

Velmi populární a uznávanou se v polovině dvacátého století stala *teorie frustrační*, formulovaná J. Dollardem. Agresi pojímá jako reakci na situaci, kdy společenské prostředí brání jedinci v uspokojení jeho instinktů, potřeb či tužeb. Agrese je tedy podle tohoto modelu vždy následkem frustrace a frustrace zároveň vždy vede k určité formě agrese, přičemž intenzita samotné agrese koreluje se silou frustrace (srov. např. Komenda, 1999). V současné době již převažuje názor, že frustrace může být jednou, avšak nikoli jedinou z motivačních proměnných, které se v genezi agresivního chování uplatňují. U některých činů nalezneme faktory jiné, a navíc je prokázáno, že i sama frustrace může vyvolat jinou reakci než násilí, a to například pasivitu (Hayesová, 1998). Frustrační model agrese je nicméně dodnes úspěšně využíván například ve výzkumech zaměřených na možné vazby mezi hraním videoher a agresivitou (Breuer & Elson, 2017).

Autorem *teorie sociálního učení* je A. Bandura. Agresivní chování podle něj není vrozené, nýbrž si ho jedinec postupně osvojí pomocí mechanismů učení. Klíčové jsou v tomto směru procesy imitace a identifikace, díky nimž se můžeme násilnému chování naučit pozorováním a napodobováním ostatních lidí, což Bandura dokazoval i pomocí svých, dnes již proslulých experimentů (srov. Newburn, 2007). Právě v oblasti násilného chování dětí, jemuž se věnuje naše práce, je teorie sociálního učení často uplatňována. Děje se tak zejména v souvislosti s otázkou přebírání nevhodných vzorců chování od rodičů či jiných blízkých osob (Farrington & Welsh, 2007), stejně jako v diskuzích o možném negativním vlivu násilí prezentovaného v médiích (Coyne, 2007). V současné době nabývá na významu

¹⁶ Podrobný přehled o českých kriminologických výzkumech, které se týkají násilné kriminality obecně, případně zaměřených na specifické skupiny násilných pachatelů, lze nalézt v publikaci Marešové et al. (2015). Mezi novějšími výzkumy lze zmínit např. výzkum zaměřený na problematiku znásilnění (Blatníková et al., 2015) či kriminální historii pachatelů závažné trestné činnosti (Blatníková et al., 2021).

téma sociálních sítí a virtuálního světa. Někteří odborníci upozorňují, že v tomto prostředí dochází k případům určité glorifikace násilí, která může vést děti k přesvědčení, že se jedná o společensky akceptovatelnou formu chování (Grívna et al., 2019).

Dollardovu a Bandurovu teorii lze do jisté míry propojit se základní typologií násilí, které jsme se věnovali v předchozí podkapitole. Reaktivní či afektivní agrese totiž může být výsledkem frustrace, zatímco k instrumentální či proaktivní agresi vede spíše proces učení se nevhodným způsobům chování (Kempes et al., 2005). Kromě těchto, dnes již „klasických modelů“, se můžeme setkat také s teoriemi dalšími. Pozornost rozhodně zasluhují moderní *biologické či biosociální přístupy*, podle nichž násilné jednání v některých případech souvisí se změnami ve struktuře či funkci mozku. Tyto odchylky mohou mít buď genetickou příčinu, nebo se objeví jako následek poškození centrálního mozkového systému, způsobeného onemocněním či úrazem (Levi et al., 2007). Neurotransmitterová či chromozomální teorie agrese pro změnu předpokládá, že zvýšená pohotovost k násilnému jednání je spojena s určitými dysfunkcemi nervového systému, například se sníženou hladinou dopaminu či zvýšenou produkcí noradrenalinu (Miczek et al., 2017).

Právě u dětí, resp. mládeže, je již delší dobu i v rámci kriminologického zkoumání zaměřena pozornost také na to, do jaké míry může ovlivňovat násilnou kriminalitu skutečnost, že sledují násilí v médiích či hrají násilné počítačové hry. V této souvislosti je na místě zmínit *sociálně kognitivní teorii agrese*, která se odráží v *obecném modelu agresivity*, jehož tvůrcem je *Anderson a jeho kolegové* (Anderson & Bushman, 2002). Je zde propojeno více teorií. Vychází z toho, že k agresivnímu chování dochází v důsledku proximálních (přímých) procesů. Proximální procesy vedou přímo k agresivnímu chování. Význam zde mají osobní faktory (jako je např. sklon k agresivitě či nálada jedince) a faktory vyplývající z konkrétní situace. Oba tyto faktory pak mají vliv na aktuální psychický stav jedince, který se následně promítá do posuzovacích a rozhodovacích procesů a konkrétního chování jedince. Přitom právě hraní násilné hry může v krátkodobém efektu negativně ovlivnit aktuální duševní rozpoložení jedince násilné myšlenky (Anderson & Bushman, 2002). Vedle těchto proximálních procesů zde existují distální (nepřímo působící) procesy. Tady jsou významné jak biologické faktory (např. hormonální nerovnováha, úroveň serotoninu, ADHD), tak faktory prostředí, které ovlivňují, co se jedinec učí a čemu věří (např. rodinné vlivy, vliv komunity, vliv vrstevníků, ale též vystavení násilí). Ty se ovlivňují navzájem a působí v dlouhodobém kontextu na případný rozvoj agresivní osobnosti. Přitom právě např. vystavení se působení násilí v médiích či hraní násilných počítačových her je považováno za jeden z takových vlivů prostředí (Anderson & Groves, 2013). Vychází se zde např. z poznatků výzkumu, založeného na experimentu, který poukazuje na to, že vystavení se působení násilí v médiích, resp. hraní násilných počítačových her, vede k desenzitizaci, tj. snížení citlivosti (redukce negativních emočních reakcí) vůči agresivnímu chování (srov. např. Carnagey et al., 2007). Také poznatky dalších výzkumů poukazují na potenciální vztah mezi násilím v médiích, resp. hraním násilných videoher a agresivitou dětí a mladých dospělých (srov. např. Anderson & Bushman, 2001).

Nicméně je třeba říct, že výzkumné poznatky v tomto směru nejsou zcela jednoznačné. V rámci odborné veřejnosti se lze setkat i s poměrně výraznými výhradami, zejména pokud jde o prokázání kauzálního vztahu mezi hraním násilných her a závažných forem agrese na úrovni trestné činnosti. Předmětem kritiky jsou určité metodologické

nedostatky výzkumů, které jsou často prováděny pouze v laboratorních podmínkách či formou experimentu. Mezi další výhrady patří, že nejsou dostatečně zohledněny faktory jako pohlaví, biologické faktory, rodinné zázemí, resp. násilí v rodině či osobnostní rysy, což jsou výrazné faktory, které jsou klasicky považovány za významné v případě násilné kriminality (Ferguson et al., 2014).

Zároveň je poukazováno na to, že pokud by skutečně takový vliv existoval, mělo by se to, vzhledem k nárůstu hraní násilných počítačových her v průběhu času, resp. nárůstu jejich prodeje, projevit také v nárůstu závažné násilné kriminality mládeže. K tomu ovšem nedošlo, spíše naopak. Tito kritici zároveň pochybnosti o kauzálním vztahu hraní násilných počítačových her na násilnou kriminalitu dokládají výsledky výzkumů, které právě berou v potaz další, výše zmíněné, významné faktory ovlivňující násilnou kriminalitu. Při zapojení těchto faktorů se v rámci těchto výzkumů vliv hraní násilných počítačových her neprokázal. Jako významné zde vyšly pouze osobnostní násilné rysy (traits aggression) a úroveň stresu (Ferguson et al., 2014), či v rámci jiné studie agresivní rysy osobnosti, násilí v rodině a pohlaví dané osoby, nikoli hraní násilných počítačových her (Ferguson et al., 2008).

Zároveň je třeba poukázat i na studie, které se zaměřily přímo na populaci delikventních dětí, které byly umístěny v institucionálním nápravném zařízení pro poměrně závažné formy kriminality, včetně násilné. Na zřetel byly brány kromě hraní počítačových her i věk, pohlaví, kriminální historie a psychopatické rysy osobnosti. V rámci tohoto výzkumu se ukázal vztah mezi hraním her a preferencí pro násilné videohry a self-reportovanou kriminalitou i self-reportovanou násilnou kriminalitou a v rámci regresní analýzy (DeLisi et al., 2012). Nicméně autoři poukazují na potřebu longitudinálního výzkumu.

II.2. Děti a násilné chování

Výše zmíněné obecné teorie násilí jsou plně uplatnitelné i při výkladu etiologie agresivního chování dětí. Zároveň je ale třeba zohlednit také specifické faktory, které jsou úzce vázány na dané životní období. Platí to tím spíše, že některé projevy násilí mohou být považovány za přirozenou součást zrání a dospívání. Jedná se například o určitou vzdorovitost v batolecím věku, která souvisí s postupným uvědomováním si a prosazováním vlastního „Já“ (Vágnerová, 2005), nebo o tendenci k odmítání autorit, provokování, drzosti, negativismu, impulzivité či obtížím v sebeovládání v průběhu puberty (Bendl, 2004). Většina dětí projde těmito vývojovými fázemi bez výraznějších excesů, avšak u některých se bohužel setkáme s vyšší mírou agresivity, a tím i větším rizikem, že se dopustí násilného skutku. Roli hrají jak faktory individuální, tak faktory sociálního prostředí.

Z pohledu prvně jmenovaných nelze přehlédnout již samotný temperament dítěte. Jde o v podstatě vrozený a relativně stálý způsob, jak jedinec reaguje na podněty, přičemž určité typy temperamentu přímo souvisejí se sklony k agresivnímu jednání (Nakonečný, 1995). Velká pozornost je ve výzkumech násilného chování věnována osobnostním charakteristikám spojeným s impulzivitou, respektive s ADHD, tedy poruchou pozornosti s hyperaktivitou, pro níž je právě impulzivita, a tím i nízká schopnost sebekontroly příznačná (Wojciechowski, 2021). Příčiny ADHD mohou být různé. Předpokládá se výrazný vliv dědičnosti, ale může jít také o důsledek poškození mozku díky komplikacím při

porodu nebo vlivem kouření matky během těhotenství (Savolainen et al., 2010). Pro děti s touto poruchou je typická nedostatečná výdrž, neschopnost dokončit úlohy, obtíže se zacílením pozornosti na důležitý bod zájmu, a také tendence k rychlým akcím bez rozmyšlení důsledků (Třebatická & Škodáček, 2016). ADHD tak může sama o sobě zvyšovat pravděpodobnost agresivního chování (Hernandez et al., 2020), ale současně existuje také nebezpečí, že tato porucha povede k dalším a postupně se řetězícím problémům, které mohou v konflikt se sociálními normami vyústit. Může se jednat mimo jiné o frustraci ze školního neúspěchu, malou oblíbenost u ostatních dětí nebo častější konflikty s rodiči i učiteli (Savolainen et al., 2010).

Obdobným způsobem jako s ADHD může násilné chování souviset také s organickým poškozením mozku, epilepsií nebo infekcemi centrálního nervového systému (Martínek, 2009), stejně jako s mentální zaostalostí či některými duševními poruchami (Mire & Roberson, 2011), zejména pak s antisociální nebo disociální poruchou osobnosti. Pro ni je příznačná neschopnost empatie, impulzivita, nedodržování morálních pravidel a výrazný egocentrismus (Válková et al., 2019). U dětí, které se dopouštějí závažných násilných zločinů, je tato porucha relativně často diagnostikována (Kocourková & Hort, 2004). Pozornost si zasluhují také poznatky o prokazatelné souvislosti mezi agresivním chováním dětí a nedostatkem kvalitního spánku (Walker, 2018).

I přes nízký věk má řada dětí zkušenost s návykovými látkami, zejména pak s alkoholem. Podle jednoho z aktuálních domácích výzkumů ochutnalo již v životě alkohol 95,1 % šestnáctiletých a průměrný věk „konzumace první sklenice“ činí 13,1 let (Chomynová et al., 2020). Dřívější studie, zaměřená na žáky základních škol, pak pro změnu odhalila, že třetina z nich již byla někdy opilá (Miovský et al., 2006). Je přitom známo, že alkohol může být v etiologii násilných skutků jedním z rozhodujících činitelů (Newburn, 2007), neboť jeho požití uvolňuje v některých jedincích agresivní tendence, a současně snižuje rozpoznávací a ovládací schopnosti (Dingwall, 2006). Pokud jde o nelegální drogy, české děti mají zkušenost zejména s konopnými látkami, které alespoň jednou v životě zkusila téměř třetina šestnáctiletých. Užití jiných drog je výrazně méně časté (Chomynová et al., 2020).

Agresivní chování dítěte je nutno vždy nahlížet v kontextu rodinného prostředí, z něhož pochází, neboť o zásadním vlivu rodiny na delikvenci mládeže není pochyb (Farrington, 2007; Matoušek & Matoušková, 2011). Jak upozorňuje E. Antier (2011), významné jsou již rané životní zkušenosti dítěte. Pokud mu rodiče nejsou plně k dispozici v prvních měsících po narození a nejsou připraveni či ochotni uspokojit jeho základní potřeby, může se u něj rozvinout násilnický rejstřík chování coby způsob přežití ve světě, který se mu bude nutně jevit jako nepřátelský. Dítě je rovněž velmi vnímavé k hodnotovému systému rodiny i vzorům chování, které rodiče a další blízké osoby reprezentují. Není proto překvapivé, že s agresivním chováním se častěji setkáme u dětí pocházejících z rodin, jejichž příslušníci mají sami zkušenost s kriminálním jednáním či s užíváním návykových látek (Hernandez et al., 2020). Významný vliv může mít také výchovný styl, který rodiče vůči dítěti uplatňují. Za zvláště nevhodnou je považována extrémně přísná výchova, založená na trestech, ale také nedostatek dohledu nad volným časem dětí, slabá vřelost vztahů či nezáměr o společně strávený volný čas (Farrington & Welsh, 2007). Dítě, které je rodiči citově odmítáno, si může pocity nejistoty kompenzovat násilným a bezohledným jednáním vůči jiným lidem (Vágnerová, 2005), což může obdobně platit o dětech zneužívaných,

zanedbávaných a týraných (Farrington & Welsh, 2007). Zvýšení rizika agresivních projevů mohou ovšem představovat také opačné extrémy. Jak varují Auger a Boucharlat (2005), někteří rodiče milují své děti natolik, že v principu upřednostňují citové vztahy na úkor výchovného působení. Díky tomu se vyhýbají nejen jakýmkoli konfliktům s potomkem, ale i zákazům či příkazům. Děti následně získají pocit, že si mohou vše dovolit, a nejsou proto ochotny respektovat pravidla či normy chování.

Prostředím, které má na chování dětí výrazný vliv, je škola. Výzkumy ostatně ukazují, že jednotlivé vzdělávací instituce se mírou problémového chování svých žáků liší, přičemž ke znakům, které jsou typické pro školy s velkým počtem delikventních dětí, patří vysoká míra nedůvěry mezi učiteli a žáky, malý zájem studentů o školu a nejasná či nekonzistentně uplatňovaná pravidla chování (Farrington & Welsh, 2007). Spouštěčem agresivního jednání dítěte ovšem mohou být také nároky, které na něj škola a vzdělávací proces kladou. Je známo, že část žáků prožívá školní zátěž jako velmi stresující a můžeme se u nich setkat s projevy úzkosti, zlosti, deprese či frustrace (Kyriacou, 2005). Některé děti pro změnu školu chápou jako instituci nudnou, nedůležitou a omezující, což může rovněž zvýšit pravděpodobnost, že se v ní budou chovat vůči spolužákům nebo učitelům agresivním způsobem (Večerka et al., 2004). Pozornost je navíc nutné věnovat také případům nevhodného jednání některých pedagogů, jako jsou nemístné a ironizující poznámky vůči žákovi nebo nespravedlivé hodnocení jeho výkonu (Tomášek, 2008). Reakce dítěte může být za takových okolností agresivní, přičemž z jeho subjektivního pohledu půjde v podstatě o jediný způsob, jak si zachovat pocit vlastní integrity v situaci, která je sama o sobě patologická (Auger & Boucharlat, 2005).

S rostoucím věkem stoupá u dětí význam vrstevníků. Motivem agresivního jednání se tak může stát touha udělat na své spolužáky či kamarády „dojem“, a to zejména v případech, kdy si jedinec není schopný získat uznání jiným způsobem (Barry, 2006; Vágnerová, 2005). Násilí se může stát i součástí norem chování, které si vrstevnická skupina sama vytvoří a jejichž dodržování od svých členů očekává, na což je vhodné pamatovat i v souvislosti se skutečností, že děti se na rozdíl od dospělých pachatelů častěji dopouštějí kriminálních skutků ve skupinách než samy (Farrington, 2005). Sama forma spolupachatelství přitom bohužel může zvýšit míru krutosti či bezohlednosti vůči oběti, a to jak z důvodu již zmíněné touhy předvést se před ostatními, tak na základě pocitu menší osobní odpovědnosti, který je pro skupinové akce obecně příznačný (Gřivna et al., 2019). Rizikovým faktorem se v průběhu dětství stává nevhodně trávený volný čas, přičemž právě delikventní kamarádi zvyšují pravděpodobnost, že se jedinec bude angažovat v závadových aktivitách různého typu, včetně pití alkoholu, obtěžování lidí jen tak pro zábavu nebo páčání kriminálních skutků (Moravcová et al., 2015). Výzkumy naznačují, že vztah mezi danými proměnnými je reciproční – delikventní vrstevníci mohou u jedince zvýšit riziko kriminálního jednání, a zároveň jedinci se sklony ke kriminálnímu jednání mají zjevnou tendenci navazovat vztahy s delikventními vrstevníky (Farrington & Welsh, 2007). Děti, které mají z nejrůznějších důvodů omezené možnosti získat ocenění druhých sociálně žádoucími způsoby, projevují navíc v některých případech tendenci domoci se téhož páčáním kriminálních činů, neboť i „špatná pověst“ v příslušné komunitě je z jejich pohledu lepší než pověst žádná (Barry, 2005).

Kromě rodiny, školy či skupin vrstevníků je chování dítěte ovlivněno také dalšími faktory sociálního prostředí, a to i ve smyslu kulturních či ekonomických podmínek dané lokality. Kriminologické studie jasně potvrzují, že v určitých oblastech je výskyt delikventních forem jednání vyšší, přičemž k rizikovým ukazatelům patří zejména míra nezaměstnanosti, chudoba, nevyhovující bydlení, časté změny ve složení obyvatel a jejich celkový nezájem o řešení problémů, z něhož následně vyplývá i slabá sociální kontrola (Farrington & Welsh, 2007). Zvláště závažná situace vzniká, koncentruje-li se více těchto faktorů v určitých částech měst a vznikají-li sociálně vyloučené lokality (Holas et al., 2016). Nedávná studie, uskutečněná v našich podmínkách, potvrdila, že zkušenosti se zločinem má relativně velká část obyvatel, kteří v takovém prostředí žijí (Toušek et al., 2018).

Význam individuálních či sociálních faktorů může být různý z hlediska konkrétního typu agresivního chování. Pokud jde o osobnostní nastavení dítěte, dostupné studie naznačují, že násilí reaktivní (afektivní) lze očekávat spíše u jedinců, pro jejichž temperament jsou příznačné sklony k negativnímu emocionálnímu prožívání a obtížím v oblasti sebekontroly, zatímco násilí proaktivní (instrumentální) můžeme spojit s tendencí dítěte vyhledávat rizikové situace a s absencí obav či strachu z následků nebezpečného chování (Morrow et al., 2021). U faktorů sociálního prostředí lze pro změnu vyšší riziko proaktivní agrese vysledovat u dětí, v jejichž rodinách dochází k domácímu násilí, rodiče zneužívají návykové látky nebo se jedná o rodinu pouze s jedním rodičem, naproti tomu agrese reaktivní hrozí především u dětí fyzicky týraných (Tanaka et al., 2010).

K otázkám vlivu násilí v médiích a hraní násilných počítačových her, které jsou nedílnou součástí trávení volného času velké části současné mládeže, včetně dětí mladších 15 let viz kap. II.1.

III.

Vývoj registrované násilné kriminality dětí mladších 15 let v ČR v letech 2008 až 2022

III.1. Faktory ovlivňující statistické údaje o kriminalitě

Jedním z hlavních pramenů, z nichž lze čerpat poznatky o stavu, struktuře a vývoji registrované kriminality v případě dětí mladších 15 let, jsou statistické údaje o registrované kriminalitě, které poskytují policejní statistiky a justiční statistiky, resp. konkrétně statistiky státních zastupitelství. Statistické údaje soudů v tomto směru nelze využít, vzhledem k tomu, že řízení před soudem pro mládež je občanské soudní řízení a údaje o činu jinak trestném v tomto směru nejsou statisticky evidovány. Při analýze vývoje kriminality a její struktury je dále třeba si uvědomit, že ve zkoumaném období došlo, jak v oblasti vykazování statistických údajů, tak i v oblasti změn právní úpravy, k velmi významným změnám, které mohou, někdy i do značné míry, ovlivnit možnost srovnání těchto údajů v předmětném období.

V případě policejních statistik je takovým přelomem zejména významná *změna metodiky vykazování* od roku 2016, kdy je třeba počítat s tím, že srovnání počtů skutků s předchozím obdobím je velmi výrazně limitováno, protože došlo ke změně v určení věku pachatelů. Do té doby byl věk pachatelů počítán od sdělení obvinění, od roku 2016 se vychází od data spáchání činu, což mohlo vést ke zdánlivému nárůstu počtů skutků v případě nižších věkových kategorií pachatelů (viz Policie ČR, 2023). Zásadní změny pak byly provedeny v policejních statistikách v případě stíhaných a vyšetřovaných osob, což prakticky vylučuje srovnání s předchozím obdobím. S ohledem na to, pokud jde o počty dětí mladších patnácti let pro účely tohoto výzkumu, se jevílo jako vhodnější využít statistiky státních zastupitelství, kde k takto výrazným změnám nedošlo. K další, ne již tak významné, změně ve vykazování došlo v policejních statistikách od roku 2021, konkrétně ke změnám ve vykazování dle takticko-statistické klasifikace (TSK), což se může projevit v případě sledování konkrétních činů jinak trestných dle TSK, i při porovnávání struktury kriminality dle jednotlivých druhů. Nicméně v rámci kategorie násilná kriminalita k významnějším změnám nedošlo.

Vzhledem k tomu, že předmětem zkoumání této části našeho výzkumného úkolu je primárně násilná kriminalita, je zároveň třeba upřesnit, že jeden z primárních zdrojů – policejní statistiky – vymezuje dle TSK pod pojmem *násilná kriminalita*¹⁷ jak skutky, které lze označit jako typické násilné trestné činy, jako jsou např. vraždy, loupeže či úmyslné formy ublížení na zdraví, tak zároveň např. i vydírání či porušování domovní svobody, kde prvek násilí vůči osobě nemusí být vždy přítomen, případně může směřovat pouze vůči věci, nebo dokonce i některé nedbalostní trestné činy. Naopak sem nejsou zařazeny trestné činy, které mohou vykazovat prvky násilí vůči konkrétní osobě, např. některé případy znásilnění či výtržnictví. Třídění v policejních statistikách dle TSK tedy neodpovídá systematické zvláštní části TrZ, kde lze činy jinak trestné, které v sobě násilí či pohrůžku násilím obsahují, nalézt v různých skutkových podstatách v rámci různých hlav zvláštní části TrZ. Definice násilné kriminality dle TSK v policejních statistikách neodpovídá zcela ani tomu, jaké činy jinak trestné byly v rámci našeho výzkumu zařazeny do výzkumného souboru v rámci analýzy spisů (blíže kap. VI.). Naopak byly vyloučeny případy násilného jednání vůči věci.

17 Ke konkrétním skutkovým podstatám zařazeným dle TSK do jednotlivých druhů kriminality blíže Statistické přehledy kriminality za příslušné roky dostupné na: <https://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>.

Pro účely této analýzy s ohledem na to, že jsou detailněji analyzovány skutky spáchané dětmi mladšími 15 let i dle jednotlivých věkových ročníků, byly jako základní pramen využity nestandardní sestavy podle věku zpracované Odborem věcných gescí a statistik Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR. Počty skutků dle těchto sestav se *s ohledem na jiný způsob zpracování přesně neshodují s počty uváděnými v obecných přehledech kriminality*, zveřejňovaných na webových stránkách Policie ČR. Proto, není-li níže uvedeno jinak, se jedná o tyto nestandardní sestavy.

Z hlediska změn právní úpravy je výrazným předělem účinnost TrZ od roku 2010, což se projevilo výrazným způsobem i ve změnách jednotlivých skutkových podstat trestných činů, včetně násilné kriminality. Dále je to výrazná *dekriminalizace* provedená zákonem č. 333/2020 Sb.,¹⁸ s účinností od 1. 10. 2020, která spočívala ve zvýšení hranic škod významných z hlediska posuzování znaků skutkových podstat majetkových trestných činů. To by se mělo projevit primárně u majetkových činů jinak trestných. Na násilnou trestnou činnost (resp. činy jinak trestné) by tato skutečnost neměla mít až tak výrazný vliv, a to ani v případě loupeží, neboť zde není škoda znakem základní skutkové podstaty.

Také amnestie prezidenta republiky v roce 2013 by se v případech sledování počtů dětí mladších 15 let neměla příliš projevit, s ohledem na to, že nejsou trestně odpovědné. Výrazným faktorem, který je třeba zmínit, je pak *období pandemie covid-19* a protiepidemiologických opatření v letech 2020 a 2021 spojených také s velmi omezenou mobilitou osob, včetně uzavření škol, což právě v oblasti násilných činů jinak trestných mohlo mít velmi významný dopad, protože se často jedná o konflikty mezi vrstevníky ve škole, či při volnočasových aktivitách dětí. Zmínit lze i případné demografické změny v populaci ČR v souvislosti s migrační vlnou z Ukrajiny v důsledku války v roce 2022, kdy oproti dřívější migraci v této vlně byly mezi uprchlíky často právě děti. Výše uvedené faktory je tedy třeba brát do úvahy při analýze níže uvedených statistických dat.

III.2 Vývoj registrované kriminality dětí mladších 15 let se zvláštním zřetelem na násilnou kriminalitu

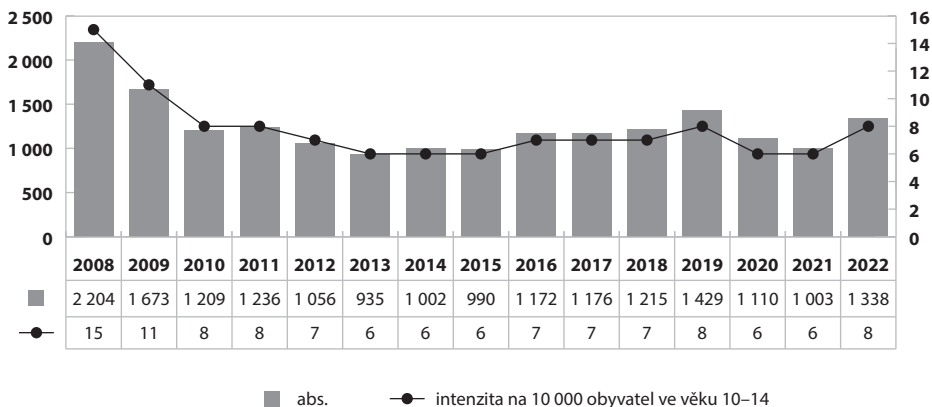
Při vědomí řady faktorů, které ovlivňují možnost analýzy vývoje kriminality u této věkové kategorie, bylo možné na základě statistických údajů policie a státních zastupitelství ještě před námi sledovaným obdobím pozorovat dlouhodobý trend poklesu registrované kriminality dětí mladších 15 let, a to již od roku 2001, v případě násilné kriminality od roku 2002 (Válková et al., 2019). Převažující dlouhodobý trend poklesu registrované kriminality dětí koresponduje i s poznatky International self-report delinquency study (ISRSD) realizované i v ČR (Moravcová et al., 2015). Druhá vlna ISRSD byla provedena v roce 2007 a třetí vlna v roce 2013, tedy v rozmezí, které spadá přibližně do první třetiny námi sledovaného období. Z pohledu našeho výzkumu je ISRSD zajímavá i v tom, že se zaměřila na žáky 7. až 9. ročníků, tj. na děti ve věku 12–16 let, přičemž velkou část z nich tvořily právě 13 a 14leté děti. Při porovnání výsledků o selfreportované delikvenci těchto dětí získaných v rámci těchto dvou vln byl zjištěn výrazný pokles celoživotní prevalence delikvence. Zároveň v případech obou šetření platilo, že závažnější činy – jako jsou loupež,

18 Zákon č. 333/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

resp. vyhrožování a úmyslné ublížení na zdraví – se vyskytovaly zřídka. V případě násilné kriminality, do které byla v rámci ISRD zařazena skupinová bitka, nošení zbraně, loupež, resp. vyhrožování a úmyslné ublížení na zdraví, byl signifikantní pokles zaznamenán v případě skupinové bitky, a to jak v případě celoživotní prevalence, tak prevalence za poslední rok. Pokles byl zaznamenán také v celoživotní prevalenci v případě loupeže, resp. vyhrožování. K poklesu došlo v případě násilné kriminality také, pokud jde o souhrnné indexy (2 a více delikventních činů), a to jak v případě celoživotní prevalence, tak v případě prevalence za poslední rok.

Přejdeme-li k analýze statistických údajů o registrované kriminalitě v námi sledovaném období let 2008–2022, je možné konstatovat, že *došlo k výraznému poklesu kriminality (skutků) páchaných dětmi mladšími 15 let*, a to i v přepočtu na 10 000 obyvatel této věkové kategorie, především v prvních třech letech sledovaného období. Tyto počty dále do roku 2013 ještě mírně klesají. Nicméně lze říct, že obecně *poté dochází k určité stabilizaci*, která v zásadě trvá po celé následující období. Mírný nárůst počtu skutků od roku 2016 může být do jisté míry ovlivněn i změnou metodiky vykazování. V roce 2019 lze zaznamenat jejich výraznější nárůst, nicméně počty skutků jsou stále výrazně nižší, než tomu bylo na počátku sledovaného období. Naopak v letech 2020 a 2021 je patrný pokles registrovaných skutků, který lze dát do souvislosti s výše zmíněnou situací v souvislosti s opatřeními, týkajícími se pandemie covid-19 a dále zejména v roce 2021 také s dekriminalizací v oblasti bagatelní majetkové trestné činnosti. V roce 2022 pak dochází opět ke zvýšení počtu činů jinak trestných spáchaných dětmi do 15 let, v přepočtu na příslušný počet obyvatel jsou na úrovni před pandemií covid-19 (blíže Graf 1).

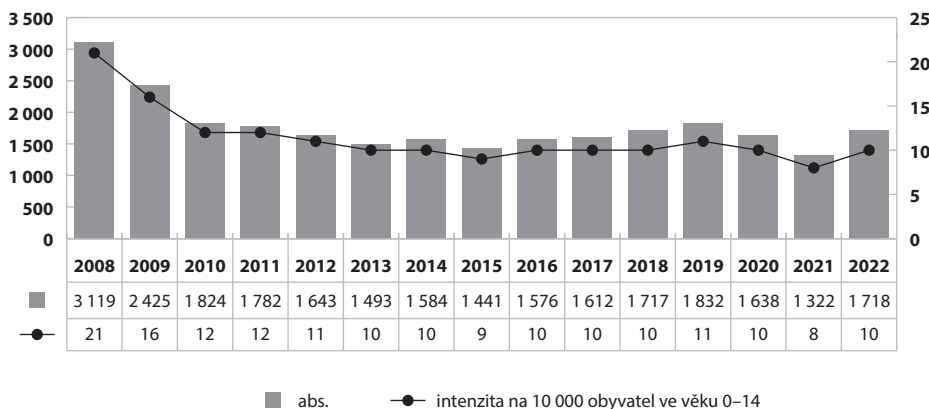
Graf 1: Vývoj činů jinak trestných spáchaných dětmi mladšími 15 let (skutků dle TSK) v letech 2008–2022

Pramen: Nestandardní sestavy dle věku o skutcích dle TSK, Odbor věcných gescí a statistik Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policiejího prezidia ČR. S ohledem na jiný způsob výpočtu se počty liší od údajů uváděných v přehledech kriminality dostupných na webových stránkách Policie ČR, nicméně i dle těchto údajů v zásadě platí výše popsaný trend; Údaje o počtech obyvatel dle jednotek věku k 1. 7. příslušného roku, Věkové složení obyvatelstva za příslušné roky, Český statistický úřad, Dostupné na: <https://www.czso.cz/>

Obdobný vývoj lze také sledovat i ze statistických údajů státních zastupitelství *v případě počtů dětí ve věku 0–14 let*, jejichž činy jinak trestné byly vyřízeny v trestním řízení. Zde po poklesu jejich počtů, výraznějším především v prvních dvou letech sledovaného období, který trval až do roku 2013, dochází k určité stabilizaci a následně zejména v roce 2019 k nárůstu, který je však v přepočtu na počet obyvatel spíše zanedbatelný. Pak následuje, shodně jako u činů jinak trestných, pokles, výraznější v roce 2021. V roce 2022 je patrný opět nárůst, který však nedosahuje počtů v roce 2019 (blíže Graf 2). Pokud vezmeme v úvahu údaj o intenzitě, pohybuje se na úrovni, která zde již byla v zásadě poměrně stabilizovaná od roku 2013, kdy byly absolutní počty těchto dětí mnohem nižší.

Graf 2: Počty dětí ve věku 0-14 let, jejichž činy jinak trestné byly vyřízeny v trestním řízení

Pramen: Přehledy o vyřízených věcech a stíhaných a podezřelých osobách, nestandardní sestavy pro osoby ve věku 0–14 let, Ministerstvo spravedlnosti, CSLAV; Údaje o počtech obyvatel dle jednotek věku k 1. 7. příslušného roku, Věkové složení obyvatelstva za příslušné roky, Český statistický úřad, Dostupné na: <https://www.czso.cz/>

Při interpretaci těchto dat je pak zároveň třeba u věkové kategorie dětí mladších 15 let počítat s tím, že i při použití údajů o intenzitě jde o velmi širokou kategorii osob, kde u velké části dětí s ohledem na nízký věk nepřipadá páchaní činů jinak trestných vůbec do úvahy. Podíváme-li se skutky spáchané dětmi mladšími 15 let dle jednotlivých ročníků,¹⁹ je zřejmé, že podíl skutků dětí ve věku 10 až 14 let, se pohyboval v rozmezí 89 až 95 % (blíže Tabulka 1). Čtrnáctileté děti se pak podílely na objasněných skutcích dle jednotlivých kohort ve sledovaném období v rozmezí mezi 32 až 48 %, přičemž jejich podíl spíše klesal.

19 Věkové ročníky do 8 let jsou s ohledem na zanedbatelné počty sloučeny do jedné kategorie.

Tabulka 1: Podíl skutků dětí mladších 15 let dle jednotlivých ročníků na objasněných skutcích dětí mladších 15 let dle TSK v %

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
0–8 let	2,6	2	3	2,8	3,5	5,7	3,2	2,3	5,3	6	4,3	2,4	2,7	3,6	2,3
9 let	2,4	2,9	2,8	3,4	2,9	4,3	3,3	5,3	4,4	5	3,9	3,1	3,2	2,8	3,8
10 let	4,1	4,5	5,4	7,1	6,1	5,1	5,9	6,5	7	8,1	6,4	4,4	5,2	4,6	4,9
11 let	7	8,5	8,9	10,3	8,5	9,2	9,5	8,6	10,8	11,7	11	8,9	8,3	9,3	8,4
12 let	11	10,6	13,3	12,4	15,9	15,7	14,7	16,1	13,7	15,1	16,7	17,6	14,6	16,9	20
13 let	26,2	23,9	26,7	21,7	27,4	23,3	26	20,5	22,8	22,1	25	26,3	26,2	28,6	26,4
14 let	46,7	47,6	39,9	42,3	35,7	36,7	37,4	40,7	36	32	32,7	37,3	39,8	34,2	34,2

Pramen: Nestandardní sestavy dle věku o skutcích dle TSK, Odbor věcných gescí a statistik Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR.

Pozn.: Nutno upozornit na to, že 1 skutek mohlo spáchat více dětí z různých ročníků a naopak. Součet skutků dle jednotlivých ročníků tedy neodpovídá celkovému počtu skutků spáchaných dětmi mladšími 15 let. Skutečně spáchaných skutků bylo v jednotlivých letech méně, což souvisí s tím, že pro tuto kriminalitu je typické její páchaní ve skupině.

Z Tabulky 2 vyplývá, že i ze statistických údajů státních zastupitelství, kde již sledujeme počty dětí, nikoli skutků, je též po celé sledované období patrný velmi nízký podíl dětí do 10 let na celkovém počtu dětí mladších 15 let, jejichž činy jinak trestné byly vyřízeny v rámci trestního řízení. *Podíl dětí ve věku 10–14 let se v tomto období pohyboval mezi 89–95 %. Zároveň lze předpokládat, že zvýšený podíl dětí nižšího věku, a naopak výraznější pokles podílu 14letých dětí, v letech 2017 a 2018 souvisí s nástupem silných populačních ročníků narozených v letech 2008 a 2009.*

Tabulka 2: Podíl dětí dle věkových ročníků na celkovém počtu dětí mladších 15 let, jejichž činy byly vyřízeny v trestním řízení v %

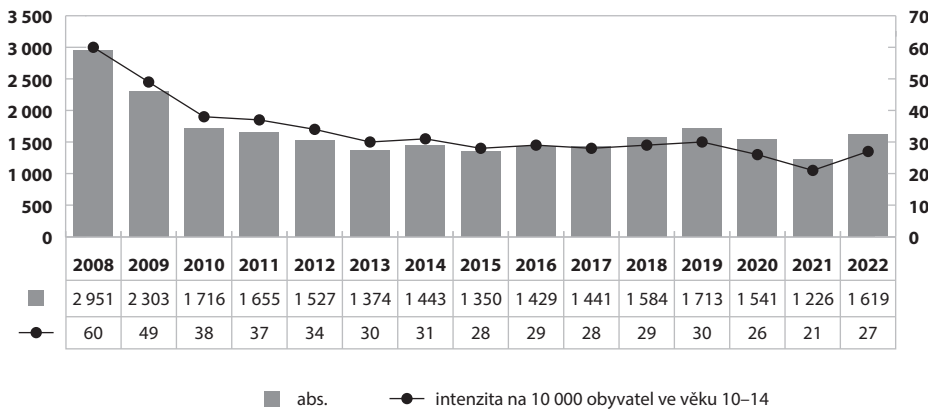
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
0–8	2,8	2,4	3,2	3,4	3,5	4,7	4,7	3,1	4	5,6	3,7	2,7	2,5	3,7	2,3
9	2,6	2,7	2,7	3,7	3,5	3,3	4,2	3,3	5,3	5	4	3,8	3,4	3,6	3,4
10	5	3,9	6,6	6,6	5,8	5,2	5,7	7,4	7,5	7,6	7	5,9	5,7	5,1	5,2
11	7,2	8,7	9,4	9,5	10,3	9,2	10	10,8	10,6	11,5	12,5	9,8	9,4	10,2	10
12	12,6	13	15,4	12,7	15,2	16,2	15,5	15,5	15,9	16,6	17,8	17,4	16,2	18,2	18,2
13	28,9	25,4	25,5	25,2	24,5	22,9	26,6	25	23	23,4	24,6	26,1	27,5	24,7	27,4
14	40,9	43,9	37,2	38,8	37	38,4	33,3	35	33,7	30,2	30,3	34,3	35,3	34,4	33,4

Pramen: Přehledy o vyřízených věcech a stíhaných a podezřelých osobách, nestandardní sestavy pro osoby ve věku 0–14 let, Ministerstvo spravedlnosti, CSLAV.

Lze tedy říct, že děti ve věku 10 až 14 let odpovídají za převážnou většinu objasněných skutků spáchaných dětmi mladšími 15 let a tvoří též většinu osob projednávaných v rámci trestního řízení v rámci věkové kategorie dětí do 15 let. Proto je možné se zaměřit přímo na tuto skupinu dětí, abychom trochu zmírnili výše zmíněný problém při výpočtu intenzity

kriminality. Jak vyplývá z Grafu 3, i zde však můžeme sledovat *obdobný, již popsáný, trend* vývoje počtů těchto dětí s tím, že po jejich výrazném poklesu na počátku sledovaného období, se počty těchto dětí, zejména vezmeme-li v úvahu údaj o intenzitě, od roku 2013 příliš nemění, a to ani v roce 2019, kdy byl nárůst absolutních počtů významnější. Intenzita zde byla shodná např. s rokem 2013, kdy byly absolutní počty mnohem nižší. Výjimku zde opět tvoří jejich výraznější pokles v roce 2020 a zejména pak v roce 2021. V roce 2022 se jejich počty vrací téměř na úroveň před pandemií covid-19. Z hlediska intenzity v zásadě nevybočují z relativně stabilní situace před rokem 2019, resp. jsou trochu nižší.

Graf 3: Počty dětí ve věku 10-14 let, jejichž činy jinak trestné byly vyřízeny v trestním řízení

Pramen: Přehledy o vyřízených věcech a stíhaných a podezřelých osobách, nestandardní sestavy pro osoby ve věku 0–14 let, Ministerstvo spravedlnosti, CSLAV; Údaje o počtech obyvatel dle jednotek věku k 1. 7. příslušného roku, Věkové složení obyvatelstva za příslušné roky, Český statistický úřad, Dostupné na: <https://www.czso.cz/>

Z Tabulky 3 lze dovodit, že z hlediska *struktury kriminality* dětí mladších 15 let je patrné, že po celé sledované období až do roku 2021 činila *největší podíl majetková kriminalita*. Zároveň však lze zaznamenat *dlouhodobý pokles jejího podílu*. V roce 2022 je již *nejvíce zastoupena ostatní kriminalita*. Pomineme-li již výše uvedené změny metodiky v roce 2021, které by se zde také mohly projevit, je třeba zmínit, že na ostatní kriminalitě se výraznou měrou podílí tzv. sprejerství dle TSK – tedy poškození cizí věci dle § 228 odst. 2 TrZ (v roce 2022 to bylo dle statistických přehledů kriminality Policie ČR, včetně dodatečně objasněných skutků, přibližně 50 % případů ostatní kriminality), tedy čin, který je dle TrZ zařazen mezi trestné činy proti majetku. Zároveň je třeba zmínit, že do kategorie ostatní kriminalita je zařazen čin jinak trestný výtržnictví, který může také vykazovat prvky násilí vůči osobám, ale může být spáchán i nenásilnou formou (v roce 2022 činil jeho podíl v této kategorii kriminality 16 %). Výrazný *nárůst podílu zaznamenala kriminalita mravnostní*, v jejímž rámci jsou zařazeny i činy jinak trestné znásilnění a sexuálního nátlaku, které také mohou v některých případech obsahovat prvek násilí či pohrůžky násilí vůči osobě. V případě kategorie *násilná kriminalita se její podíl v předmětném období, s výjimkou roku 2012, kdy tvořila čtvrtinu objasněných činů jinak trestných, výrazněji nemění, pohybuje se mezi 18–23 %*. Podíl ostatních druhů kriminality dle TSK hraje spíše okrajovou roli.

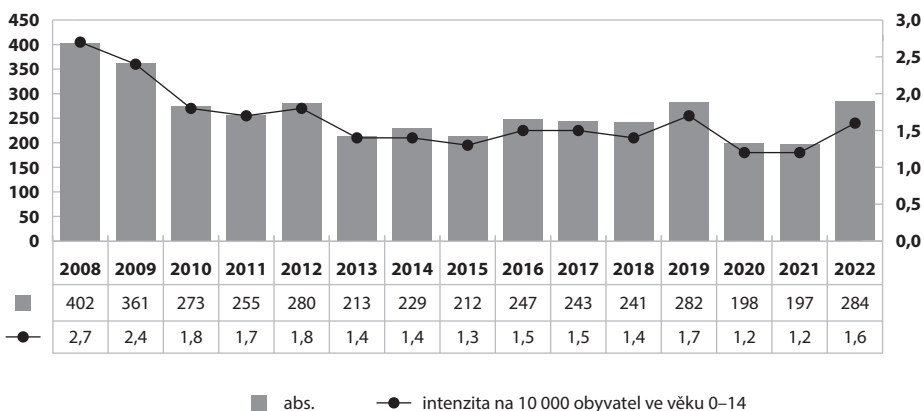
Tabulka 3: Vývoj struktury kriminality (skutků dle TSK) dětí mladších 15 let dle druhu v %

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
násilná kriminalita	17,9	19,5	22	20,2	25	21,3	21,3	20,7	22,6	21,4	19,9	20	17,8	18,9	21,5
mravnostní kriminalita	3,3	4,3	6,1	5,1	8,3	7,9	8,9	10,2	11,8	12,2	13	13,7	14,9	16,5	18
majetková kriminalita	50,6	49,1	47,2	51,8	44,4	45,9	38,1	41	35,7	38,6	32,5	33,7	34,7	32,1	26,6
ostatní kriminalita	18	18,7	17,9	16,5	15,9	20,2	24,7	21,8	23,8	21,8	27,3	26,2	25,9	26,7	31,3
zbývající kriminalita	7,8	5,6	3,3	2,4	3,3	2,4	2,9	2,7	2,8	2,8	3,4	1,9	1,8	2	1,6
hospodářská kriminalita	2,3	2,9	3,3	3,9	3,1	2,3	4,1	3,7	3,4	3,2	3,7	4,6	4,9	3,8	1
vojenské a protiústavní činy	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0	0

Pramen: Statistické přehledy kriminality za příslušné roky dostupné na: <https://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>

Při sledování vývoje násilné kriminality dle TSK je patrné, že i zde na počátku sledovaného období (do roku 2011) došlo k výraznějšímu poklesu počtu skutků, které spáchaly děti do 15 let. Poté již lze zaznamenat stabilizaci situace, k výraznějšímu poklesu dochází pak v letech 2020 a 2021. Obdobně je tomu i při přepočtu na 10 000 obyvatel v tomto věku, kdy je možné uvést, že od roku 2009 se intenzita výrazněji nemění, resp. převážně ještě nepatrně klesala. Mírně se zvýšila v letech 2016, 2019 a 2022, kdy byl vzhledem k předchozím letům patrný výraznější nárůst v i absolutních počtech. (bližší Graf 4). Zároveň je zde třeba vzít v úvahu omezenou možnost srovnání po roce 2016 s ohledem na změny ve statistickém vykazování, které mohly vést k určitému navýšení počtu skutků. Roli zde zřejmě hrají také již výše zmíněné demografické změny u 10 až 14letých dětí.

Graf 4: Vývoj násilné kriminality dle TSK (skutků) spáchaných dětmi mladšími 15 let

Pramen: Nestandardní sestavy dle věku o skutcích dle TSK, Odbor věcných gescí a statistik Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR; Údaje o počtech obyvatel dle jednotek věku k 1. 7. příslušného roku, Věkové složení obyvatelstva za příslušné roky, Český statistický úřad, Dostupné na: <https://www.czso.cz/>

Z hlediska struktury skutků zařazených v rámci policejních statistik do *kategorie násilná kriminalita* jsou pak *nejvíce zastoupeny loupeže*, po nich *úmyslné formy ublížení na zdraví* (§ 221 a § 222 TrZ), s určitým odstupem pak *vydírání*. Méně často se vyskytují *nebezpečné vyhrožování* a *porušování domovní svobody*. V případě porušování domovní svobody však, jak již bylo řečeno, nemusí jít vždy o užití násilí vůči osobě, stejně jako u vydírání. Ostatní násilné činy jinak trestné spáchané dětmi do 15 let se vyskytují spíše ojediněle. Z Tabulky 4 je patrný *pokles podílu loupeží, výraznější do roku 2013. Od té doby se v zásadě nemění až do roku 2018. Poté opět od roku 2019, pomineme-li roky ovlivněné pandemií, jejich podíl narůstá*. V případě *úmyslných forem ublížení na zdraví je patrný převažující nárůst jejich podílu až do roku 2015, pak je poměrně stabilní*. V době pandemie, přesto, že byly omezené možnosti fyzického kontaktu s vrstevníky a jejich absolutní počty klesly (blíže Graf 5), se tento podíl nezměnil, resp. dokonce mírně zvýšil. Naopak v roce 2022 poměrně výrazně klesl, což lze patrně vysvětlit nejprve poklesem, a pak nárůstem podílu loupeží, kde, celkem logicky, lockdownová omezení měla větší vliv na možnosti jeho páčání. Zmínit lze také, *zejména ve srovnání s počátkem sledovaného období, nárůst podílu nebezpečného vyhrožování, což může souviset i s tím, že tento čin je možné páchat snadno v kyberprostoru a zároveň je v této formě i snadněji prokazatelný, a možná i častěji registrovaný, než pokud je spáchán osobně*. I zde je pak nutné brát do úvahy omezenou možnost srovnání s obdobím do roku 2015 vzhledem ke změnám metodiky.

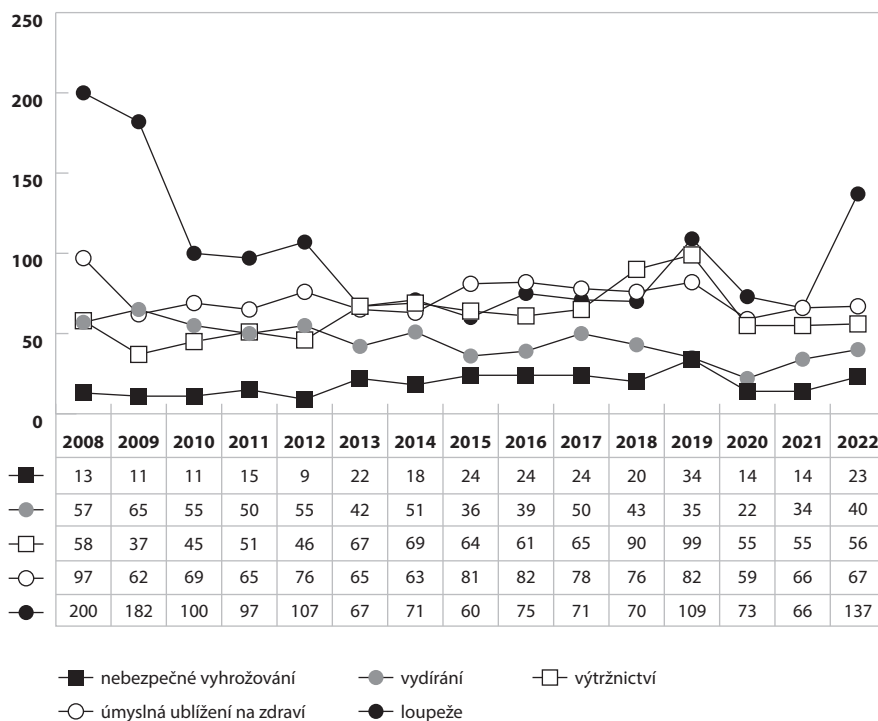
Tabulka 4: Vývoj struktury násilné kriminality (skutky) dle TSK spáchané dětmi mladšími 15 let v %

	Vraždy	Loupeže	Úmyslná ublížení na zdraví	Vydírání	Nebezpečné vyhrožování	Ostatní násilná dle TSK
2008	0,5	49,8	24,1	14,2	3,2	8,2
2009	0	50,4	17,2	18	3	11,4
2010	0,4	36,6	25,3	20,1	4	13,6
2011	0	38	25,5	19,6	5,9	11
2012	0,7	38,2	27,1	19,6	3,2	11,1
2013	1,4	31,5	30,5	19,7	10,3	6,6
2014	0	31	27,5	22,3	7,9	11,4
2015	0	28,3	38,2	17	11,3	5,2
2016	0,8	30,4	33,2	15,8	9,7	10,1
2017	0	29,2	32,1	20,6	9,9	8,2
2018	0,4	29	31,5	17,8	8,3	12,9
2019	0,4	38,7	29,1	12,4	12,1	7,4
2020	0,5	36,9	29,8	11,1	7,1	14,6
2021	1	33,5	33,5	17,3	7,1	7,6
2022	1,1	48,2	23,6	14,1	8,1	4,9

Pramen: Nestandardní sestavy dle věku o skutcích dle TSK, Odbor věcných gescí a statistik Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR.

Bližší pohled na vývoj kriminality u nejfrekventovanějších násilných činů jinak trestných (skutky) nabízí Graf 5. Je sem zařazeno i výtržnictví,²⁰ které může být často provázeno právě projevy násilí na veřejnosti, případně spojeno i s méně závažnými poškozeními zdraví, které nespĺňují podmínky pro ublížení na zdraví, s ohledem na jeho četnost u této věkové kategorie osob. V případě výtržnictví došlo od roku 2021 ke změnám v TSK, kdy z obecné kategorie byl vyčleněn trestný čin hanobení lidských ostatků, což by se asi nemělo výrazněji projevit při srovnání – v letech 2021 a 2022 u dětí mladších 15 let žádný takový skutek evidován nebyl. Je zřejmé, že, ve srovnání s počátkem sledovaného období, došlo k výraznému poklesu počtů loupeží až do roku 2013. Poté se jejich počty stabilizovaly. Poměrně znatelný nárůst počtů loupeží vzhledem k předchozím letům bylo pak možné zaznamenat v letech 2019 a 2022. Nicméně tyto počty jsou stále výrazně nižší, než tomu bylo na počátku sledovaného období, tj. v letech 2008 až 2009. V případě úmyslných forem ublížení na zdraví již jejich počty více kolísají. Po celé období jsou však nižší, než tomu bylo na jeho počátku v roce 2008. Také v případě výtržnictví je obtížné hovořit o nějakém podstatnějším trendu, počty spíše kolísají. Vzhledem k předchozím letům došlo k výraznějšímu nárůstu v letech 2018 a 2019. Zároveň se zde jedná již o poměrně nízká čísla.

Graf 5: Vývoj počtů 5 nejfrekventovanějších násilných činů jinak trestných (skutků dle TSK) v abs. č.

Pozn: V případě skutků výtržnictví a vydírání je třeba vzít v úvahu, že mohly být spáchány i nenásilnou formou.

Pramen: Nestandardní sestavy dle věku o skutcích dle TSK, Odbor věcných gescí a statistik Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR.

20 Jinak zařazené do kategorie ostatní kriminalita.

V případě vydírání můžeme sledovat převažující klesající trend. Pomineme-li pak roky 2020 až 2021, kde byl obecně u všech sledovaných činů jinak trestných zaznamenán pokles, v případě nebezpečného vyhrožování se naopak jejich počty ve sledovaném období ve srovnání s obdobím do roku 2012 zvýšily (k možnému vysvětlení viz výše). Obecně je třeba vzít v úvahu i poměrně nízké počty skutků u jednotlivých sledovaných činů jinak trestných, především pak právě u nebezpečného vyhrožování, což obecně ztěžuje možnost analyzovat trendy ve vývoji.

Nejzávažnější formy násilné kriminality, jako jsou zejména vraždy, se v rámci celého sledovaného období objevují jen výjimečně (blíže Tabulka 5). S ohledem na velmi nízké počty nelze usuzovat na nějaký trend.

Také znásilnění s sebou často nese prvky násilí či pohrůžky násilím, byť mohou být naplněny i dalšími nenásilnými způsoby provedení. Je tedy nutné vzít v potaz, že ne všechny níže uvedené skutky musely mít násilnou formu, což v rámci sledovaných dat nelze rozlišit. Ne zcela výjimečně by se mohlo i s ohledem na předpoklad, že i oběťmi byly děti nižšího věku, jednat např. o zneužití bezbrannosti. U znásilnění se opět nejedná o příliš vysoké počty, nicméně v předmětném období můžeme sledovat jejich nárůst (blíže Tabulka 5). Zde je třeba pak vzít v potaz, že nárůst od roku 2011 mohl být ovlivněn změnami ve skutkové podstatě znásilnění, kam nově spadají i některé případy, které by dříve byly posouzeny jako vydírání a v rámci znásilnění došlo i ke kriminalizaci dalších nenásilných způsobů donucení k pohlavnímu styku. Další výraznější nárůst je patrný od roku 2016, kdy došlo k již výše zmíněným změnám ve vykazování a při srovnání takto nízkých čísel to může být patrnější. Téměř dvojnásobný nárůst v roce 2022 však již takto vysvětlit nelze. Zároveň se však stále jedná o velmi malá čísla a na základě jednoho roku zatím nelze dovozovat významnější závěry. Nárůst registrovaných skutků znásilnění může obecně souviset i s tím, že se o tomto tématu v rámci veřejnosti více hovoří a posiluje se i postavení obětí v rámci trestního řízení. Obecně se tedy může zvyšovat citlivost veřejnosti vůči těmto formám trestné činnosti, což může mít vliv i na zvýšení registrované kriminality v této oblasti.

Tabulka 5: Počty vražd a znásilnění (skutky) dle TSK v abs. číslech

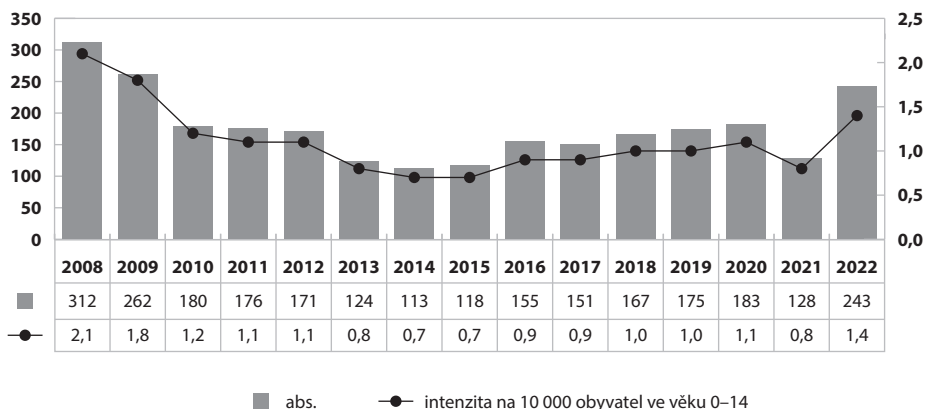
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
vraždy	2	0	1	0	2	3	0	0	2	0	1	1	1	2	3
znásilnění	4	7	4	14	14	12	12	7	16	19	19	23	25	23	45

Pramen: Nestandardní sestavy dle věku o skutcích dle TSK, Odbor věcných gescí a statistik Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR.

Z hlediska počtů dětí mladších 15 let, u kterých byl vyřízen čin jinak trestný v trestním řízení, je možné v případě loupeží, jako jednoho z nejfrekventovanějších násilných činů jinak trestných, konstatovat, že i zde po poměrně výrazném poklesu počtu těchto dětí v prvních pěti letech sledovaného období došlo ke stabilizaci, přičemž od roku 2016 postupně narůstají. Výrazněji klesly až v roce 2021. V roce 2022 lze pak pozorovat opět jejich větší nárůst, a to i ve srovnání s obdobím před pandemií covid-19. Zároveň je však třeba říct, že z hlediska intenzity nejde o tak výrazné změny (blíže Graf 6). Počítat je třeba také s tím, že

právě v posledních letech sledovaného období do věku, kdy se děti v této věkové kategorii začínají více zapojovat do trestné činnosti, již vstoupily nejpočetnější populační ročníky, které se pomalu budou přesouvat do kategorie mladistvých.

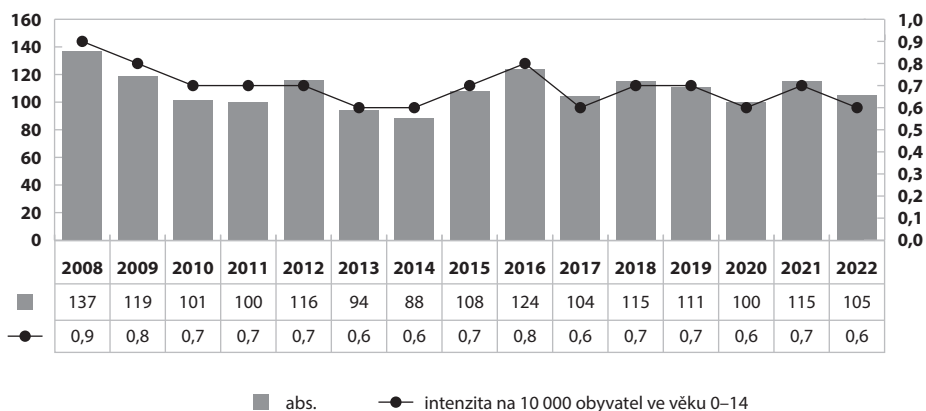
Graf 6: Počty dětí mladších 15 let, jejichž věc byla vyřízena v trestním řízení – loupež

Pramen: Přehledy o vyřízených věcech a stíhaných a podezřelých osobách, nestandardní sestavy pro osoby ve věku 0–14 let, § 234 tr. zák., § 173 TrZ, Ministerstvo spravedlnosti, CSLAV; Údaje o počtech obyvatel dle jednotek věku k 1. 7. příslušného roku, Věkové složení obyvatelstva za příslušné roky, Český statistický úřad, Dostupné na: <https://www.czso.cz/>

V případě trestného činu *ublížení na zdraví po poklesu na počátku* sledovaného období počty těchto dětí *spíše kolísají*. V přepočtu na příslušný počet obyvatel se výrazněji nemění (blíže Graf 7).

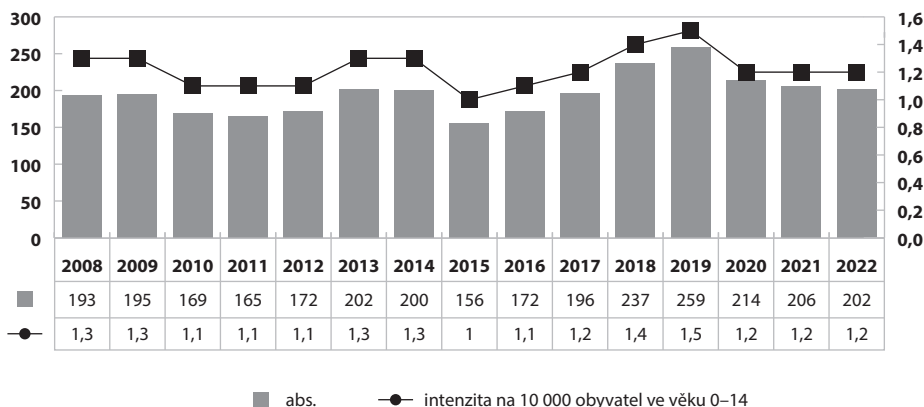
Graf 7: Počty dětí mladších 15 let, jejichž věc byla vyřízena v trestním řízení – ublížení na zdraví

Pramen: Přehledy o vyřízených věcech a stíhaných a podezřelých osobách, nestandardní sestavy pro osoby ve věku 0–14 let, § 221 tr. zák., § 146 TrZ, Ministerstvo spravedlnosti, CSLAV; Údaje o počtech obyvatel dle jednotek věku k 1. 7. příslušného roku, Věkové složení obyvatelstva za příslušné roky, Český statistický úřad, Dostupné na: https://www.czso.cz
Pozn.: Bez ublížení na zdraví dle § 222 tr. zák. (nyní těžké ublížení na zdraví dle § 145 TrZ).

Pokud jde o trestný čin *výtržnictví*, i zde počty poměrně kolísají. Vyšší počty dětí lze zaznamenat zejména v letech 2018 až 2019. Zajímavé je, že se v roce 2022, na rozdíl od ostatních sledovaných činů, jejich počty prakticky nezměnily (blíže Graf 8).

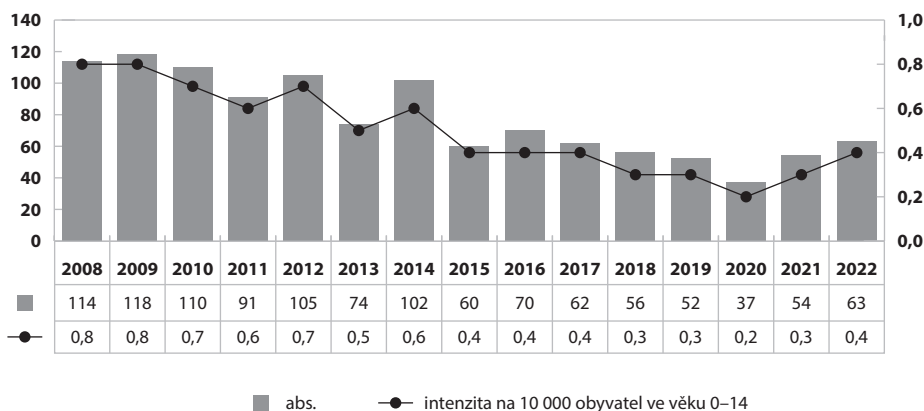
Graf 8: Počty dětí mladších 15 let, jejichž věc byla vyřízena v trestním řízení – výtržnictví

Pramen: Přehledy o vyřízených věcech a stíhaných a podezřelých osobách, nestandardní sestavy pro osoby ve věku 0–14 let, § 202 tr. zák., § 358 TrZ, Ministerstvo spravedlnosti, CSLAV; Údaje o počtech obyvatel dle jednotek věku k 1. 7. příslušného roku, Věkové složení obyvatelstva za příslušné roky, Český statistický úřad, Dostupné na: <https://www.czso.cz>

Mezi častěji se vyskytující násilné činy jinak trestné patří i vydírání, byť i zde nemusí být násilný prvek vždy přítomen. Z Grafu 9 je patrné, že v případech vývoje počtu dětí mladších 15 let, které se měly dopustit *vydírání*, lze sledovat *převažující klesající trend*. Vůbec nejnižší byly v roce 2020, pak se jejich počty výrazněji neodlišují od situace v letech před pandemií covid-19. Pokles od roku 2010 mohl být částečně způsoben přesunem části těchto případů v důsledku změn právní úpravy ke znásilnění.

Graf 9: Počty dětí mladších 15 let, jejichž věc byla vyřízena v trestním řízení – vydírání

Pramen: Přehledy o vyřízených věcech a stíhaných a podezřelých osobách, nestandardní sestavy pro osoby ve věku 0–14 let, § 235 tr. zák., § 175 TrZ, Ministerstvo spravedlnosti, CSLAV; Údaje o počtech obyvatel dle jednotek věku k 1. 7. příslušného roku, Věkové složení obyvatelstva za příslušné roky, Český statistický úřad, Dostupné na: <https://www.czso.cz>

U nejzávažnějších forem násilné kriminality, jako jsou vraždy, jsou *počty dětí mladších 15 let velmi nízké. Obdobně to platí i v případech znásilnění* (blíže viz Tabulka 6). Nicméně v případech znásilnění je ve sledovaném období patrný *nárůst počtů těchto osob od roku 2010*, což již bylo vysvětleno výše. Poté se počty dětí do 15 let u znásilnění pohybovaly mezi 21 až 35 případy ročně. Výraznější odchylku tvoří rok 2022, kdy se jednalo o 56 osob (blíže Tabulka 6). To koresponduje s již výše zmíněnými poznatky o počtech skutků znásilnění. Zároveň je zde opět třeba připomenout, že ne vždy musí jít v případech znásilnění o použití násilí či pohružky násilím. Dále je třeba říct, že na základě údajů z jednoho roku z toho zatím nelze nic dalšího dovozovat.

Jednou z otázek, na kterou jsme v rámci našeho výzkumného úkolu zaměřili pozornost, bylo ověřit, *zda platí poměrně často zmiňované tvrzení, že agresivita a brutalita činů, kterých se dopouštějí děti mladší 15 let, stoupá*. To je poměrně obtížné dovozovat bez seznámení se s popisem skutku, resp. ještě lépe celého spisu. Statistické údaje zde proto mají spíše omezenou vypovídající hodnotu. Přesto lze, byť v omezené míře, i na základě těchto údajů usuzovat, zda, případně jakým způsobem, se mění způsob provedení násilných činů jinak trestných, resp. zda dochází ke změnám v intenzitě použitého násilí. Skutečnost, že čin byl spáchán surovým či trýznivým způsobem, případně zvláště surovým či trýznivým způsobem, se zpravidla z právní kvalifikace násilných činů jinak trestných nepozná. Určitou výjimkou jsou trestné činy, kde je tento způsob provedení přímo znakem skutkové podstaty, jako je tomu např. u vraždy (blíže viz kap. I.3.). Určitým pomocným měřítkem jinak může být, zda bylo v rámci spáchání činu způsobeno porušení zdraví vyšší intenzity, tj. těžká újma na zdraví, či dokonce smrt. Je ovšem třeba mít na paměti, že ne vždy, když je útok veden takovým způsobem, který zpravidla vede např. k těžké újmě na zdraví a lze dovodit alespoň nepřímý úmysl pachatele, musí být takový čin tak kvalifikován, byť by to tak být mělo. Problematické to může být zejména v případech, kdy fakticky k takovému poškození na zdraví z různých důvodů nedojde. V takovém případě by čin jinak trestný měl být kvalifikován jako pokus k takovému činu, ke kterému směřoval úmysl pachatele. Pokud je jednání, právě např. na základě způsobu vedení útoku, vyhodnoceno jako pokus ke způsobení těžké újmy na zdraví či smrti, spadá pod stejnou právní kvalifikaci, jako kdyby k tomu došlo. Zároveň je to často v rámci trestního řízení a dokazování poměrně složitá otázka a kvalifikace se může v průběhu řízení měnit v závislosti na zjištěných skutečnostech. To se vždy nemusí ještě projevit ve statistikách státních zastupitelství, ze kterých zde vycházíme. Vzhledem k tomu, že se jedná o trestně neodpovědné děti, soudní statistiky v tomto směru bohužel nelze využít, neboť v civilním řízení, které se v tomto případě vede, není vykazováno, o jaký čin jinak trestný se jednalo.

S vědomím těchto limitů je možné říct, že se *obecně děti dopouštějí těchto velmi závažných činů jinak trestných, resp. činů s těžšími následky ve velmi omezené míře*. Jak vyplývá z Tabulky 6,²¹ *případy vražd a případy úmyslných násilných činů jinak trestných, kde z nedbalosti došlo k usmrcení, jsou skutečně velmi ojedinělé*. Kvalifikovaná vražda, která byla spáchána zvláště surovým či trýznivým způsobem, byla ve sledovaném období zaznamenána pouze v jednom případě, v roce 2013. V případě úmyslného činu jinak trestného těžkého

21 V této tabulce jsou sledovány na jedné straně nejčastější násilné činy jinak trestné, kterých se tyto děti dopouštějí, a na straně druhé většina klasických nejzávažnějších násilných činů jinak trestných.

ublížení na zdraví,²² kde se vyžaduje úmysl spáchat těžkou újmu na zdraví, který se často dovozuje např. právě ze způsobu, jakým je veden útok, se v rámci celého sledovaného období pohyboval počet takto řešených dětí mezi 1 až 11 případy ročně. Přitom počty zde kolísají, nelze hovořit o nějakém trendu. Také *případy, kdy u jiných úmyslných násilných činů jinak trestných* (konkrétně u ublížení na zdraví, loupeže, vydírání a znásilnění) *došlo k těžké újmě na zdraví či smrti, ať již úmyslně či z nedbalosti,*²³ jsou velmi vzácné (blíže Tabulka 6).

Totéž platí i v případě činu jinak trestného *obecného ohrožení v jeho úmyslné formě*. Zde je zásadní problém, že v rámci základní skutkové podstaty nelze odlišit, zda vůbec spadá do námi definované násilné kriminality, neboť zde úmysl může směřovat pouze ke škodě na majetku, byť velkého rozsahu (tj. např. úmyslné zapálení budovy, ve které se nikdo nenacházel). Případy úmyslného obecného ohrožení jsou u dětí mladších 15 let spíše ojedinělé, byť zejména na konci sledovaného období se vyskytly o něco častěji. Stále však jde o velmi nízké počty. Nicméně bez výraznějších problémů sem můžeme zařadit kvalifikovanou skutkovou podstatu obecného ohrožení dle § 272 odst. 3 písm. a) TrZ, kde musí být splněna úmyslná motivace k usmrcení osoby. Takový případ dítěte mladšího 15 let se však dle statistických údajů v rámci sledovaného období neobjevil (blíže Tabulka 6).

To sice samo o sobě samozřejmě nevyovídá o tom, jestli v rámci jiných činů jinak trestných nebyl užit surový či trýznivý způsob provedení, resp. zvláště surový či trýznivý způsob provedení. Nicméně, jak již bylo řečeno, pokud je prokázán takový způsob provedení, který zpravidla může vést např. k těžké újmě či smrti, mělo by se to v právní kvalifikaci projevit.

Jako další znak, který může indikovat, že se zvyšuje závažnost provedení činů jinak trestných, může být skutečnost, že byl *čin spáchán se zbraní*. Problém je, že *ne všechny námi sledované skutkové podstaty takový znak mají*. Nicméně u těch, které sledujeme v Tabulce 6 a kde spáchání činu se zbraní je přímo znakem skutkové podstaty, jde opět o *velmi nízké počty*, ze kterých je obtížné vyvozovat nějaký trend.

Obecně tedy je možné konstatovat, s vědomím již výše zmíněných limitů kriminálních statistik, že na základě těchto statistických údajů nelze pozorovat takové změny v násilné kriminalitě, které by měly dokládat, že se ve sledovaném období zvyšuje brutalita a agresivita dětí při jejich páčání. Pokud by tomu tak bylo, mělo by se to alespoň částečně projevit i v tom, že takovému způsobu provedení činu by odpovídaly způsobené následky, resp. užitá právní kvalifikace.

22 Do roku 2010 – ublížení na zdraví dle § 222 tr. zák.

23 V případě všech vyjmenovaných činů v případě smrti jako těžšího následku připadá v úvahu pouze nedbalost. U těžké újmy na zdraví to platí také u činu jinak trestného ublížení na zdraví. Těžší následek ve formě těžké újmy na zdraví je v případě obecného ohrožení, loupeže, vydírání a znásilnění možné spáchat jak úmyslně, tak z nedbalosti (Šámal et al., 2012 b). Ze statistických údajů však již nelze formu zavinění rozlišit.

Tabulka 6: Počty dětí mladších 15 let, jejichž činy jinak trestné dle vybraných skutkových podstat byly vyřízeny v trestním řízení v abs. číslech

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
vraždy	4	1	0	3	1	2	1	0	1	1	4	1	1	1	6
vraždy zvlášť surový či tr. způsob	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
zabití	ne	ne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
těžké ublížení na zdraví*	5	7	3	6	11	5	3	8	1	5	8	5	6	3	6
těžké ublížení na zdraví (smrt)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ublížení na zdraví	137	119	101	100	116	94	88	108	124	104	115	111	100	115	105
ublížení na zdraví (TÚZ)	7	3	3	5	2	4	5	8	5	4	4	4	5	5	1
ublížení na zdraví (smrt)	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
loupež	312	262	180	176	171	124	113	118	155	151	167	175	183	128	243
loupež (TÚZ)**	ne	ne	1	3	3	3	0	0	1	3	0	0	1	0	2
loupež (smrt)	ne	ne	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
vydírání	114	118	110	91	105	74	102	60	70	62	56	52	37	54	63
vydírání (TÚZ)	ne	ne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
vydírání (smrt)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
vydírání (se zbrání)	3	3	6	4	8	4	3	4	1	5	2	12	8	3	7
znásilnění	17	18	12	25	34	25	29	21	22	23	22	29	32	35	56
znásilnění (TÚZ)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
znásilnění (smrt)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
znásilnění (se zbrání)	ne	ne	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
obecné ohrožení	2	1	6	1	8	1	0	0	1	5	4	5	0	5	6
o. ohrožení (TÚZ min. 2 osob či smrt)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
o ohrožení (úmysl – smrt)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
výtržnictví	193	195	169	165	172	202	200	156	172	196	237	259	214	206	202

Pramen: Přehledy o vyřízených věcech a stíhaných a podezřelých osobách, nestandardní sestavy pro osoby ve věku 0–14 let – vybrané skutkové podstaty viz níže, Ministerstvo spravedlnosti, CSLAV

Pozn.: Vraždy (§ 219 tr. zák., § 140 TtZ); zabití (§ 141 TtZ); *ublížení na zdraví/těžké ublížení na zdraví (§ 222 tr. zák., § 145 TtZ), ublížení na zdraví (§ 221 tr. zák., § 146 TtZ), loupež (§ § 234 tr. zák., § 173 TtZ), vydírání (§ 235 tr. zák., § 175), znásilnění (§ 241 tr. zák., 185 TtZ), zbraň jako znak kvalifikované skutkové podstaty zavedena až v TtZ, obecné ohrožení (§ 179 tr. zák., § § 272 TtZ) v případě těžších následků (TÚZ, smrt) – obecně a příslušné kvalifikované skutkové podstaty v rámci uvedených skutkových podstat. V případě uvádění těžké újmy na zdraví (TÚZ) a smrti jako těžších následků se vždy, pokud není níže uvedeno jinak, jedná o zavinění z nedbalosti ve vztahu k takovému těžšímu následku, u obecného ohrožení, loupeže, znásilnění a vydírání, kde způsobena TÚZ připadá v úvahu ve vztahu k TÚZ zavinění jak úmyslné, tak nedbalostní. Do účinnosti TtZ nebylo zabití samostatnou skutkovou podstatou (spadalo pod vraždu), u loupeže nebyly TÚZ a smrt samostatným znakem kvalifikované skutkové podstaty, kromě TÚZ mohlo jít i o značnou škodu a u smrti i o škodu velkého rozsahu; u znásilnění nebyla zbraň jako znak kvalifikované skutkové podstaty, u vydírání nebyla TÚZ samostatným znakem kvalifikované skutkové podstaty. V případě výše uvedených statistických údajů je třeba vzít v úvahu, že při zpracování statistických listů je třeba počítat s vyšším rizikem chybovosti v případě, že provádíme srovnání již na úrovni jednotlivých odstavců či dokonce písmen u konkrétních skutkových podstat.

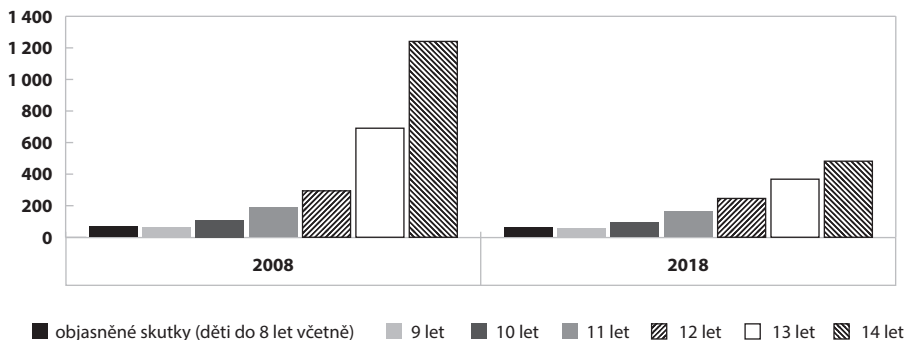
III.3 Srovnání registrované kriminality dětí mladších 15 let v letech 2008 a 2018

Vzhledem k tomu, že jsme se v rámci našeho výzkumu při analýze spisů (kap. VI.1.) zabývali srovnáním násilné kriminality dětí, kterým byla v letech 2008 a 2018 uložena ochranná výchova či ochranné léčení, je třeba se podívat podrobněji na základě dostupných statistických údajů i na obecné informace o kriminalitě a demografickém vývoji v těchto letech v ČR.

V první řadě je třeba poukázat na to, že dle údajů z policejních statistik (blíže kapitola III.2., Graf 1) se výrazně lišily celkové počty činů jinak trestných, resp. skutků, a to i v přepočtu na 10 000 obyvatel dané věkové kategorie. V roce 2008 se jednalo celkem o 2 204 skutků ve srovnání s rokem 2018, kdy šlo o 1 215 skutků. Obdobně to platilo i o počtech dětí, jejichž činy jinak trestné byly řešeny v trestním řízení. V roce 2008 se jednalo o 3 119 dětí a v roce 2018 pouze o 1 717 dětí. Tento pokles lze zaznamenat, i pokud vycházíme z údajů o intenzitě (kap. III.2., Graf 2).

Jak vyplývá z Grafu 10, v případě porovnávání počtů skutků dle jednotlivých věkových ročníků, je ve srovnání s rokem 2008 patrný velmi výrazný pokles v případě skutků spáchaných 13 a 14letými dětmi, u ostatních pokles nebyl tak výrazný.

Graf 10: Objasněné skutky spáchané dětmi mladšími 15 let dle jednotlivých věkových ročníků

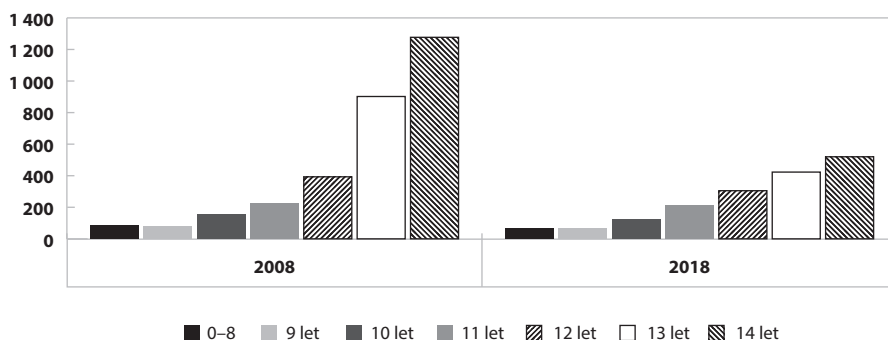

Pramen: Nestandardní sestavy dle věku o skutcích dle TSK, Odbor věcných gescí a statistik Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR.

Pozn.: Součet skutků dle jednotlivých věkových kategorií neodpovídá celkovému počtu skutků spáchaných dětmi mladšími 15 let v daném roce, protože jeden skutek může spáchat více dětí mladších 15 let, a naopak.

Pokud se v Grafu 11 podíváme detailněji na počty dětí dle jednotlivých věkových ročníků, je možné sledovat obdobný vývoj, tzn. výrazný pokles u 13letých a zejména 14letých dětí, menší pak u ostatních kategorií.

Graf 11: Počty dětí mladších 15 let, jejichž čin jinak trestný byl vyřízen v trestním řízení dle věkových ročníků v abs. č.

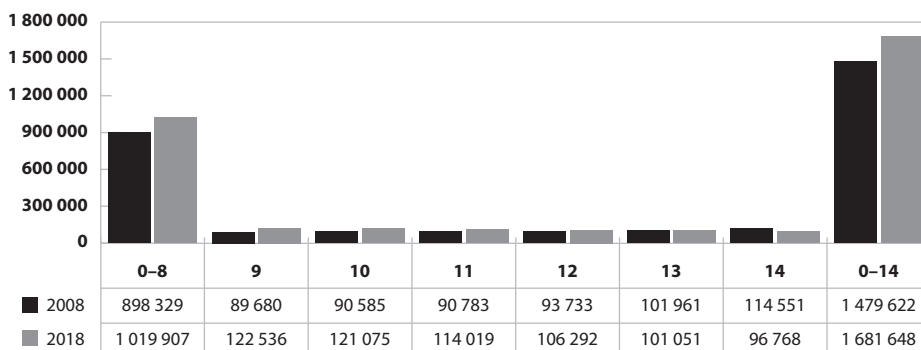

Pramen: Přehledy o vyřízených věcech a stíhaných a podezřelých osobách, nestandardní sestavy pro osoby ve věku 0–14 let, Ministerstvo spravedlnosti, CSLAV.

Tomu odpovídá též změna podílu zastoupení dětí v jednotlivých ročnících na spáchaných skutcích a na počtech dětí mladších 15 let, jejichž činy byly vyřízeny v trestním řízení, a to ve snížení podílu 13 a 14letých, a naopak nárůstu v nižších věkových kategoriích (bližší kap. III.2. Tabulka 1 a Tabulka 2).

Tyto změny v zastoupení jednotlivých ročníků lze samozřejmě do jisté míry vysvětlit demografickými změnami v rámci počtů obyvatel v jednotlivých ročnících, kdy celkově došlo ve srovnání s rokem 2008 k poměrně výraznému nárůstu obyvatel ve věku do 15 let v roce 2018, nicméně zejména v nižších věkových ročnících. Naopak klesly počty 14letých dětí, které se podílejí na kriminalitě v této věkové kategorii v největší míře (bližší Graf 12).

Graf 12: Vývoj počtů obyvatel v ČR v kategorii 0-14 let dle jednotlivých ročníků v abs. č.

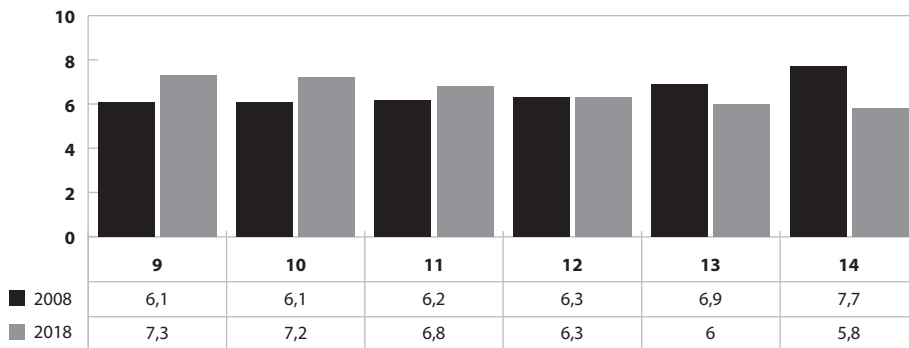

Pramen: Údaje o počtech obyvatel dle jednotek věku k 1. 7. příslušného roku, Věkové složení obyvatelstva za příslušné roky, Český statistický úřad, Dostupné na: <https://www.czso.cz>

Z Grafu 13 je pak patrné, že v roce 2018 klesly podíly 13 a 14letých dětí na celkovém počtu obyvatel ve věku 0–14 let v ČR, a naopak vzrostly podíly 10 a 11letých dětí. Podíl dětí v kategorii 0–8 let, která hraje z hlediska páchaní trestné činnosti okrajovou roli, se nezměnil. Činil přibližně 61 %.

Graf 13: Obyvatelé ve věku 9 až 14 let na celkovém počtu obyvatel v ČR ve věku 0-14 let v %

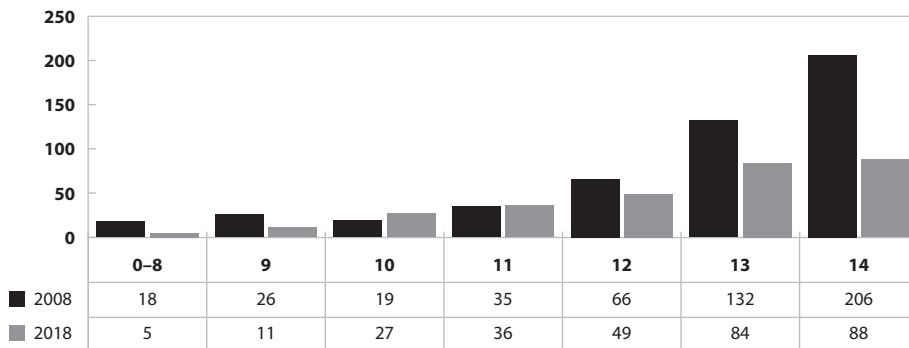

Pramen: Údaje o počtech obyvatel dle jednotek věku k 1. 7. příslušného roku, Věkové složení obyvatelstva za příslušné roky, Český statistický úřad, Dostupné na: <https://www.czso.cz>

Tomu pak odpovídají i výše zmiňované podíly jednotlivých ročníků na celkovém počtu osob, jejichž věci byly řešeny v trestním řízení, tj. obecně pokles podílu 13 a 14letých dětí a nárůst v nižších ročnících.

Podíváme-li se pak detailněji na *násilnou kriminalitu dětí mladších 15 let dle TSK* (blíže kap. III.2., Graf 4), i zde bylo možné zaznamenat *výrazný pokles v případě činů jinak trestných* z 402 skutků v roce 2008 na 241 skutků v roce 2018. Pokles byl zaznamenán, i pokud vezmeme v úvahu údaj o intenzitě kriminality. Z Grafu 14 pak vyplývá, že pokles nastal především *opět u kategorií 13 a 14letých dětí, naopak nárůst bylo možné pozorovat u 10letých dětí.*

Graf 14: Počty skutků násilné kriminality spáchané dětmi mladšími 15 let dle jednotlivých ročníků v abs. číslech

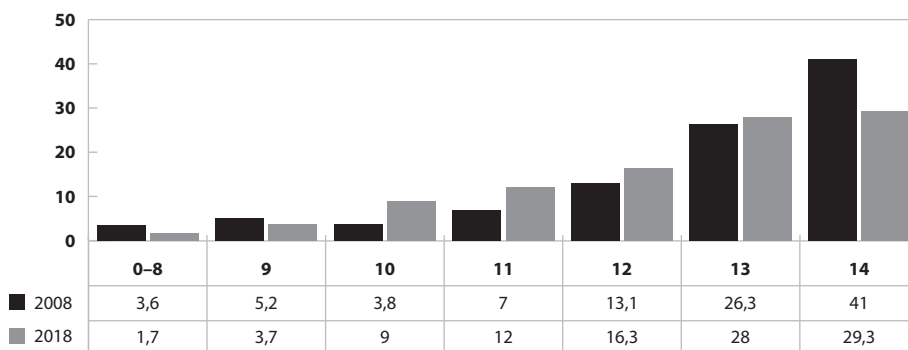

Pramen: Nestandardní sestavy dle věku o skutcích dle TSK, Odbor věcných gescí a statistik Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR.

Pozn.: Součet skutků dle jednotlivých věkových kategorií neodpovídá celkovému počtu skutků spáchaných dětmi mladšími 15 let v daném roce, protože jeden skutek může spáchat více dětí mladších 15 let, a naopak.

Z Grafu 15 lze zaznamenat i změny v podílu jednotlivých věkových ročníků dětí mladších 15 let na násilné kriminalitě, kde lze pozorovat výrazný pokles podílu 14letých dětí, a naopak nárůst podílu v nižších věkových ročnících.

Graf 15: Podíl jednotlivých ročníků na násilné kriminalitě (skutcích) dle TSK spáchaných dětmi mladšími 15 let dle jednotlivých ročníků v %

Pramen: Nestandardní sestavy dle věku o skutcích dle TSK, Odbor věcných gescí a statistik Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR.

Pozn. Součet skutků dle jednotlivých věkových kategorií, ze kterých byly jednotlivé podíly určeny, neodpovídá celkovému počtu skutků spáchaných dětmi mladšími 15 let v daném roce, protože jeden skutek může spáchat více dětí mladších 15 let, a naopak.

Obecně lze tedy shrnout, že s ohledem na demografické změny v rámci obyvatelstva do 15 let, se v předmětných letech změnila i struktura dětí, které se podílejí na činech jinak trestných dětí mladších 15 let dle jednotlivých ročníků. Zároveň je pak třeba upozornit na to, že v roce 2018 došlo k výraznému poklesu jak v počtech činů jinak trestných obecně, tak i pokud jde o násilnou kriminalitu. Výrazný pokles bylo možné zaznamenat, i pokud jde o počty dětí mladších 15 let projednávaných pro činy jinak trestné. Zde se pak částečně projevují demografické změny v populaci.

IV.

Expertní šetření

Jedním ze způsobů, jak hledat odpověď na otázky týkající se násilné kriminality dětí i případných změn ve způsobu jejího páchání, je zaměřit se na zkušenosti odborníků, kteří s danou skupinou pachatelů přicházejí pravidelně do styku, a jsou tudíž schopni příslušné jevy kriticky posoudit a zhodnotit. V rámci našeho výzkumného projektu jsme se proto rozhodli oslovit dvě skupiny respondentů, a to pracovníky dětských diagnostických ústavů a dětských domovů se školou na straně jedné, a pracovníky v systému soudnictví nad mládeží na straně druhé. V obou případech jsme využili techniku dotazníkového šetření, kombinujícího otázky uzavřené i otevřené. Poznatky z něj shrnují následující dvě podkapitoly. Sluší se nicméně upozornit, že oba dotazníky se ve shodě se širším zaměřením našeho projektu věnovaly i dalším tématům, což platí zejména pro dotazníky určené státním zástupcům, soudcům, probačním úředníkům a kurátorům pro děti a mládež. Analýzu těchto částí, která bude zaměřena obecně na postavení dětí mladších patnácti let v systému soudnictví ve věcech mládeže a na jeho fungování, nabídne druhá publikace, kterou z výzkumného úkolu chystáme.

IV.1. Pracovníci diagnostických ústavů a dětských domovů se školou

Jedním z nejpřísnějších opatření, které lze v našich podmínkách uložit dítěti mladšímu 15 let za spáchání závažného činu jinak trestného, je, kromě ochranného léčení v ústavní formě, ochranná výchova. V případech nejzávažnějších forem, zpravidla násilné, kriminality, kde lze dospělým uložit výjimečný trest, je v případě dětí mladších 15 let, které již dovršily dvanáctý rok věku, ukládána ochranná výchova obligatorně (typicky se např. může jednat o vraždu s okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby.). Zároveň je ale nutno upozornit na to, že ochranná výchova může být uložena dětem i za jiné činy jinak trestné, než jsou násilné delikty. Ochranná výchova se dle zákona o výkonu ústavní a ochranné výchovy²⁴ (dále jen ZVÚOV) vykonává ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. V případě, že je dítěti mladšímu 15 let uložena, je dítě umístěno do diagnostického ústavu, následně pak do dětského domova se školou. Významným důvodem pro oslovení pracovníků těchto zařízení bylo, že jsme pro účely srovnání změn závažnosti násilné kriminality v průběhu času zvolili právě násilné činy jinak trestné, kterých se dopustily děti mladší 15 let, kterým byla uložena ochranná výchova či ochranné léčení (blíže kap. I.2. a kap. VI.). Dále jsme si byli vědomi toho, že agresivní chování dětí přímo v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy²⁵ není ojedinělým jevem. Lze to dovodit např. ze zprávy České školní inspekce (2017), byť dle ní převažovaly mírné formy agrese (verbální). Agrese závažná (častá, intenzivní, fyzická, s projevy brutality a šikanování) byla pozorována ve výrazně nižší míře. Agresivní chování dětí v zařízení jako problém, se kterým se pracovníci setkávají, naznačují též poznatky ze studie realizované Národním ústavem pro vzdělávání (Palkosková et al., 2019).

Proto jsme se rozhodli obrátit se na pracovníky diagnostických ústavů a dětských domovů se školou, aby nám popsali své zkušenosti a názory na agresivní projevy chování dětí mladších 15 let a na případné změny v této oblasti. Vzhledem k tomu, že vždy nemusejí

24 Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

25 Je třeba upozornit na to, že zde nejde jen o případy dětských domovů se školou a diagnostických ústavů.

být dopodrobna seznámeni s tím, zda, případně čeho konkrétně, se děti dopustily před příchodem do zařízení, zjišťovali jsme *názory na projevy agrese dětí přímo v DDS či DÚ*, neboť jsou to právě oni, kdo se při výkonu svého zaměstnání s těmito dětmi pravidelně setkávají.

Dle § 14 odst. 3 ZVÚOV může být dítě s uloženou ochrannou výchovou starší 12 let, pokud se v jeho chování projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou, umístěno do výchovného ústavu. To je zařízení primárně určené pro děti s poruchami chování staršími 15 let. V rámci expertního šetření jsme se však rozhodli zaměřit pouze na diagnostické ústavy a dětské domovy se školou. Cílem bylo eliminovat riziko zkreslení, kdy pracovníci výchovných ústavů s ohledem na to, že děti mladší 15 let by se tam měly vyskytovat jen v omezené míře, by mohli vypovídat obecně i o starších dětech. Zároveň je třeba vzít v úvahu, že v diagnostických ústavech a dětských domovech se školou jsou umístěny z velké části i děti s uloženou ústavní výchovou pro závažné poruchy chování nebo které pro přechodnou či trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči.

Naše zjištění musíme tedy vztahovat spíše *na celou populaci dětí umístěných v těchto zařízeních*. Na problematiku ochranné výchovy byly cílené pouze některé otázky. Nízký podíl dětí s ochrannou výchovou v zařízeních, jejichž pracovníci nám odpověděli, se ostatně potvrdil i naším šetřením (viz Tabulka 10). Nicméně i děti s nařízenou ústavní výchovou v těchto zařízeních vykazují výrazné poruchy chování a některé z nich mohou mít zkušenost s tím, že se již dopustily činů jinak trestných, a to včetně násilných. To dokládají nejen starší studie v této oblasti, srov. např. (Večerka et al., 2000), ale i v praxi je na tento jev poukazováno (Česká školní inspekce, 2017). Také v rámci našeho výzkumu při analýze spisů, zaměřené na zacházení s dětmi mladšími 15 let v systému trestní justice, jejich výsledky budou zveřejněny v další naší připravované publikaci, jsme se s takovými případy setkali. Někdy i v případech poměrně závažných či opakovaných činů jinak trestných, kde byla silná potřeba výchovné intervence, nebyla dítěti v řízení dle hlavy III. ZSM uložena ochranná výchova, protože mu již v mezidobí byla uložena ústavní výchova. Přitom soud to vzhledem k aktuální situaci dítěte považoval za dostačující. Obecně lze tedy všechny děti umístěné v těchto zařízeních považovat za velmi důležitou skupinu z hlediska vývoje projevů agrese či násilí.

Dotazník, který jsme pro pracovníky připravili, zahrnoval několik tematických oblastí. V jeho úvodu jsme se zaměřili na vybrané charakteristiky dětí, které do těchto institucí přicházejí, respektive na to, zda se míra výskytu daných jevů mezi dětmi v posledním desetiletí významnějším způsobem změnila. Vycházeli jsme přitom z poznatků, které jsme v teoretické části této publikace diskutovali v souvislosti s možnými příčinami agresivního chování, a to jak na úrovni individuální, tak z hlediska výchovného působení rodiny či vlivu širšího sociálního prostředí. Ve druhé části jsme pak otázky směřovali již přímo na různé typy agresivního jednání. Zajímá nás jejich výskyt mezi dětmi umístěnými v daných zařízeních i možné příčiny a následky takového chování, včetně případných obav pracovníků o vlastní bezpečnost, které v důsledku agresivních projevů dětí mohou pociťovat.

IV.1.1. Výzkumný soubor

Dotazník jsme distribuovali prostřednictvím ředitelů všech diagnostických ústavů a dětských domovů se školou v ČR. Oslovili jsme celkem 39 zařízení (blíže kap. I.2.). Ředitelé byli vyzváni, aby dotazník sami vyplnili, a zároveň ho předali pracovníkům příslušného zařízení na pozicích *vychovatele, psychologa, etopeda a speciálního pedagoga*. Z metodologických důvodů měli přitom dodržet předem daný postup, který se týkal jak vyplnění, tak předání dotazníků.²⁶ Pracovníkům jiných zařízení, než je diagnostický ústav nebo dětský domov se školou, která mohla být rovněž součástí dané organizace (např. středisko výchovné péče nebo výchovný ústav), dotazník určen nebyl. Šetření proběhlo v období dubna a května 2021.

Řádně vyplněných se nám vrátilo 63 dotazníků. Návratnost dotazníků jsme mohli určit pouze v případě ředitelů dětských domovů a diagnostických ústavů, neboť v některých zařízeních mohl působit jeden pracovník na více pozicích, a naopak v rámci jednoho zařízení mohlo dotazník vyplnit více pracovníků v různých pozicích s ohledem na možná odloučená pracoviště. V případě ředitelů zařízení byla návratnost poměrně nízká 36 %. U ostatních profesí lze tedy dovést návratnost ještě nižší (blíže Tabulka 7). Na míru návratnosti zřejmě působila i velmi náročná situace v těchto zařízeních, ovlivněná opatřeními spojenými s pandemií covid-19. Obecně se tato zkušenost mohla projevit v oblasti změn v agresivním chování dětí v těchto zařízeních. I této problematice jsme věnovali v rámci výzkumu pozornost. Abychom alespoň částečně eliminovali možné zkreslení touto mimořádnou situací, instruovali jsme respondenty, aby své názory a zkušenosti vztahovali k době před pandemií covid-19. Zároveň jsme se však v rámci dotazování zeptali i na situaci v době pandemie.

Jak dokládá Tabulka 7, nejvíce dotazníků jsme obdrželi přímo od ředitelů (celkem 14 respondentů). Zastoupení ostatních pracovních pozic bylo vyrovnané, ve třech případech respondent uvedl kombinaci více pozic současně (u jednoho z nich se jednalo o kombinaci vychovatel a speciální pedagog, u dvou o kombinaci etopeda a speciální pedagog). Vzhledem k tomu, že dotazníkové šetření bylo pojato jako plně anonymní, není možné určit, kolik zařízení celkem má v našem vzorku své zastoupení (respektive kolik respondentů pochází ze stejného pracoviště). Údaje v Tabulce 7 nicméně naznačují, že ředitelům, kteří na naši výzvu ke spolupráci reagovali kladně a vyplnili dotazník, se patrně podařilo k těmto krokům motivovat i své zaměstnance. Počtu dotazníků od ředitelů totiž zhruba odpovídají také počty pracovníků na ostatních pozicích.

26 Působil-li na pozici ředitele pro více diagnostických ústavů nebo pro více dětských domovů se školou současně (detašovaná pracoviště apod.), měl na otázky odpovídat podle zkušeností ze zařízení s největším počtem dětí do 15 let. V případě, že pod jeho organizací spadal jak diagnostický ústav, tak dětský domov se školou, v otázce č. 1 (viz příloha) měl zvolit variantu diagnostický ústav, a následně pak v dotazníku zohlednit situaci v tomto zařízení. Obdobně byly popsány také instrukce pro předání dotazníků pracovníkům na výše uvedených pozicích. Pokud jako ředitel působil ve více zařízeních současně (diagnostických ústavech či dětských domovech se školou), měl dotazník předat pracovníkům na příslušných pozicích ve všech těchto zařízeních. V případě, že v zařízení pracuje na příslušné pozici více osob, byl požádán, aby zvolil vždy pracovníka, který je mezi nimi první v abecedním pořadí (pokud by nebyl dotyčný pracovník k dispozici po dobu určenou k vyplnění dotazníku, pak druhého v pořadí).

Tabulka 7: Pracovní pozice respondenta v zařízení (N=63)

Pozice	Respondentů	v %
Ředitel	14	22,3
Etoped	12	19
Vychovatel	12	19
Psycholog	12	19
Speciální pedagog	9	14,3
Kombinace více pozic	3	4,8
Neuvedl	1	1,6
CELKEM	63	100

Vyrovnané bylo mezi respondenty zastoupení obou *pohlaví* (31 mužů a 30 žen, 2 respondenti tento údaj neuvedli). Nejmladšímu respondentovi bylo 29 let, nejstaršímu 70 let. *Průměrný věk* činil necelých 50 let (49,7; sm. odchylka 8,7). Z údajů o *délce praxe* vyplývá, že *většina* respondentů má s prací ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy *bohaté zkušenosti*. V průměru působí v této oblasti již více než 18 let (18,5; sm. odchylka 9,5), přičemž u více než tří čtvrtin (78 %) se jedná o praxi delší než deset let. Maximální délka praxe činila 38 let, minimální 3 roky. Pokud jde o působení přímo v zařízení, kde respondent pracuje v současné době, průměrný počet let dosáhl bezmála 15 (14,7; sm. odchylka 8,8), a to s maximální délkou 35 let a minimální 1,5 roku.

Tabulka 8: Věk a délka praxe (N=63)

		respondentů	v %
Věk	do 29 let	2	3,2
	30–39 let	4	6,3
	40–49 let	24	38,1
	50–59 let	25	39,7
	60 a více	7	11,1
	Neuvedl	1	1,6
Celková praxe v zařízeních ústavní a ochranné výchovy	do 5 let	5	7,9
	6–10 let	9	14,3
	11–20 let	23	36,5
	21 a více let	26	41,3
Délka působení v současném zařízení	do 5 let	14	22,2
	6–10 let	6	9,5
	11–20 let	25	39,7
	21 a více let	18	28,6

Nejdelší průměrnou praxi uváděli *ředitelé*, což pravděpodobně souvisí s předpokládaným požadavkem na mnohaleté zkušenosti, které musí uchazeč o tuto pracovní pozici mít. S výjimkou vychovatelů, u nichž průměr dosáhl necelých 14 let, se pracovníci na ostatních pozicích pohybovali okolo výše uvedené průměrné hodnoty pro celý soubor.

Tabulka 9: Délka celkové praxe podle pracovní pozice v %

Pozice	průměrný počet let	sm. odchylka
Ředitel (N=14)	24,1	8,44
Etoped (N=12)	20,3	8,87
Psycholog (N=12)	16,9	10,28
Speciální pedagog (N=9)	15,7	10,48
Vychovatel (N=12)	13,8	6,37

Dvě třetiny respondentů (42 pracovníků, 66,7 %) působí v *dětském domově se školou*, zbývající část (21 pracovníků) v *diagnostických ústavech*. Většina těchto zařízení nabízí podle respondentů péči *chlapcům i dívkám* (uvedlo 41 dotázaných – 65 %). V zařízeních určených pouze pro chlapce působí 14 dotázaných (22 %), v zařízeních výhradně pro dívky 5 dotázaných (8 %). Tři respondenti tuto informaci nesdělili. Pokud jde o *počet dětí umístěných v zařízení*, 5 dotázaných (8 %) pracuje v zařízení s maximální kapacitou 16 dětí, 33 dotázaných (52 %) v *zařízení s kapacitou 17–40 dětí* a 22 dotázaných (35 %) v zařízeních s kapacitou vyšší než 41 dětí (ve třech případech nebyl tento údaj v dotazníku uveden). V průměru se jednalo o kapacitu 36 dětí (sm. odchylka 13,1), nejnižší hodnota činila 10 dětí, nejvyšší 70 dětí. Respondenty jsme požádali také o odhad, jak velký byl v jejich zařízení v roce 2020 *podíl dětí s uloženou ochrannou výchovou*. Na tuto otázku odpovědělo 52 pracovníků, přičemž v průměru uvedli hodnotu 8,9 % (sm. odchylka 20,2). Nejvyšší odhadovaný podíl činil 90 %, nicméně jak napovídá Tabulka 10, celkem 21 respondentů konstatovalo, že v jejich zařízení žádné dítě s nařízenou ochrannou výchovou v daném roce nepobývalo. Zároveň je třeba upozornit na to, že nezanedbatelná část respondentů na tuto otázku neodpověděla.

Tabulka 10: Odhad podílu dětí s nařízenou ochrannou výchovou (N=63)

Odhadovaný podíl	respondentů	v %
Žádné dítě	21	33,3
1–9 %	18	28,6
10 % a více	13	20,6
Neuvedl	11	17,5
CELKEM	63	100

Součástí zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy mohou být různé typy *specializovaných oddělení* či *výchovných skupin*. Podmínky pro zařazení dětí do těchto specializovaných zařízení jsou stanoveny ve vyhlášce č. 438/2006 Sb., kterou se upravují

podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. Na základě diagnostického posouzení pak mohou být do specializovaných oddělení zařazeny děti vyžadující výchovně léčebný režim v důsledku jejich neurologického poškození a psychického onemocnění, tj. děti s psychickým nebo psychiatrickým onemocněním a s disharmonickým vývojem osobnosti, které mají závažné poruchy chování (tj. emoční a vývojové poruchy chování) nebo děti s extrémními poruchami chování (výrazné poruchy chování s antisociálním, sexuálně deviantním a jinak nebezpečným chováním). Jedná se o specializovaná zařízení či oddělení specializovaná na výchovně léčebnou péči *pro děti ze závažnými poruchami chování*²⁷ nebo o zařízení či oddělení specializovaná na výchovně léčebnou péči *pro děti s extrémními poruchami chování*.²⁸ Nutno dodat, že do těchto zařízení jsou umisťovány na nezbytně nutnou dobu a je zde povinný přezkum potřeby pobytu v takovém zařízení. V některých dětských domovech se školou jsou *oddělené výchovné skupiny pro děti s nařízenou ochrannou výchovou*.

Z výpovědí našich respondentů vyplývá, že 20 z nich (32 %) *působí v zařízení, jehož součástí je oddělení s výchovně léčebným režimem. Ostatní specializovaná oddělení již byla zmiňována jen výjimečně*. Celkem 5 respondentů (8 % vzorku) uvedlo oddělenou výchovnou skupinu pro děti, kterým byla nařízena ochranná výchova, 2 respondenti specializované oddělení pro děti se závislostmi na návykových látkách a 1 respondent specializované oddělení pro děti s extrémními poruchami chování. Vzhledem k tomu, že, vyjma oddělení s výchovně léčebným režimem, se tato specializovaná oddělení vyskytovala pouze u velmi malého počtu respondentů, nebylo smysluplné provádět při dalších analýzách detailnější třídění podle tohoto kritéria.

IV.1.2. Psychická zátěž a životní zkušenosti dětí

Do diagnostických ústavů a dětských domovů se školou se mohou dostat děti s různými problémy či předchozími životními zkušenostmi. Zajímalo nás, u jak velké části dětí se pracovníci s některými z těchto jevů setkávají, a zda mají pocit, že se podíl takových dětí mezi všemi žáky v jejich zařízení v posledních letech mění, či nikoli. Konkrétně jsme se zaměřili na pět typů *zátěže v rovině osobní či psychické* (ADHD, poruchy učení, depresivní ladění, mentální retardace a tělesné omezení), a následně i na různé typy *negativních prožitků či zkušeností*, jimiž děti během svého dosavadního života prošly (například emocionální či fyzické týrání ze strany rodičů, kriminální vzory v rodině, špatné ekonomické podmínky nebo osobní zkušenosti se zneužíváním alkoholu či drog).

27 Jedná se dle § 10 odst. 1 vyhlášky č. 438/2006 Sb. zejména o děti, které jsou v důsledku svého psychického oslabení závažně ohroženy ve svém vývoji, děti s poruchami pozornosti a soustředění, doprovázenými hyperaktivitou, které není možné zvládat běžnými výchovnými postupy a metodami, děti experimentující s návykovými látkami nebo drogově závislé.

28 Jedná se dle § 11 odst. 1 vyhlášky č. 438/2006 Sb. zejména o děti, které se opakovaně nedovoleně vzdalují ze zařízení a dopouštějí se jednání, které má znaky trestné činnosti, přičemž se jedná o děti, které v dané situaci není možné zvládnout výchovnými postupy, organizací a prostředky používanými v běžných zařízeních; děti, u nichž jsou násilné projevy chování spojeny s náznaky duševních poruch, sexuálních úchylek, u nichž se však jeví specializovaná péče jako vhodná součást výchovně léčebného působení; děti s drogovou závislostí; děti mladší 15 let, kterým byla uložena ochranná výchova a dále děti, kterým soud uložil ochrannou výchovu, přestože již jsou trestně odpovědné, ale z osobnostních či výchovných důvodů je vhodné dokončit v daném zařízení započatý proces výchovných a socializačních změn.

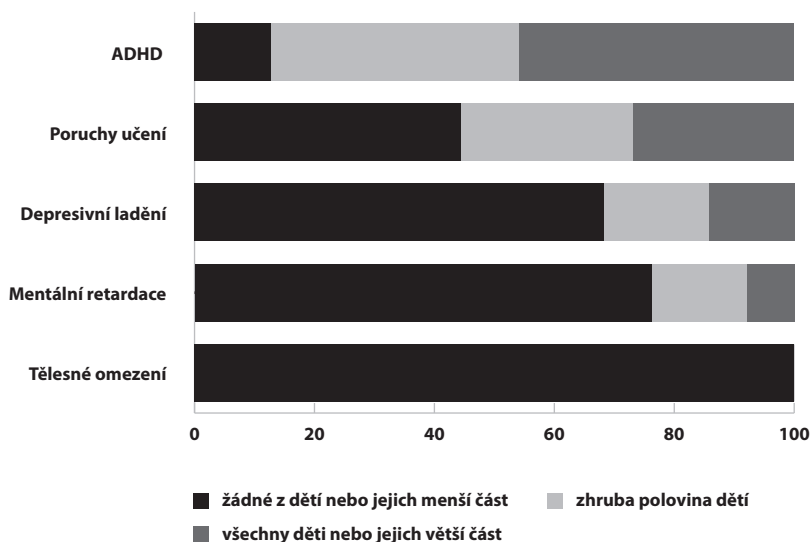
IV.1.2.1. Psychické zátěže

K posouzení podílu dětí, u nichž se příslušná zátěž vyskytuje, mezi všemi dětmi v zařízení, sloužila pětistupňová škála. Respondenti měli k dispozici varianty „žádné z dětí“, „menší část dětí“, „zhruba polovina dětí“, „větší část dětí“ a „všechny děti“. Jak je možno vyčíst z Tabulky 11 a Grafu 16, ze sledovaných proměnných se pracovníci u dětí *nejčastěji* setkávají s ADHD (v Grafu 16 jsou pro větší přehlednost sloučeny krajní varianty odhadů, tedy „žádné z dětí“ a „jejich menší část“, respektive „všechny děti“ a „jejich větší část“). Téměř polovina dotázaných (46 %) uvedla, že tuto poruchu má větší část dětí, podle 41 % se jedná o zhruba polovinu. Pouze 13 % respondentů naproti tomu odhaduje, že děti s touto poruchou přichází do zařízení spíše menší část (nikdo neuvedl, že tuto poruchu nemá v jejich zařízení žádné dítě). Relativně časté jsou podle respondentů také *poruchy učení* (29 % odhaduje, že s nimi přichází zhruba polovina dětí, podle 27 % jde o všechny děti nebo jejich větší část), naopak *méně často* se již pracovníci setkávají s dětmi s *depresivním laděním* nebo s *mentální retardací*, a spíše výjimečně s *tělesnými omezeními* v důsledku vrozené vady, nemoci či úrazu (téměř 40 % respondentů uvedlo, že tuto zátěž nemá žádné z dětí, zbývající část podíl odhaduje na menší část dětí).

Tabulka 11: Odhad podílu dětí s různým typem psychické zátěže (respondenti v %; N=63)

	žádné z dětí	menší část dětí	zhruba polovina dětí	větší část dětí	všechny děti
ADHD	0	12,7	41,3	46,0	0
Poruchy učení	1,6	42,9	28,6	25,4	1,6
Depresivní ladění	3,2	65,1	17,5	14,3	0
Mentální retardace	7,9	68,3	15,9	7,9	0
Tělesné omezení	39,7	60,3	0	0	0

Graf 16: Odhad podílu dětí s různým typem zátěže – sloučené krajní varianty (respondenti v %; N=63)

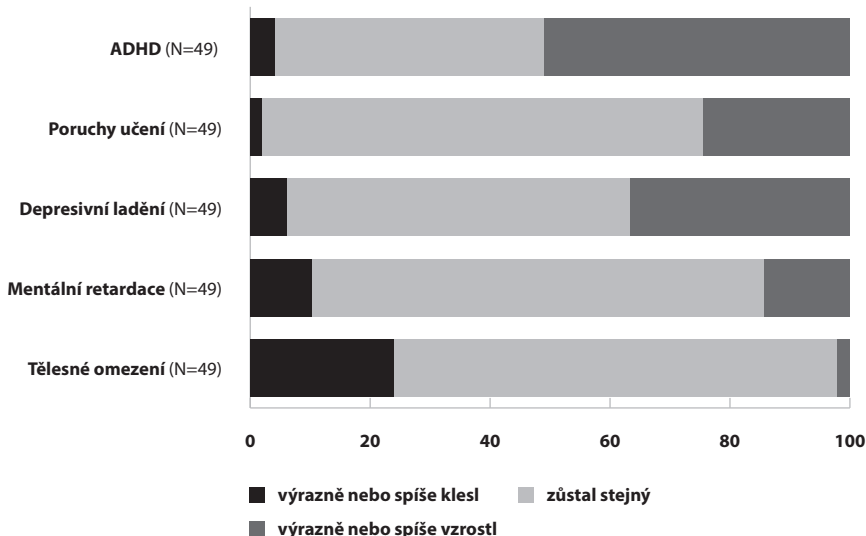

Kromě výskytu jednotlivých zátěží nás, s ohledem na cíle našeho výzkumu, zajímal také názor respondentů, jak se situace *vyvíjí v průběhu času*. Požádali jsme je proto, aby uvedli, zda podíl dětí, které s danou zátěží do jejich zařízení přicházejí, během uplynulých deseti let klesl (výrazně nebo spíše), zůstal zhruba stejný, nebo vzrostl (výrazně nebo spíše). Pokud respondent v oblasti ústavní a ochranné výchovy působil po dobu kratší než deset let, vyzvali jsme ho, aby zohlednil pouze zkušenosti nabyté v rámci své dosavadní praxe. Celkem se toto „omezení“ týkalo 14 pracovníků (tedy zhruba čtvrtiny vzorku). Tabulka 12 i Graf 17 shrnují pouze odpovědi respondentů s praxí delší než deset let (v grafu jsou pro větší přehlednost opět sloučeny krajní varianty, tedy „výrazně“ a „spíše“).

Tabulka 12: Odhad trendu během uplynulých deseti let – podíl dětí s psychickými zátěžemi (respondenti s praxí delší než 10 let v %)

	Výrazně klesl	Spíše klesl	Zůstal stejný	Spíše vzrostl	Výrazně vzrostl
ADHD (N=49)	0	4,1	44,9	40,8	10,2
Poruchy učení (N=49)	0	2	73,5	24,5	0,0
Depresivní ladění (N=49)	0	6,1	57,1	32,7	4,1
Mentální retardace (N=49)	4,1	6,1	75,5	10,2	4,1
Tělesné omezení (N=46)	6,5	17,4	73,9	2,2	0

Graf 17: Odhad trendu během uplynulých deseti let – podíl dětí s psychickými zátěžemi (respondenti s praxí delší než 10 let v %)

U *většiny sledovaných jevů* převládá mezi respondenty názor, že *situace se v průběhu uplynulého desetiletí výrazněji nezměnila*. Neplatilo to u ADHD, kde mírná většina (51 %) konstatovala, že podíl dětí s tímto syndromem během uplynulých deseti let *vzrostl* (podle většiny z nich ale pouze „mírně“). Je nicméně otázkou, zda toto drobné navýšení nemůže být způsobeno spíše rostoucím zájmem odborníků o tuto poruchu coby o jeden z význam-

ných faktorů vývojových problémů dětí. Lze předpokládat, že i pracovníci v zařízeních pro výkon ochranné výchovy díky němu věnují příznakům ADHD více pozornosti než dříve. Obdobně tomu může být také u *depresivního ladění dětí*, kde nárůst zaznamenala zhruba třetina pracovníků, stejně jako u *poruch učení* (jedna čtvrtina). Naopak téměř jedna čtvrtina respondentů uvedla, že poklesl podíl dětí s *tělesnými omezeními*. Pokud jde o pracovníky, kteří se v oblasti ústavní a ochranné výchovy pohybují 10 let a méně, byli o uvedených vývojových trendech přesvědčeni ještě výrazněji. Podíl dětí s ADHD vzrostl podle 69 % z nich, s poruchami učení podle 36 % a s depresemi dokonce podle 64 %.

IV.1.2.2. Negativní životní zkušenosti

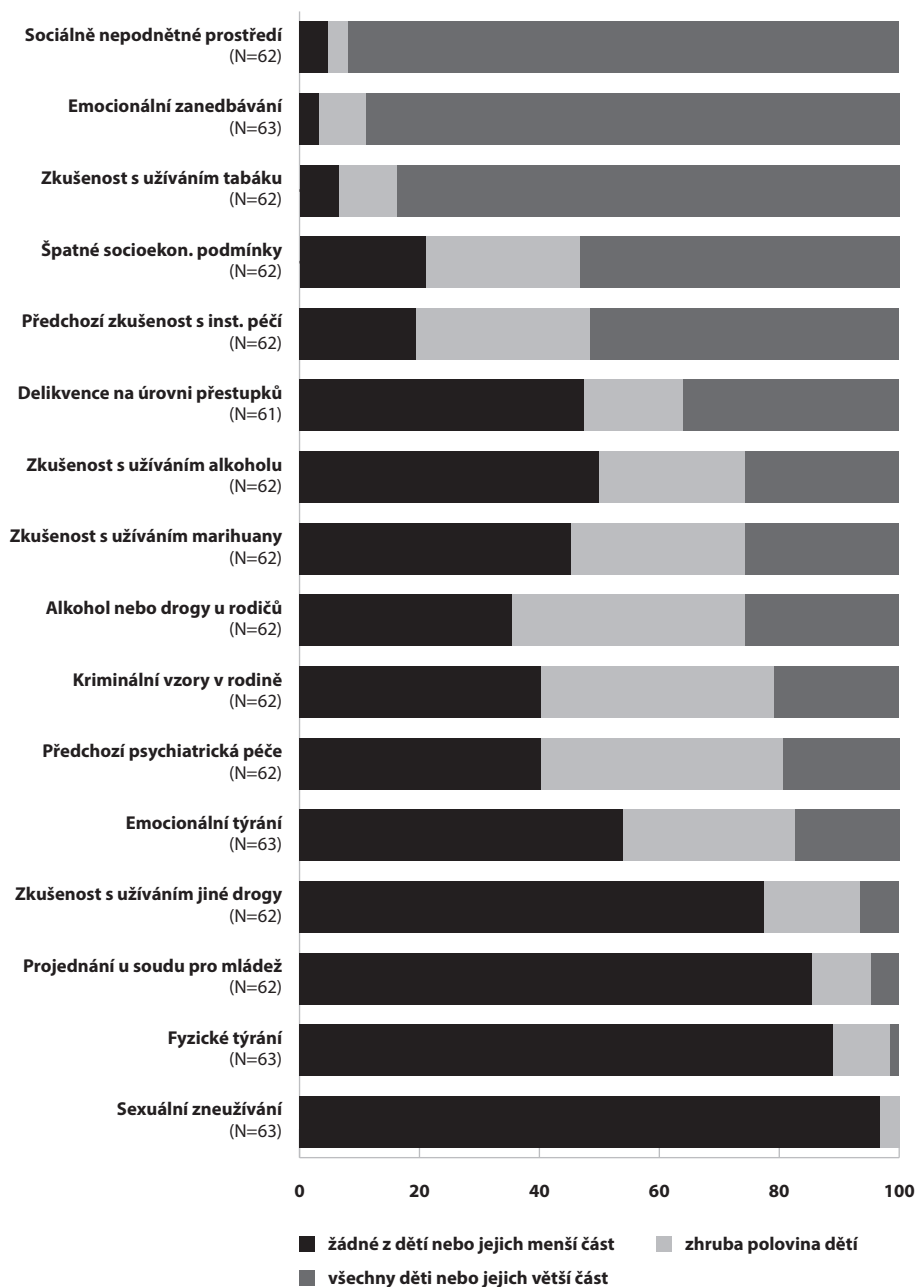
Kromě zátěže v podobě psychických či jiných potíží a poruch nás zajímaly také negativní životní zkušenosti či prožitky. Do dotazníku jsme jich zařadili celkem šestnáct, a to opět s prosbou, aby respondent odhadl podíl dětí v příslušném zařízení, u nichž se s nimi setkává, a zároveň se pokusil popsat trend uplynulých deseti let. Zachytit jsme se snažili faktory spojené jak s *výchovným prostředím* v rodině nebo pěstounské péči (emocionální zanedbávání ze strany rodičů nebo jiných pečovatelů; emocionální týrání ze strany rodičů nebo jiných pečovatelů; fyzické týrání ze strany rodičů nebo jiných pečovatelů; sexuální zneužívání ze strany rodičů nebo jiných pečovatelů; sociálně nepodnětné výchovné prostředí – problémové sociální normy rodičů nebo pečovatelů; špatné socioekonomické podmínky – chudoba, sociálně vyloučené lokality apod.; kriminální vzory v rodině – rodiče, sourozenci, pečovatelé; zneužívání alkoholu nebo omamných či psychotropních látek rodiči nebo jinými pečovateli), tak zkušenosti dětí samotných s *delikvencí, užíváním návykových látek či předchozím pobytem v ústavní výchově* (předchozí delikvence dítěte na úrovni přestupků; předchozí projednání dítěte před soudem pro mládež pro spáchání činu jinak trestného; předchozí zkušenost dítěte s institucionální péčí – např. dětský domov, pobyt ve středisku výchovné péče; předchozí psychiatrická léčba dítěte; zkušenost s užíváním alkoholu; zkušenost s užíváním tabáku – kouření; zkušenost s užíváním marihuany; zkušenost s užíváním jiné omamné či psychotropní látky).

Pokud jde o odhad podílu dětí, které danou životní zkušenost mají, varianty odpovědí byly stejně jako u předchozí otázky rozloženy na pětistupňové škále (tedy od možnosti „žádné z dětí“ po „všechny děti“). Výsledky shrnuje Tabulka 13, a pro větší přehlednost opět i Graf 18, slučující krajní varianty. Jednotlivé položky v grafu jsme seřadili od nejčastěji se vyskytující zkušenosti (tedy podle procentuálního podílu respondentů, kteří uvedli, že danou zkušenost má větší část nebo všechny děti v jejich zařízení).

Tabulka 13: Odhad podílu dětí s vybranými typy životních zkušeností (respondenti v %)

	žádné z dětí	menší část	zhruba polovina	větší část	všechny děti
Emocionální zanedbávání (N=63)	0	3,2	7,9	74,6	14,3
Emocionální týrání (N=63)	1,6	52,4	28,6	17,5	0
Fyzické týrání (N=63)	3,2	84,1	11,1	1,6	0
Sexuální zneužívání (N=63)	23,8	73	3,2	0	0
Soc. nepodnětné prostředí (N=62)	0	4,8	3,2	69,4	22,6
Špatné socioekon. podmínky (N=62)	0	21	25,8	50	3,2
Kriminální vzory v rodině (N=62)	0	40,3	38,7	21	0
Alkohol nebo drogy u rodičů (N=62)	0	35,5	38,7	24,2	1,6
Předchozí zkušenost s inst. péčí (N=62)	0	19,4	29	37,1	14,5
Předchozí psychiatrická péče (N=62)	1,6	38,7	40,3	17,7	1,6
Delikvence na úrovni přestupků (N=61)	3,3	44,3	16,4	27,9	8,2
Projednání u soudu pro mládež (N=62)	3,2	82,3	9,7	4,8	0
Zkušenost s užíváním alkoholu (N=62)	1,6	48,4	24,2	24,2	1,6
Zkušenost s užíváním tabáku (N=62)	0	6,5	9,7	58,1	25,8
Zkušenost s užíváním marihuany (N=62)	1,6	43,5	29,0	24,2	1,6
Zkušenost s užíváním jiné drogy (N=62)	3,2	74,2	16,1	6,5	0

Graf 18: Odhad podílu dětí s vybranými typy předchozích životních zkušeností (respondenti v %)

Již na první pohled je patrné, že tři položky z našeho dotazníku se mezi ostatními proměnnými *vyjímají*. Jedná se o *sociálně nepodnětné prostředí* a *emocionální zanedbávání* v rodinách, z nichž děti do zařízení přicházejí, a také o *užívání tabáku*. Ve všech těchto případech uvedla naprostá většina respondentů, že se zkušenostmi daného typu se setkává u všech nebo u většiny dětí. Relativně vysoký je podle pracovníků také podíl dětí, které

vyrůstaly ve *špatných socioekonomických podmínkách* a které již mají *předchozí zkušenost s institucionální výchovou* (v obou případech uvedla víc než polovina respondentů, že takových dětí je větší část nebo dokonce všechny). U institucionální výchovy přitom platilo, že větší podíl dětí s touto zkušeností zmiňovali pracovníci dětských domovů se školou („všechny“ nebo „větší část dětí“ uvedlo 66 % z nich) než pracovníci diagnostických ústavů (24 %).²⁹

Z hlediska zaměření naší práce nás velmi zajímaly odhady podílu dětí, které se již dopustily jednání v rozporu se zákonem. Ukázalo se, že spáchání skutku, který vyžadoval *projednání u soudu pro mládež*, je mezi dětmi v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy *spíše výjimečné* – naprostá většina našich respondentů uvedla, že se taková zkušenost týká pouze menší části dětí (82 % respondentů), nebo dokonce žádného z nich (3 % respondentů). U činů, které jsou na *úrovni přestupků*, byl již *podíl odhadován vyšší, avšak i zde převážily odpovědi, že se tato zkušenost netýká žádného z dětí nebo jen jejich menší části* (uvedlo 48 %), a to nad názorem, že jde o všechny děti nebo jejich větší část (36 %). Zbývající část respondentů (16 %) se domnívala, že takových dětí je zhruba polovina. Za pozornost stojí také odhady, týkající se potenciálního rizika, že děti si mohou osvojit *kriminální vzory chování* díky svým rodičům nebo jiným členům rodiny. Pouze pětina respondentů (21 %) se domnívá, že dětí z takového prostředí je v kolektivu větší část, 39 % vnímá toto riziko u zhruba poloviny dětí. Velmi podobně vyzněly také odhady počtu dětí, které v minulosti prošly *psychiatrickou péčí*.

Kromě kouření, které se dle uvedených zjištění jeví jako citelný problém, jsme se věnovali také zkušenostem s dalšími typy návykových látek. Častěji je pracovníci zaznamenávají u *marihuany a alkoholu*, u *ostatních drog převážil názor, že tento problém se netýká žádného, nebo jen menší části dětí* (77 % respondentů). V celém výzkumném souboru byli pouze dva pracovníci, kteří uvedli, že součástí jejich zařízení je specializované oddělení pro děti se závislostmi na návykových látkách. Také podle jejich odhadu ale jedinci se zkušenostmi s drogami mezi dětmi v dané instituci nepřevažují. Pokud jde o *užívání drog či alkoholu u rodičů*, podle čtvrtiny respondentů (26 %) si takovou zkušenost z domácího prostředí přináší větší část nebo všechny děti, na zhruba polovinu dětí situaci odhadlo 39 %.

Ohledně rodinného prostředí byly do dotazníku zařazeny také otázky na *emocionální a fyzické týrání*, stejně jako *sexuální zneužívání*. V případě emocionálního týrání téměř polovina respondentů uvedla, že poměrně velká část dětí (téměř polovina) tuto *zkušenost má*. U *fyzického týrání a sexuálního zneužívání bylo takových odpovědí již méně, avšak ani tak nelze brát na lehkou váhu, že podle zhruba desetiny respondentů (11 %) byla polovina dětí doma fyzicky týrána, a pouze čtvrtina respondentů (24 %) uvedla, že sexuální zneužívání rodiči nebo jinými pečovateli se netýká žádného z dětí*.

Tabulka 14 a Graf 19 se již věnují odhadům, zda se podíl dětí s uvedenými negativními typy životních zkušeností změnil *během uplynulých deseti let*. Varianty odpovědí byly stejné jako u otázky na psychické zátěže (tedy od „výrazného poklesu“ po „výrazný růst“). Zahrnutí jsou opět pouze respondenti, kteří se v oblasti péče o děti s ústavní a ochrannou

29 Na rozdíl mezi různými skupinami respondentů upozorňujeme v této práci v případech, kdy se jeho statistická významnost pohybovala na $p < 0,05$.

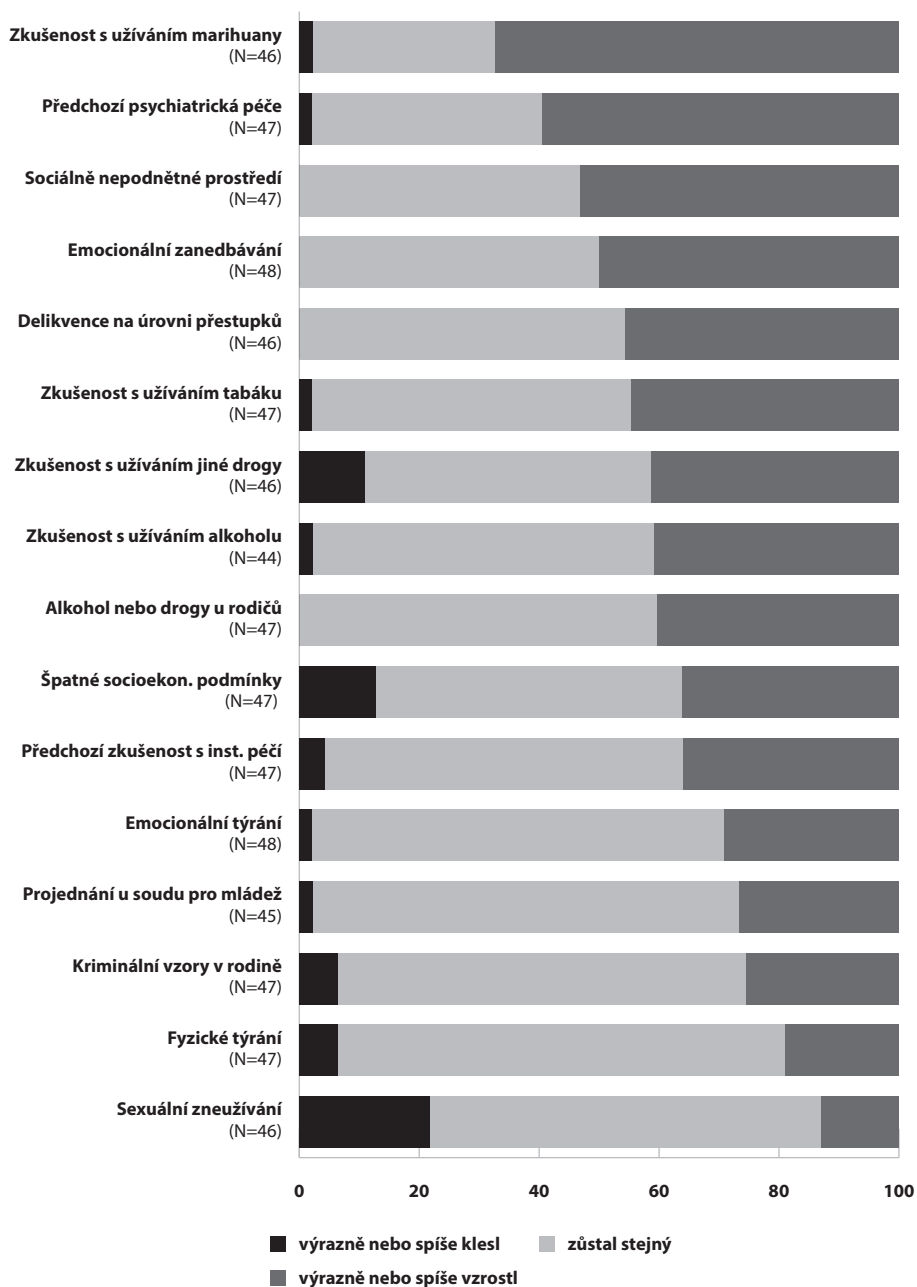
výchovou pohybují dostatečně dlouhou dobu (tuto podmínku nesplnilo 14 respondentů z našeho souboru – viz výše). V grafu, který tabulku doplňuje, jsou pro lepší přehled sloučeny krajní varianty a pořadí je odvozeno od hodnot v kategorii „spíše či výrazně vzrostl“.

Tabulka 14: Odhad trendu během uplynulých deseti let – podíl dětí s vybranými životními zkušenostmi (respondenti s praxí delší než 10 let v %)

	výrazně klesl	spíše klesl	zůstal stejný	spíše vzrostl	výrazně vzrostl
Emocionální zanedbávání (N=48)	0	0	50	39,6	10,4
Emocionální týrání (N=48)	0	2,1	68,8	29,2	0
Fyzické týrání (N=47)	0	6,4	74,5	19,1	0
Sexuální zneužívání (N=46)	4,3	17,4	65,2	13	0
Sociálně nepodnětné prostředí (N=47)	0	0	46,8	44,7	8,5
Špatné socioekon. podmínky (N=47)	0	12,8	51,1	31,9	4,3
Kriminální vzory v rodině (N=47)	0	6,4	68,1	23,4	2,1
Alkohol nebo drogy u rodičů (N=47)	0	0	59,6	34	6,4
Předchozí zkušenost s inst. péčí (N=47)	0	4,3	59,6	25,5	10,6
Předchozí psychiatrická péče (N=47)	0	2,1	38,3	48,9	10,6
Delikvence na úrovni přestupků (N=46)	0	0	54,3	37	8,7
Projednání u soudu pro mládež (N=45)	0	2,2	71,1	26,7	0
Zkušenost s užíváním alkoholu (N=44)	0	2,3	56,8	40,9	0
Zkušenost s užíváním tabáku (N=47)	0	2,1	53,2	29,8	14,9
Zkušenost s užíváním marihuany (N=46)	0	2,2	30,4	58,7	8,7
Zkušenost s užíváním jiné drogy (N=46)	2,2	8,7	47,8	39,1	2,2

Graf 19: Odhad trendu během uplynulých deseti let – podíl dětí s vybranými typy životních zkušeností (respondenti s praxí delší než 10 let v %)

Podobně jako u psychických zátěží, i v tomto případě se podle odhadu pracovníků podíl dětí s jednotlivými typy zkušeností v průběhu uplynulé dekády zásadnějším způsobem nezměnil. Výjimkou jsou děti, které mají zkušenost s užíváním marihuany (jejich podíl výrazně či spíše vzrostl podle více než dvou třetin dotázaných), psychiatrickou péčí (60 % dotázaných), výchovou v sociálně nepodnětném prostředí (53 %) a s emocionálním

zanedbáváním v rodině (50 %). Ve srovnání s některými z dalších jevů, které jsme zahrnuli do našeho dotazníku (například s fyzickým týráním či sexuálním zneužíváním), se nám tento typ zkušeností nemusí jevit jako zvláště závažný, avšak bylo by chybou brát daná zjištění na lehkou váhu. Budeme-li totiž uvažovat o faktorech spojených s nepříznivým vývojem dítěte a jeho sklony k agresivním projevům, jeví se právě nedostatečná emocionální podpora rodičů i nepodnětné prostředí jako mimořádně důležité, byť jim v odborných diskuzích bohužel není věnováno tolik pozornosti jako tématům jiným.

U všech ostatních jevů již více či méně převážil názor, že situace zůstala během uplynulých deseti let v zásadě stejná, ačkoli procento respondentů poukazujících na zhoršující se trend nebylo v řadě z nich zanedbatelné. Určité, spíše *nevýrazné zlepšení situace* (tedy pokles podílu dětí s příslušnou charakteristikou), pak můžeme pozorovat u zkušeností dětí s *užíváním drog, se špatnými socioekonomickými podmínkami v rodině a se sexuálním zneužíváním* (v tomto případě podíl dětí poklesl podle čtvrtiny dotázaných). Stojí za zmínku, že respondenti, kteří v zařízeních působí po dobu deset let a méně, se ve svých odhadech od respondentů s delší praxí výrazněji nelišili.

Kromě uvedených typů psychické zátěže či negativní životní zkušenosti jsme respondentům umožnili formou otevřené otázky doplnit také *případné další jevy*, s nimiž se u dětí mladších patnácti let v zařízeních setkávají. Na tuto výzvu reagovalo 30 respondentů, tedy téměř polovina našeho vzorku. V následujícím textu uvádíme některé z názorů i v podobě doslovných citátů (vždy v uvozovkách, kurzívou a s uvedením pracovní pozice, délky celkové praxe v oblasti péče o děti s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou a typem zařízení, uvedeným zkratkami DÚ pro diagnostický ústav nebo DDŠ pro dětský domov se školou).

Lze konstatovat, že většina podnětů se týkala jevů, které již byly diskutovány v předchozích odstavcích. Nejčastěji (celkem ve 14 případech) se objevila zmínka o *potížích psychického či psychiatrického charakteru*. U dětí se respondenti setkávají s úzkostnými stavy, depresemi, nejistotou z budoucnosti, poruchami nálad, emočními poruchami, epilepsií, Münchausenovým syndromem (předstírání duševní nebo tělesné poruchy), enurézou (porucha schopnosti udržet moč) či enkoprézou (neschopnost udržet stolicí), různými typy fobií, schizofrenií, obsedantně-kompulzivní poruchou, sebepoškozováním, posttraumatickou stresovou poruchou, zkušenostmi se suicidálními pokusy či s následky různého typu deprivací. Pět respondentů výslovně uvedlo *syndrom CAN*, tři se zmínili o *poruchách příjmu potravy*. V osmi komentářích se objevilo téma *agresivity dětí*, přičemž jedna z respondentek (psycholožka, DÚ, 18 let praxe) zdůraznila, že násilné chování často není provázáno s jakoukoli psychiatrickou zátěží, ale jedná se výhradně o „*chybějící respekt k autoritám*“. Část dětí má podle jednoho z respondentů také zkušenost se zneužíváním léků.

Opakovaně bylo upozorňováno na problémy spojené s *nepříznivým výchovným působením rodičů* (8 respondentů). Pracovníci o něm hovořili zejména ve spojení s celkovým zanedbáním výchovy, nevhodnými výchovnými vzory, nezájmem rodičů o děti a způsob, jímž tráví svůj volný čas, preferováním jednoho sourozence před druhým, ale také rizikovým přístupem, kdy rodiče, vyznávající příliš volné pojetí výchovy, dětem nenastaví potřebné „*hranice*“ či „*mantinely*“. Jeden z respondentů (etoped, DÚ, 27 let praxe) se setkává

také s případy, kdy jsou děti z rozhodnutí rodičů izolovány (mimo jiné i na základě domácího vzdělávání) a chybí jim tak „navazování přirozených sociálních kontaktů“. Obdobně může být problémem „udržování dítěte v těžším stupni postižení z důvodu pobírání dávek ze strany rodičů“ (psycholožka, DÚ, 18 let praxe). Další čtyři respondenti uvedli traumatizující zkušenosti dětí s úmrtím rodiče nebo jiného člena domácnosti a podle jiných dvou jsou některé děti zatíženy konflikty či hádkami mezi rodiči (včetně okamžiků, kdy jsou svědky domácího násilí), eventuálně rozvodem a s ním spojenými spory o následnou péči či problémy s adaptací na podmínky v rodině nového partnera. Objevily se též zmínky o drogových závislostech rodičů (2 respondenti), jejich psychiatrickém onemocnění, které v dítěti vyvolává pocity nejistoty (1 respondent), i o kriminálním chování v rodině (2 respondenti), včetně pobytu jednoho z rodičů ve výkonu trestu odnětí svobody.

Kromě původních rodin mohou být podle některých respondentů zdrojem životních komplikací také rodiny pěstounské, stejně jako dlouhodobý pobyt dítěte v zařízeních ústavní výchovy (někdy i od velmi raného věku). Tohoto tématu se ve svých komentářích dotkli hned čtyři respondenti, přičemž zazněly poznatky, že některé děti se „z nezvládnuté pěstounské péče vracejí zpět do ústavního zařízení opakovaně“ (vychovatel, DÚ, 16 let praxe) a „děti z pěstounské péče tvoří každý rok 10–13 %“ ze všech dětí, s nimiž pracovníci v zařízeních přicházejí do styku (etoped, DÚ, 22 let praxe). Dva respondenti pro změnu připomněli, že ve velmi specifické situaci se ocitají děti, které se do České republiky přistěhují z jiné země a musejí se „přizpůsobit jinému kulturnímu a jazykovému prostředí“ (psycholožka, DÚ, 23 let praxe). Obdobně byl jedním respondentem vyzdvižen problém spočívající v častém stěhování rodiny, který vede dítě k nutnosti opakovaně si zvykat na nové školní prostředí.

Velmi negativní vliv mohou mít na děti zkušenosti se šikanou a kyberšikanou, jíž jsou v dětských kolektivech vystaveny. Toto téma zmínili 7 respondentů, přičemž nechybělo konstatování, že k těmto jevům dochází i přímo v zařízeních pro výkon ochranné a ústavní výchovy. Dalším z nepříznivých faktorů ve vývoji dětí mohou být útoky z domova a dlouhodobý pobyt „na ulici“ (zmínili 2 respondenti), které mohou vyústit do „členství v dětských pouličních gancích“ nebo do prostituce dívek i chlapců (etoped, DÚ, 23 let praxe). Otázek spojených se sexualitou si všimli také další tři respondenti, přičemž zazněly jak postřehy spojené s problematikou předčasně zahájeného sexuálního života (často ve spojení se sociálními sítěmi), tak s případy ohrožování mravní výchovy, zneužívání a sexuálního obtěžování, a to včetně „komerčního sexuálního zneužívání dětí, například z iniciativy rodičova partnera“ (etoped, DÚ, 27 let praxe). Jedna z pracovníků pak poukázala na rizika vázaná na dlouhodobé záškoláctví, které podle jejích slov „není možné podchytit dříve z důvodu průtahů v soudních jednáních či pro naplněnost našeho zařízení“ (psycholožka, DÚ, 18 let praxe).

IV.1.3. Agresivní chování dětí

Hlavním tématem našeho dotazníku pro pracovníky školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy byla agresivita a agresivní chování dětí mladších patnácti let. Zajímalo nás, jak často se s jeho jednotlivými podobami respondenti setkávají a zda se situace v průběhu let mění, či nikoli. Samotné agresivní chování jsme se přitom rozhodli vymežit tak, jak je v kriminologických a viktimologických výzkumech obvyklé, tedy v jeho širším smyslu (viz kap I.3.). Zabývali jsme se proto nejen přímým fyzickým násilím vůči

osobě či osobám, ale i agresí verbální a vyhrožováním. Na rozdíl od analýzy spisů, věnované násilné kriminalitě, jsme, abychom si udělali detailnější přehled o projevech agrese u těchto dětí, vyšli ze širší definice a ptali jsme se *i na projevy verbální agrese ve formě hrubých nadávek či urážek nebo útoků namířených pouze vůči věcem či majetku nebo vůči sobě samému*. Konkrétně jsme se zaměřili na osm typů chování, a to sebepoškozování (agrese vůči vlastní osobě s cílem ublížit si – tedy nikoli např. tetování nebo piercing), verbální agrese vůči jinému dítěti či dětem (hrubé nadávky či urážky), verbální agrese vůči zaměstnanci či zaměstnancům (hrubé nadávky či urážky), vyhrožování fyzickým násilím vůči jinému dítěti či dětem, vyhrožování fyzickým násilím vůči zaměstnanci či zaměstnancům, záměrné ničení osobních věcí nebo vybavení zařízení, přímou fyzickou agresi vůči jinému dítěti či dětem (napadení) a přímou fyzickou agresi vůči zaměstnanci či zaměstnancům (napadení).

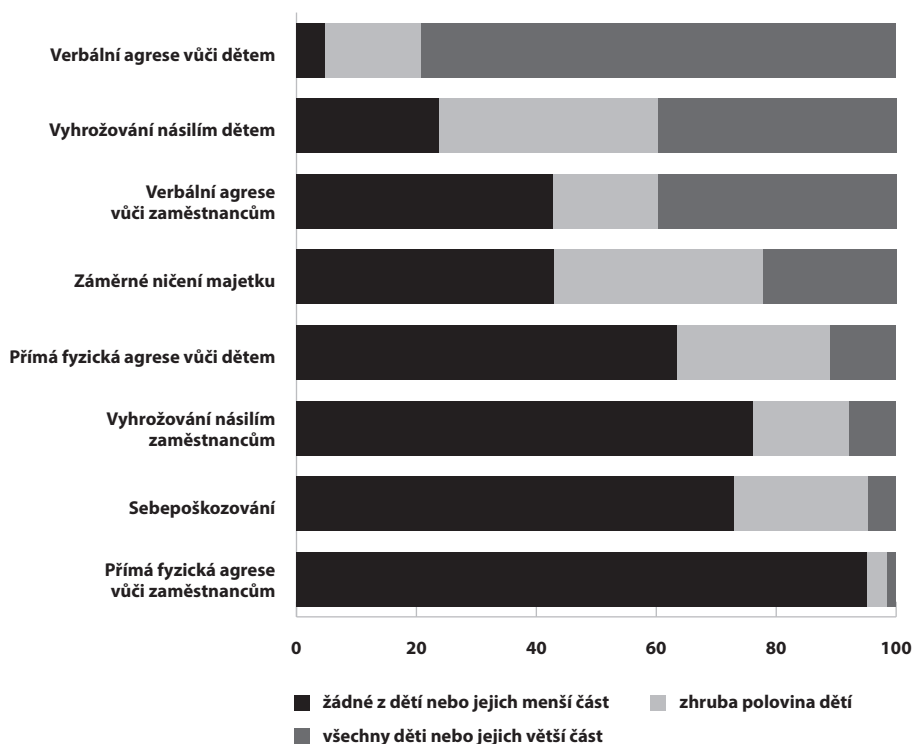
Otázky byly formulovány podobným způsobem jako v předchozí části dotazníku, tedy jako u témat spojených s psychickými zátěžemi a negativními životními zkušenostmi žáků. Pracovníky jsme vyzvali, aby se pokusili odhadnout, jak velký je *podíl dětí, které se daným způsobem v zařízení projevují*. Varianty odpovědí se i tentokrát pohybovaly od „žádné z dětí“ po „všechny děti“. Druhá část otázky se pak týkala vývoje během uplynulých deseti let, přičemž respondent měl uvést, zda podíl dětí s danými projevy klesl (výrazně či spíše), zůstal zhruba stejný, nebo vzrostl (výrazně či spíše).

Odhady, týkající se podílu dětí s uvedenými typy projevů, zobrazuje Tabulka 15. V Grafu 20 jsou pak jednotlivé položky uspořádány sestupně podle procenta respondentů, podle nichž se lze s daným typem agresivního chování setkat u všech nebo u větší části dětí (krajní hodnoty jsou v grafu sloučeny do jedné kategorie).

Tabulka 15: Odhad podílu dětí s různými projevy agresivního chování (respondenti v %; N=63)

	žádné z dětí	menší část	zhruba polovina	větší část	všechny děti
Sebepoškozování	3,2	69,8	22,2	4,8	0
Verbální agrese vůči dětem	0	4,8	15,9	58,7	20,6
Verbální agrese vůči zaměstnancům	3,2	39,7	17,5	33,3	6,3
Vyhrožování násilím dětem	0	23,8	36,5	36,5	3,2
Vyhrožování násilím zaměstnancům	4,8	71,4	15,9	7,9	0
Záměrné ničení majetku	1,6	41,3	34,9	19	3,2
Přímá fyzická agrese vůči dětem	1,6	61,9	25,4	11,1	0
Přímá fyzická agrese vůči zaměstnancům	17,5	77,7	3,2	1,6	0

Graf 20: Odhad podílu dětí s různými projevy agresivního chování – sloučené kategorie (respondenti v %; N=63)

Potvrdilo se očekávání, že agresivní chování ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy nabývá zejména verbálních forem. *Nejvíce dětí* se podle našich respondentů projevuje *hrubými nadávkami* či *urážkami* vůči vrstevníkům. Téměř 80 % pracovníků uvedlo, že tímto způsobem se chovají všechny nebo větší část dětí (variantu „všechny“ zvolila hned pětina dotázaných!). *Vůči zaměstnancům* si již podobné chování dovolí výrazně méně dětí, avšak i zde byly odpovědi „větší část dětí“ a „všechny děti“ časté – uvedlo je 40 % respondentů. Obdobně to platilo také o další formě verbální agrese, a *to vyhrožování násilím vůči jinému dítěti či dětem* (40 %). Na *minimálně polovinu* nebo i více odhadla většina respondentů také podíl dětí, které záměrně *ničí osobní věci nebo vybavení zařízení*. U *ostatních forem násilí* již převládaly odpovědi, že se daným způsobem neprojevuje žádné z dětí, nebo pouze jejich *menší část*. I tak ale nelze opomenout, že u *přímé fyzické agrese vůči ostatním dětem* uvedla čtvrtina respondentů, že se s tímto chováním setkává zhruba u poloviny dětí, a více jak desetina (11 %) dokonce u jejich větší části. U *fyzické agrese vůči zaměstnancům* zvolilo některou z těchto dvou variant 5 % respondentů. Podle naprosté většiny jde naopak *pouze o výjimečné případy*, zhruba pětina pracovníků pak rovnou konstatovala, že s tímto chováním se v zařízení nesetkává u žádného z dětí.

Ačkoli vzorek našich respondentů nebyl příliš rozsáhlý a neumožňuje data podrobovat hlubším statistickým analýzám, u otázek na různé podoby násilného chování se odpovědi do *jisté míry lišily podle typu zařízení*, v němž pracovník působí. Výsledky naznačují, že sebepoškození je méně časté v dětských domovech se školou (podle 81 % respondentů se

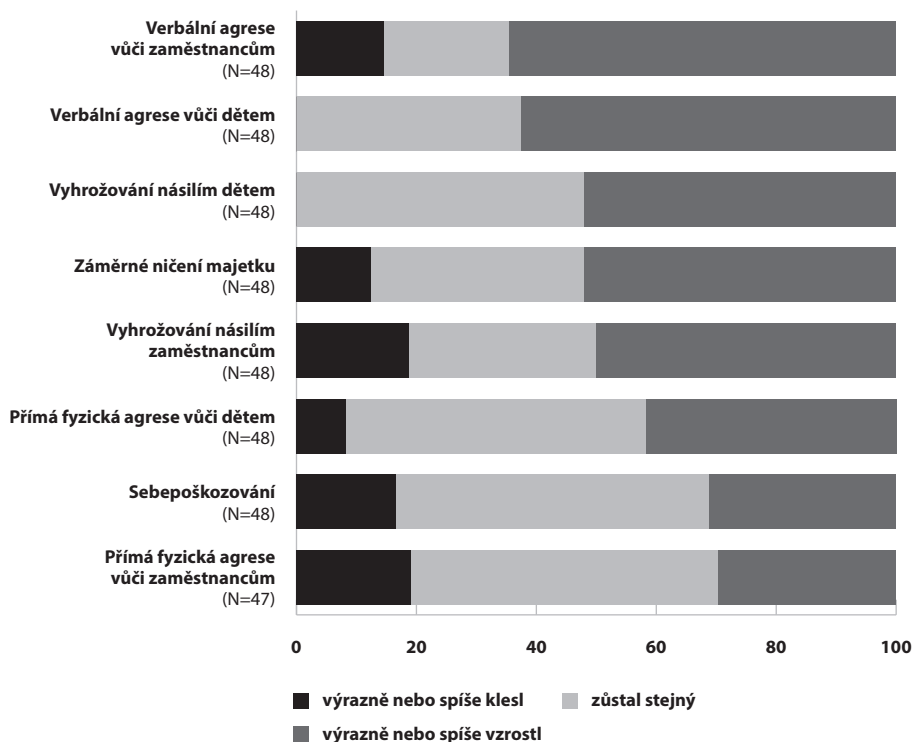
tak neprojevuje žádné, nebo jen menší část dětí) než v diagnostických ústavech (tytéž dvě varianty volilo 57 %). Opačně je tomu u vyhrožování násilím vůči zaměstnancům. Zatímco pracovníci diagnostických ústavů se všichni shodli, že s tímto jednáním se setkávají jen u malé části, nebo u nikoho z dětí, mezi pracovníky dětských domovů se školou volilo stejnou variantu odpovědi 64 %. Není překvapením, s ohledem na děti, které jsou do těchto oddělení zařazovány, že v zařízeních, jejichž součástí je *oddělení s výchovně léčebným režimem, se pak pro změnu pracovníci častěji setkávají s přímou fyzickou agresí mezi dětmi*. Celkem 50 % z nich uvedlo, že tímto způsobem se projevuje zhruba polovina dětí, zatímco v zařízeních, kde dané oddělení nebylo, to bylo pouze 15 %. Většina (72 %) pracovníků tu volila variantu, že daným způsobem se neprojevuje žádné, nebo jen menší část dětí.

Tabulka 16 a Graf 21 se již věnují názorům na *vývojový trend* v uvedené oblasti, tedy na to, zda podíl agresivně se projevujících dětí během uplynulých deseti let vzrostl, zůstal stejný, nebo klesl. Zahrnuti jsou pouze odpovědi pracovníků, kteří se v oblasti péče o děti s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou pohybují po dobu delší než deset let, a mohou tak danou otázku objektivně posoudit (viz výše). Můžeme nicméně konstatovat, že názory pracovníků s kratší dobou praxe se podstatně nelišily. V grafu jsou jednotlivé položky seřazeny podle podílu respondentů, podle nichž počet dětí s daným typem agresivních projevů v posledních deseti letech výrazně či spíše vzrostl.

Tabulka 16: Odhad trendu během uplynulých deseti let – podíl dětí s vybranými agresivními projevy (respondenti s praxí delší než 10 let v %)

	výrazně klesl	spíše klesl	zůstal stejný	spíše vzrostl	výrazně vzrostl
Sebepoškození (N=48)	2,1	14,6	52,1	29,2	2,1
Verbální agrese vůči dětem (N=48)	0	0	37,5	47,9	14,6
Verbální agrese vůči zaměstnancům (N=48)	0	14,6	20,8	43,8	20,8
Vyhrožování násilím dětem (N=48)	0	0	47,9	45,8	6,3
Vyhrožování násilím zaměstnancům (N=48)	2,1	16,7	31,3	39,6	10,4
Záměrné ničení majetku (N=48)	6,3	6,3	35,4	47,9	4,2
Přímá fyzická agrese vůči dětem (N=48)	0	8,3	50	41,7	0
Přímá fyzická agrese vůči zaměstnancům (N=47)	6,4	12,8	51,1	27,2	2,1

Graf 21: Odhad trendu během uplynulých deseti let – podíl dětí s vybranými typy agresivních projevů (respondenti s praxí delší než 10 let v %)

Nejhorší vývoj pozorují pracovníci u verbálních forem agrese, a to zejména u hrubých urážek či nadávek. Podíl dětí, které se takto chovají vůči zaměstnancům, výrazně či spíše stoupl podle téměř dvou třetin dotázaných (65 %), v případě urážek a nadávek vůči ostatním dětem pak podle 63 %. Zhruba polovina respondentů sleduje větší či menší nárůst také u vyhrožování násilím vůči ostatním dětem (52 %) i zaměstnancům (50 %), a také u záměrného ničení majetku (52 %). Naproti tomu u přímé fyzické agrese vůči dětem a fyzické agrese vůči zaměstnancům převládal názor, že podíl takto se projevujících dětí se v průběhu času nemění. Ani tady ale není možné přehlédnout relativně velké zastoupení hlasů, podle nichž se situace zhoršuje, což platí zejména u přímé fyzické agrese namířené proti ostatním dětem (nárůst konstatovalo 42 %). Obdobným způsobem byly rozloženy také odpovědi týkající se sebepoškození.

Kromě chování, jehož formy jsme mapovali v rámci výše popsaných otázek, existují nepochybně i další způsoby jednání, o nichž lze uvažovat jako o projevech násilí či agrese. Z tohoto důvodu jsme příslušnou část dotazníku doplnili o otevřenou otázku, kde mohli respondenti zkušenost s takovými jevy popsat. Odpovědi jsme se dočkali od 32 pracovníků, tedy poloviny našeho vzorku. Obdobně jako u otevřené otázky k psychickým zátěžím a negativním životním zkušenostem dětí se v některých případech jednalo spíše o připomenutí nebo zdůraznění těch typů násilného chování, které v původních otázkách nechyběly (například vyhrožování násilím, sebepoškození nebo fyzické napadení). Kromě nich ale zazněla i řada podnětů nových.

Nejčastěji (v 11 případech) bylo zmíněno *vyhrožování*. To jsme sice do jedné z předem daných položek zařadili, avšak respondenti nás chtěli zjevně upozornit, že se nemusí jednat pouze o vyhrožování fyzickým násilím jinému dítěti či pracovníkovi zařízení, ale i o formy jiné. V zařízeních se setkávají například se situací, kdy agresor vyhrožuje jinému dítěti tím, že ublíží jeho rodičům či jiným blízkým osobám. Vůči zaměstnancům se pro změnu obsahem výhrůžky stává útok na osobní majetek (poničením auta) nebo agrese vůči sobě samému (vyhrožování tím, že dítě samo sobě ublíží). V podobném duchu zazněly také poznámky o *citovém vydírání* zaměstnanců i jiných osob.

Hojně byla zmiňována *kyberšikana* a její různé podoby (vedlo celkem 9 pracovníků). Některé děti využívají sociální sítě pro psaní výhrůžných zpráv, a to nejen ostatním dětem, ale i jejich rodičům nebo pracovníkům zařízení. Setkat se je možno také se snahou někoho pomluvit či zesměšnit, a to i formou založení falešného profilu. Uváděn byl rovněž obecnější termín „*šikana*“ (5 respondentů), ovšem bez detailnějšího popisu, jaké konkrétní projevy pod tento pojem pracovník zařazuje, respektive jedná-li se o jiné způsoby chování, než jaké jsme v dotazníku výslovně popsali.

Mezi dále uváděné formy násilí patřila *agrese se sexuálníým podtextem* (3 respondenti), která může hraničit se „*zneužíváním*“, *extrémní vulgárností* (3 respondenti) a *násilím namířeným vůči zvířatům* (2 respondenti). Ve třech odpovědích se objevilo téma *psychického manipulování* druhými, a to i v podobě navádění k agresivnímu chování nebo „*organizování rvaček jako formy zábavy*“. Jednotlivě pak bylo uváděno tetování, opoziční a vzdorovité chování, intriky vůči ostatním dětem se záměrem „*poškodit jejich obraz a způsobit jim potíže*“ (podle dotyčného respondenta jde o jednání typické spíše pro dívky), ničení veřejného majetku a agrese vůči osobám mimo zařízení (například v době vycházek), telefonické obtěžování, nekontrolovatelné výbuchy vzteku a útěky.

IV.1.4. Příčiny agresivního chování

Násilné chování dětí může vyvolat řada různorodých faktorů, ať již spojených s agresorem a jeho osobností, tak s faktory prostředí, v němž se odehrává. V rámci našeho šetření nás zajímalo, jaké důvody hrají podle našich respondentů nejčastěji roli v případech, kdy se v jejich zařízeních agresivně chová dítě mladší patnácti let. Formou volné otázky jsme je požádali, aby uvedli *tři příčiny, které považují za nejvýznamnější*. Téma vzbudilo u dotázaných velkou odezvu, své podněty a názory nám svěřilo 59 respondentů (tedy 92 % celého vzorku).

Není překvapením, že *nejčastěji byl zmíněn vliv rodinného prostředí*, z něhož dítě pochází (tohoto tématu se v odpovědi dotklo 32 respondentů, tedy 54 % z těch, kdo na otázku odpověděli). Význam primární rodiny pro výchovu jedince je obecně znám a v oblasti sociálně negativních jevů i velmi často diskutován. Děti, s nimiž se respondenti v zařízeních setkávají, bohužel podle jejich názoru často *pocházejí z rodin více či méně dysfunkčních*, což ostatně naznačily i výše diskutované otázky k negativním životním zkušenostem dětí. Příznačné jsou pro tyto rodiny takové jevy, jako jsou zanedbávání výchovných povinností, negativní vzorce chování (včetně vzorců kriminálních), problematické normy a hodnoty, týrání dětí, násilí mezi partnery či zneužívání návykových látek:

„Agresivní chování se vyskytuje u rodičů dětí (mláčení partnerů, druhých rodičů, mláčení dětí). Rodiče jednájí se svými dětmi agresivně – nadávají jim, ponižují je, mluví s nimi velmi vulgárním způsobem...“ (psycholog, DDŠ, 3 roky praxe)

„Rodinné prostředí – dysfunkce rodiny, týrání, zneužívání, abnormální osobnost rodičů, návykové látky v rodině...“ (etoped, DDŠ, 17 let praxe)

„Děti jsou zvyklé z domova – forma komunikace s ostatními...“ (speciální pedagog, DDŠ, 17 let praxe)

Část respondentů se domnívá, že agrese je u některých dětí způsobena jejich *osobnostními rysy či charakteristikami*. Takový názor, který je opět v souladu se zjištěními z předchozích otázek, jsme mohli zaznamenat u celkem 25 pracovníků (42 %). Nejčastěji se poznámky týkaly snížené frustrační tolerance dítěte, temperamentu, ADHD, snížených mentálních schopností či schopnosti empatie, poruch v oblasti sebekontroly a impulzivity či různých psychiatrických obtíží:

„Psychická porucha – zpracování informace a následná agresivní reakce...“ (etoped, DDŠ, 13 let praxe)

„Psychiatrická zátěž, nízká frustrační tolerance, disharmonický vývoj osobnosti...“ (etoped a psycholog, DÚ, 38 let praxe)

„Snížená schopnost kognitivně postihovat, vyhodnocovat a zpracovávat dynamické situační proměnné...“ (psycholog, DDŠ, 36 let praxe)

Opakovaně zaznělo, že některé z těchto rysů se mohou přenášet na bázi *dědičnosti*:

„Hereditární, dědičné vlivy...“ (etoped, DÚ, 27 let praxe)

„Genetické predispozice...“ (psycholog, DÚ, 23 let praxe)

Třetím nejčastěji zmiňovaným faktorem (24 respondentů – 40 %), který může podnítit agresivní chování, byl *vliv vrstevníků*. Pracovníci o něm hovořili jak v souvislosti s interakcí agresora s ostatními dětmi v zařízení, tak ve smyslu předchozích životních zkušeností dítěte. V prvním případě byla agrese často popisována jako *vyústění konfliktu* nebo jako snaha získat si v kolektivu *žádoucí postavení*:

„Snaha se předvést, upozornit na sebe...“ (vychovatel, DÚ, 8 let praxe)

„Vzájemné vztahy mezi dětmi – nadávky, šikana, vyústění ve fyzické kontakty...“ (ředitel, DDŠ, 29 let praxe)

„Vzájemná nesnášenlivost, krádeže osobních věcí, nadávky do rodin – urážky rodinných příslušníků...“ (etoped, DDŠ, 23 let praxe)

Zkušenosti jednoho z respondentů ukazují, že snaha udělat dojem na ostatní děti může být i příčinou agrese vůči pracovníkům:

„Cílené útoky na zaměstnance vedoucí k upevnění sociálního postavení dítěte v kolektivu s vědomím, že zaměstnanec má omezené profesní i právní prostředky, jak se těmto atakům adekvátně bránit...“ (etoped, DDŠ, 18 let praxe)

Vliv vrstevníků ve smyslu předchozích životních zkušeností dítěte byl nejčastěji spojován s kontaktem s *problémovými kamarády* či členstvím v *delikventních partách*:

„Špatný vliv okolí – party, kamarádi...“ (vychovatel, DDŠ, 14 let praxe)

„Vzorové chování a normy v partě...“ (psycholog, DÚ, 23 let praxe)

Velká část respondentů (19 dotázaných – 32 %) dávala příčiny agresivního chování do souvislosti se zjevnou *náročností situace*, v níž se dítě v zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy nachází. Mnoho prvků, které jsou pro ni příznačné a které souvisejí i s tím, že většina dětí se v zařízení ocitá proti své vůli, může v psychice dospívajícího jedince vyvolávat *stres* či *frustraci*, přičemž jeho reakce na některé podněty je pak zákonitě jiná než za příznivějších okolností:

„Vliv kumulace velkého množství lidí na relativně malém prostoru...“ (ředitel, DDŠ, 35 let praxe)

„Nejčastějším důvodem je stres z umístění...“ (vychovatel, DÚ, 6 let)

„Vnitřní frustrace u dětí, které nemají motivaci zvenčí, rodina je nekontaktuje, jsou dlouhodobě v ústavní péči, rodiče neplní sliby...“ (psycholog, DÚ, 18 let praxe)

Někteří respondenti si ale zároveň všímali, že určitou míru frustrace či deprivace si děti do zařízení přinášejí již ze svého *předchozího života*, často opět díky rodinnému prostředí, v němž rodiče či jiní pečovatelé nedokázali uspokojivě řešit jejich potřeby. Takový poznatek bylo možno nalézt v odpovědích 14 pracovníků (24 %):

„Bazální pocit ohrožení, plynoucí z traumatizujících zážitků z různých etap dětství...“ (ředitel, DÚ, 11 let praxe)

„Determinace předchozím vývojem v sociální skupině – odmítání ve škole dětmi nebo učitelem...“ (ředitel, DDŠ, 22 let praxe)

„Potřeba zvyšovat si vlastní sebevědomí, které je z původního prostředí, obvykle z rodiny, narušené nebo ponížené...“ (etoped, DÚ, 27 let praxe)

Agresivní chování může být u některých dětí vyvoláno jejich *neschopností podřídit se pravidlům* či *normám*, jejichž dodržování je v zařízení vyžadováno, stejně jako respektovat *autoritu* odborných pracovníků. Na tuto skutečnost upozornilo 17 respondentů (29 %):

„Děti odmítají autoritu, plnění svých zcela základních povinností – školních, osobních hygienických návyků, dodržování řádu zařízení, podrobování se kolektivu a společným činností...“ (psycholog, DDŠ, 9 let praxe)

„V případě, že nedostanou to, co požadují, není jim ihned vyhověno, mají sklon k agresivnímu chování...“ (etoped, DDŠ, 20 let praxe)

„Neochota podřídit se režimovým opatřením, vyplývajícím z legislativy a vnitřního řádu...“ (ředitel, DDŠ, 25 let praxe)

Někteří poukazovali na skutečnost, že agresivní chování si část dětí osvojí během života jako účinnou strategii, díky níž lze dosáhnout kýžených cílů, eventuálně získat nad ostatními potřebnou moc. Poznámky tohoto typu jsme našli v odpovědích 13 respondentů (22 %):

„Agresivní chování dodává dětem kuráž, mají dojem, že když se jich budou druzí obávat, tak se jim nemůže nic stát...“ (psycholog, DDŠ, 3 roky praxe)

„Děti věří, že agresivní chování pomáhá dosáhnout požadovaného cíle...“ (speciální pedagog, DDŠ, 17 let praxe)

„Agrese jako v minulosti osvojený, funkční způsob řešení situací...“ (sociální pracovnice, DDŠ, 5 let praxe)

U 5 respondentů jsme se mohli setkat s úvahou, že jedním z prvků, které mohou agresivní tendence u dětí dále posilovat, jsou patrně i některé nedostatky v současném systému péče o tyto děti:

„Pocit beztrestnosti, než dojde k umístění. Děti jsou často dlouhodobě problémové, bez rychlého a citelného omezení jejich chování... Očekávají, že jim budou splněné jejich přání, nejsou zvyklé na omezení ve formě pravidel a hranic...“ (psycholog, DÚ, 18 let praxe)

„Délka pobytu u dětí, pro které není zařízení vhodné. V minulých letech bylo možné díky legislativě přemístit dítě po ukončení diagnostiky, dnes si čekají na pravomocné rozhodnutí a do té doby se akumuluje problémy. Předchozí zkušenost dětí, že jsou nepostihnutelné, znají svá práva, vytěšňují povinnosti. Mají za sebou několik soudů, napomenutí s výstrahou, nemají obavu z nějakých represivních sankcí. Podpora rodiny, výchovně je neusměrňují, vinu hledají v zařízení...“ (etoped a speciální pedagog, DÚ, 14 let praxe)

„Pozdní řešení ze strany státních institucí – dlouhodobé setrvávání dětí v nevhodném, často kriminálním rodinném prostředí a hloupá snaha o naprosto bezzubé řešení s využíváním nestátních organizací bez vzdělání, zkušenosti a kompetencí, opakované svolávání případových konferencí, přestože ty předchozí nevedly k žádnému pozitivnímu efektu...“ (etoped a speciální pedagog, DÚ, 23 let praxe)

Opakovaně (celkem u 6 respondentů) byl zmiňován vliv návykových látek, a to zejména kouření. Agresivní chování se v tomto smyslu může objevit zejména v okamžiku, kdy dítěti není umožněno jeho potřebu uspokojit a dostaví se abstinenční příznaky. Stejný

počet dotázaných (tedy 6) zařadil mezi významné faktory také *vliv médií* (včetně hraní počítačových nebo on-line her), a to v duchu teorií sociálního učení, které zdůrazňují rizika nápodoby sociálně nevhodného chování:

„Nápodoba agrese mediální a společensky přítomné...“ (etoped, DÚ, 27 let praxe)

„Nápodoba chování na sociálních sítích...“ (ředitel, DDŠ, 31 let praxe)

Jeden z respondentů (vychovatel, DDŠ, 22 let praxe) pak upozornil na fakt, že ačkoli můžeme v souvislosti s násilím diskutovat o řadě významných faktorů, v praxi se vyskytnou i situace, kdy se dítě chová agresivně *bez jakékoli zjevné příčiny*.

IV.1.5. Agresivní chování dětí a pandemie covid-19

Výzkum mezi pracovníky školských zařízení pro výkon ochranné a ústavní výchovy probíhal v období, které bylo výrazně poznamenáno pandemií covid-19. Předpokládali jsme, že opatření, která byla v souvislosti s bojem s touto nemocí postupně přijímána, ovlivnila i život v těchto institucích, a to do té míry, že mohlo dojít k nárůstu problémových situací, včetně projevů agrese. Respondentů jsme se proto zeptali (formou otevřené otázky), zda na chování dětí v jejich zařízení měla pandemie vliv, a pokud ano, v jakém smyslu. Na tuto otázku odpovědělo 57 pracovníků. Celkem 23 z nich (zhruba 40 %) *uvedlo, že pokud jde o agresivní chování dětí, pandemie výraznější dopad neměla*. Dalších 8 respondentů připustilo, že *jisté problémy se vyskytly, ale nejednalo se o zásadní změny*:

„Ne výrazně... Pouze z důvodu zrušených odjezdů domů, na které některé děti, jezdící pravidelně domů, reagovaly podrážděně. Výrazná agrese nebyla...“ (speciální pedagog, DDŠ, 12 let praxe)

„Spíše v menší míře. Restrikce, opatření a jejich dodržování bylo pro děti náročné, avšak trvání nebylo dlouhodobé...“ (psycholog, DDŠ, 3 roky praxe)

„Pokud okrajově ano, vlivem pandemie dochází ke zvyšování frustrace...“ (ředitel, DÚ, 27 let praxe)

Dva pracovníci dokonce v pandemii spatřovali příčinu toho, že projevů agresivního chování *ubýlo*:

„Chování v omezeném režimu bylo dokonce lepší – strach z onemocnění, obava, aby se nezrušily dovolenky...“ (ředitel, DDŠ, 11 let praxe)

„Spíše zklidňující, protože část dětí pobývala mimo zařízení během karantén v rodinách, to znamená, že se zmenšil počet dětí...“ (ředitel, DDŠ, 35 let praxe)

Celkově *nicméně převážil názor, že pandemie měla na chování dětí negativní vliv*. Důvodem bylo podle respondentů zejména *omezení běžného režimu*, které se promítlo do rušení

obvyklých aktivit i zákazu vycházek mimo zařízení. V některých dětech taková situace vyvolávala *stres a frustraci*, a to i proto, že do jisté míry ztratily možnost ventilovat svou energii sociálně přijatelnými způsoby. Tím samozřejmě rostlo napětí v celém kolektivu:

„*Omezení volných vycházek, omezení osobních kontaktů, zrušení velkého množství zážitkových a sportovních akcí, omezení sportovních kroužků...*“ (vychovatel, DDŠ, 12 let praxe)

„*Ponorková nemoc, děti se nemohly setkávat se svými kamarády a vrstevníky...*“ (vychovatel, DDŠ, 8 let praxe)

„*Omezení pohybu přineslo ponorkovou nemoc se zvýšenou emoční tenzí. Absence skupinové dynamiky při izolacích a nepřítomnost ostatních dětí, které byly na schválených prodloužených dovolenkách. Narušení pravidelného režimu dne, ztráta sociálního vyžití...*“ (ředitel, DDŠ, 15 let praxe)

Na některé děti negativně působila i samotná *hygienická* či *protiepidemická opatření*, stejně jako strach z onemocnění:

„*V souvislosti s karanténními opatřeními, částečně i nutnost nošení roušek po celý den, kdy tak mohlo dojít k nárůstu vnitřní nepohody...*“ (psycholog, DÚ, 18 let praxe)

„*Veškerá vládní omezení a nařízení spojená s pandemií – nošení roušek, omezení pohybu mezi okresy, karanténa dětí v zařízení – vzbuzovala v dětech frustraci, kterou ventilovaly agresivními projevy...*“ (etoped, DDŠ, 18 let praxe)

„*Strach ze samotné nemoci, strach o starší rodinné příslušníky...*“ (vychovatel, DDŠ, 12 let praxe)

Problémem bylo také *omezení kontaktů s rodinou* či jinými blízkými osobami:

„*Omezení vycházek a návštěv přirozeně eskalovalo v napětí...*“ (ředitel, DDŠ, 16 let praxe)

„*Zvýšil se počet dětí, které nemohly z důvodu karantény nebo izolace odjet na plánovanou dovolenku, což působilo nepohodu...*“ (sociální pracovnice, DDŠ, 5 let praxe)

Uvedené skutečnosti měly dopad i na výchovnou a vzdělávací práci s dětmi, neboť režimová omezení vedla kromě jiného ke *ztrátě motivace* dodržovat určitá pravidla v situaci, kdy se očekávaná a dříve běžná odměna nedostaví:

„*Omezení samostatných vycházek a víkendových propustek, a z toho plynoucí ztráta motivace řady dětí podříditi se alespoň účelově daným pravidlům...*“ (etoped a speciální pedagog, DÚ, 23 let praxe)

„*Ztráta vidiny možných odměn, není možné sportovní vyžití v takové míře jako v minulosti, sportoviště jsou zavřená, jen obtížně je možné motivovat. Nemohou bruslit, chodit do bazénu, hrát turnaje...*“ (etoped a speciální pedagog, DÚ, 14 let praxe)

„Děti pandemií ztrácely motivaci ke zlepšení či udržení svého chování, během pandemie ztratily určité výhody, které jsou i motivačním prostředkem...“ (vychovatel, DDŠ, 14 let praxe)

Ozval se ovšem i hlas, že ačkoli byla situace složitá, pracovníci ji úspěšně zvládli:

„Čas trávený v zařízení byl pedagogickými pracovníky vhodně vyplněn, pandemie se tedy přechkala bez výrazných problémů...“ (vychovatel, DDŠ, 14 let praxe)

Dva respondenti poukázali na fakt, že pandemie měla na děti v zařízeních stejný dopad, jaký je diskutovaný i v souvislosti s běžnou populací dospívajících, tedy ve smyslu *zhoršení běžných školních i jiných návyků*:

„Ztráta pravidelnosti a návyku řádu a základních denních návyků...“ (psycholog, DDŠ, 9 let praxe)

„V době vládních opatření si odvykly plnit povinnosti jako například školní docházku. Tlak na opětovné plnění u nich vyvolává agresi...“ (etoped a speciální pedagog, DÚ, 14 let praxe)

Jeden z respondentů pak odkázal na problém, že pandemická situace některým dětem oddálila nástup do zařízení. To podle jeho názoru mohlo vést ke zhoršení jejich situace, neboť se v daném období mohly dopustit dalších delikventních skutků nebo jiných forem nežádoucího jednání.

Obecně tak můžeme konstatovat, že většina respondentů určitý dopad pandemie na agresivní chování dětí zaznamenala, a to zejména v souvislosti s nutností dodržovat hygienická nařízení, týkající se omezení pohybu a kontaktů s rodinnými příslušníky.

IV.1.6. Následky agresivního chování

Zabýváme-li se agresivním chováním dětí, za velmi zásadní ukazatel pro posouzení současné situace i pro její komparaci se situací dřívější můžeme považovat následky, které přinášejí nejzávažnější formy násilí, tedy případy agrese fyzické. V našem šetření jsme se konkrétně zajímali o situace, kdy musí být po útoku agresora ošetřena oběť, a také o to, jak často je kvůli agresivnímu chování přivolána do zařízení Policie ČR a jak často je agresivní dítě v důsledku svého chování hospitalizováno v zařízeních psychiatrické péče. Vzhledem k charakteru celého šetření jsme ani v tomto případě neusilovali o „sběr“ statistických údajů k mimořádným událostem daného typu, ale opět zvolili cestu *expertních odhadů*. Respondenty jsme požádali, aby u každé z námi definovaných situací uvedli *přibližný počet případů během jednoho kalendářního roku*. Tento postup ale vyvolává riziko, že do výsledků, uváděných jako průměry pro celý soubor, mohou výrazně promluvit zkušenosti z jednoho či více zařízení, kde dochází k vyššímu počtu příslušných incidentů, a které zároveň ve vzorku zastoupí více respondentů současně (tedy pracujících na různých pozicích). Abychom této situaci předešli, zaměříme se v této části publikace pouze na názory a zkušenosti ředitelů (14 respondentů). I tentokrát jsme se zajímali také o názory na vývojový trend, tedy na to, zda počet případů daného typu během uplynulých deseti let poklesl, zůstal stejný, nebo vzrostl. Na tuto otázku mohli odpovědět všichni ředitelé, neboť délka praxe u kaž-

dého z nich byla dostatečně dlouhá. Nízký počet respondentů bohužel omezuje možnost analyzovat jejich odpovědi podle dalších proměnných. I tak ale stojí za zmínku, že naše data celkově nenaznačují, že by určitá situace byla příznačná pro specifický typ zařízení.

Nejprve jsme se věnovali situacím, kdy agresivní chování dítěte vede k *drobnému zranění napadeného*, které je vyřešeno *ošetřením v rámci samotného zařízení*. Jak dokládá Tabulka 17, zkušenosti ředitelů byly velmi rozdílné. Zatímco někteří uváděli pouze jednotky případů, podle tří respondentů se může jednat až o 20 incidentů ročně a jeden ředitel dokonce uvedl 100 případů. Průměrný počet činil 16,9 (sm. odchylka 24,7).

Tabulka 17: Odhad počtu případů napadení s drobným zraněním (ošetření v rámci zařízení)

Odhadovaný počet během 1 roku	Respondentů
3	1
4	1
5	2
6	1
8	1
10	3
15	1
20	3
100	1
CELKEM	14

Za závažnější následek fyzické agrese jsme v našem dotazníku považovali zranění, které si již vyžádá *ambulantní ošetření ve zdravotnickém zařízení*. Podle očekávání byly uváděné počty oproti předchozí otázce výrazně nižší (průměr 5,4; sm. odchylka 3,9). Jeden respondent uvedl, že k takové situaci nedochází, nejvyšší hodnota činila 15 případů ročně (viz Tabulku 18).

Tabulka 18: Odhad počtu případů napadení se zraněním ambulantně ošetřeným ve zdravotnickém zařízení

Odhadovaný počet během 1 roku	respondentů
0	1
2	2
3	2
5	6
10	2
15	1
CELKEM	14

Jako nejzávažnější situaci, která může po fyzickém útoku nastat, jsme v dotazníku charakterizovali zranění napadeného s nutností jeho následné *hospitalizace ve zdravotnickém zařízení*. Jak dokládá Tabulka 19, k takovým situacím *dochází jen zcela výjimečně*. Většina ředitelů (celkem 9) *uvedlo, že k žádnému případu tohoto druhu u nich během kalendářního roku nedochází*. Nejvyšší počet činil 3 případy (uvedl 1 respondent), průměr pro celý soubor tak dosáhl hodnoty 0,6 (sm. odchylka 0,9).

Tabulka 19: Odhad počtu případů napadení se zraněním vyžadujícím hospitalizaci ve zdravotnickém zařízení

Odhadovaný počet během 1 roku	respondentů
0	9
1	3
2	1
3	1
CELKEM	14

Jiným ukazatelem závažnosti jednotlivých incidentů je otázka, zda bylo nutné kvůli agresivnímu chování dítěte *přivolat Policii ČR* (viz Tabulku 20). Rozpětí mezi počtem případů, které respondenti uváděli, bylo poměrně široké, a to od nuly (uvedli 3 ředitelé) až po 30 (1 ředitel). Průměrný počet činil 7,3 (sm. odchylka 9,3).

Tabulka 20: Odhad počtu případů, kdy je kvůli agresivnímu chování dítěte přivolána Policie ČR

Odhadovaný počet během 1 roku	respondentů
0	3
1	2
2	2
3	2
10	1
15	2
20	1
30	1
CELKEM	14

Poslední otázka, kterou jsme se snažili zmapovat případy agresivního chování, se týkala situací, kdy je agresivní dítě v důsledku svého chování *hospitalizováno v zařízení psychiatrické péče*. I v tomto případě jsme respondenty požádali o odhad počtu takových událostí během jednoho kalendářního roku (viz Tabulku 21). Celkem 5 respondentů uvedlo, že k takové situaci během roku nedochází ani jednou, maximální odhad činil 10 případů (zmínil 1 respondent). Průměrný počet dosáhl 2,6 (st. odchylka 2,9).

Tabulka 21: Odhad počtu případů, kdy je dítě kvůli agresivnímu chování hospitalizováno v zařízení psychiatrické péče

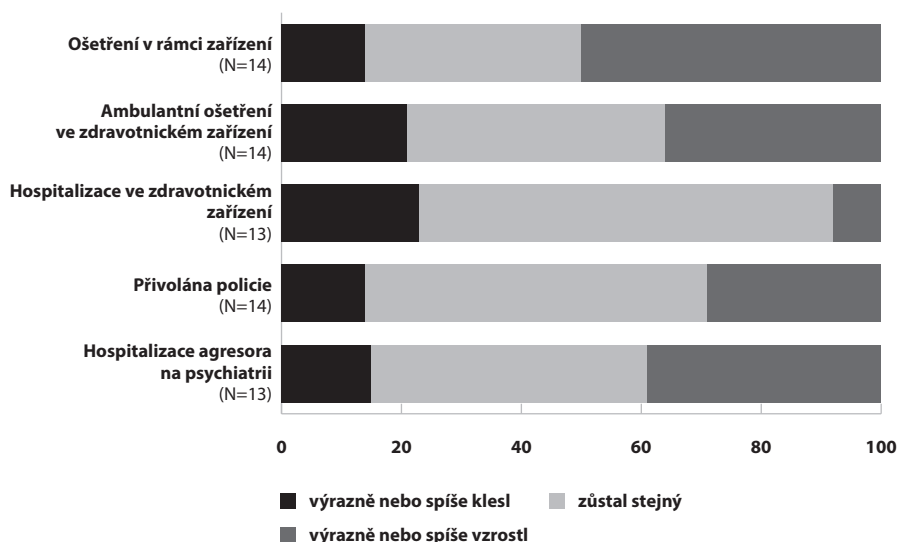
Odhadovaný počet během 1 roku	respondentů
0	5
1	1
2	2
3	1
4	1
5	3
10	1
CELKEM	14

U všech typů událostí nás zajímal názor ředitelů na *vývojový trend*, tedy na to, zda jich během posledních deseti let přibýlo, ubylo anebo jejich počet zůstal zhruba stejný. Zatímco v Tabulce 22 uvádíme absolutní počty respondentů, v grafu jsou pro lepší přehlednost i navzdory nízkému počtu ředitelů prezentovány výsledky v procentech, a to pomocí sloučených krajních variant odpovědí. Ukázalo se, že s *výjimkou případů drobného zranění*, kdy k ošetření dojde v rámci zařízení a u nichž polovina ředitelů zaznamenala v uplynulých letech nárůst (byť obvykle méně výrazný), zazněl u všech zbývajících položek nejčastěji názor, že *situace se v průběhu času významněji nemění*. Nejvíce to platilo u situace s nejméně závažnými následky, tedy u incidentů, kde je oběť hospitalizována ve zdravotnickém zařízení. Výraznější změnu trendu v tomto ohledu nepozorují zhruba dvě třetiny ředitelů (69 %).

Tabulka 22: Odhad trendu během uplynulých deseti let – počet případů s různými typy následků

	výrazně klesl	spíše klesl	zůstal stejný	spíše vzrostl	výrazně vzrostl
Drobné zranění oběti – ošetření v rámci zařízení (N=14)	0	2	5	6	1
Zranění oběti – ambulantní ošetření ve zdravotnickém zařízení (N=14)	0	3	6	4	1
Zranění oběti s hospitalizací ve zdravotnickém zařízení (N=13)	0	3	9	1	0
Kvůli agresivnímu chování přivolána policie (N=14)	0	2	8	3	1
Dítě kvůli agresivnímu chování hospitalizováno na psychiatrii (N=13)	0	2	6	4	1

Graf 22: Odhad trendu během uplynulých deseti let – počet případů s různými typy následků (respondenti %)

Za nepřímý, avšak závažný následek agresivního chování dětí můžeme považovat situaci, kdy pracovník považuje míru tohoto sociálně nežádoucího chování za tak vysokou, že se rozhodne z daného pracovního místa odejít. Mohou ho znepokojovat obavy jak o vlastní bezpečnost, tak bezpečnost ostatních osob v zařízení. O problémech tohoto typu se diskutuje i v souvislosti s výkonem pedagogické profese na běžných školách. Výzkum z roku 2007, realizovaný na českých středních školách, například ukázal, že 11 % učitelů již kvůli násilnému chování studentů uvažovalo o ukončení pedagogické kariéry, mezi učiteli na odborných učilištích se dokonce jednalo o 21 % (Tomášek, 2008). Do našeho dotazníku jsme zařadili obdobně znějící otázku. Zajímalo nás, zda respondent již někdy uvažoval o tom, že kvůli agresivnímu chování dětí mladších patnácti let v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy tuto oblast opustí a najde si pracovní uplatnění jinde. Na rozdíl od předchozí podkapitoly je v tomto případě možné analyzovat odpovědi respondentů napříč všemi profesními skupinami. Poskytlo je 59 dotázaných, přičemž 19 z nich (32,3 %) připustilo, že takovou myšlenkou se již skutečně zaobíralo. Jinými slovy řečeno, pro třetinu pracovníků představuje násilné chování dětí natolik závažný problém, že by je mohl přimět k radikální změně zaměstnání.

Za zajímavý můžeme považovat poznatek, že na úvahy o rezignaci na pracovní post neměly výraznější vliv přímé zkušenosti s násilím a jeho různými projevy. Nebylo tedy rozhodující, jak vysoký podíl žáků s různými agresivními projevy respondent v zařízení odhaduje nebo jak vnímá příslušný vývojový trend. Významnější roli nehrál ani typ zařízení či osobní charakteristiky respondenta (pohlaví, věk, délka praxe či pracovní zařazení). Určitý rozdíl se ukázal pouze mezi zařízeními, v nichž jsou umístěni výhradně chlapci (o odchodu již uvažovalo 57 % jejich zaměstnanců), a zařízeními koedukovanými (27 %) či zařízeními určenými výhradně dívkám (o odchodu dosud neuvažoval žádný ze zaměstnanců). Zastoupení respondentů v některých z těchto kategorií bylo však příliš nízké na to, abychom z těchto zjištění vyvozovali obecnější závěry.

IV.2. Pracovníci systému soudnictví ve věcech mládeže

Spáchá-li dítě mladší patnácti let čin jinak trestný, setká se v rámci projednávání případu s pracovníky různých institucí systému trestní justice i systému sociální péče o děti a rodinu. Také tito pracovníci, zejména zastávají-li danou pozici dostatečně dlouhou dobu, tak představují skupinu expertů, jejich názory a zkušenosti jsou z hlediska tématu naší práce mimořádně relevantní. Vzhledem k tomu, že mají možnost seznámit se s detaily řešených případů, by měli být schopni posoudit, zda se typ či míra užitého násilí během uplynulých let výrazněji mění, či nikoli. Otázky na toto téma jsme proto zařadili do expertního dotazníkového šetření, které bylo v rámci našeho výzkumného úkolu primárně zaměřeno na problematiku zacházení s dětmi mladšími patnácti let v systému soudnictví nad mládeží a jehož výsledky budou zveřejněny v samostatné studii (blíže kap. I.).

IV.2.1. Výzkumný soubor

V rámci expertního dotazníkového šetření jsme se zaměřili na *soudce pro mládež, státní zástupce se specializací na problematiku dětí mladších 15 let, probační úředníky – specialisty na mládež a na kurátory pro děti a mládež*, tj. pracovníky OSPOD, jejichž agendu tvoří problematika delikventních dětí mladších 15 let. Plošně jsme prostřednictvím všech předsedů okresních soudů, vedoucích krajských a okresních státních zástupců, vedoucích středisek PMS³⁰ a vedoucích příslušných oddělení OSPOD oslovili *pracovníka s největší zkušeností v dané agendě* (blíže kap. I.2.). Dotazníkové šetření proběhlo v případě soudců pro mládež a státních zástupců pro mládež v dubnu 2022 a v případě probačních pracovníků a kurátorů pro děti a mládež v období května a června 2022. Dotazníky se u jednotlivých profesí odlišovaly, ale některé otázky byly shodné, což umožnilo následné srovnání. Vyplněné dotazníky jsme obdrželi od 86 státních zástupců (75 z nich působilo na okresním státním zastupitelství, 11 na krajském státním zastupitelství), 35 soudců, 66 probačních úředníků a 247 kurátorů pro děti a mládež (OSPOD). Návratnost dotazníků byla v případě státních zástupců 91 %, ³¹ v případě soudců 41 %, v případě kurátorů pro děti a mládež 88 % a v případě probačních úředníků-specialistů na mládež téměř 78 %.

Ve všech těchto skupinách byly *více zastoupeny ženy*. Nejvýrazněji tomu tak bylo mezi probačními úředníky (86 %), nejvyrovnanější bylo naopak zastoupení obou pohlaví mezi soudci (56 % žen). Ve vzorku státních zástupců bylo žen 83 % a mezi kurátory pro děti a mládež 81 %. Větší význam pro nás ale *mají údaje o délce praxe* (viz Tabulka 23). Tu jsme se v našem výzkumu snažili spojit přímo s oblastí kriminality dětí do patnácti let. V dotazníku pro státní zástupce jsme ji proto definovali jako „počet let, kdy se ve své působnosti státního zástupce věnujete problematice dětí mladších patnácti let“. U soudců se jednalo o počet let na místě soudce pro mládež, u probačních úředníků na pozici probačního úředníka se specializací na mládež a u kurátorů pro děti a mládež o počet let, kdy působí

30 Vedoucím středisek PMS byla tato žádost zprostředkována prostřednictvím Ředitelství PMS.

31 Vycházíme zde z předpokladu, že zpravidla je na jednom pracovišti u konkrétního státního zástupce v případě dětí mladších 15 let kumulována jak agenda trestní, tak mimotrestní. Ve skutečnosti byla návratnost o něco nižší, vzhledem k tomu, že na některých pracovištích byly tyto agendy odděleny a odpovědět měli oba státní zástupci. Nicméně je třeba dodat, že v případě respondentů – státních zástupců - 62 z nich (72 %), mělo agendu kumulovanou. Pokud bychom brali v úvahu pouze je, i tak by byla návratnost 66 %.

jako kurátoři pro děti a mládež. Vzhledem k tomu, že naše otázky směřovaly k posouzení případných změn za uplynulých deset let, budeme v následujícím textu věnovat pozornost především respondentům, jejichž délka praxe byla delší než deset let. Takovou podmínku splňovalo 53 % státních zástupců, 55 % soudců, 55 % probačních úředníků a 42 % kurátorů pro děti a mládež (blíže viz Tabulka 23).

Tabulka 23: Struktura vzorku podle délky praxe (respondenti v %)

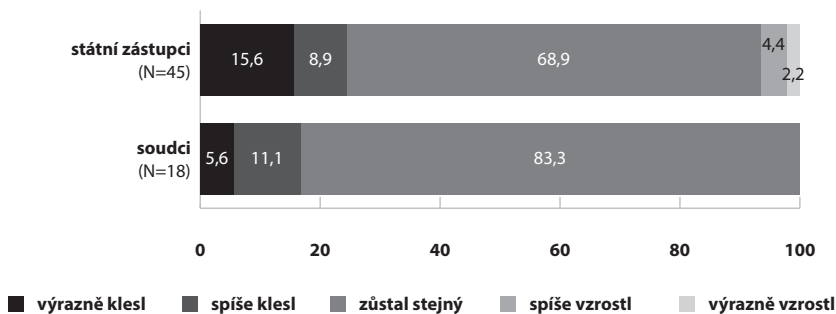
		Státní zástupci (N=85)	Soudci (N=33)	Probační úředníci (N=66)	Kurátoři pro děti a mládež (N=243)
Délka praxe	do 5 let	29,4	36,4	27,3	26,7
	6–10 let	17,6	9,1	18,2	31,7
	11–20 let	38,8	42,4	47	28
	21 a více let	14,1	12,1	7,6	13,6
Průměrná délka praxe (sm. odchylka)		13,6 (9,2)	11,6 (8,3)	11,6 (7,2)	11,4 (8,2)

IV.2.2. Změny v charakteristikách násilných činů jinak trestných

Jednou z možností, jak najít odpověď na otázku stupňování násilí u skutků páchaných dětmi, je využití právních pojmů, které vyjadřují specifické způsoby provedení činu, případně rozsah způsobeného následku a někdy jsou přímo znakem skutkových podstat trestných činů (blíže kap. I.3). S ohledem na to, že jde o *právní pojmy*, jejichž výklad často dotváří judikatura, jsme otázky na toto téma zařadili *pouze do dotazníků určených státním zástupcům a soudcům*. Vyzvali jsme je, aby pomocí pětistupňové škály posoudili případné změny v charakteristikách činů jinak trestných, a to jednak v souvislosti s případy páchanými zvláště surovým či trýznivým způsobem, a jednak případy, kdy byla způsobena těžká újma na zdraví. Kromě toho jsme jednu položku věnovali také násilí páchanému prostřednictvím sociálních sítí či internetu. Existuje totiž předpoklad, který je dokládán i poznatky z praxe, že právě oblast kyberšikany či jiných podob kriminality páchané prostřednictvím moderních technologií se stává jednou z častých forem kriminality mládeže (Ministerstvo vnitra ČR, 2022; Nejvyšší státní zastupitelství, 2020). Respondenti měli vyjádřit názor, zda počet případů daného typu během uplynulých deseti let poklesl, zůstal zhruba stejný, nebo vzrostl.

Graf 23 zobrazuje odpovědi na první z uvedených otázek, tedy týkající se počtu případů činů jinak trestných *spáchaných zvláště surovým či trýznivým způsobem*. Zahrnuti jsou pouze respondenti, kteří na příslušné pozici působí déle než 10 let, a mohou tak změny v poslední dekádě posoudit (viz výše). Výsledky vyznívají jednoznačně. *V obou skupinách převládá názor, že během uplynulé dekády k žádné podstatnější změně nedošlo* (uvedlo 69 % státních zástupců a 83 % soudců). Pokud se již počet činů spáchaných uvedeným způsobem podle respondenta změnil, pak se jednalo *spíše o pokles* (uvedla téměř čtvrtina státních zástupců a pětina soudců, přičemž podle necelých 16 % státních zástupců se dokonce jednalo o pokles výrazný). K nárůstu došlo jen podle velmi malé části dotázaných, a to jen ze vzorku státních zástupců (7 % z nich).

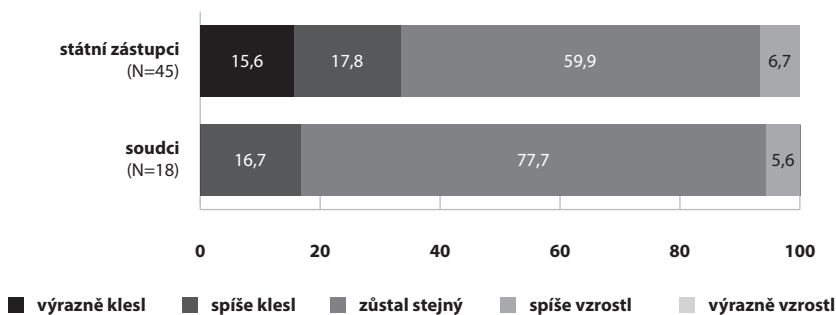
Graf 23: Vývoj počtu případů spáchaných zvlášť surovým či trýznivým způsobem v uplynulých deseti letech (respondenti v %)

Toto zjištění není příliš překvapivé, neboť tento způsob provedení se skutečně výrazně liší od provedení jiných násilných skutků (blíže kap. I.3.) a jeho naprosto výjimečný výskyt v případech vražd u dětí mladších 15 let dokládáme i v kap. III.2.

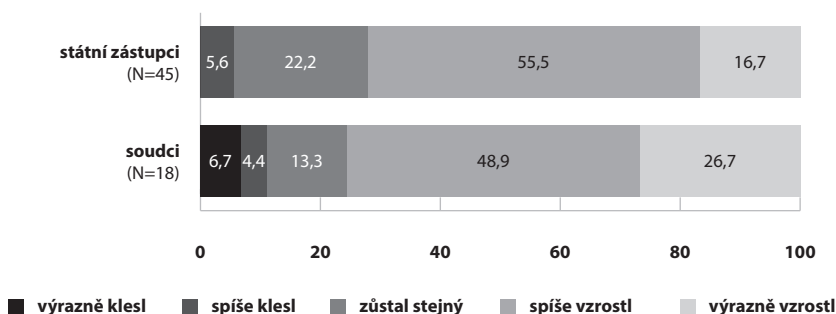
Obdobně nás zajímal názor na vývoj počtu případů, u nichž dojde ke *způsobení těžké újmy na zdraví poškozeného*. Vzhledem k tomu, že jsme se zde dotazovali na charakteristiky násilných činů jinak trestných, v úvahu zde připadaly pouze úmyslné činy jinak trestné. Vyloučeny zde byly případy nedbalostních činů jinak trestných, kdy došlo k těžké újmě na zdraví. Na druhou stranu jsme se tázali na to, kdy skutečně došlo k takové poruše zdraví, že ji bylo možné právně označit jako těžkou újmu na zdraví. Připadají zde do úvahy tedy nejen případy, kdy úmysl dítěte směřoval k jejímu způsobení a skutečně k ní došlo, ale mohou sem spadat i případy, kdy úmysl směřoval pouze k ublížení na zdraví či jiného úmyslného násilného činu jinak trestného, ale z nedbalosti došlo k těžké újmě na zdraví. Ani v tomto případě se *naprostá většina oslovených státních zástupců a soudců, kteří již na dané pozici působí více než deset let, nedomnívá, že by byli svědky negativního trendu*. Nejčastější odpovědí byla varianta, že k žádným *podstatným změnám nedošlo* (60 % státních zástupců a 78 % soudců). Oproti předchozí otázce byl dokonce *ve větší míře zaznamenán názor, že počet daných činů poklesl* (33 % státních zástupců a 17 % soudců). Opačně trend hodnotilo pouze 7 % státních zástupců a jeden soudce (podrobně viz Graf 24). I zde tento výsledek koresponduje do značné míry s poznatky vyplývajícími ze statistických údajů, byť tam jsou sledovány pouze vybrané úmyslné činy jinak trestné, kde může být způsobena těžká újma na zdraví (blíže kap. III., Tabulka 6).

Graf 24: Vývoj počtu případů s těžkou újmu na zdraví poškozeného v uplynulých deseti letech (respondenti v %)

Jedinou otázkou, u níž při srovnání dnešní situace se situací před deseti lety respondenti pozorují *negativní trend*, je *využívání internetu či sociálních sítí při výhrůžkách násilím* (viz Graf 25). Počet takových případů spíše či výrazně vzrostl podle 72 % státních zástupců a 76 % soudců. Zbývající část respondentů zásadnější změny nepozoruje (22 % státních zástupců a 13 % soudců). Názor, že *došlo k poklesu, byl výjimečný* (6 % státních zástupců a 11 % soudců). Tyto výsledky bylo možné do jisté míry očekávat, neboť sociální sítě se pro děti postupně stávaly dostupnějšími, než tomu bylo dříve, a s tím přirozeně roste i riziko jejich zneužití k nežádoucím formám. V posledních letech k tomu mohla též přispět situace vzniklá v souvislosti s protiepidemiologickými opatřeními v důsledku pandemie covid-19, kdy fyzické kontakty mezi dětmi byly velmi výrazně omezeny. Lze předpokládat, že děti v té době trávily více času v kyberprostoru.

Graf 25: Vývoj počtu případů vyhrožování násilím prostřednictvím internetu či sociálních sítí (respondenti v %)

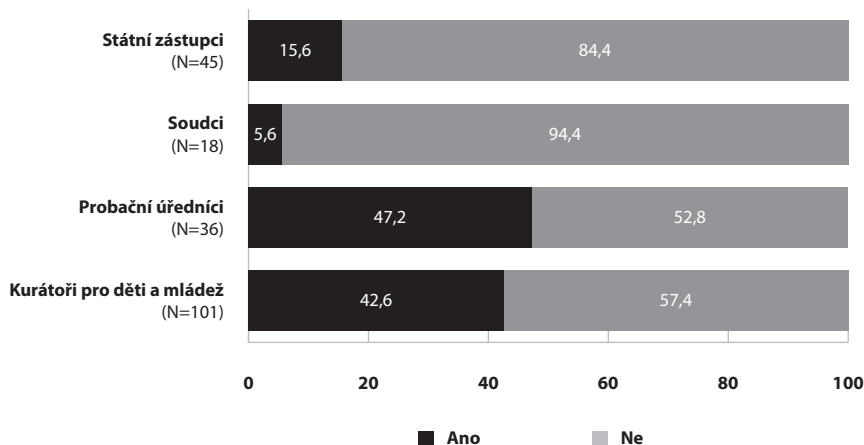

Jak již bylo uvedeno výše, dotazovali jsme se zde státních zástupců a soudců, kteří na dané pozici působili déle než deset let. Na dané otázky ale odpovídali *i respondenti s praxí kratší*, které jsme požádali, aby nehodnotili trend za uplynulých deset let, ale pokusili se popsat změny během doby jejich působení. Lze konstatovat, že jejich názory se od názorů respondentů s delší praxí *výrazněji nelišily*. Také v těchto skupinách jednoznačně převládá názor, že ani počty případů spáchaných zvláště surovým či trýznivým způsobem, ani s těžkou újmou na zdraví poškozeného se během posledních let příliš neliší a rozhodně nejsme svědky jejich dramatického nárůstu. Negativní trend nicméně stejně jako jejich kolegové pozorují v oblasti vyhrožování násilím v on-line prostředí.

IV.2.3. Změny ve způsobu provedení násilných skutků páchaných dětmi

Druhým ze způsobů, jak jsme se v dotaznících pokusili zachytit názor respondenta na míru násilí u skutků páchaných dětmi, byla otázka na případné významné změny ve způsobu jejich provedení. Zde jsme se již ptali všech profesí zahrnutých do dotazníkového šetření. Zajímalo nás, zda respondent takové změny v posledním desetiletí pozoruje, či nikoli. Pokud odpověděl kladně, požádali jsme ho, aby nám tyto změny blíže popsal. Graf 26 opět shrnuje odpovědi *pouze té části respondentů, kteří na příslušné pozici působí minimálně deset let* (viz výše).

Graf 26: Významné změny ve způsobu provedení násilných skutků během uplynulých deseti let (respondenti v %)

Na první pohled je zjevné, že zástupci jednotlivých institucí se ve svém názoru výrazně lišili. Zatímco *naprostá většina soudců (94 %) i státních zástupců (84 %) žádné významnější změny v dané oblasti nepozoruje, u probačních úředníků i kurátorů pro děti a mládež byl poměr kladných i záporných odpovědí poměrně vyrovnaný, byť i zde mírně převládaly odpovědi, podle nichž se situace v dané oblasti během uplynulé dekády nezměnila (57 % kurátorů pro děti a mládež a 53 % probačních úředníků)*. O důvodech takto odlišného pohledu můžeme pouze spekulovat, nicméně nabízí se domněnka, že určitou roli hrají typy případů, s nimiž se pracovníci setkávají. Soudci a státní zástupci mají možnost seznámit se s celou šíří skutků, jichž se děti mladší patnácti let dopouštějí, zatímco probační pracovníci přicházejí do kontaktu spíše s pachateli závažnějších činů, kterým soud uloží některé z opatření, jehož výkon PMS zajišťuje. U kurátorů pro děti a mládež s tímto vysvětlením vystačit nelze. OSPOD je totiž přímo účastníkem řízení dle hlavy III. ZSM a zároveň zpravidla pracuje s dítětem již ve fázi prověřování činu jinak trestného v trestním řízení.

O posouzení dané problematiky jsme požádali i pracovníky, jejichž *délka praxe je kratší než uvedených deset let (situaci měli opět posoudit s ohledem na případné změny v době svého působení)*. Také v tomto případě lze konstatovat, že se od svých kolegů či kolegyně s delší praxí *výrazněji nelišili*. Určitý rozdíl bylo možno zaznamenat pouze u soudců, kde výraznější změny ve způsobu provedení násilných činů pozoruje 27 % respondentů s praxí deset let a kratší (soudci s praxí delší než deset let měli tento názor pouze v 6 % případů). Zde je ale třeba upozornit na nízké počty respondentů z řad soudců.

Většina respondentů, kteří určité změny pozorují, vyhověla naší prosbě, aby nám *děleji popsala, v čem je podle nich současná situace jiná*. I tentokrát se zaměříme především na pracovníky s praxí delší než deset let. Od nich jsme obdrželi celkem 65 komentářů, přičemž s ohledem na výše uvedené počty není překvapivé, že *nejvíce jich bylo od probačních pracovníků a kurátorů pro děti a mládež*. Zdaleka nejčastěji byly změny ve způsobu provedení charakterizovány poznámkou o *narůstající agresi či agresivitě dětí* (výslovně

zmínilo 40 respondentů), případně o vyšší míře *brutality*, *bezohlednosti* či *bezcitnosti* pachatelů (15 respondentů). Obvykle šlo o velmi stručné konstatování nepříznivého trendu („roste agresivita“), jen výjimečně respondent úvahu rozvedl více slovy:

„Roste agrese, ve smyslu větší *brutality*. Například nestačí soupeře porazit, je nutné ho do-razit. Kopy do hlavy, mlácení hlavou o beton, apod...“ (kurátor pro děti a mládež, 20 let praxe)

„Násilí a agresivita mezi dětmi přibývá, stává se pro ně normou...“ (kurátor pro děti a mládež, 11 let praxe)

V deseti případech zazněl v komentáři názor, že současné násilné skutky nesou ve srovnání s minulostí rysy větší *promyšlenosti* či *plánování*:

„Dříve se děti popraly, nebo došlo k atace, která nebyla dlouhodobě promyšlená, bylo to většinou nárazové, vyprovokované jednání. Dnes je s rozmachem sociálních sítí možno vidět, že některé činy jsou více promyšlené, připravené, troufám si říct, že často i inspirované – hra, film, videa apod...“ (probační úředník, 20 let praxe)

Zmínka o *internetu* či *sociálních médiích* coby určitě inspiraci ke spáchání násilného skutku zazněla také v dalších komentářích. Celkem se tohoto tématu dotklo 8 respondentů, což svědčí o tom, že se jedná o problém, který bychom neměli přehlížet:

„Nárůst *brutality*, útoky se zbraní, časté užití nože – evidentní ovlivnění internetem a počítačovými hrami, děti realitu vnímají jako hru a opačně...“ (státní zástupce, 20 let praxe)

„Jako kdyby děti měly dojem, že jde o hru... Domnívám se, že se inspiroují hrami na PC či herních konzolách...“ (probační úředník, 21 let praxe)

„Důmyslnější, promyšlené, často převzaté z počítačových her, bez schopnosti oddělit realitu od hry. Obrovské možnosti k přístupu negativních informací přes sociální sítě...“ (kurátor pro děti a mládež, 15 let praxe)

Sociální sítě mohou podle respondentů sehrát také roli *prostředku pro páchání násilné trestné činnosti*. Některé delikty se odehrávají přímo ve virtuálním prostoru, jiné sice zahrnují skutečné fyzické násilí, ale pachatelé či svědci jejich průběh nahrávají, a záznam následně na internet umístí. Upozornilo na to 6 dotázaných:

„Více trestné činnosti prostřednictvím *internetu*...“ (státní zástupce, 13 let praxe)

„Ze zábavy sledují *agresivní chování* svých vrstevníků na *internetu*, kteří se při tom natáčejí a takovéto chování se pak stává jakousi výsadou, úspěchem jednatého jedince...“ (probační úředník, 21 let praxe)

„Často se čin děje za účasti dalších osob, které často děj dokumentují a sdílí na *sociálních sítích*. Jsou to sice svědci, ale de facto se aktivně na spáchání činu podílí...“ (kurátor pro děti a mládež, 15 let praxe)

Podle pěti respondentů se v porovnání s minulostí odehrávají násilné skutky dětí častěji za účasti spolupachatelů, tedy ve skupině více dětí či dospívajících. Čtyři respondenti spojují změny s nárůstem případů loupeží, přičemž jeden z nich připojil i poznámku, že kořist, kterou pachatel získá, má často zcela minimální hodnotu. Zde je třeba doplnit, že ze statistických údajů ve sledovaném období, resp. do roku 2021 včetně, v případě loupeže nelze dlouhodobý trend nárůstu loupeží potvrdit (blíže kap. III.2.). Ojedinele se pak objevovaly i komentáře, že přibývá sexuálně motivovaných skutků, šikany nebo útoků na seniory či vlastní rodinné příslušníky. Zazněl rovněž názor, že obecně roste počet deliktů, kterých se děti dopouštějí (uvedli 3 respondenti), klesá věk pachatelů (2 respondenti) a do násilné trestné činnosti se častěji než dříve zapojují dívky (2 respondenti). Jeden respondent (kurátor pro děti a mládež) naproti tomu výslovně uvedl, že násilné trestné činnosti dětí během uplynulých deseti let ubylo. V některých výpovědích jsme se pak mohli setkat i se stručným zamyšlením nad příčinami daných změn. Zmiňováno bylo *nerespektování autorit, časté psychické problémy dětí, citová deprivace, neochota vyrovnat se s běžnými životními situacemi či nároky, které jsou na současné děti kladeny, ale také neschopnost sebereflexe, pocit beztrestnosti či zneužívání návykových látek.*

Ke stejnému tématu se vyjadřovali i respondenti, kteří na dané pozici působí kratší dobu, než námi sledovaných deset let. Jejich komentáře byly velmi podobné, i zde se nejčastěji jednalo o konstatování, že současné děti se chovají agresivněji než předchozí generace. Stejně tak se bylo možné opět setkat s upozorněním, že násilná kriminalita se do značné míry přesouvá do virtuálního prostoru a že pro některé skutky se stává významným prvkem jejich zachycení na mobilní telefon:

„Stalking, nebezpečné vyhrožování, vydírání – výrazně narostlo páchání těchto trestných činů prostřednictvím sociálních sítí, či obecně za využití internetu. Tato kriminalita nyní zdatelně převyšuje trestné činy spojené s přímo užitým násilím – § 145, § 146, § 358...“ (státní zástupce, 5 let praxe)

„Do činů se více prolíná virtuální prostředí. Nezletilí se domlouvají v internetových skupinách, kde koho zmlátí apod...“ (kurátor pro děti a mládež, 8 let praxe)

„Díky technologiím jsou činy více dehonešující a mají dlouhodobější následky. Je do nich zapojeno více dětí, aniž by si to samy uvědomovaly...“ (kurátor pro děti a mládež, 8 let praxe)

Několik komentářů nastínilo problémy, s nimiž jsme se u předchozí skupiny respondentů nesetkali. Jednalo se například o nárůst násilí v oblasti mravnostní kriminality, kde motivem není sexuální potřeba, nýbrž touha dominovat nad obětí. Podobně bylo zmíněno častější užívání zbraní typu boxeru nebo slzného plynu, zneužívání dětí staršími osobami na základě jejich beztrestnosti, emoční plochosť pachatelů, útoky na bezbranné mladší jedince nebo násilí, které postrádá jakýkoli důvod či racionální motiv.

v.

Veřejnost a kriminalita dětí mladších patnácti let

Jak jsme poukázali v kapitole III.2., z údajů oficiálních kriminálních statistik nelze dovodit, že by násilná kriminalita dětí v dlouhodobém horizontu rostla a činy, jichž se děti dopouštějí, vykazovaly oproti dřívějším obdobím znaky větší surovosti či bezohlednosti vůči obětem. Zde je však třeba počítat s tím, že tyto jevy se z kriminálních statistik dají vysledovat pouze ve velmi omezené míře. Trestní politiku, která tuto oblast kriminality řeší, ale přirozeně neovlivňují jen statistická data. Velký význam má veřejné mínění, které může za určitých okolností vytvářet tlak ke změnám legislativy, a to i v situaci, jež se jako závažná či neudržitelná podle dostupných údajů nejeví (Roberts, 2004). Představy občanů o kriminalitě mládeže, stejně jako postoje k možnostem její kontroly, se ale velmi těžko odhadují, neboť výzkumů či šetření na toto téma je u nás i v zahraničí citelný nedostatek (srov. McArdle et al., 2018; Roberts & Hough, 2005; Zeman et al., 2010). Z těch, které máme k dispozici, nicméně vyplývá, že úroveň povědomí veřejnosti o této problematice je obvykle nízká. Navzdory klesajícímu počtu deliktů spáchaných dětmi je například většina občanů přesvědčena, že trend je opačný (Mattinson & Mirrlees-Black, 2000). Výrazně přeceňován bývá veřejností podíl dětí na celkovém počtu pachatelů (Roberts & Hough, 2005), což potvrdil i výzkum, zaměřený na názory a postoje obyvatel České republiky (Zeman et al., 2010). Důvodem takto zkreslených představ je pravděpodobně přednostní zájem médií o kriminální skutky, jichž se právě děti dopouštějí (Jewkes, 2004), a zřejmě také určitá obecnější tendence občanů nahlížet na mládež kriticky (Nichols & Good, 2004), respektive považovat její chování za výrazně horší, než jaké bylo charakteristické pro generace předcházející (Bostrom, 2001). Ve společnosti se i díky tomu projevují tendence k jevu označovanému jako „morální panika“ (Muncie, 2009), který občany utvrzuje v přesvědčení, že současní dospívající jsou ve své podstatě nezvladatelní a stále více ohrožují naše bezpečí (Brown, 2005).

Aktuální studie, která by se danou problematikou podrobně zabývala v našich podmínkách, ale bohužel k dispozici není. Proto jsme se v rámci našeho projektu rozhodli využít možnost zařadit alespoň několik otázek na toto téma do výzkumu veřejného mínění, uskutečněného formou omnibusu na reprezentativním vzorku 1015 obyvatel České republiky starších patnácti let.³² Omnibusové šetření bylo realizováno Centrem pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i. Sběr dat probíhal na podzim roku 2021. Výzkumný vzorek byl vytvořen pomocí kvótního výběru, vycházejícího z kritéria kraje, velikosti místa bydliště, pohlaví, věku a vzdělání (blíže k tomuto výzkumu veřejného mínění kap. I.2).

Konkrétně nás zajímala představa veřejnosti o trendu kriminality dětí v posledních deseti letech, respektive skutečnost, zda se budou názory respondentů výrazněji lišit od údajů, které v tomto smyslu zachycují oficiální kriminální statistiky. Kromě toho jsme se

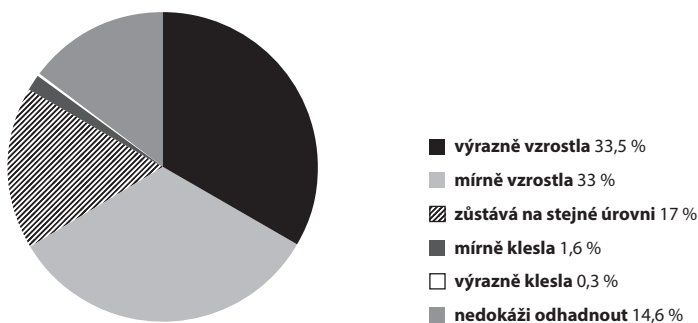
32 Otázky, které byly respondentům pokládány, se týkaly více oblastí současně. Ty, které připravil Institut pro kriminologii a sociální prevenci, se, kromě kriminality dětí mladších a trestní politiky s tím související, věnovaly také vězeňství a zabezpečovací detenci. V této publikaci se věnujeme pouze vybraným otázkám, zaměřeným na názory obyvatel na vývoj kriminality a delikventní projevy dětí mladších 15 let.

zaměřili i na srovnání současné generace dětí (ve věku přibližně jedenáct až čtrnáct let) s dětmi před deseti lety, a to z hlediska různých forem agresivního i jinak problémového chování.³³

V.1. Vývoj kriminality dětí v posledních deseti letech

Výzkum potvrdil, že pokud jde o odhad vývoje kriminality, veřejnost má zjevnou tendenci vidět situaci horší, než jak ji zachycují oficiální kriminální statistiky (blíže kap. III.2.). Takový poznatek se pravidelně opakuje jak v domácích, tak zahraničních kriminologických studiích (srov. Roberts & Hough, 2005; Zeman et al., 2010), a není proto příliš překvapivé, že se objevil i v souvislosti s hodnocením trendu kriminality, jíž se dopouštějí pachatelé z nejmladší věkové kategorie. *Dvě třetiny našich občanů se domnívají, že kriminalita dětí mladších patnácti let za poslední dekádu³⁴ vzrostla, přičemž podle 34 % se dokonce jedná o nárůst výrazný.* Opačného názorů byla jen 2 % respondentů, podle zbývajících částí zůstala kriminalita na zhruba stejné úrovni (17 %), případně si dotyční jedinci netroufli daný trend odhadnout (15 %).

Graf 27: Vývoj kriminality dětí do patnácti let v uplynulých deseti letech (N=1 015, respondenti v %)

Porovnáme-li odpovědi podle základních demografických ukazatelů, lze konstatovat, že o výrazném či mírném nárůstu kriminality byly více přesvědčeny ženy (81 % z nich) než muži (75 %), a také osoby starší (81 % ve věku 45–59 let a 80 % ve věku 60 a více let) než osoby z mladších věkových kategorií (pouze 68 % ve věku 15–19 let a 73 % ve věku 20–29 let, rozdíly sign. na $p < 0,01$). Vzdělání respondenta naproti tomu výraznější roli nehrálo.

V.2. Problémové chování dětí dnes a před deseti lety

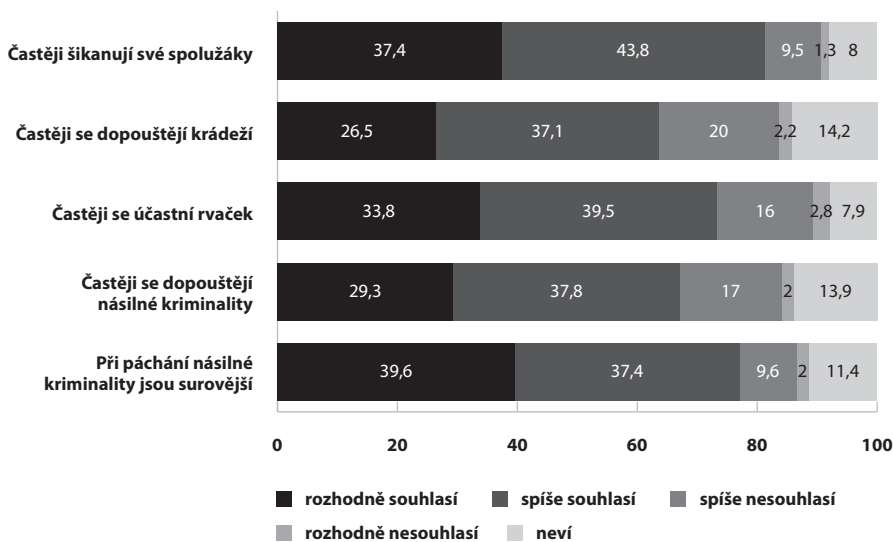
Zatímco výše diskutovaná otázka byla zaměřena na trend celkové kriminality, v další části dotazníku jsme se zaměřili na vybrané typy problémového chování dětí. Respondenty jsme opět vyzvali, aby porovnali chování dětí ve věku přibližně jedenáct až čtrnáct let ve

33 Část otázek byla věnována i systému zacházení s dětmi mladšími patnácti let, a zejména pak tématu hranice trestní odpovědnosti. Poznatzky budou prezentovány ve druhé publikaci, která bude dalším výstupem tohoto výzkumného úkolu.

34 Pozn. Sběr dat byl uskutečněn na podzim 2021. K trendům kriminality dětí mladších 15 let v předmětné dekádě srov. kap. III.2.

srovnání se stejně starými dětmi v době před deseti lety. Tedy v tom smyslu, zda se současná generace dětí chová stejně, nebo odlišně než jejich předchůdci o dekádu dříve. Vyjádřit se měli pomocí čtyřbodové škály (od naprostého souhlasu k naprostému nesouhlasu), a to celkem k pěti výroky, týkajícím se šikany spolužáků, krádeží, rvaček, násilné kriminality a také větší surovosti při páchání násilných deliktů³⁵. Základní přehled odpovědí nabízí Graf 28.

Graf 28: Chování dnešních dětí ve srovnání s dětmi před deseti lety (N=1015, respondenti v %)

Zhruba desetina respondentů (8–14 % u jednotlivých otázek) se k daným výroky vyjádřit nechtěla a zvolila odpověď „nevím“. Většina svůj názor ale vyjádřit neváhala, přičemž v těchto případech jednoznačně *dominovalo přesvědčení, že současné děti se chovají horším způsobem než děti před deseti lety.* Nejvíce se tato tendence projevila u šikany spolužáků, rvaček a surovosti při páchání násilné kriminality.

Pokud z analýzy vyloučíme respondenty s odpovědí „nevím“, kritický pohled na dnešní mládež sdílí (rozhodně či spíše) v případě šikany 88 % dotázaných, u krádeží 74 %, u rvaček 80 %, u násilné kriminality 78 % a v případě surovosti při páchání násilných deliktů 87 %. Z hlediska tématu naší práce stojí rozhodně za povšimnutí, že *právě u poslední z uvedených položek byl podíl těchto odpovědí nejvyšší.* Představa rostoucí brutality dětských pachatelů je tak zjevně pevně zakořeněna u téměř devíti z deseti oslovených respondentů, kteří se k dané problematice vyslovili.

Obdobně jako u otázky na vývoj celkové kriminality dětí, také zde hrály významnou roli základní demografické prvky. Platilo, že *kritičtěji vidí současnou generaci dětí u většiny sledovaných jevů ženy, starší lidé a lidé s nižším vzděláním.* Tyto rozdíly ilustrují následující

35 Vzhledem k tomu, že nás zajímaly postoje veřejnosti k mládeži v širším kontextu, zařadili jsme mezi posuzované jevy i krádež, byť se nejedná o násilnou kriminalitu.

tabulky (24–26), v nichž je u každé z příslušných kategorií uveden procentuální podíl respondentů, kteří jsou přesvědčeni (rozhodně či spíše), že v uplynulých deseti letech došlo k nárůstu daného typu problémového chování.

Tabulka 24: Nárůst problémového chování podle pohlaví – respondenti v % (N=1 015)

Typ chování, kde došlo k nárůstu	Pohlaví	
	Muži	Ženy
Šikana*	85,8	90,6
Krádeže*	70,9	77,2
Rvačky**	75,9	83,3
Násilná kriminalita	75,4	80,2
Surovost	85,4	88,3

* p <0,05; **p <0,01

Tabulka 25: Nárůst problémového chování podle věku – respondenti v % (N=1 015)

Typ chování, kde došlo k nárůstu	Věk				
	15–19	20–29	30–44	45–59	60 a více
Šikana*	77,6	83,2	87,6	89,3	92,2
Krádeže**	57,8	65,8	72,5	75,5	81
Rvačky***	58,3	72,9	74,7	83,1	87,7
Násilná kriminalita**	61,4	77,5	73,1	82,2	82,7
Surovost***	64,3	87,4	85,8	89,5	88,9

* p <0,05; **p <0,01; ***p <0,001

Tabulka 26: Nárůst problémového chování podle vzdělání – respondenti v % (N=1 015)

Typ chování, kde došlo k nárůstu	Vzdělání			
	základní	bez maturity	s maturitou	vysokoškolské
Šikana*	91,1	91,1	87,8	82,1
Krádeže***	81	82,1	71,2	60,6
Rvačky*	81,3	83,9	78,7	73,6
Násilná kriminalita	76,9	81,5	76,8	73,8
Surovost	84,6	91,1	85,9	83,1

* p <0,05; ***p <0,001

Uvedené výsledky není možno přeceňovat, neboť téma násilného či jinak problémového chování dětí je příliš komplexní na to, aby postoje a názory veřejnosti na něj bylo možno zachytit prostřednictvím několika stručných otázek. Přesto se domníváme, že naše šetření do značné míry vystihuje převládající atmosféru v současné společnosti. Vede nás

k tomu i skutečnost, že výsledky v zásadě odpovídají obdobným výzkumům, které již na toto téma byly uskutečněny (viz výše). Většina veřejnosti je přesvědčena, že kriminalita dětí postupem času roste a současná generace dětí je různými sociálně nežádoucími jevy postižena více než generace předchozí.

VI.

Analýza soudních spisů

Cenný zdroj, z něhož můžeme čerpat detailnější informace o kriminálních skutcích, představují soudní spisy. V domácích kriminologických výzkumech, zabývajících se různými druhy kriminality, jsou využívány často, neboť kromě informací o postupu orgánů činných v trestním řízení nabízejí také údaje o pachateli, okolnostech trestného činu i jeho následcích. Současně ale platí, že ve spisech shromážděná data mají z kriminologického pohledu určitá omezení. Vzhledem k tomu, že nejsou primárně shromažďována pro výzkumné účely, nýbrž pro samotné trestní řízení, neobsahují veškeré poznatky, které bychom ve vztahu k cílům či předmětu výzkumu považovali za relevantní (Cejp, 2018). Toto omezení se přirozeně týká i situace, kdy se rozhodneme zaměřit na téma násilných činů jinak trestných, jichž se dopouštějí děti mladší patnácti let.

V naší studii jsme se soudní spisy rozhodli využít s ohledem na dvě výzkumné otázky. První se týkala vývoje násilné kriminality v uplynulých letech, a to ve smyslu často diskutované změny charakteru páchaných skutků směrem k větší míře agresivity, brutality či bezohlednosti pachatelů. Za tímto účelem jsme provedli porovnání vzorku spisů ze dvou různých období, konkrétně z roku 2008 a z roku 2018. Jednalo se tedy o časové rozpětí deseti let, k němuž se vztahovaly také dotazníky, určené expertům či veřejnosti, o nichž jsme pojednali v předchozí části této publikace.³⁶ Otázka druhá pak byla spojena s cílem detailněji popsat násilné skutky, jichž se aktuálně děti mladší patnácti let dopouštějí, a to jako určité doplnění obecnějšího obrazu, který nám poskytují statistické údaje. K tomu nám posloužil rozšířený vzorek případů z roku 2018.

VI.1. Srovnání násilných skutků dětí s uloženou ochrannou výchovou či ochranným léčením v letech 2008 a 2018

Předem je třeba upozornit na to, že v této kapitole *nejde o srovnání všech* násilných činů jinak trestných, které byly v příslušných obdobích projednávány před soudy pro mládež, ale *pouze těch násilných činů jinak trestných, kde byla dítěti uložena ochranná výchova či ochranné léčení*. K důvodům, které nás k tomu vedly, blíže kap. I.2.

Výběr spisů byl proveden tak, že ze spisů všech okresních soudů³⁷ ve věcech, které se týkají řízení dle hlavy III. ZSM pravomocně skončených uložením ochranné výchovy a v roce 2018 ochranné výchovy a ochranného léčení,³⁸ vybraných na základě statistických listů O (opatrovnická agenda), odeslaných do justiční databáze CSLAV v období od 1. 1. 2008 do 31. 12. 2008 a v období od 1. 1. 2018 do 31. 12. 2018, byly dále vybrány pouze spisy, kde činy jinak trestné dle popisu skutku v rozsudku splňovaly podmínky násilné kriminality (blíže k vymezení násilné kriminality pro účely analýzy spisů kap. I.3.). Celkem bylo tímto způsobem vybráno 58 spisů. Předmětem zkoumání pak byly předmětné násilné skutky, kterých se děti dopustily. Naše šetření nicméně nebylo primárně zaměřeno na osobnost pachatele a míru či frekvenci jeho kriminální činnosti, nýbrž na porovnání charakteristik spojených se samotnými násilnými delikty. U každého pachatele jsme proto do výběru

36 Časová období se zcela nepřekrývají, neboť expertní šetření proběhla až v letech 2021 a 2022. Nicméně v případě expertního šetření mezi pracovníky dětských domovů jsme respondenty požádali, aby zhodnotili dobu před pandemií covid-19, což je téměř shodné časové období.

37 Okresním soudem se zde rozumí i obvodní soudy v Praze a Městský soud v Brně.

38 V roce 2008 ještě nebylo podle tehdejší právní úpravy možné ochranné léčení dle hlavy III. ZSM ukládat.

zařadili pouze jeden skutek. V případě, že se v rámci jednoho spisu dítě dopustilo více skutků, byl vyplněn záznamový arch pro nejzávažnější násilný skutek. Kritériem pro naše rozhodnutí přitom byla zejména újma způsobená obětí, eventuálně intenzita útoku nebo použití zbraně.

Soubor, na jehož základě jsme provedli srovnání dvou výše vymezených období, tvořilo tedy celkem 58 násilných skutků, za které byla dětem mladším 15 let soudem pro mládež následně uložena ochranná výchova či ochranné léčení (o ochrannou výchovu se jednalo v 57 případech, o ochranné léčení pouze v jednom případě v roce 2018). Více zastoupeno bylo první období, které zahrnuje celkem 33 případů. K většině z nich došlo již v roce 2007 (18 skutků), nicméně ve vzorku byly i případy z roku 2004 (1 skutek), 2005 (4 skutky), 2006 (6 skutků) a 2008 (4 skutky).³⁹ Druhé období reprezentovalo 25 případů, z nichž se většina odehrála v roce 2017 (18 skutků), 5 případů připadalo na rok 2016 a 2 případy na rok 2018.

Je třeba zdůraznit, že analyzované násilné skutky často nebyly jednorázovým jednáním, které soud u dětí v rámci uložení ochranné výchovy či ochranného léčení řešil. Jak dokládá Tabulka 27, relativně často se jednalo o děti, které se dopustily více skutků, případně někdy pokračujícího činu jinak trestného.⁴⁰ Údaje vycházejí z předmětných rozsudků soudu pro mládež.

Tabulka 27: Srovnání období dle počtu spáchaných skutků

Počet skutků	1. období		2. období	
	Abs.	%	Abs.	%
Pouze jeden skutek	16	48,5	10	40
Dva a více skutků	12	36,4	10	40
Pokračující čin jinak trestný	5	15,1	5	20
CELKEM	33	100	25	100

Z hlediska komparativních cílů naší analýzy je důležité, že mezi oběma obdobími nebyly ve výše uvedeném smyslu podstatnější rozdíly. To ovšem neplatí, zaměříme-li se na *druh činu jinak trestných*, kterých se děti dopustily. U jedinců, kteří se dopustili více skutků, nedominovaly v prvním období násilné činy jinak trestné. Naproti tomu ve druhém období jsme se častěji setkali s dětmi, které v případě více skutků spáchaly buď výhradně násilné činy (50 %), nebo násilné činy mezi všemi skutky převažovaly (25 %). Obecně je ale nutno pamatovat na celkově nízké počty případů v našem souboru.

39 To souvisí jak s určitou časovou prodlevou, než se spáchaný čin dostane před soud pro mládež, tak zároveň i s určitým překryvem, který je spojen se zasláním příslušných statistických listů do databáze CSLAV (bližší kap. I.2.)

40 Ve smyslu § 116 TrZ se jedná se o situace, kdy došlo ke dvěma či více útokům, vedených jednotným záměrem, u nichž je dána, byť v souhrnu, stejná skutková podstata, časová souvislost, souvislost v předmětu útoku a stejný či obdobný způsob provedení. Za těchto předpokladů je čin posuzován jako jeden skutek.

Jak je možno vyčíst z Tabulky 28, v *obou obdobích převažovaly loupeže*, které tvořily v *prvním období téměř 64 %* a v druhém období více než polovinu všech případů. Ve druhém období se na rozdíl od období prvního nevyskytl žádný případ vydírání s prvky násilí, častější bylo naopak výtržnictví. *Ostatní skutky, jako jsou ublížení na zdraví či nebezpečné vyhrožování, se vyskytovaly ve velmi malé míře.* Úmyslné těžké ublížení na zdraví dle § 145 TrZ se neobjevilo ani jednou. Dále se v prvním z uvedených období jednalo o dvě znásilnění a dva případy násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci, ve druhém období pak o dva případy znásilnění, dva případy nebezpečného vyhrožování a jeden případ omezování osobní svobody. Zároveň je třeba upozornit na to, že v naprosté většině případů se v obou obdobích jednalo o základní skutkové podstaty. *Případy, kdy nastaly okolnosti, které podmiňují použití vyšší trestní sazby* a z nichž lze usuzovat na závažnější způsob provedení činu, byly zcela *výjimečné*. Pomineme-li případy znásilnění v obou letech, kdy kvalifikačním znakem bylo zejména, že čin byl spáchán na dítěti či dítěti mladším 15 let, se dále jednalo již pouze o dva případy v druhém období, kdy v případě jedné loupeže došlo z nedbalosti ke smrti oběti a v jednom případě bylo nebezpečné vyhrožování spácháno se zbraní. Zde je nutno dodat, že u dalších činů nelze použití zbraně z právní kvalifikace poznat. Nicméně v další analýze je použitým zbraním při páčání zkoumaných skutků věnována pozornost (viz Tabulka 35).

Tabulka 28: Struktura skutků podle konkrétní právní kvalifikace

	1. období		2. období	
	Abs.	%	Abs.	%
Loupež § 234 odst. 1 tr. zák./ § 173 odst. 1 TrZ	21	63,6	13	52
Loupež (smrt z nedbalosti) § 173 odst. 1, odst. 4 TrZ	0	0	1	4
Ublížení na zdraví § 221 odst. 1.tr. zák./§ 146 odst. 1 TrZ	2	6,1	1	4
Výtržnictví (s prvky násilí*) § 202 odst. 1 tr. zák./ § 358 odst. 1 TrZ	2	6,1	5	20
Násilí proti skupině obyvatel a jednotlivci/ Nebezpečné vyhrožování § 197a odst. 1 tr. zák./§ 353 odst. 1 TrZ	2	6,1	1	4
Nebezpečné vyhrožování (zbraň) § 353 odst. 1 TrZ, odst. 2 písm. c) TrZ	0	0	1	4
Vydírání (s prvky násilí*) § 235 odst. 1 tr. zák./§ 175 odst. 1 TrZ	5	15,1	0	0
Znásilnění (oběť dítě) § 241 odst. 1, odst. 2 tr. zák./§ 185 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ	1	3	0	0
Znásilnění (souloží a oběť dítě) § 185 odst. 1, odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. a) TrZ	0	0	2	8
Omezování osobní svobody § 171 odst. 1 TrZ	0	0	1	4
CELKEM	33	100	25	100

* včetně pohrůžky násilím

Z hlediska *stadií činů jinak trestných* se v *naprosté většině případů* (56 skutků) jednalo o *činy dokonané*, pouze v jednom o čin ve fázi přípravy a v jednom o čin ve stadiu pokusu (obě tyto výjimky připadaly na druhé období). Zmíněná příprava měla podobu plánované loupeže v prostředí dětského domova, kterou zmařil jeden ze zaměstnanců. Jako dokonáný čin jinak trestný výtržnictví a ublížení na zdraví ve stadiu pokusu vyhodnotil soud chování třináctiletého chlapce, který spolu s dalšími čtyřmi spolupachateli napadl na dětském hřišti dva mladší chlapce. Soud přitom konstatoval, že „*intenzitou útoku v početní převaze útočníků mohlo dojít ke zraněním daleko závažnějšího charakteru, kdy jen souhrou okolností nezávislých na vůli pachatelů k těmto závažnějším zraněním nedošlo.*“ Podrobněji oba činy popíšeme v dalším textu.

V této souvislosti je třeba vzít do úvahy, že někdy může být konečná právní kvalifikace sporná a z popisu skutku v dané věci by bylo možné uvažovat i o přísnější právní kvalifikaci. To může být aktuální právě v případech, kdy sice způsob útoku svědčí o tom, že v takovém případě zpravidla může dojít např. k těžké újmě na zdraví či smrti, ale věc je posouzena pouze jako dokonáný méně závažný čin jinak trestný. Např. v následujícím případě, kde věc byla kvalifikována pouze jako čin jinak trestný nebezpečného vyhrožování dle § 353 odst. 1 odst. 2 písm. c) TrZ a výtržnictví dle § 358 odst. 1 TrZ, byť s ohledem na pokus píchnout oběť do břicha, by stála za zvážení mnohem přísnější kvalifikace:

Čtrnáctiletý pachatel se na školním hřišti dostal do konfliktu s dvanáctiletým chlapcem, a to za přítomnosti několika svědků. Dal mu facku a se slovy „Co proti mně máš?“ mu ukázal nůž, který vytáhl z kapsy. Po chvíli pak vzal krabičku od džusu, která ležela na lavičce, nůž do ní zabodl a odřízl její horní část, přičemž poškozeného upozornil, že podobným způsobem mu „uřízne koule“. Pak do krabičky píchl nožem s konstatováním, že stejně bodne i jeho. Následně poškozeného uchopil za ruku a nožem se ho pokusil píchnout do oblasti břicha, ale poškozený se z úchopu vytrhl a z místa činu utekl. Pachatel následně tvrdil, že vše minil pouze v žertu. Poškozeného později vyhledala matka pachatele a snažila se ho zastrašit, aby věc neřešil s policií (případ z roku 2017).

Mezi pachateli jednoznačně *dominovali chlapci* (91 %), dívky se dopustily pouze 5 skutků, a to dvou v prvním období a tří v období druhém. Pokud jde o věk, soubor z *prvního období tvořili pachatelé v průměru o téměř celý rok starší* (13,6 let; sm. odchylka 0,7) než v souboru z *druhého období* (12,8 let; sm. odchylka 1,3). Velikost výzkumného souboru nedovoluje zjištění tohoto typu zobecňovat, ale i tak se domníváme, že se jedná o zajímavý poznatek, kterému bychom měli věnovat pozornost. V této souvislosti je možné odkázat na kapitulu III.3., kde je patrné, že to lze do jisté míry vysvětlit *demografickými změnami* ve věkové struktuře obyvatelstva i pachatelů, zejména ve věku 10 až 14 let. Konkrétnější údaje o věku nabízí následující tabulka, z níž lze mimo jiné vyčíst i skutečnost, že nejmladším dětem z našeho vzorku bylo deset a nejzastoupenější kategorii tvořili jedinci ve věku čtrnáct let (zatímco v prvním období se ale jednalo o téměř dvě třetiny celého souboru, v období druhém jen o zhruba jednu třetinu).

Tabulka 29: Struktura vzorku podle věku pachatele

Věk	1. období		2. období	
	Abs.	%	Abs.	%
10	0	0	2	8
11	0	0	2	8
12	3	9,1	5	20
13	9	27,3	7	28
14	21	63,6	9	36
CELKEM	33	100	25	100

Kromě věku se oba soubory *znatelně lišily také* v dalším, z hlediska celkového zaměření našeho výzkumu podstatném prvku. Jednalo se o *podíl dětí, které se násilného jednání dopustily v době, kdy byly umístěny v diagnostickém ústavu, nebo jim byla nařízena ústavní či dokonce ochranná výchova*. Zatímco v prvním období bylo těchto dětí 63 %, ve druhém pouze 32 %. Násilných skutků, za něž soud dítěti uloží ochrannou výchovu či ochranné léčení, se tak patrně v současnosti častěji dopouštějí i žáci navštěvující běžné základní školy, zatímco *před deseti lety (2008) to byly spíše děti, které již měly zkušenost s institucionální výchovou*, přičemž analyzované spisy navíc dokládají, že čin samotný často spáchaly *při útěku z daného zařízení*. Domníváme se, že toto zjištění může do určité míry souviset s výše zmíněnými poznatky o věku, v němž se děti násilných skutků dopouštějí. U mladších jedinců, kteří dominují v souboru z druhého období, je přirozeně nižší pravděpodobnost, že již vůči nim byla v minulosti uplatněna opatření typu ústavní výchovy či dokonce ochranné výchovy.

Podobné vysvětlení se nabízí také u údajů týkajících se *předchozí zkušenosti dětí s delikventním chováním*. Ve spisech jsme se snažili dohledat informace, zda byl dotyčný jedinec v minulosti projednáván soudem pro mládež pro čin jinak trestný. Vzhledem k tomu, že se jedná o trestně neodpovědné děti, které nemají záznamy v RT, jsme zde vycházeli pouze z informací obsažených ve spisech, zejména ze zpráv OSPOD či z návrhů na uložení opatření. Zmínku o tom bylo možno najít u 38 dětí (tedy u zhruba dvou třetin celého vzorku), přičemž hned 18 z nich mělo takovou zkušenost opakovaně a 16 se v minulosti dopustilo skutku násilné povahy. *Častěji se přitom před soudem pro mládež v minulosti objevily děti v prvním zkoumaném období (79 % z nich) než ve druhém (48 %)*, což podobně jako předchozí poznatky naznačuje jistou změnu ve struktuře populace, které je u nás ochranná výchova či ochranné léčení nařizováno. I zde pak lze poukázat na možnou souvislost s demografickými vlivy (viz kap. III.3).

Zaměříme-li se na *oběti*, u analyzovaného násilného skutku *zpravidla figuroval pouze jeden poškozený (70 % případů v prvním období a 80 % případů ve druhém období)*, méně často pak dva poškození (24 % v prvním období a 20 % ve druhém období) a jen u dvou skutků (shodně oba v prvním období) bylo obětí více – v jednom případě tři a v jednom dokonce jedenáct (jednalo se o případ šikany ve škole, který blíže popíšeme v dalším textu). Většinou šlo o *muže (73 % případů v prvním období a 72 % ve druhém období)*. Z hlediska věku je možno konstatovat, že *nejčastěji se stal obětí útoku v obou obdobích vrstevník*,

tedy dítě, které nebylo více než o dva roky mladší nebo starší než pachatel (52 % případů v prvním období a 40 % ve druhém období). O dospělé jedince (do 64 let věku) se jednalo zhruba ve třetině případů (33 % v prvním období a 28 % ve druhém období), ostatní věkové kategorie byly zastoupeny spíše výjimečně. V 5 případech (z toho 2 v prvním období) se jednalo o děti mladší o více než tři roky než pachatel, ve 4 případech o dospívající osobu (3 případy ve druhém období) a ve 2 případech o seniory starší 65 let (oba ve druhém období). Vůbec nejmladší oběti v prvním období bylo 10 let, ve druhém pak dokonce jen 5 let. Věk oběti nejstarší pak pro změnu činil v prvním období 60 let, ve druhém 84 let. Posledně jmenovaný případ si zaslouží zvláštní pozornost i pro odvalu, s níž se dotyčný senior postavil pachatelům, kteří proti němu byli ve zjevné přesile:

Dvanáctiletý chlapec si spolu se dvěma stejně starými kamarády všiml u obchodního domu 84letého muže, který zde zaparkoval auto a chystal se vydat na nákup. Domluvili se, že ho okradou. Obestoupili ho, aby nemohl z místa odejít, a jeden z pachatelů do něj silně strčil, až se poškozený zapotácel. Cítil se ohrožen, a proto z kapsy vytáhl mobilní telefon a chtěl přivolat policii. Jeden z chlapců se mu pokusil mobil z ruky vytrhnout, avšak neúspěšně. S poškozeným se o něj přetahovali, a když se seniorovi nepodařilo útočníka přemoci, kousl ho do ruky, načež chlapec mobil pustil a společně se spolupachateli z místa činu utekl (případ z roku 2016).

VI.1.1. Okolnosti násilných skutků

Ve snaze o komparaci násilných skutků, páchaných dětmi ve dvou různých obdobích, jsme se ve spisech zaměřili na řadu charakteristik, týkajících se nejen samotného způsobu provedení činu a míry užití agrese, ale i podmínek či okolností, za nichž se jednotlivé případy odehrály. Mimo jiné nás zajímalo, v jakém konkrétním prostředí k činu došlo. Pro obě období shodně platí, že většina skutků byla spáchána v otevřených venkovních podmínkách. V prvním období to bylo možno konstatovat o 67 % případů, ve druhém o 72 %. Typickou „kulisu“ násilného deliktu tvořila ulice, park, prostranství mezi domy nebo dětské hřiště. Zbývající část případů spadla na vnitřní prostory různých budov, a to zejména na školu nebo její bezprostřední okolí (4 případy v prvním období, 1 případ ve druhém období), společné ubytování v rámci dětských domovů či internátů (1 případ v prvním období, 2 případy ve druhém období), byt oběti (1 případ v prvním období, 2 případy ve druhém období) či byt pachatele (1 případ v prvním období), vestibul autobusového nádraží (1 případ v prvním období), trolejbus (1 případ v prvním období), chodbu obytného domu (1 případ ve druhém období) či společné prostory bytových jednotek (1 případ v prvním období), garáž (1 případ ve druhém období), restauraci s výherními automaty (1 případ v prvním období), kavárnu (1 případ v prvním období) a také parkoviště obchodního domu (1 případ ve druhém období). Tabulka 30 shrnuje informace o denní době, kdy k činu došlo. Ani zde nejsou mezi sledovanými obdobími výraznější rozdíly. Není překvapivé, že děti se násilných skutků nejčastěji dopustily v odpoledních hodinách (46 % případů v prvním období a 48 % ve druhém období), tedy ve svém volném čase po vyučování. Relativně časté byly také skutky spáchané ve večerních hodinách (zejména ve druhém období), ostatní kategorie byly zastoupeny spíše výjimečně.

Tabulka 30: Denní doba, kdy k násilnému skutku došlo

	1. období		2. období	
	Abs.	%	Abs.	%
Ráno a dopoledne (6:00–11:59)	4	12,1	1	4
Odpoledne (12:00–17:59)	15	45,5	12	48
Večer (18:00–21:59)	8	24,2	10	40
Noc (22:00–5:59)	3	9,1	0	0
Nezjištěno	3	9,1	2	8
CELKEM	33	100	25	100

Je známo, že typickým rysem kriminality mládeže je skupinové provedení činu (Farrington, 2005). Taková charakteristika platila i pro náš vzorek. *Ve spolupachatelství byla spáchána přesně polovina zkoumaných deliktů (50 %), přičemž počet osob, které se do incidentu aktivně zapojily, se pohyboval od jednoho do pěti (viz Tabulku 31). Porovnáme-li obě období, průměrný počet pachatelů, připadajících na jeden skutek, byl ve druhém z nich o něco vyšší (průměr 2,2; sm. odchylka 1,3) než v období prvním (1,7; sm. odchylka 0,9).*

Tabulka 31: Počet pachatelů zapojených do činu

	1. období		2. období	
	Abs.	%	Abs.	%
1 pachatel	18	54,5	11	44
2 pachatelé	9	27,3	4	16
3 pachatelé	4	12,1	6	24
4 pachatelé	2	6,1	2	8
5 pachatelů	0	0	2	8
CELKEM	33	100	25	100

O případech, kdy se skutku dopustilo více pachatelů, platilo, že *skupinu tvořili většinou pouze chlapci (87 % skutků v prvním období a 79 % případů ve druhém období) nebo pouze dívky (7 % v prvním období a 14 % ve druhém období)*. „Smíšená“ skupina se objevila jen ve dvou případech (po jednom v každém období). Pokud jde o věk, *ve většině případů (62 % v prvním období a 57 % ve druhém období) byli všichni pachatelé ve skupině podobně staří (věkový rozdíl mezi nimi nebyl větší než 2 roky), ve zbývajících případech se do incidentu zapojil i mladší nebo starší jedinec. V případech starších se obvykle jednalo o mladistvé osoby, avšak setkali jsme se i se skutky, kde se dítě podílelo na násilném skutku spolu s dospělými osobami. V jednom z nich se dokonce jednalo o jeho vlastního otce:*

Třináctiletý chlapec vstoupil spolu s dalšími čtyřmi pachateli do bytu, kde napadli dva muže. Bili je pěstmi, a poté, co upadli na zem, do nich společně kopali, na čemž se podílel i nezletilý. Jednomu z mužů navíc rozbili o hlavu talíř. Důvodem násilného jednání bylo podle výpovědi „vyřizování účtů“ (případ z roku 2017).

Ve spisech jsme se snažili dohledat také informace o tom, zda ke skutku došlo za *přítomnosti svědků*. Tento údaj byl k dispozici pouze u 38 případů (19 v každém z období), přičemž v obou obdobích mírně převažovaly skutky, při nichž byli na místě činu i přihlížející (53 % v prvním období, 58 % ve druhém období). Podle očekávání hrál *podstatnou roli typ trestné činnosti*. Zatímco loupeží, vydírání či znásilnění se pachatelé dopouštěli především na místech, kde nebyl jejich jednání přítomen žádný svědek, opačně tomu bylo u skutků, které soudy kvalifikovaly jako výtržnictví nebo ublížení na zdraví. Svědky takového jednání pak byli například spolužáci ve škole nebo děti na hřišti.

Násilná kriminalita bývá spojena s *užitím návykových látek*, a to zejména alkoholu (viz kapitola II.). U dětí mladších patnácti let se *s jednáním pod jejich vlivem nesetkáváme tak často, jako u adolescentů či dospělých osob*, ale i tak se ukázalo, že u dvou případů tyto látky určitou roli sehrály. V jednom z nich se jednalo o alkohol (viz níže popsáný případ ze silvestrovské noci), ve druhém o omamnou a psychotropní látku:

Dvanáctiletý chlapec spolu s dalšími třemi hochy vešli do kavárny a přistoupili ke stolu, kde seděli dva patnáctiletí chlapci. Vyzvali je, aby jim dali cigarety, které ležely na stole, přičemž každý z pachatelů držel v ruce otevřený kapesní nůž (tyto nože krátce před tím společně odcizili v obchodě). Poškození jim cigarety v hodnotě 55 Kč odevzdali. Chlapec následně při výslechu uvedl, že čin spáchal pod vlivem toluenu, který před tím s kamarády vdechoval (případ z roku 2006).

Návykové látky lze ovšem považovat i za faktor, prokazatelně zvyšující viktimmnost, tedy míru rizika, že se někdo stane obětí kriminálního činu. Zjevná opilost nebo jinak nápadné chování oběti totiž bývá důvodem, proč dotyčný upoutá pozornost pachatele. Útok na něj skýtá možnost, že schopnost bránit se bude omezená, což nabízí šanci překonat i případné rozdíly ve fyzické síle. Děti v relativně nízkém věku si pak „troufnou“ i na dospělého jedinice, přičemž výhodná pro ně může být také skutečnost, že alkohol či jiná látka komplikují poškozenému i následné jednání s policií, neboť jeho schopnost přesně popsat pachatele či průběh skutku bývá omezena. V našem vzorku jsme se s informacemi o nadměrné konzumaci alkoholu na straně poškozeného setkali v pěti případech (2 v prvním období a 3 ve druhém období):

Jedenáctiletý chlapec si spolu s dalšími třemi kamarády všiml na ulici podnapilého třicetiletého muže. Jeden z chlapců k němu přistoupil a požádal ho o deset korun. Muž vyhověl a chtěl z peněženky minci vyndat, čehož chlapec využil a z peněženky mu vytrhl bankovku v hodnotě 200 Kč. Následně utekl za ostatními hochy na protější chodník. Tam se domluvili, že muže okradou o další peníze. Začali po něm házet dlažební kostky, které na chodníku ležely díky probíhající opravě přilehlé komunikace, přičemž ho zasáhli do ramena a do tváře. Muž upadl na zem a způsobil si tržné krvácející zranění na nose a rtech. Chlapci k němu přiběhli a odcizili mince v hodnotě 70 Kč, které se na místě vysypaly, a také mobilní telefon v hodnotě 900 Kč (případ z roku 2016).

Dvanáctiletý chlapec spolu s dvěma mladistvými potkali v nočních hodinách v parku muže ve věku 48 let. Všimli si, že je opilý, a rozhodli se ho oloupit. Obestoupili ho a jeden

z nich ho udeřil pěstí do pravého ucha. Následně ho povalili na zem a z krku mu strhli zlatý řetízek v hodnotě 20 000 Kč. Odcizili mu také dioptrické brýle a z kapsy u košile finanční částku ve výši 800 Kč. Poté z místa činu utekli (případ z roku 2006).

Důležitým prvkem, podle něhož můžeme posuzovat násilné skutky, je vztah mezi pachatelem a obětí, a to zejména ve smyslu zjištění, zda je útok veden vůči někomu, koho pachatel zná, anebo zda se jedná o osobu, s níž se nikdy před tím nesetkal. V našem vzorku byly oba tyto typy případů vyrovnané (viz Tabulka 32), přičemž pokud určitý vztah mezi útočníkem a poškozeným existoval, nejčastěji se jednalo pouze o známost „od vidění“ (obě strany věděly, o koho se jedná). Z pohledu našeho šetření je podstatné, že mezi oběma obdobími nebyl v tomto směru významnější rozdíl⁴¹.

Tabulka 32: Vztah mezi pachatelem a obětí

	1. období		2. období	
	Abs.	%	Abs.	%
Blízký rodinný vztah (rodič, sourozenec)	0	0	1	4
Osobní vztah (kamarád či kamarádka, partnerská známost)	1	3	1	4
Spolužák ze školy či školského zařízení	3	9,1	2	8
Učitel, vychovatel	3	9,1	3	12
Známý (pouze od vidění)	7	21,2	7	28
Cizí osoba	16	48,5	11	44
Nezjištěno	3	9,1	0	0
CELKEM	33	100	25	100

Podle očekávání se typ vztahu lišil podle druhu trestné činnosti. Zatímco většinu obětí loupeží tvořily osoby, které pachatele neznaly buď vůbec (68 %), nebo jen „od vidění“ (15 %), jinak tomu bylo u případů soudem klasifikovaných jako znásilnění nebo vydírání. V nich se obvykle jednalo o kamarády či kamarádky, eventuálně o spolužáky či spolužačky. Dobře to ilustruje následující případ:

Třináctiletý chlapec vyrazil na procházku se stejně starou kamarádkou, s níž se znal z místa bydliště. V okamžiku, kdy procházeli parkem, jí vytrhl z ruky mobil a hodil ho do křoví. Pod záminkou, že ho půjdou společně hledat, ji do křoví vylákal. Tam do ní začal strkat rukama, čemuž se bránila. Následně si svlékl kalhoty a požadoval, aby ho uspokojila rukou, jinak jí mobil nevrátí. Poškozená slíbila, že mu vyhoví, ale v okamžiku, kdy jí mobil dal, se pokusila utéct. To se nepovedlo, chlapec ji začal líbat, osahávat na prsou a nutit, aby mu rukou držela jeho přirození. Když se bránila, chytil ji za vlasy a hlavu jí přitahoval k rozkroku,

41 Pokud v případě figurovalo více poškozených s různým vztahem k pachateli, upřednostnili jsme ten, který se z hlediska násilného skutku jevil jako podstatnější.

přičemž po ní chtěl, aby ho uspokojila orálně. Dívka se snažila vysmeknout, začala plakat a prosila, ať ji nechá. Pokusil se jí svléknout kalhoty, ale to se mu to nepodařilo. Následně začal masturbovat, čehož poškozená využila a utekla (případ z roku 2017).

Agresivní chování může oběť do jisté míry sama vyprovokovat nevhodným chováním, jako jsou urážky, pomluvy či jiné formy ubližování. Ve spisech jsme se snažili dohledat, zda se v námi analyzovaných případech takové prvky objevily. Zaměřili jsme se přitom pečlivě nejen na výroky soudu, ale i výpovědi samotných pachatelů, neboť tyto okolnosti je nutno vnímat jako výrazně subjektivní záležitost (pachatel například může mít pocit, že je urážen, ačkoli oběť o nic takového neusiluje). Zároveň jsme si ale vědomi toho, že na příslušné poznatky je nutno nahlížet kriticky. U některých agresorů se totiž může jednat spíše o snahu svůj skutek ospravedlnit a svěst vinu na oběť, což je ostatně jedna z častých neutralizačních technik (blíže k tomu viz např. Čírtková, 2006). Incidenty, kde se zmínky o provokaci objevily, jsme nakonec identifikovali *pouze čtyři* (všechny spadají do druhého období). Jedním z nich byl následující skutek, kdy pachatel ve výpovědi uvedl, že poškození ho uráželi kvůli jeho příslušnosti k národnostní menšině:

Případ se odehrál na trampolíně na dětském hřišti. Desetiletý chlapec, v doprovodu své sestry a bratrance, se dostal do slovní rozepře s dvěma jedenáctiletými dětmi. Vzájemně se provokovali, až došlo ke strkanici, která vyústila v to, že pachatel jedno z dětí opakovaně udeřil do tváře a druhé kopl do zad (případ z roku 2017).

VI.1.2. Typ užitého násilí

V kriminologických výzkumech lze pro podrobnější popis násilného či agresivního chování využít různé přístupy či typologie (viz kapitola II.). V rámci naší analýzy skutků spáchaných dětmi mladšími patnácti let jsme se rozhodli uplatnit model založený na rozlišování *agrese instrumentální a reaktivní*. Inspirovali jsme se především čtyřstupňovou škálou, vytvořenou Cornellem et al. (1996). Ta pomocí dvou „mezistupňů“ umožňuje rozlišit i případy, které nesou známky obou zmíněných typů. V první fázi analýzy jsme tak hledali případy „čistě instrumentálního násilí“, kdy agrese byla pro pachatele zcela zřejmým prostředkem k naplnění určitého cíle, tedy například získání kořisti, moci nad obětí nebo sexuálního uspokojení, a případy násilí „čistě reaktivního“ (nepřátelského), kdy pachatel svým chováním nesledoval jiné zájmy a jednalo se o vyústění určité konfliktní situace mezi ním a obětí. Pokud se však v jeho chování objevily rysy obou forem současně, volili jsme následně jednu ze dvou kategorií „středních“, přičemž rozhodujícím prvkem pro zařazení do konkrétní z nich byl motiv, který dle informací dostupných ve spisu v jednání agresora převažoval (tedy buď čin „*primárně instrumentální s určitými reaktivními prvky*“, nebo „*primárně reaktivní s určitými instrumentálními prvky*“).

Základní popis našeho vzorku, uplatňující tuto typologii, i porovnání obou období nabízí Tabulka 33. Zahrnuto je do ní pouze 57 případů, neboť u jednoho skutku nebylo možné příslušné údaje v potřebné míře zjistit.

Tabulka 33: Porovnání období dle typu násilí (N=57)

	1. období		2. období	
	Abs.	%	Abs.	%
Čistě instrumentální násilí	22	66,6	9	36
Primárně instrumentální s reaktivními prvky	3	9,1	8	32
Primárně reaktivní s instrumentálními prvky	2	6,1	0	0
Čistě reaktivní násilí	6	18,2	8	32
CELKEM	32	100	25	100

V obou obdobích byly nejčastější případy, které lze charakterizovat jako ryze instrumentální násilí. Zatímco v prvním z nich ale tvořily dvě třetiny všech analyzovaných skutků (67 %), ve druhém jen 36 %, přičemž prakticky stejně zastoupené byly i případy čistě reaktivního násilí (32 %) a případy násilí s primárně instrumentálním motivem, avšak se zřetelnými reaktivními prvky (rovněž 32 %). Rozdíl mezi zkoumanými obdobími se tak jeví jako poměrně zásadní, což by mohlo svádět k zamyšlení, zda se typická motivace násilného jednání během uplynulé dekády u dětí změnila, a to od využívání agrese coby prostředku k získání určité věci či jiného prospěchu k násilí jako vyhrčené formě interpersonálních konfliktů. Vzhledem k velikosti našeho souboru i samotnému způsobu výběru vzorku na základě soudem uloženého opatření nejsou ale takové závěry na místě. V úvahu je také třeba brát nižší věk pachatelů v druhém období, což se projevuje i v tom, že častější než dříve jsou jiné typy násilných činů než loupeže, kde je instrumentální násilí typické. Rozhodně se nicméně podle našeho názoru jedná o téma, jemuž by kriminologie měla věnovat pozornost.

Pro lepší představu, jak se zmíněné formy agresivního chování v našem vzorku lišily, uvedeme několik konkrétních kazuistik. Typickým příkladem čistě instrumentální agrese byly skutky, které soud při projednávání klasifikoval jako čin jinak trestný vydírání nebo loupeže. U některých z nich mělo násilí pouze formu verbálních výhrůžek, kdy k fyzickému napadení oběti nedošlo:

Čtrnáctiletý chlapec si na ulici vyhlédl dvě děti ve věku dvanáct a třináct let (chlapce a dívku), s nimiž se znal od vidění. Obrátil se na ně se smyšleným tvrzením, že mu dluží peníze, které nyní nutně potřebuje. Začal jim vyhrožovat, že pokud mu nějaké nedají, ublíží nejen jim samotným, ale také jejich rodičům. Dívka se proto vydala domů a od rodičů si vypůjčila 200 Kč, které pachateli následně předala (případ z roku 2007).

Třináctiletý chlapec zastavil na ulici v centru města o rok mladšího hochu. Vědom si své fyzické převahy (byl výrazně vyšší a silnější) po něm vyžadoval vydání finanční hotovosti, a to pod výhrůžkou, že pokud tak neučiní, zbije ho. Chlapec mu ze strachu peníze odevzdal, a to konkrétně mince v hodnotě 20 Kč (případ z roku 2018).

Jindy k vyvolání strachu oběti a jejímu podvolení se požadavkům pachatele posloužily nejen slovní výhrůžky, ale též přítomnost zbraně. Tou byl nejčastěji nůž nebo nůžky:

Dvanáctiletý chlapec přistoupil k o rok mladšímu chlapci a vyzval ho, aby mu odevzdal peníze a mobilní telefon. V ruce přitom držel nůžky a zdůraznil, že pokud mu nevyhoví, propíchne mu hlavu. Nůžkami naznačoval bodání směrem k poškozenému (případ z roku 2017).

Některé loupeže naproti tomu odpovídaly modelu, který je v kriminologické literatuře označován jako tzv. *bleskový útok* (Rozum et al., 2005). Typickou je pro něj skutečnost, že akt násilí předchází samotnému uloupení kořisti. Útok je rychlý a rázný, neboť zřejmým záměrem pachatele je oběť překvapit, a eliminovat tím možnost, že bude schopna se účinně bránit:

Čtrnáctiletý chlapec u výstupu ze stanice metra přiběhl zezadu k desetiletému chlapci, udeřil ho za pravé ucho do zátylku a vytrhl mu z ruky mobilní telefon. Snažil se mu také z krku strhnout klíče od bytu, což se mu ale nepodařilo. Z místa činu následně utekl (případ z roku 2005).

Čtrnáctiletý pachatel si vyhlédl na ulici osmašedesátiletou seniorku. Rychle se k ní přiblížil zezadu a pokusil se jí strhnout z krku zlatý řetízek. Ten se přetrhl, a když se o něj následně s obětí přetahovali, roztrhl se na dvě části. Pachatel se pokusil zmocnit také kabelky, ale poškozená se ubránila. Začala křičet, a když se v oknech okolních domů objevili svědci, pachatel místo činu rychle opustil (případ z roku 2017).

Čtrnáctiletý chlapec společně se svým kamarádem zaútočili na ulici bez varování na tři-náctiletého poškozeného, a to údery pěstí do obličeje a hlavy. Následně ho jeden z pachatelů chytil za ruce a druhý ho prošacoval, přičemž mu z kapsy u kalhot odcizil mobilní telefon (případ z roku 2004).

Pro jiné loupeže bylo příznačné, že fyzickému útoku předcházelo *oslovení oběti*, často pod falešnou záminkou. Ta obvykle sloužila jako způsob, jímž si pachatel ověřil, že výše či hodnota možné kořisti jsou z jeho pohledu dostatečné:

Dvanáctiletý chlapec si spolu s dalším hochem vyhlédli na ulici jedenáctiletou dívku, které se zeptali, kolik je hodin. Dívka vydala z kapsy mobil a požadovaný údaj jim sdělila. Následně ji pronásledovali a na vhodném místě (boční schodiště ke sklepům u jednoho z domů) ji chytili za ruce, přitlačili ke zdi a z kapes jí odcizili jak zmíněný mobilní telefon, tak finanční hotovost ve výši 85 Kč (případ z roku 2007).

Čtrnáctiletý chlapec oslovil na ulici stejně starého poškozeného s dotazem, kolik je hodin. Díky tomu si mohl prohlédnout jeho mobil, o jehož zapůjčení poškozeného následně požádal. Když odmítl, natlačil ho na zeď blízkého domu, udeřil ho pěstí do obličeje a telefon mu vytrhl z ruky (případ z roku 2007).

Cílem čistě instrumentálního násilí ale nemusí být jen majetkový prospěch. V našem vzorku se opakovaně objevily také *motivы sexuální*, kdy pachatel pohružku násilí či přímé fyzické násilí využil k překonání odporu oběti za účelem vlastního pohlavního uspokojení:

Čtrnáctiletý chlapec byl ve večerních hodinách se svou patnáctiletou kamarádkou venku, povídali si a líbali se. V jednu chvíli se jí pokusil proniknout rukou do kalhotek, na což

reagovala odmítavě. Podrazil jí proto nohy a lehl si na ni tak, aby nemohla hýbat rukama. Následně jí stáhl sukni i kalhotky, a přes její odpor jí zasunul opakovaně prsty do přirození. Vzápětí si sundal kalhoty, tlačil její hlavu ke svému přirození a nutil ji, aby ho orálně uspokojila, přičemž vyhrožoval, že pokud tak neučiní, zmlátí ji. Poškozená přesto odmítla a chlapec svého jednání posléze zanechal (případ z roku 2007).

Pomyslný „zisk“, o který pachatel usiluje, může mít i formu symbolickou. Platilo to například o následujícím skutku, kde hlavní motivací agresivního chování představovala touha vyvolat u spolužáků obdiv či pobavení:

Třináctiletý chlapec se během vyučovací hodiny na základní škole přiblížil zezadu k učiteli a přiložil mu ke krku otevřený kapesní nůž. Poté, co vzbudil pozornost ostatních dětí, se vrátil na své místo do lavice, aniž by pedagogovi způsobil jakékoli zranění (případ z roku 2007).

Zatímco v uvedeném případě nebylo možné ve spisu dohledat zmínky o negativních či nepřátelských emocích vůči danému učiteli, respektive o předchozím sporu mezi ním a útočníkem, charakteristiky tohoto druhu jsou naopak základním popisem skutků zařazených do kategorie *čistě reaktivního násilí*. Často se jedná o vyhocení konfliktní situace, která může trvat i delší dobu. Útočník se s obětí zpravidla zná, nicméně setkat se bylo možné i s případy, kdy v nepřátelský střet vyústilo i zcela náhodné setkání agresora s „cizími“ lidmi. Pro takové skutky bylo *příznačné*, že jejich aktéři, v našem vzorku téměř výhradně vrstevníci, se následně ve výpovědích vzájemně obviňovali z *urážek* či *provokací*, které považovali za nutné řešit pomocí násilí:

Patnáctiletý poškozený vyšel spolu se svými kamarády z budovy školy na volné prostranství před jejím vchodem. Narazili tam na dva chlapce, které znali od vidění a kteří zde postávali s jednou ze spolužaček. Jeden z nich mu začal vyhrožovat a druhý, čtrnáctiletý, ho udeřil pěstí do obličeje. Úder byl veden takovou silou, že poškozený upadl na zem a na pár okamžiků ztratil vědomí. Agresor později uvedl, že útok plánoval, neboť na poškozeného a jeho chování si stěžovala zmíněná spolužačka (případ z roku 2016).

Dospělé osoby v našem vzorku se staly *obětí nepřátelské agrese zpravidla v souvislosti s výkonem své profese*. Hned ve čtyřech případech se jednalo o učitele či vychovatele. Agrese vůči nim se objevila buď v bezprostřední reakci dítěte na snahu ho určitým způsobem „umravnit“, anebo se stal terčem útoku v situaci, kdy bylo dítě rozrušené vyhocenými podmínkami celé situace:

Čtrnáctiletý žák využil nepřítomnosti pedagoga ve třídě a usedl k počítači, který studenti používat nesměli. Vzápětí do místnosti vešla asistentka učitele a od počítače ho odtáhla. Začal se chovat agresivně a mlátit do okolních počítačů. Asistentka ho chtěla chytit, na což reagoval úderem do jejího ramena a naznačováním kopů v blízkosti jejího obličeje (případ z roku 2018).

Čtrnáctiletý chlapec si do školy přinesl obušek. Učitelka mu ho během vyučování zabavila, na což reagoval urážkami a výhrůžkami zabitím. V těch následně pokračoval i v přítomnosti dalších osob, a to jak vůči výchovné poradkyni a řediteli, kteří se snažili situaci uklidnit, tak policistovi, který byl do školy přivolán (případ z roku 2007).

Třináctiletá dívka byla zadržena na útěku z dětského domova se školou. Po návratu nejprve v prostoru vychovatelny slovně napadla jednoho ze zaměstnanců (včetně výhrůžek zabitím), a poté, co se přemístila do kuchyňky, kam ji dotyčný následoval, po něm házela vidličky, příborové nože, sklenice, hrnek a dřevěný šuplík (případ z roku 2017).

Do konfliktu s agresivním dítětem se mohou v rámci výkonu své profese dostat i lidé pracující mimo oblast výchovy či vzdělávání mládeže. Jedná se zejména o situace, kdy dítě nutí podvolit se pravidlu, které je pro něj nevýhodné, anebo určitým způsobem ohrožují jeho osobní zájmy či plány:

Čtrnáctiletý chlapec byl v trolejbusu vyzván dvojicí revizorů (muže a ženy) k předložení jízdenky, kterou však u sebe neměl. Do revizorky začal strkat a narazil ji do dvířek u řidiče. Kolega přispěchal dotyčné na pomoc. Chlapec kolem sebe začal kopat, přičemž revizora zasáhl do obličeje a do hrudi. Při pokusu chytit útočnicka rukama utrpěl revizor zlomeninu malíčku (případ z roku 2007).

Čtrnáctiletý chlapec byl na útěku z výchovného ústavu. Navštívil svou matku, která bydlela v ubytovně zřízené občanským sdružením. Sociální pracovník, který zde působil, oznámil přítomnost chlapce policii. Ten se mu následně přišel pomstít, a to tím způsobem, že ho v kanceláři nejprve slovně, a poté i fyzicky napadl. Uštědřil mu několik facek a úder pěstí do obličeje (případ z roku 2007).

U části případů bylo možno pozorovat prvky příznačné jak pro násilí instrumentální, tak reaktivní. Dva z nich se na základě dostupných údajů jeví jako *primárně nepřátelská agrese*, vedená touhou vyvolat s poškozeným konflikt, avšak v jejich průběhu se postupně objevil také určitý *zištný motiv*:

Čtrnáctiletý chlapec spolu se svými dvěma bratry oslovil na dětském hřišti dva dvanáctileté hochy, zda si s nimi mohou zahrát fotbal. Po pár minutách hry chtěli dotyční odejít domů, na což chlapec i jeho bratři reagovali agresivně. Jedno z dětí donutili pokleknout a opakovaně ho udeřili dlaní do hlavy, druhému odcizili řetízek, a to tak, že mu ho násilím strhli z krku. Poškozeným pak vyhrožovali, že o tomto incidentu nesmí nikomu říct, což museli odpřisáhnout „na smrt svých matek“ (případ z roku 2006).

Třináctiletý chlapec se spolu se svým kamarádem vracel přes park z tréninku florbalu. Na jedné z laviček seděla skupinka čtyř podobně starých dětí, včetně pachatele. Ten se poškozeného nejprve zeptal, kolik je hodin, a následně ho začal různým způsobem slovně provokovat. Mimo jiné se chtěl napít z lahve, kterou měl dotyčný u sebe, ale která byla prázdná, což hodnotil tak, že si z něj poškozený „dělá legraci“. Posléze vytáhl z kapsy nůž a vyzval poškozeného, aby mu vydal svůj mobilní telefon. Ten to odmítl a z místa odcházel. Chlapec se za ním rozběhl, strčil do něj a kopl ho zezadu do hlavy. Na naléhání kamarádů, kteří vše sledovali z lavičky, následně agresivního chování zanechal (případ z roku 2007).

Častější byly u kombinovaných forem případy, u jejichž zrodu naopak stál *zištný motiv* (zpravidla touha zmocnit se věci, kterou vlastnil poškozený), avšak v *samotném průběhu celého incidentu nebylo možno přehlédnout prvky silně nepřátelského postoje k oběti*. Ten se bohužel projevoval zejména *formou neadekvátně použitého fyzického násilí*, které po-

kračovalo i v momentě, kdy se oběť podvolila a požadovanou kořist útočnickovi vydala. Agresi u těchto skutků tedy již nebylo možno chápat jako pouhý „prostředek“ k získání vytoužené věci (ve smyslu výše citovaných příkladů ryze instrumentální agrese), ale do jisté míry i jako *samoúčelné jednání* či přímo „vybití“ *agresivních tendencí*:

Dvanáctiletý chlapec spolu s dvěma kamarády na ulici zastavili třináctiletého hocha a požadovali po něm vydání cigaret a peněz. Následně ho začali vyzývat k boji („bitce“), přičemž jeden z nich ho chytil za ruce a dal mu je za záda, a další se ho snažil uhodit rukou do obličeje. Poškozenému se podařilo uhnout. Pachatelé ho poté shodili na zem, a než z místa činu odešli, vyhrožovali mu, že až si ho najdou příště, opět „to schytá“ (případ z roku 2017).

Některé z případů tohoto typu bylo možno popsat jako *šikanu, odehrávající se po delší časové období*. Do příslušné kategorie jsme je zařadili proto, že prvotní motivy odpovídaly podle dostupných informací spíše instrumentální než nepřátelské agresi:

Čtrnáctiletý chlapec spolu s kamarády nutil během školního roku opakovaně jednu ze spolužaček, aby jim dávala peníze a cigarety. Když později odmítla, několikrát ji napadli pěstmi a kopy. Vše vyvrcholilo incidentem v parku, kde na ni dotýčný zaútočil kopanci a údery pěstí do obličeje, břicha a zad (případ z roku 2017).

Čtrnáctiletý chlapec během pobytu v dětském domově se školou vyžadoval spolu s dalšími dvěma spolužáky cigarety i další služby po patnáctiletém chlapci. Na odmítnutí reagoval agresivním útokem, a to údery pěstí a kopy (případ z roku 2007).

Stojí za povšimnutí, že v různé míře se u zmíněných typů agrese projevoval prvek *spolupachatelství*. Zatímco činy spadající do kategorie čistě instrumentálního násilí spáchala skupina více dětí v téměř polovině případů (48 %), u násilí ryze reaktivního se jednalo pouze o 29 % případů. Jinými slovy řečeno, *skutky, které lze popsat jako čistě nepřátelské akty vůči oběti, bývají spíše dílem jedince než skupiny*. Zdaleka nejčastěji (v 82 % případů) se nicméně *spolupachatelé vyskytli u skutků, které měly primárně instrumentální rysy, ale v jejichž průběhu se objevily zjevné prvky násilí nepřátelského*. Lze předpokládat, že je to právě přítomnost kamarádů či kamarádek, co útočníka nebo útočnický přiměje k bezohlednějšímu jednání vůči oběti, neboť v takovém aktu vidí šanci udělat na ostatní „dojem“. V případě, že by byl agresor s poškozeným na místě sám, omezil by možná svůj útok jen na získání vytoužené kořisti:

Čtrnáctiletý hoch spolu s dvěma vrstevníky vstoupil do cesty sedmnáctiletému chlapci, který kolem nich projížděl na kole a kterého znali ze školy i z místa bydliště (dle soudu si byli vědomi toho, že se jedná o osobu s nižší mentální vyspělostí). Vyzvali ho, aby jim odevzdal cigarety, které měl u sebe. Když odmítl, začali do něj strkat a šacovat ho, až cigarety našli a odcizili mu je. Následně ho začali bít, a to pěstmi a kopy (případ z roku 2017).

Čtrnáctiletý chlapec a jeho dva kamarádi si u školy vyhlédli dva jedenáctileté hochy a násilím je donutili, aby šli s nimi. Následně jim sebrali čepice a pod pohrůžkou zbití je připravili také o peníze, mobilní telefony, bundy a klíče od domu. Poté je několikrát udeřili pěstí a kopali do nich (případ z roku 2016).

Vliv spolupachatelů na míru užitého násilí bylo možno pozorovat také u následujícího případu. Ještě více na něm ale patrně zaujme překvapivá *neschopnost agresorek předvídat vysokou pravděpodobnost dopadení*. Útoku se totiž dopustily přímo před branou diagnostického ústavu, kde byly umístěny, což přirozeně vedlo k jejich rychlému dopadení:

Tři dívky (dvě z toho byly sestry) byly po celý den na útěku z diagnostického ústavu. Večer se do něj rozhodly vrátit. Zazvonily na zvonek, ale zároveň si na zastávce autobusu, která u brány ústavu byla, povšimly sedmnáctileté dívky, která zde čekala na autobus a poslouchala hudbu z mobilního telefonu. Jedna z dívek jí mobil vytrhla z ruky. Následně se na ni všechny společně vrhly, povalily ji na zem a tahaly za vlasy. Jedna z pachateleek se zmocnila kabelky a utekla za roh, ostatní vešly brankou do ústavu. Poškozená je pronásledovala a vše oznámila vychovateli (případ z roku 2017).

VI.1.3. Míra plánování násilného skutku

Případy agresivního jednání se mohou výrazně lišit i podle míry, v jaké jim předchází určitá příprava či plánování. Na jedné straně mohou být *útoky zcela spontánní*, kdy agresor jedná výhradně pod vlivem momentální situace, zatímco na straně druhé skutky, které nesou známky *pečlivého a racionálního rozmyšlení* útoku a způsobu jeho provedení. V našem vzorku *jednoznačně převládl prvně uvedený typ, přičemž takové konstatování platí jak o prvním období (83 % případů), tak o druhém (78 %)*. Pouze u devíti skutků (4 v prvním období a 5 ve druhém období) bylo možno ve spise dohledat informace, které naznačovaly, že dítě svůj čin alespoň do určité míry promýšlelo předem. Většinou se nicméně jednalo *jen o rychlou domluvu se spolupachatelem* těsně před samotným útokem, tedy například poté, co si útočníci vyhlédli vhodnou oběť a zvažovali, kde a jakým způsobem se zmocní kořisti:

Čtrnáctiletý chlapec si spolu s dvěma mladistvými vytípoval na ulici ženu (věk se ze spisu nepodařilo zjistit) a domluvili se, že ji přepadnou. Jeden ze spolupachatelů hlídal, zda okolo nejde nežádoucí svědek, druhý poškozenou kopl do hlavy, a poté, co upadla na zem, jí vytrhl koženkovou kabelku s peněženkou s hotovostí ve výši 800 Kč, osobními doklady a mobilním telefonem (případ z roku 2007).

Určitá příprava či plán může předcházet i skutkům, jejichž motivem není obohacení pachatele, ale které jsou vedeny spíše emocemi typu zlosti, vzteku či chuti poškozenému se pomstít nebo ho „vytrestat“ za předchozí chování. Příkladem může být výše citovaná kauzistika z roku 2016, týkající se napadení poškozeného před budovou školy. Připomeňme, že chlapec, který mu způsobil ranou do hlavy pád na zem s chvilkovou ztrátou vědomí, se později přiznal, že útok plánoval coby odvetu za to, jak se dotyčný choval ke své spolužačce, která byla zároveň i kamarádkou útočníka.

Vyšší úroveň plánování, které probíhalo po delší časové období a zahrnuje i obstarání zbraně pro uskutečnění zamýšleného útoku, jsme mohli ve výsledku konstatovat pouze u jednoho skutku. Zmíněn byl již v úvodu této kapitoly, a to jako jediný případ z našeho vzorku, který byl následně kvalifikován jako čin jinak trestný loupeže ve fázi přípravy:

Třináctiletý chlapec spolu s dalším, stejně starým kamarádem plánovali útek z dětského domova se školou. Spolupachatel po vzájemné domluvě opatřil ze šatní skříně ve společenské

místnosti kovovou tyč dlouhou 75 cm, kterou chlapec následně uschoval pod svou postelí. Byli připraveni použít ji proti vychovateli, a to tak, že ho omráčí úderem do hlavy, odcizí mu klíče od vychovatelny a zmocní se peněz a klíčů od automobilu, které jsou v dané místnosti uloženy a které následně využijí k útěku. Tyč ale objevil jeden z pracovníků a odnesl ji z dosahu obou chlapců (případ z roku 2017).

VI.1.4. Následky násilného jednání

Klíčovým kritériem, nabízejícím se pro srovnání násilných skutků ve dvou různých časových obdobích, jsou následky, které útoky přinesou jejich obětem. Informace o nich jsme mohli čerpat z údajů uvedených především v rozhodnutí soudu, u závažnějších incidentů pak navíc i z lékařských zpráv, které byly v těchto případech obvyklou součástí spisu. Rozhodli jsme se při tom uplatnit dva rozdílné pohledy. První z nich vycházel ze zjištění *o rozsahu následků činu z hlediska jejich právní kvalifikace*. Zaměřili jsme se tedy na to, jak byl čin právně kvalifikován, z čehož lze dovodit i to, k jakým následkům směřoval. Jak již bylo uvedeno výše, *většina skutků byla kvalifikována v základních skutkových podstatách*. Přitom např. těžké ublížení na zdraví v úmyslné formě dle § 145 TrZ se neobjevilo ani jednou. *Jediným těžším následkem v tomto smyslu byla nedbalostní smrt u jedné z loupeží*. Je pravda, že ve zkoumaném vzorku byl loupeží velký počet. V jejich případech může být naplněna kvalifikovaná skutková podstata loupeže, kde může buď z nedbalosti či úmyslně být způsobena těžká újma na zdraví. Taková kvalifikace však v našem vzorku také nebyla zaznamenána (blíže viz kap. VI.1., Tabulka 28).

Zároveň jsme ale využili také *hledisko skutečných následků činu, tedy rozsah zranění, které oběť, bez ohledu na původní úmysl či snahu pachatele, reálně utrpěla*. Zde je nutné upozornit na to, že skutečné následky nemusejí zcela odpovídat právní kvalifikaci činů, když v některých případech nelze k těžšímu následku vztáhnout zavinění pachatele, a naopak někdy pachatelé zamýšleli závažnější následek, ke kterému však bez jejich přičinění nedošlo. Také skutečnost, že oběť byla hospitalizována, nemusí vždy znamenat, že byl naplněn např. znak těžké újmy na zdraví. Primárním cílem naší analýzy bylo i v tomto případě zjistit, zda se obě sledovaná období výrazněji liší. Pokud by brutality a bezohlednosti na straně pachatelů násilných skutků během uplynulé dekády přibývalo, mělo by se to v rovině způsobených zranění či fyzické újmy projevit.

Ani tento *druhý přístup, zaměřený na charakter skutečného zranění oběti, však zásadněji rozdíl mezi zkoumanými obdobími neodhalil*. Platilo ostatně, že ačkoli byl ve *druhém období o něco větší podíl případů, kde k určitému zranění došlo* (ať již s ambulantním lékařským ošetřením, či bez něj), *dva případy se závažným rozsahem zranění vyžadujícím hospitalizaci oběti* připadly pro změnu na *období první* (viz viz Tabulka 34). Ve vzorku se bohužel vyskytl i případ, který skončil usmrcením oběti. Je ovšem nutno zdůraznit, že se tak nestalo v bezprostřední souvislosti s jednáním dítěte mladšího patnácti let, nýbrž jeho staršího spolupachatele (viz níže). K tomuto skutku došlo ve druhém období.

Tabulka 34: Porovnání období dle skutečných následků činu (N=56)

	1. období		2. období	
	Abs.	%	Abs.	%
Žádné zranění či fyzická újma	21	67,6	12	48
Nevýznamný rozsah zranění – nevyžádalo si lékařské ošetření	2	6,5	5	20
Omezující zranění – vyžádalo si ambulantní ošetření	6	19,4	7	28
Závažný rozsah zranění – hospitalizace oběti	2	6,5	0	0
Smrt oběti	0	0	1	4
CELKEM	31	100	25	100

Následky činu se lišily podle typu agresivního chování. Menší pravděpodobnost, že dojde ke zranění oběti, byla v našem vzorku patrná u případů, které lze zařadit do kategorie agrese instrumentální. Útoky, kde pachatel násilí využil pouze jako prostředek k získání určitého prospěchu, skončily bez jakékoli újmy na zdraví v 80 % případů, zatímco u agrese ryze nepřátelské (reaktivní) tomu tak bylo jen ve 29 % případů. Oběti tohoto typu násilí musely také častěji vyhledat ambulantní ošetření (64 % případů), což u oběti agrese čistě instrumentální platilo jen v 7 % případů. Tyto rozdíly lze považovat za očekávané, neboť pachatelé reaktivního násilí bývají pod vlivem silných emocí. Riziko, že na oběť zaútočí vyšší intenzitou a s cílem jí fyzicky ublížit, tak přirozeně stoupá. Naštěstí platí, že zranění, které by si vyžádalo hospitalizaci poškozeného, se u žádného z těchto incidentů neobjevilo.

Pro tři, vůbec nejzávažnější případy z našeho vzorku, které skončily vážným poraněním či již zmíněnou smrtí oběti, naopak platilo, že primárním motivem pachatele bylo získání kořisti. Shodně se jednalo o loupeže, u nichž můžeme hovořit o velmi zarážející, či spíše zcela nepochopitelné míře užitého násilí. Zároveň je ale nutno podotknout, že ve dvou z nich byl námi sledovaný jedinec součástí větší skupiny pachatelů, přičemž dostupné údaje naznačují, že jím vedené útoky byly méně závažné než agrese spolupachatelů:

Čtrnáctiletý chlapec spolu s dalšími třemi pachateli (ve věku 21, 24 a 25 let) vnikli pomocí léčky do bytu šedesátiletého muže, kterého následně nutili k vydání kreditních karet a dalších cenností. Mlátili ho pěstí a kopali do něj, přičemž na těchto útocích se chlapec aktivně podílel. Aby poškozeného přiměli prozradit heslo pro výběr peněz z karty, jeden z pachatelů ho bodl nožem do břicha. Poškozený kromě zranění dutiny břišní utrpěl i podlitiny, drobné tržné ranky kolem levé ocnice a zhmoždění hrudní páteře, což si vyžádalo tři týdny léčení (případ z roku 2005).

Poškozený, osmadvacetiletý muž cizí státní příslušnosti, vyhrál v restauraci větší sumu peněz na výherním automatu. Oslavil ji konzumací nadměrného množství alkoholu. V restauraci byla i skupinka mužů, z nichž se s jedním znal „od vidění“. Požádal dotyčného, zda by mu nesehnal marihuanu. Muž ho vylákal ven, aby ho následně spolu s ostatními spolupachateli odvedl na vhodné místo, kde ho v touze zmocnit se jeho výhry napadli. Ve skupince byli kromě čtrnáctiletého chlapce, jehož se námi analyzovaný spis týkal, další tři

muži, a to ve věku 17, 18 a 19 let. Většina z nich byla pod silným vlivem alkoholu. Útok byl veden se značnou brutalitou, včetně dupání nohama na obličej a hlavu. Mnohočetné zlomeniny obličejového skeletu, spojené s masivním krvácením do plic, vedly ke smrti poškozeného udušením. Čtrnáctiletému chlapci bylo prokázáno kopání do zad oběti a údery rukou. Na útocích, které měly pro poškozeného fatální následky, se tedy podle výroku soudu pro mládež přímo nepodílel (případ z roku 2017).

Na rozdíl od uvedených dvou případů, kde dítě vystupovalo v roli spolupachatele, figuruje v posledním ze skutků s nejméně závažnějšími následky již jako pachatel samo, tedy bez účasti dalších osob. Stojí za zmínku, že se jednalo o chlapce, který již měl s násilnou trestnou činností zkušenosti z minulosti:

Čtrnáctiletý chlapec zaútočil kolem třetí hodiny ranní v prostorách herny na servírku. Srazil ji úderem pěsti k zemi, kde ji opakovaně kopal a tloukl pěstmi do hlavy, až ztratila vědomí. Poté jí vzal klíč od zásuvky s penězi, z níž odcizil finanční hotovost ve výši okolo 3 000 Kč. Poškozené způsobil poranění, vyžadující hospitalizaci v nemocnici a spočívající v otřesu mozku, pohmoždění obličeje, roztržení rtu a zakrvácení ústní dutiny (případ z roku 2007).

Nejméně závažnější případy nepřátelské agrese vedly naproti tomu „jen“ k ambulantnímu ošetření poškozeného. To ovšem rozhodně nezavdává důvod k jejich jakékoli bagatelizaci. Za velmi znepokojující považujeme v této souvislosti zejména skutečnost, že k užití násilí vůči poškozenému či poškozeným neměl agresor žádný zjevný důvod, a přesto byl útok veden způsobem velmi brutálním a bezohledným. U prvního z níže popsáných skutků ostatně soud následně konstatoval, že se jednalo o ublížení na zdraví ve fázi pokusu, přičemž zranění poškozených mohla být díky intenzitě útoku a fyzické převaze pachatelů výrazně horší, než k nimž reálně došlo:

Třináctiletý chlapec spolu s dalšími čtyřmi kamarády (mladšími i staršími) přišli na hřiště, kde několik dětí hrálo fotbal. Začali je různým způsobem rušit a provokovat, a následně dva z nich (ve věku devíti let) fyzicky napadli. Bili je pěstmi do obličeje a poté, co upadli, do nich kopali, a to zejména do oblasti hlavy. Jeden z poškozených utrpěl krevní podlitiny obou tváří a oděrku pravého lokte, druhý krevní podlitiny horního a dolního rtu, s rankou sliznice rtu a drobnými rankami na dásni, a také oděrku levého lokte (případ z roku 2017).

Čtrnáctiletý chlapec se pohyboval o silvestrovské noci po městě ve společnosti svých přátel. Na ulici potkali skupinku osob, jim neznámých. Jednoho z nich, čtyřiatřicetiletého muže, požádal o cigaretu. Dotyčný ji neměl, na což chlapec reagoval ranou pěsti do obličeje. Oběti způsobil tržně-zhmožděnou ránu na levém obočí, podlitinu na dolním i horním víčku levého oka, překrvení spojivky, pod-spojivkové krvácení a pohmoždění očního bulbu, přičemž tato zranění si vyžádala léčení v délce jednoho měsíce (případ z roku 2007).

Námi zkoumaná data nenaznačují, že by typ či rozsah zranění významněji souvisel s takovými prvky, jako jsou plánování činu, zapojení spolupachatelů nebo věk či pohlaví pachatele. Za pozornost v tomto směru patrně stojí jen předchozí zkušenost dítěte se soudem pro mládež. Ukázalo se, že děti, jejichž chování již bylo v minulosti justičními orgány řešeno, se častěji dopustí násilných skutků, které se obejdou bez jakéhokoli zranění oběti (v 69 % případů), a to oproti dětem, u nichž jsme žádnou informaci o problematice minulosti

venašli (bez zranění oběti 40 % případů). Aniž bychom chtěli tento poznatek zveličovat, rozhodně ho můžeme brát jako varování, že automaticky nelze spojovat delikventní minulost dětí s rizikem závažnějších či brutálněji vedených útoků.

Kromě újmy fyzické ve formě zranění nás zajímaly také *následky psychického rázu*. Je známo, že oběti násilných deliktů se často potýkají s negativními emocemi, jako jsou strach či deprese, přičemž u některých může prožitá zkušenost s agresivním útokem vést k podstatným a nepříznivým změnám životního stylu, stejně jako k rozvoji posttraumatické stresové poruchy (srov. např. Čírtková, 2006; Dignan, 2005; Zedner, 2002). V našem vzorku jsme výslovné zmínky o psychických následcích našli ve spisech u celkem šesti případů (dva v prvním období, čtyři ve druhém období). Jednalo se o újmy, které si *nevyžádaly odbornou péči* psychologa či psychiatra. Přesto bylo zjevné, že psychika poškozených byla násilným činem ovlivněna, což dobře ilustruje následující případ šikany:

Patnáctiletý chlapec byl po dobu několika týdnů šikanován třemi podobně starými spolužáky z dětského domova se školou. Pod hrozbou fyzického napadení po něm požadovali plnění rozličných úkolů, spočívajících mimo jiné v úklidu pokoje, praní ponožek, obstarávání cigaret a odevzdávání věcí, které si přivezl z domova. Pokud jejich požadavkům nevyhověl, fyzicky ho napadali, a to údery pěstí a kopy do celého těla nebo údery židlí či násadou od koštěte. Při jednom z incidentů utrpěl otřes mozku lehkého stupně, pohmoždění hlavy, podkožní krevní výron na temeni hlavy a pohmoždění levé strany hrudníku, přičemž ve spise je výslovně zmíněno, že se u něj následně rozvinul psychický stres (případ z roku 2007).

VI.1.5. Konkrétní formy násilného jednání

Za násilné jednání lze považovat incidenty různého typu, od agrese *verbální* až po závažné *fyzické* útoky. Kromě újmy, kterou pachatel poškozenému způsobil, jsme se proto pokusili obě období porovnat také podle výskytu konkrétních forem agresivního jednání, a to jak podle poměrného zastoupení jednotlivých typů, tak i na základě sledování případné kombinace více forem současně. Hlavním cílem i tentokrát bylo zjistit, zda se dané ukazatele budou při porovnání obou období výrazněji lišit. Analýza vycházela z předem připraveného seznamu všech předpokládaných podob agresivního chování, které lze u dětí očekávat, přičemž u každého činu jsme sledovali, zda se takové jednání v jeho rámci vyskytlo, nebo nikoli. Zařazena byla také kategorie „jiné“, určená pro méně obvyklé či námi předem neočekávané formy. Zvláštní pozornost jsme věnovali *zbraním*.

Základní přehled našich zjištění nabízí Tabulka 35. Zobrazuje jak absolutní počty, tak relativní podíl daných forem útoku pro obě sledovaná období. Položky jsou seřazeny podle míry výskytu, nikoli závažnosti příslušného chování. Je třeba upozornit na to, že výpovědní hodnota prezentovaných poznatků je limitována zdrojem dat, z něhož jsme čerpali. Množství informací, které bylo o případech k dispozici, se totiž v jednotlivých spisech často i velmi výrazně lišilo. Zatímco někdy byl popis agresivního jednání pachatele velmi detailní, jindy bohužel nabízel jen poměrně stručné konstatování o „napadení“ či „fyzickém útoku“ vůči oběti.

Tabulka 35: Konkrétní varianty násilného jednání

	1. období		2. období	
	Abs.	%	Abs.	%
Verbální agrese (nadávky, vyhrožování)	20	65,2	14	56
Údery či rány pěstí	16	50	10	40
Kopání	10	31,3	9	36
Povalení na zem, zalehnutí	6	18,8	7	28
Ohrožování nožem či jinou bodnou nebo sečnou zbraní	8	25	3	12
Facka či fackování	4	12,5	4	16
Násilné zadržování, omezení pohybu	1	3,1	4	16
Tahání za vlasy	0	0	4	16
Házení předmětem či předměty	0	0	3	12
Chycení rukama pod krkem (bez škrčení)	2	6,3	0	0
Ohrožování střelnou zbraní (včetně makety)	1	3,1	0	0
Škrčení, rdoušení	0	0	1	4
Údery předmětem	1	3,1	0	0

Ačkoli se u některých položek procentuální podíly mezi oběma obdobími liší, vzhledem k velikosti vzorku se celkový rozdíl nejeví jako zásadní. Také tento poznatek tak rozporuje obecně vžitou představu o nepříznivém trendu násilí mezi mládeží ve smyslu zvyšující se brutality či závažnosti. Stojí ostatně za povšimnutí, že některé formy násilí, které lze považovat za závažnější (například údery pěstí nebo ohrožování nožem), se v prvním období vyskytly častěji než ve druhém. Znovu navíc připomeňme, že *ani v prvním, ani ve druhém období jsme se u žádného z případů nesetkali v právní kvalifikaci s konstatováním, že by čin byl spáchán zvláště surovým či trýznivým způsobem.*

Z Tabulky 35 je dobře patrné, že *nejčastější formou agrese byla agrese verbální.* Hrubé nadávky či vyhrůžky byly přítomny ve většině sledovaných případů. *Relativně často se děti uchýlovaly také k úderům pěstí, kopům a ke snaze oběť povalit na zem. Nůž nebo jiná bodná či sečná zbraň se sice několikrát objevily jako nástroj vyvolání strachu či zdůraznění převahy pachatele nad obětí, avšak ke skutečnému bodnutí či pořezání v našem vzorku nedošlo, což platí i pro zbraně střelné.* Nesetkali jsme se ani s útoky v podobě dupání po oběti či jejího svázání, spíše výjimečné bylo fackování, tahání za vlasy, házení předmětů, držení pod krkem a násilné zadržování (připomínáme, že ve výše zmíněných případech, kde došlo k bodnutí nožem a k dupání po obličeji oběti, se tohoto chování nedopustil námi sledovaný pachatel). Zcela ojediněle se pak pachatel odhodlal k úderu předmětem (jednalo se o židli a násadu od koštěte, kterými oběť uhodil do zad) či ke škrčení oběti. V rámci záznamového archu jsme sledovali i další položky – úmyslné ničení osobních věcí oběti, dupání po oběti, svázání oběti, střelba na oběť a skutečné pořezání nebo pobodání oběti, které však nebyly zaznamenány ani v jednom případě. Naopak kromě projevů, zobrazených v Tabulce 35, jsme ve spisech našli zmínky také o dalších formách násilného jednání. Šlo

o přitlačení oběti ke zdi či dveřím (2 případy), držení či zkrřížení rukou za zády (2 případy), naznačování kopů v blízkosti hlavy (1 případ), stržení řetízku z krku během páchané loupeže (1 případ) a škrábání a kousání (1 případ).

Zbraň se objevila u 14 případů (10 v prvním období, 4 ve druhém období). Nejčastěji šlo o nůž (10 případů, z toho 8 v prvním období), vyskytly se ale též nůžky (2 případy, po jednom v každém období), kovová tyč (1 případ ve druhém období) a střelná zbraň (1 případ v prvním období). Pachatel nicméně zbraň oběti většinou pouze ukázal, aby demonstroval svou převahu a vyvolal v ní strach:

Třináctiletý chlapec oslovil na ulici dva mladší chlapce (dvanáctileté), které znal ze školy, a pod výhrůžkou zbití je přiměl, aby ho následovali do jeho bydliště, a to z důvodu, že si potřebuje zatelefonovat z jejich mobilních telefonů. V bytě je zamknul a mobily po nich vyžadoval, přičemž jim demonstrativně ukázal nůž a hovořil o tom, že jeho cílem je „dostat se do polepšovny“. Chlapci mu mobily vydali (případ z roku 2007).

Třináctiletý chlapec se svým kamarádem přistoupili na ulici k poškozené (osmnáctileté ženě) a zeptali se jí, zda neví, kolik je hodin. Následně ji chytili za bundu, jeden z nich na ni namířil nůž a z kapsy jí odcizili mobilní telefon (případ z roku 2007).

Čtrnáctiletý chlapec oslovil na ulici o dva roky staršího hochu s žádostí, aby mu půjčil kolo. Dotyčný odmítl, chlapec proto z kapsy vytáhl nůž a začal s ním mávat se slovy: „Máš na to pět sekund.“ Poškozený kolo vydal. Chlapec se na něm chvíli projížděl v blízkosti poškozeného, a pak mu oznámil, že si něco potřebuje zařídit, a s kolem ujel (případ z roku 2007).

K navození strachu posloužila v jednom z případů i střelná zbraň (v celém výzkumném souboru figurovala pouze zde). Pachatel se svým kamarádem přitom oběť napadli opakovaně, přičemž v jednom z incidentů použili k zastrašení poškozeného plynovou pistoli:

Čtrnáctiletý chlapec spolu s kamarádem několikrát napadli poškozeného (chlapec ve věku 16 let), údajně z důvodu, že jim v minulosti nadával. Většinou se jednalo o rány pěstí, ale jednou mu vyhrožovali nabitou plynovou pistolí. Ukázali mu náboje v zásobníku a mířili mu na hrudník, přičemž se pachatel tázal, zda „chce odprásknout“. Následovaly opět rány pěstí, a to do hrudníku, ramen i obličeje. Pistoli si útočníci opatřili sami za pomoci dospělého známého (případ z roku 2007).

Zranění nebylo zbraní způsobeno ani v jednom případě. Ve čtyřech byla ale využita způsobem, který v oběti musel vyvolat přímý pocit ohrožení života či zdraví. Dva z nich jsme popsali výše (incident z vyučovací hodiny na základní škole, kde jeden ze žáků přiložil učiteli zezadu na krk nůž, a dále konflikt, ke kterému došlo na dětském hřišti, kde čtrnáctiletý chlapec použil nože na zničení krabičky džusu a následně útoku proti jinému chlapci), zbývající dva popíšeme nyní:

Třináctiletý chlapec přistoupil na ulici zezadu k poškozené (žena ve věku 28 let), chytil jí levou rukou kolem pasu a pravou rukou jí přiložil nůž čepelí k zádkům. Řekl jí, ať nekřičí a dá

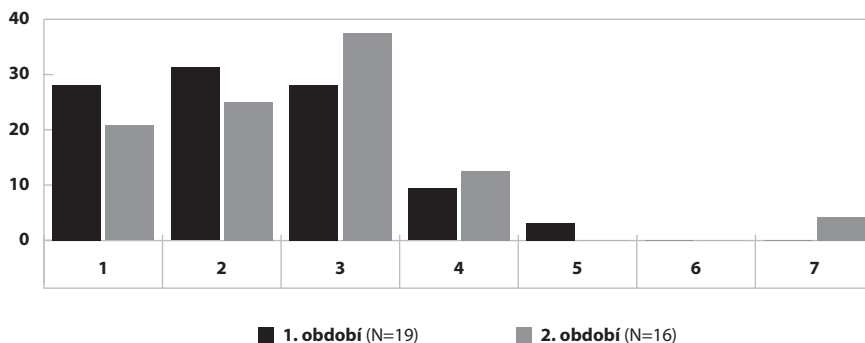
mu všechny věci, jinak ji bodne. Následně se jí pokusil vzít igelitovou tašku, ale poškozená se o ni přetahovala. Proto jí nůž přiložil na krk a zopakoval výhrůžku, že ji bodne. Tašku pak vytrhl a utekl s kořistí v hodnotě 250 Kč (případ z roku 2007).

Desetiletý chlapec zaútočil v prostorách společně obývaného domu slovně i fyzicky na svou matku a starší sestru (ve věku 16 let). Matku vulgárně urážel a vyhrožoval jí zabitím, chytil ji pod krkem a za vlasy. Následně obrátil zlobu na sestru, rovněž ji urážel hanlivými výrazy a vyhrožoval smrtí, kopal do ní, opakovaně ji udeřil rukama, škrábal ji a kousal do oblasti paží a hrudníku a ohrožoval nožem. Tím pak bodl do sušáku, kterým se bránila, a následně po ní nůž i hodil (případ z roku 2017).

Pro posouzení závažnosti zkoumaných incidentů můžeme využít také další hledisko. U případů, kdy došlo k přímému fyzickému útoku na poškozeného, vypovídá o síle napadení do jisté míry i skutečnost, zda se jednalo o *jediný* útok, nebo o úder, rány či kopy *vedené opakovaně*. Ani v tomto případě však nelze mezi oběma obdobími konstatovat výraznější rozdíly. V obou se ukázalo, že u případů, kde bylo možné toto kritérium uplatnit a ve spisech byly potřebné informace k dispozici (celkem 19 skutků v prvním období a 16 skutků ve druhém období), jednoznačně *převažovaly opakované útoky*. V prvním období to platilo o 74 % skutků, ve druhém o 81 % skutků. Naše analýza ale zároveň neodhalila, že by existoval zřejmý vztah mezi opakováním úderů a závažností způsobeného zranění.

Stejně konstatování platí také o *počtu útoků různého typu*, které pachatel v rámci svého útoku využil (jinými slovy řečeno, zda a v jaké míře kombinoval jednotlivé formy agresivního jednání). Porovnání obou období nabízí Graf 29. Ukázalo se, že zatímco v *prvním období byly nejvíce zastoupeny případy zahrnující dvě formy násilí* (31 %), ve *druhém období případy se třemi formami násilí* (38 %). Nejvyšší počet dosáhl hodnoty 5 (jeden případ v prvním období), respektive 7 (jeden případ ve druhém období). Ani tentokrát však data nenaznačují, že bychom v uplynulém desetiletí byli svědky nepříznivého trendu. *Srovnáme-li průměrné hodnoty počtu užitých forem agrese, výrazněji se neliší* (průměr 2,3 v prvním období, sm. odchylka 1,1; průměr 2,6 ve druhém období, sm. odchylka 2,6). Znovu ale pokládáme za důležité zdůraznit, že vzhledem k rozdílné kvalitě zdrojových informací je nutno tyto údaje brát spíše orientačně, byť jsme do Grafu 29 zařadili jen případy, kde bylo možno příslušné údaje zjistit.

Graf 29: Počet užitých forem násilí ve sledovaných obdobích (v %)

Osobní charakteristiky pachatele či oběti, jako jsou věk nebo pohlaví, vliv na počet užitých forem násilného jednání neměly. Roli nehrála ani skutečnost, zda dítě již mělo dřívější zkušenost s jednáním u soudu pro mládež. Určitou souvislost bylo možno pozorovat jen u typu násilného jednání. Lišily se totiž případy násilí primárně instrumentálního (průměr 2,0; sm. odchylka 1,0) a primárně reaktivního (průměr 2,5; sm. odchylka 1,6), což je zjištění, které můžeme označit za vcelku očekávané. Je-li cílem pachatele získat určitý majetkový nebo jiný prospěch, užije většinou takovou formu agrese, která bude z daného hlediska efektivní a povede spolehlivě k cíli. Vztek a osobní hněv vůči oběti u násilí reaktivního naproti tomu zvyšuje pravděpodobnost, že útok zahrne více forem násilného jednání současně. Tento předpoklad dále potvrzuje i zjištění, že ještě vyšší průměrná hodnota (4,0; sm. odchylka 2,2) byla zaznamenána u případů, kdy byla ve spisech zmínka o provokacích ze strany oběti. Pokud se nicméně vrátíme k základní typologii násilí, nejvyšší průměr (3,5; sm. odchylka 0,5) jsme mohli konstatovat u případů charakterizovaných jako primárně instrumentální násilí s určitými prvky násilí reaktivního. Jsou to ostatně právě tyto skutky, kde se chování pachatele jeví jako nejzávažnější. Útok často pokračuje i po získání vytožené kořisti, a ačkoli pachatel obět zpravidla osobně nezná, ovládne ho vztek a touha poškozenému ublížit. Vyšší počet různých variant fyzických útoků je pak pro incident tohoto typu poměrně příznačný:

Jedenáctiletá pachatelka se svou kamarádkou přistoupily ve večerních hodinách na ulici k dospívající dívce (věk 17 let) a zeptaly se jí, zda má cigarety. Po zamítavé odpovědi se dožadovaly „alespoň peněz“, což poškozená rovněž odmítla. Pachatelky ji obestoupily, jedna ji uchopila za vlasy a silným trhnutím ji shodila na zem, kde do ní začaly kopat. Poškozená, ve snaze zabránit dalším útokům, jim nabídla, ať prohledají její batoh a přesvědčí se samy, že u sebe peníze nemá. Jedna z pachatelek ji znovu silně zatahala za vlasy a vyhrožovala jí, že nesmí „zavolat policajty“. Poté nechaly poškozenou z místa činu odejít (případ z roku 2017).

VI.1.6. Shrnutí poznatků ze srovnávací analýzy soudních spisů

Shrneme-li obecně poznatky z analýzy údajů ze soudních spisů k násilným skutkům, jichž se dopustily děti mladší 15 let s uloženou ochrannou výchovou či ochranným léčením, nelze dovodit, že by bylo možné v uplynulém desetiletí pozorovat zřejmý nárůst brutality či bezohlednosti pachatelů. Výrazněji se nemění ani forma či konkrétní podoby útoků, ani jejich závažnost, a to ať již na ni budeme usuzovat pomocí právní kvalifikace rozsahu následků, nebo na základě analýzy informací o případném zranění, které oběť utrpěla. Určité rozdíly jsme zaznamenali z hlediska klasifikace násilí na jeho základní typy, kdy bylo možno pozorovat posun od násilí instrumentálního, primárně motivovaného cílevědomou snahou získat kořist, k násilí reaktivnímu, ve které obvykle vyústí předchozí konflikt mezi pachatelem a poškozeným. Aktuálnější data z roku 2018 navíc oproti datům z roku 2008 hovoří také o nižším věku pachatelů, což v zásadě odpovídá našim zjištěním týkajícím se demografických změn v populaci dětí a mládeže. Uvedená zjištění bychom nicméně měli chápat pouze jako orientační, neboť ani velikost našeho vzorku, ani jeho zaměření na děti, jimž byla uložena ochranná výchova nebo ochranné léčení, neumožňuje tyto poznatky zobecňovat.

VI.2. Násilná kriminalita dětí v roce 2018

Zatímco v předchozí části jsme se primárně věnovali srovnání násilných skutků ve dvou časových obdobích, nyní již zaměříme pozornost *pouze na aktuální situaci*, resp. *na případy násilných činů jinak trestných z roku 2018 bez ohledu na to jaké opatření jim bylo uloženo, případně zda bylo upuštěno od uložení opatření*. Cílem tedy nebude zjišťování případných změn v základních charakteristikách daných incidentů, ale *pouze detailní popis těchto znaků*. Věříme, že jde o způsob, jak doplnit a rozšířit obraz, který nám o násilných činech jinak trestných, páchaných dětmi mladšími patnácti let, poskytují policejní statistiky. Hned na úvod je nutno zdůraznit, že výzkumný vzorek, jemuž se budeme nyní věnovat, se výrazným způsobem liší od vzorku, analyzovaného v předchozí části, a to i přesto, že se rovněž týká roku 2018, i když několik skutků bylo zařazeno do obou souborů. Rozdíl je dán způsobem, jakým byly jednotlivé případy vybírány. Zatímco vzorek určený pro srovnání období let 2008 a 2018 byl založen na výběru dětí, které se dopustily násilného skutku a soud jim v příslušném období uložil ochrannou výchovu nebo ochranné léčení, klíčem pro výběr nynějšího souboru byly všechny případy násilných skutků, které se objevily v rámci analýzy spisů, která byla součástí jiné části našeho výzkumu, zaměřené primárně na zacházení s dětmi mladšími 15 let v systému trestní justice. Ta bude publikována v samostatné studii. Z uvedeného vyplývá, že vzorek analyzovaný v následující části nemusí zcela odrážet strukturu a rozložení násilné kriminality dětí v České republice v uvedeném roce.

VI.2.1. Výzkumný soubor

Pro zkoumání násilných skutků dětí mladších patnácti let před soudem pro mládež jsme využili soubor spisů, který byl vytvořen v rámci primárního cíle našeho výzkumného úkolu – tj. zhodnocení situace v oblasti zacházení s dětmi mladšími patnácti let v systému soudnictví ve věcech mládeže – ze všech spisů okresních⁴² soudů, které se týkaly řízení dle hlavy III. ZSM, která byla pravomocně skončena, a příslušné statistické listy O (opatrovnická agenda) v těchto věcech byly odeslány do databáze CSLAV v období od 1. 1. 2018 do 31. 12. 2018, a to bez ohledu na způsob skončení věci (k detailnímu způsobu výběru a k možným limitům blíže kap. I.2.). Pro účely této analýzy jsme vybrali z těchto spisů ty, které dle popisu skutku v rozsudku splňovaly námi vymezená kritéria pro násilnou kriminalitu (blíže kap. I.3.) a zároveň zde byla splněna podmínka, že v rámci řízení dle hlavy III. ZSM bylo shledáno, že dítě čin jinak trestný spáchalo, a bylo mu proto uloženo opatření dle § 93 ZSM, nebo bylo upuštěno od jeho uložení. V případě, že v daném spise dítě spáchalo více násilných skutků, byl vybrán pro účely vyplnění záznamového archu ten nejzávažnější.

Výzkumný vzorek ve finále vytvořilo celkem 67 násilných skutků. Většina z nich byla spáchána v roce 2017 (43 skutků, 64 %), část nicméně připadala i na rok 2018 (14 skutků, 21 %), 2016 (9 skutků, 13 %) a 2015 (1 skutek, 2 %). Stejně jako v předchozí části, *i tentokrát jsme se v rámci analýzy zaměřili pouze na předmětný násilný skutek*. V příslušných rozhodnutích soudů, která se těchto skutků týkala, se nicméně často objevovaly také skutky další, neboť pouze část pachatelů (celkem 42, tj. 63 %) se dopustila pouze jednoho činu. Ve 14

42 Okresním soudem se zde rozumí i obvodní soudy v Praze a Městský soud v Brně.

případech (21 %) se jednalo o pokračující čin jinak trestný a ve zbývajících 11 případech (16 %) bylo v rozhodnutí zmíněno více skutků současně. Pokud se pachatel dopustil více činů (resp. útoků u pokračování), v 11 případech se jednalo pouze o skutky násilného charakteru a ve 14 o kombinaci skutků násilných a skutků bez užití násilí (u pěti pachatelů z tohoto počtu násilné skutky převažovaly). Z hlediska *právní kvalifikace* v předmětném rozhodnutí soudu se u zkoumaných skutků *nejčastěji jednalo o výtržnictví a poté o loupeže*. Podrobněji tyto údaje prezentuje Tabulka 36. Pokud jde o stadia činu, s *výjimkou jednoho skutku se vždy jednalo o činy dokonané*.

Tabulka 36: Struktura vzorku podle právní kvalifikace

Právní kvalifikace	skutků	v %
Ublížení na zdraví § 146 odst. 1 TrZ	2	3
Ublížení na zdraví (oběť dítě ml. 15 let) § 146 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ	5	7,5
Loupež § 173 odst. 1 TrZ	13	19,4
Loupež (TÚZ) § 173 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ	1	1,5
Loupež (smrt z nedbalosti) § 173 odst. 1, odst. 4 TrZ	1	1,5
Vydírání § 175 odst. 1 TrZ	4	6
Vydírání (nejméně se dvěma osobami) § 175 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ	1	1,5
Vydírání (na svědkovi) § 175 odst. 1, odst. 2 písm. e (f) TrZ*	2	3
Výtržnictví § 358 odst. 1 TrZ	27	40,3
Nebezpečné vyhrožování (oběť dítě či těhotná žena) § 353 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ	2	3
Nebezpečné vyhrožování (se zbraní) § 353 odst. 1, odst. 2 písm. c) TrZ	1	1,5
Týrání zvířat (surový či trýznivý způsob, smrt zvířete) § 302 odst. 1 písm. b), odst. 2. písm. b) TrZ**	1	1,5
Znásilnění (oběť dítě) § 185 odst. 1, odst. 2, písm. b) TrZ	1	1,5
Znásilnění (soulož, oběť dítě ml. 15 let) § 185 odst. 1, odst. 2, písm. a), odst. 3, písm. a) TrZ	5	1,5
Sexuální nátlak (oběť dítě ml. 15 let) § 186 odst. 1, odst. 5 písm. a) TrZ	1	1,5
CELKEM	67	100

Pozn.: * Věc byla kvalifikována pod písm. e), poté došlo v důsledku novelizace TrZ zákonem č. 220/2021 Sb.⁴³ k přečíslování písmen v daném odstavci. ** ve znění TrZ účinném do 31. 5. 2020.

43 Zákonník práce, zákon č. 220/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

Mezi pachateli výrazně převažovali chlapci (celkem 55, tj. 82 %), dívek bylo pouze 12. Jak dokládá Tabulka 37, většina dětí byla v době spáchání skutku ve věku blízkém hranici trestní odpovědnosti, tedy 13 nebo 14 let (celkem 42 osob, tedy 63 % vzorku). Jen výjimečně se naopak jednalo o osoby mladší deseti let (5 dětí). Průměrný věk pro celý soubor činil 12,5 roku (sm. odchylka 1,6), přičemž této hodnoty dosáhl jak pro chlapce, tak pro dívky.

Tabulka 37: Struktura vzorku podle věku pachatele

Věk	pachatelů	v %
8	2	3
9	3	4,5
10	3	4,5
11	5	7,5
12	12	17,9
13	23	34,2
14	19	28,4
CELKEM	67	100

K osobě pachatele jsme ve spisech zjišťovali základní informace o rodinném a školním prostředí. Většina žila v původní rodině, a to buď úplně s oběma rodiči (40 % dětí), nebo doplněné o nového partnera jednoho z rodičů (21 %). Až na výjimky se jednalo o žáky běžné základní školy (60 dětí, 90 %), pouze dvě děti byly žáky školy speciální a pět dětí bylo v době spáchání činu umístěno v diagnostickém ústavu nebo v zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy. Informaci o tom, že dítě již bylo v minulosti *projednáváno soudem pro mládež* pro spáchání činu jinak trestného, bylo ve spisech možno dohledat u deseti jedinců, přičemž tři z nich byli takto *projednáváni opakovaně*. Z uvedených deseti nicméně jen o třech dětech platilo, že jejich předchozí skutek či skutky byly spojeny s násilím.

Tabulka 38: Struktura vzorku podle rodinného prostředí

	pachatelů	v %
Původní úplná rodina	27	40,2
Původní doplněná rodina	14	20,9
Neúplná původní rodina (1 rodič)	13	19,4
Osvojení	1	1,5
Náhradní rodinná péče	6	9
Ústavní forma péče	5	7,5
Nezjištěno	1	1,5
CELKEM	67	100

Většina skutků se týkala pouze jedné oběti (51 případů, 76 %). V devíti případech byly oběti dvě, ve třech případech tři, v dalších třech čtyři a v jednom případě bylo obětí dokonce šest (jednalo se o případ šikany spolužáků). Výrazně častěji se obětí stali muži (49 případů,

73 %). Jak dokládá Tabulka 39, pachatelé obvykle útočili na své *vrstevníky* (téměř dvě třetiny případů), dospělé osoby se staly obětí spíše výjimečně. Dvěma nejmladším obětem z našeho vzorku byly shodně čtyři roky, nejstarší oběti bylo 68 let (pokud u skutku figurovalo více obětí současně, do tabulky byl takový případ uveden na základě jejich věkového průměru).

Tabulka 39: Věk oběti ve vztahu k věku pachatele

	skutků	v %
Oběť výrazně mladší než pachatel (o 3 a více let)	9	13,4
Oběť vrstevník (-2/+2 roky)	43	64,2
Oběť dospívající (do 17 let)	4	6
Oběť dospělý (18–64 let)	8	11,9
Oběť senior (více než 65 let)	1	1,5
Nezjištěno	2	3
CELKEM	67	100

VI.2.2. Okolnosti násilných skutků

Téměř *dvě třetiny* zkoumaných skutků (celkem 42; 63 %) se odehrály *ve venkovních prostorech*, v interiéru došlo jen k necelé třetině případů (21 skutků; 31 %). *Tři skutky proběhly ve „virtuálním prostředí“* (byly spáchány prostřednictvím sociálních sítí), u jednoho pak nebylo možné přesné místo stanovit. Jak lze vyčíst z Tabulky 40, nejčastějším místem, kde k násilným incidentům došlo, byl buď veřejný prostor typu parku, ulice či dětského hřiště, nebo škola a její bezprostřední okolí.

Tabulka 40: Místo spáchání skutku

	skutků	v %
Veřejný prostor (park, ulice, hřiště)	34	50,8
Škola (uvnitř i v bezprostředním okolí)	14	20,8
V bytě oběti	2	3
V bytě pachatele	3	4,5
Internát, dětský domov	2	3
Nákupní středisko, obchod	1	1,5
Dopravní prostředky, nádraží	3	4,5
Jiné	7	10,4
Bez možnosti určení	1	1,5
CELKEM	67	100

Nejvíce skutků (35) bylo spácháno v *odpoledních hodinách*, 14 jich připadlo na dobu mezi 18:00 a 22:00 a 6 na čas mezi šestou hodinou ranní a polednem. V noci se odehrály pouze 3 případy, u zbývajících nebylo možno přesný čas zjistit. Snažili jsme se získat také

informaci, zda byli na místě činu přítomni svědci. Tato varianta platila zhruba ve dvou třetinách případů, ve zbývajících nikdo kromě pachatele a oběti na místě činu nebyl. Pokud jde o počet pachatelů, kteří se skutku dopustili, o 35 případech (52 %) platilo, že je měla na svědomí pouze jedna osoba, ve zbývajících 32 případech se jednalo o formu spolupachatelství. Konkrétní počet pachatelů zobrazuje Tabulka 41, z níž je mimo jiné patrné, že maximální počet dosáhl osmi. V daném případě se jednalo o konflikt dětí na veřejném koupališti:

Třináctiletá dívka se u šaten na koupališti dostala do slovního sporu s jinou dívkou. Začala ji vulgárně urážet a následně ji chytila za vlasy, několikrát ji koplá kolenem do beder a dala jí facku na tvář. Vzápětí se k ní přidaly její dvě kamarádky, přičemž v okamžiku, kdy se poškozená pokusila utéct, ji chytily za vlasy, povalily na zem, daly jí několik ran pěstí do obličeje a kopaly ji. Poškozené na pomoc přispěchala její kamarádka a kamarád, což k akci vyprovokovalo další přátele útočnic (dvě dívky a tři chlapce). Do poškozených společně kopali a bili je pěstmi, jednomu navíc odcizili mobilní telefon, který mu následně vrátili (ovšem bez SIM karty). Poškození utrpěli hematomy a oděrky na různých místech těla.

Tabulka 41: Počet pachatelů

	skutků	v %
1	35	52,2
2	16	23,9
3	7	10,4
4	3	4,5
5	3	4,5
6	1	1,5
7	1	1,5
8	1	1,5
CELKEM	67	100

Pouze ve dvou případech, kdy se skutku dopustilo více pachatelů, se jednalo o skupinku tvořenou zástupci obou pohlaví. Výrazně častější tak byly činy spáchané *buď výhradně chlapci* (23 případů) *nebo výhradně dívkami* (7 případů). Obdobně příznačným rysem byla i shoda z hlediska věku, kdy ve 26 případech se jednalo o *osoby přibližně stejně staré* (respektive ve věku méně či více než dva roky od věku ostatních pachatelů), zatímco jen v šesti případech byl ve skupině i pachatel starší či mladší o více let, než je výše uvedené rozmezí.

Jen zhruba ve čtvrtině případů (15 skutků, 22 %) zaútočil pachatel *na osobu, s níž se do té doby neznal* (ani „od vidění“). Častější byly skutky, kdy se obětí stal spolužák ze školy či školského zařízení (27 skutků, 40 %). Více informací o vztahu mezi útočником a obětí nabízí Tabulka 42. V případě, že u skutku figurovalo více obětí či pachatelů, jsme vycházeli ze vztahu, který bylo možno v rámci dané skupiny považovat za nejdůležitější.

Tabulka 42: Vztah oběti a pachatele

	skutků	v %
Blízký rodinný vztah	2	3
Osobní vztah (kamarádi, partneři)	5	7,5
Spolužák (ze školy, školského zařízení)	27	40,2
Známy (pouze od vidění)	15	22,4
Cizí osoba	15	22,4
Nezjištěno	3	4,5
CELKEM	67	100

Na rozdíl od výzkumných souborů, analyzovaných v předchozí podkapitole, se v tomto vzorku nevyskytl ani *jeden případ*, u něhož by informace obsažené ve spisu naznačovaly, že útočník či útočníci *jednali pod vlivem alkoholu či omamných a psychotropních látek*. Jinak tomu bylo u obětí. V jednom případě byla oběť silně intoxikována alkoholem, u šesti dalších skutků byly ve spise zmínky o jeho konzumaci, byť bez známek výraznější opilosti.

VI.2.3. Typ užitého násilí

I tentokrát jsme využili typologii násilí, vytvořenou Cornellem et al. (2006) a založenou na rozlišení čtyř kategorií agresivního chování (viz výše). *Oproti výzkumnému souboru*, jemuž jsme se věnovali v kap. V.1., se aktuální vzorek nápadně liší. *Převažují v něm totiž případy, které lze zařadit do kategorie čistě reaktivní agrese*, tedy takové, která je charakteristická nepřátelským postojem k oběti a absencí zjištěných motivů. Platilo to o *téměř šedesáti procentech skutků* (viz Tabulka 43). Důvodem uvedených rozdílů je již zmíněný postup při samotném výběru výzkumného souboru v kap. V.1, kde se jednalo pouze o násilné skutky dětí, kterým byla uložena ochranná výchova či ochranné léčení. V obou obdobích zde, byť v druhém již méně, převažovaly loupeže, pro které je naopak typické spíše instrumentální násilí. Jsou zde tedy výrazné rozdíly ve struktuře násilných skutků páchaných těmito dětmi. V rámci námi zkoumaných násilných skutků v této kapitole, které není omezeno pouze na případy, kdy byla dětem uložena ochranná výchova či léčení, naopak výrazně převažuje výtržnictví.

Tabulka 43: Typ násilí

	skutků	v %
Čistě instrumentální	18	26,9
Primárně instrumentální s reaktivními prvky	7	10,4
Primárně reaktivní s instrumentálními prvky	2	3
Čistě reaktivní	40	59,7
CELKEM	67	100

Typickým příkladem reaktivního (nepřátelského) násilí byly útoky dětí vůči spolužákům ze třídy, školy či školského zařízení. V našem vzorku jich bylo celkem 22 a tvořily více než polovinu (58 %) všech skutků, které jsme do kategorie reaktivního násilí zařadili. Jednotlivé incidenty se ovšem lišily jak motivem, tak okolnostmi či způsobem provedení. V některých případech se jednalo o bezprostřední a náhlý konflikt mezi dětmi, jindy spíše o vyhocení sporu, který již trval delší dobu:

Desetiletý chlapec přistoupil o přestávce k lavici spolužáka, shodil mu z ní věci a kopl ho do nohy. Poškozený mu kopnutí oplatil, na což chlapec reagoval tím, že do poškozeného prudce strčil. Poškozený upadl na zem břichem dolů a útočník mu šlápl do bederní oblasti zad, čímž mu způsobil podkožní krvavý výron v pravé bederní krajině a podvrtnutí páteře s dobou léčení čtrnáct dnů.

Třináctiletý chlapec napadl pěstí o rok mladšího spolužáka v prostorách šatny základní školy. Důvodem útoku byl předchozí konflikt poškozeného s kamarádem útočníka, kdy poškozený údajně dotyčného škrtil, a proto se ho chlapec rozhodl zastat. Poškozeného udeřil dvakrát do tváře a způsobil mu podkožní výron v okolí levého ucha a otřes levého vnitřního ucha s délkou léčení deset až čtrnáct dnů.

Dva dvanáctiletí chlapci se spolu začali během přestávky hádat na chodbě školy. Na stranu jednoho z nich se následně přidali další čtyři spolužáci, kteří pak společně druhého chlapce napadli. Jeden mu podrazil nohy, všichni pak do něj na zemi kopalí a na hlavu mu nasadili igelitovou tašku. Útočníci své chování ve výpovědích omlouvali skutečností, že poškozený je v minulosti často provokoval.

Agresivně se vůči spolužákům, ale i učitelí může zachovat také dítě, které se ocitne v nepříznivé životní situaci. Příkladem může být následující incident, který se odehrál ve třídě základní školy:

Čtrnáctiletý chlapec při hodině matematiky vulgárně pokřikoval a nadával svým spolužákům. O přestávce pak přišel k jednomu z nich, bezdůvodně mu plívl na lavici a začal do něj strkat. Spolužák si to nenechal líbit a oplatil mu jeho chování fackou. Do konfliktu se vložily další děti, došlo ke strkanici, kterou se následně pokusila vyřešit paní učitelka. Jejich pokynů ale chlapec nedbal, postavil se proti ní, chytil ji rukou za zápěstí a silně stiskl, a poté ji odstrčil prudce rukama v oblasti hrudníku. Následně vzal z první řady u dveří školní lavici, zvedl ji do vzduchu a mrštil jí směrem ke spolužákům. Na policii pak jako důvod svého chování uvedl skutečnost, že byl velmi rozrušený, neboť jeho otce téhož dne „zavřeli do vězení“.

Objevily se případy, kdy se na fyzickém násilí coby řešení vzájemného sporu dohodly obě strany předem. Nelze přehlédnout, že tyto souboje či bitky se obvykle odehrávaly v přítomnosti svědků, zpravidla dalších spolužáků či kamarádů. Pro ně se pak někdy jednalo o natolik zajímavou či vzrušující „podívanou“, že se jim rozhodli zaznamenat na video pomocí mobilního telefonu:

Dvanáctiletý chlapec se ve škole pohádal se stejně starým spolužákem. Domluvili se, že spor vyřeší po vyučování rvačkou. Útočník na poškozeného čekal před školou, ale ten o boj ztratil zájem a prát se nechtěl. Útočník mu začal hrubě nadávat a následně do něj strčil tak

prudce, že poškozený upadl na zem, přičemž došlo ke zlomení ruky. Chlapec na poškozeného navíc zaklekl a několikrát ho udeřil do hlavy. Poškozenému přispěchal na pomoc jeho bratr, i tak ho ale útočník ještě stihl kopnout. Události bylo přítomno několik dalších dětí, jedno z nich ji natočilo na mobilní telefon.

Dvě spolužačky ve věku čtrnáct a třináct let spolu měly dlouhodobý konflikt. Starší z nich vyzvala mladší na souboj, a to ve třídě o jedné z přestávek. Přidala se k ní další dívka, poškozenou společně strhly na zem, kopaly do ní (včetně kopů mířených na hlavu) a byly ji pěstmi do zad. Poškozená utrpěla několik hematomů a otok ramene.

Dva třináctiletí chlapci, navštěvující stejnou základní školu, se domluvili, že spory, které mezi sebou mají a které podle jednoho z nich souvisely s rasistickými urážkami, vyřeší fyzickým soubojem. K němu se sešli v parku, a to za přítomnosti několika dalších dětí, z nichž některé událost natáčeli na mobilní telefon. Chvíli se přetahovali, pak oba upadli na zem a útočník poškozeného nejméně patnáctkrát udeřil pěstí do obličeje.

Druhá z výše uvedených kazuistik dobře ilustruje skutečnost, že ačkoli útočníci ve výpovědích často popisovali incident jako „férové“ vyřízení si sporů, reálně nesly jejich činy zjevné známky nerovných podmínek, a to buď díky početní, nebo i fyzické převaze útočníka nad poškozeným. Taková charakteristika platila i o dalších případech:

Dva třináctiletí spolužáci si po vyučování počkali před školou na o rok mladšího chlapce, který chodil do jiné třídy. Již dříve mezi nimi došlo ke konfliktům (útočníci ve výpovědích uvedli, že jim dotyčný nadával do „cikánů“, což ale poškozený popřel). První z nich mu dal čtyři facky, druhý jednu. Dalšímu bití zamezila náhodná kolemjdoucí, po jejímž příchodu útočníci místo činu opustili. Přítomno bylo také několik dalších dětí, jedno z nich celý incident natočilo na mobilní telefon.

K útoku došlo v diagnostickém ústavu, kde třináctiletý chlapec spolu s dalším chlapcem napadli o rok staršího spolužáka, a to opakovanými údery pěstí do žeber a do hlavy. Útočník následně uvedl, že důvodem jeho činu byla informace, která se mu donesla a podle níž ho poškozený pomlouval a nadával mu do „cikánů“.

K incidentům, kde pachatele a oběť spojuje docházka do jedné školy, patřily také případy, odehrávající se ve „virtuálním prostoru“. Reaktivní či nepřátelská agrese vůči poškozeným tu nabrala podoby výhrůžných textových zpráv:

Jedenáctiletá dívka si půjčila od svého bratra mobilní telefon a odeslala z něj o rok starší spolužačce esemesku s výzvou, aby se nahá natočila na video a nahrávku následně vystavila na jedné z veřejně dostupných sociálních sítí. Připojila výhrůžku, že pokud tak neučiní do osmé hodiny večer, brzy zemře, protože odesílatel zprávy ví, kde bydlí (danou adresu ke zprávě připojila). Když poškozená odmítla, následovaly další výhrůžky, včetně zprávy, že se již k jejímu domu vydává.

Jedenáctiletá dívka získala od svého mladšího bratra telefonní číslo na jeho osmiletého kamaráda, kterého sama znala ze školy. Přes aplikaci WhatsApp mu poslala několik vý-

hrůžných zpráv, odkazujících na hru „Modrá velryba“. Požadovala v nich, aby si do ruky vyřezal několik písmen a doložil to fotkou, jinak do týdne zabije celou jeho rodinu. Výhrůžky umocňovala uváděním jména poškozeného i adresy, kde bydlí.

V prostředí škol se odehrálo i několik případů, které nesly rysy dlouhodobé šikany:

Dva třináctiletí chlapci šikanovali o rok staršího spolužáka. Vulgárně mu nadávali, vyhrožovali bitím a na jeho facebookový profil mu zasílali urážlivé a zesměšňující zprávy. Vyšetřování těchto skutků bylo komplikované, na obranu útočníků se postavili spolužáci i třídní učitelka, podle níž šlo o bezproblémové chlapce, naopak poškozený byl v třídním kolektivu neoblíbený. Soud měl nicméně řešené incidenty za prokázané.

Dvanáctiletý chlapec opakovaně a dlouhodobě ubližoval spolužákovi a spolužačce. Hrubě je před ostatními dětmi urážel, chlapce bil dlaní do hlavy, kopal ho do nohou a jednou mu vzal školní aktovku a hodil ji do odpadkového koše. O spolužačce šířil lživé a ponižující informace a vyhrožoval jí bitím.

Tři osmiletí chlapci po dobu tří školních ročníků šikanovali stejně starého spolužáka. S využitím své početní i fyzické převahy ho bili pěstmi a kopali do různých částí těla, tahali ho za vlasy, prskali na něj, brali a schovávali mu svačtinu, a zároveň mu vyhrožovali, že ho tvrdě potrestají, pokud o jejich chování někomu řekne.

K reaktivní (nepřátelské) agresi docházelo i mezi dětmi mimo školní prostředí. Také zde se ale obvykle jednalo o vyústění či vyhrocení předchozího osobního konfliktu:

Čtrnáctiletý chlapec potkal se svými kamarády na zastávce autobusu stejně starého chlapce, kterého znal od vidění a s nímž měl před časem slovní rozepři. Začal ho slovně vyzývat k boji a následně ho chytil pod krkem, dal mu dvě rány pěstí a strhl ho na zem, kde ho zalehl a pokračoval v bití. Poškozený kromě několika modřin a tržné rány na rtu utrpěl také vykloubení ramene, způsobené pádem na zem.

Dvě skupiny dětí, které se vzájemně znaly ze sousedství, se na hřišti začaly vzájemně hrubě urážet. Spor vygradoval fyzickým útokem, při němž třináctiletý chlapec udeřil o rok staršího protivníka dlaní sevřenou v pěst. Napadený reagoval stejně, došlo ke rvačce, do níž se zapojili i další chlapci a dívky. Soud v rozhodnutí konstatoval, že výpovědi účastníků si vzájemně protiřečí a nelze v zásadě určit, kdo konflikt vyvolal.

Sedmnáctiletý chlapec byl se svou dívkou a kamarádem na dětském hřišti. Přišli k nim čtyři chlapci, z nichž jednoho znal od vidění. Rozpoutala se mezi nimi hádka, která se týkala zmíněné přítelkyně. Jeden z chlapců se posléze na poškozeného vrhl a opakovaně ho udeřil pěstí do obličeje a do hrudníku. Poškozený utrpěl lehký otřes mozku a pohmoždění žeber.

O části skutků, spadajících podle našeho názoru do kategorie nepřátelské agrese, platilo, že útočník poškozeného neznal. Motiv násilného jednání je tak méně zjevný než u výše diskutovaných případů. Také zde se ale relativně často ve výpovědích agresora objevovaly

zmínky o provokaci či urážkách ze strany oběti, byť poškození něco takového zpravidla popírali a celou událost naopak popisovali jako konflikt záměrně vyvolaný útočníkem či útočnický:

Patnáctiletá dívka měla sraz s kamarádkou na nádraží. Když k němu přicházela, mýjela skupinku pěti neznámých dívek, které na ni pokřikovaly různé nadávky. Řekla jim, ať ji nechají na pokoji, a vešla do nádražní haly. Dívky ji tam následovaly a pokračovaly v urážkách a provokacích. Jedna k ní posléze přistoupila a dala jí facku. Poškozená se bránila a s útočnicí zatřásla tak, že spadla na zem. V tu chvíli se na ni tři ze zbývajících dívek vrhly (všechny ve věku kolem čtrnácti let), shodily ji na zem a kopaly do ní. Okřikl je náhodný svědek, díky němuž se útočnice daly na útěk. Svědek je pronásledoval a navedl k nim hlídku Policie ČR. Poškozená utrpěla pohmožděniny na hlavě. Útočnice své chování omlouvaly tím, že když kolem nich poškozená procházela, „dělala na ně obličeje“ a měla vůči nim rasistické poznámky.

Čtyřicetiletý muž v mírně podnapilém stavu procházel ulicí kolem skupinky mládeže. Ta na něj začala vulgárně pokřikovat a následně ho i fyzicky napadla, konkrétně dvanáctiletý chlapec se svým mladistvým bratrem a třináctiletým bratrancem. Srazili ho pěští k zemi a kopali do něj. Útočníci ve svých výpovědích uvedli, že muž urážel a obtěžoval matku jednoho z nich, avšak poškozený, který při incidentu utrpěl otřes mozku, něco takového rázně popřel.

Do kategorie *primárně reaktivního násilí s instrumentálními prvky* jsme zařadili pouze dva skutky. Společně je charakterizovala počáteční konfliktní situace mezi účastníky, kterou ale posléze doplnil i motiv zjištný, spočívající ve snaze obět okrást. První z těchto případů jsme popsali již výše (incident na koupališti), druhý proběhl následujícím způsobem:

Skupinka sedmi chlapců přišla v parku k lavičce, na níž seděli tři kamarádi ve věku okolo osmnácti let. Jeden z příchozích chlapců je vyzval, aby mu dali cigaretu. Vyhověli mu, ale při podávání cigarety vytrhl tento chlapec dotyčnému mladíkovi z ruky celou krabičku. Vznikla hádka, během níž příchozí útočníci lavičku obestoupili a začali na mladíky útočit, a to pěstmi a kopy. V útoku pokračovali i poté, co se poškození dali na útěk, přičemž jednomu z nich odcizili mikinu. Incidentu se účastnil čtrnáctiletý chlapec, jehož se analyzovaný spis týkal.

Pro případy *primárně instrumentálního násilí s reaktivními prvky* je obecně příznačné, že se ho pachatel dopouští se zjištnými motivy, avšak v průběhu činu je možno pozorovat určité projevy nepřátelství, nenávisti či vzteku vůči oběti. To má bohužel za následek časté užití vyšší míry agrese, než by bylo k získání vytoužené věci či jiného prospěchu nutné. V našem vzorku platil takový popis pro sedm případů. *Většinou byla ústředním motivem touha získat od poškozeného mobilní telefon nebo finanční hotovost:*

Dvanáctiletý chlapec se svým stejně starým kamarádem oslovili u stanice metra čtyři stejně staré chlapce a vyzvali je, aby jim odevzdali svoje mobilní telefony. Když nereagovali, začali na ně křičet a vyhrožovat jim násilím. Následně na jednoho z nich zaútočili, a to nejprve kopem do zad, a následně i opakovanými údery pěští do obličeje. Z místa činu poté utekli.

Třináctiletý chlapec spolu s dalšími čtyřmi kamarády oslovili na ulici před školou o rok staršího hochu a požadovali po něm, aby jim půjčil peníze. Chlapec to odmítl, na což jeden

z útočníků reagoval jeho chycením „do kravaty“. Následně ho začali všichni kopat, a to do nohou a mezi nohy. Poté ho prošacovali, a když žádné peníze nenašli, snažili se ho odtáhnout o kus dál. Poškozený se pokusil o útěk, na to agresori reagovali dalším napadáním a bitím.

Osmiletý chlapec a jeho kamarád potkali na ulici skupinku tří dětí, s nimiž se znali ze školy. Začali se dožadovat vydání finanční hotovosti ve výši pěti korun. Když se peněz nedočkali, začal útočník jedno z dětí kopat do nohy a dal mu pěstí do břicha. Současně vyhrožoval, že všechny zbije.

Vytoužená „kořist“, o níž pachatel usiluje, může mít i jinou podobu. V jednom z případů byl agresor veden touhou získat od své známé fotku jejích intimních partií. Násilí, respektive výhrůžky fyzickým útokem, se objevily v momentě, kdy dívka jeho žádost odmítla, přičemž i zde byla podle našeho názoru míra nepřátelských či nenávistných projevů výrazně vyšší, než by odpovídalo ryzi formě instrumentální agrese:

Třináctiletý chlapec se na dovolené seznámil s o rok mladší dívkou. Společně si pak dopisovali přes sociální síť. Chlapec se začal domáhat toho, aby si vyfotila prsa a fotku mu zaslala, čemuž se dotyčná bránila. Začal jí vyhrožovat smrtí a posílat nemravné obrázky. Ze spisu vyplynulo, že podobného jednání se dopustil i vůči dalším dívkám, jimž posílal vulgární zprávy a vyhrožoval jim znásilněním.

Poslední z typů agrese představovalo násilí čistě instrumentální. Od předchozího typu se lišilo absencí nepřátelských projevů útočníka vůči oběti. Násilí zde sloužilo pouze jako prostředek k získání kořisti či naplnění jiného cíle, o který útočník usiloval. Nejčastěji se jednalo o skutky, které orgány činné v trestním řízení následně kvalifikovaly jako čin jinak trestný loupeže:

Devítiletý chlapec našel na ulici peněženku a rozhodl se ji odevzdat na policii. Ještě před tím se ale nálezem pochlubil dvěma dvanáctiletým chlapcům, které potkal a které znal od vidění. Jeden z nich ho srazil úderem předloktí na zem, druhý mu peněženku vytrhl z ruky a peníze si mezi sebe útočníci rozdělili.

Dva dvanáctiletí chlapci (bratři – dvojčata) přijeli na koloběžkách do parku. Oslovili zde o rok mladšího chlapce, aby si s jedním z nich koloběžku na chvíli vyměnil. Situace ale zneužili a na koloběžce odjeli. Poškozený je pronásledoval. Když je dostihl, o koloběžku se chvíli přetahovali, pak ho jeden z útočníků chytl pod krkem a chlapec koloběžku raději vydal.

Za povšimnutí stál často zjevný rozpor mezi závažností skutku z hlediska trestního práva (užití násilí či pohrůžky násilí) a reálnou hodnotou kořisti, kterou pachatel či pachatelé získali:

Třináctiletý chlapec a jeho patnáctiletý kamarád oslovili před prodejnou potravin tři děti ve věku deseti let a vyzvali je, aby jim vydali věci, které si v obchodě krátce před tím zakoupili. Jednoho z nich kopl do holeně, došlo i na slovní výhrůžky a šacování oděvů. Od poškozených se jim nakonec podařilo získat potraviny v celkové ceně 97 Kč.

Skupina šesti chlapců obestoupila na chodníku desetiletého hochu a pod výhrůžkou násilí po něm požadovali peníze. Do situace vstoupila i kolemjdoucí, policií následně neztotožněná žena, která poškozenému poradila, aby útočníkům raději koupil v blízkém obchodě limonádu. Poškozený do obchodu za doprovodu ženy šel a limonádu v ceně 25 Kč skutečně zakoupil. Na ulici ho ale skupina útočníků znovu obestoupila a chtěla po něm i vydání hotovosti ve výši 20 Kč. Poškozený sáhl do kapsy, minci v dané hodnotě našel a hodil na zem, a následně z místa činu utekl.

V některých případech se agresivní chování objevilo až po spáchání majetkově motivovaného skutku, a to coby snaha pachatele odradit poškozeného či svědka před tím, aby událost oznámil:

Čtrnáctiletý chlapec se zúčastnil večírku, který v domě svých rodičů uspořádal jeho známý. V jeho průběhu vnikl do ložnice a odcizil z komody zlatý náhrdelník. Když byl čin posléze vyšetřován policií, kontaktoval přes telefon o rok staršího chlapce, který v případě vystupoval v procesním postavení svědka, a vulgárně mu nadával a vyhrožoval smrtí.

Třináctiletý chlapec odcizil během přestávky ve vyučování mobilní telefon spolužačce. Byl přitom spatřen dvěma spolužáky. Vyhrožoval jim, že pokud ho prozradí, s pomocí svých kamarádů je zbije.

Poměrně časté byly v kategorii čistě instrumentálního násilí skutky motivované sexuální touhou pachatele. Agrese nebo pohrůžka násilím sloužily v těchto případech k překonání odporu oběti, eventuálně k jejímu zastrašení, aby skutek následně neoznámila. Poškozenými byly nejen dívky, tak také chlapci:

Třináctiletý chlapec s využitím násilí a přes odpor znásilnil o rok starší dívku, která byla dcerou nové partnerky jeho otce. K incidentu došlo v obývacím pokoji, když rodiče nebyli doma.

Třináctiletý chlapec onanoval na dětském hřišti za přítomnosti sedmiletého chlapce. Vyzval ho, aby ho orálně uspokojil, a to přes kondom. Na odmítnutí reagoval výhrůžkami, že dotyčného zbije, a tak mu chlapec vyhověl a rukou i ústy ho stimuloval až do výronu semene. Incidentu byl přítomen i starší bratr poškozeného, který se ale útočníka bál, a proto sourozence nebránil.

VI.2.4. Míra plánování násilných skutků

Významným kritériem, podle něhož lze násilné skutky analyzovat, je míra jejich plánování. Jak potvrdila předchozí podkapitola, pro pachatele z řad dětí jsou typičtější spíše činy spontánní, vyvolané okolnostmi či podmínkami dané situace. Obdobně tomu bylo i ve vzorku aktuálním. Zmínky, že pachatel či pachatelé svůj čin předem připravovali či promýšleli, bylo možno dohledat pouze u 13 skutků (19 %). Také v těchto případech byla nicméně doba „přípravy“ velmi krátká a postrádala rysy detailního či dokonalého rozvažování útoku a jeho jednotlivých kroků. Příkladem mohou být skutky, které jsme popisovali již

výše a v nichž se jednalo o rozhodnutí dětí vyřešit vzájemný konflikt fyzickým soubojem. Fáze přípravy, můžeme-li ji takto nazvat, pak zahrnovala domluvu nebo naplánování času a vhodného místa, kde k souboji dojde:

Čtrnáctiletý chlapec vyzval své dva spolužáky, aby se s ním po vyučování sešli v parku a vyřešili spor ohledně dívky, se kterou chodil. Nelíbilo se mu, jakým způsobem se k ní chovají. Na místo pozval další děti jako diváky. Poškozené, kteří se nijak nebránili, pak v parku fyzicky napadl, a to údery pěstí do obličejů a dalších částí těla, a také kopy do nohou. V útoku pokračoval i poté, co oba upadli na zem. Jednomu z poškozených následně vyhrožoval přes sociální síť, aby incident nikde neohlásil.

Za povšimnutí i tentokrát stojí skutečnost, že jeden z „diváků“ *nahrál průběh útoku na mobilní telefon*. Pro případy, kde k agresi došlo v rámci předem domluveného souboje, se jednalo o poměrně častý jev:

Dva chlapci, čtrnáctiletý a šestnáctiletý, se nepohodli kvůli dívce. Mladší z nich soka vyzval na souboj, o který dotyčný nestál, ale vzhledem k tomu, že druhý chlapec měl po svém boku několik kamarádů, se mu bál odporovat a následoval ho na určené místo, jímž byl areál místního fotbalového klubu. Tam ho útočník napadl, a to nejprve třemi ranami pěstí do hlavy, a následně, poté, co poškozený upadl, i kopy do hrudníku a zad, a rovněž dupnutím do oblasti hrudníku. Útočník navíc napadeného držel za vlasy a za kapuci, aby nemohl vstát. Dva z přítomných svědků natočili celý incident na mobilní telefon.

Celkem jsme zmínky o zaznamenání události na mobilní telefon dohledali u 9 případů. Většina z nich napovídá, že kromě zmíněného motivu vyřešit osobní konflikt jsou u těchto incidentů *útočníci často vedeni také touhou demonstrovat před ostatními dětmi vlastní sílu či schopnosti*. Přítomnost svědků, respektive pořízení nahrávky celé události, jim proto nevadí, a to i přesto, že tyto okolnosti výrazně zvyšují pravděpodobnost, že budou za své jednání později oficiálně projednávání (některé ze záznamů ostatně použily orgány činné v trestním řízení v rámci vyšetřování celé události).

VI.2.5. Následky násilného jednání

Pro popis následků zkoumaných incidentů jsme opět využili *dvě rozdílná kritéria*. První z nich představuje jejich *právní kvalifikaci*, ze které by mělo vyplývat, k čemu čin podle popisu skutku v příslušném rozhodnutí soudu měl směřovat. Druhým kritériem *byly skutečné důsledky jednání pachatele* (tj. rozsah zranění, které oběť utrpěla, ať byl úmysl pachatele jakýkoli).

Pokud se zaměříme *na právní kvalifikaci* (blíže viz Tabulku 36), je zřejmé, že *v převážné míře se jednalo o trestné činy v základních skutkových podstatách*. Nejčastěji zastoupený byl trestný čin výtržnictví, kde se předpokládá, že poškození zdraví, ke kterému lze dovést úmysl dítěte, často např. i ze způsobu vedení útoku, nedosahuje ani úrovně ublížení na zdraví. Jinak by věc byla kvalifikována jako souběh výtržnictví s příslušným trestným činem proti zdraví. Druhým nejčastěji zastoupeným činem jinak trestným byla loupež. Zde se až na jeden případ se smrtelným následkem z nedbalosti a jeden případ těžké újmy na zdraví, vždy podle právní kvalifikace jednalo o základní skutkové podstaty

loupeže. V případě znásilnění, kde se vyskytovaly nějaké okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, se jednalo většinou o případy, že obětí bylo dítě, případně dítě mladší 15 let, což není v případě těchto pachatelů až tak překvapivé, nikoli tedy o závažnější poruchu zdraví, smrt či použití zbraně. V rámci vzorku též nebyl žádný případ úmyslného těžkého ublížení na zdraví dle § 145 TrZ. Zaznamenán byl jeden případ nebezpečného vyhrožování se zbraní. Pouze v jednom případě se pak objevil v rámci právní kvalifikace i surový či trýznivý způsob provedení, přičemž se jednalo o případ týrání zvířat. Obecně lze tedy shrnout, že *závažnější následky z hlediska právní kvalifikace, které by se vztahovaly k těžším následkům z hlediska poškození zdraví či závažnějším způsobům provedení, byly spíše ojedinělé*. Druhým zkoumaným kritériem bylo, k jakým skutečným důsledkům činu z hlediska poškození zdraví došlo. To dokládá Tabulka 44.

Tabulka 44: Skutečné důsledky činu

	skutků	v %
Žádné zranění či fyzická újma	32	47,7
Nevýznamný rozsah zranění – nevyžádalo si lékařské ošetření	6	9,1
Omezující zranění – vyžádalo si ambulantní ošetření	22	32,7
Závažný rozsah zranění – hospitalizace oběti	5	7,5
Smrt oběti	1	1,5
Nezjištěno	1	1,5
CELKEM	67	100

Jeden z případů měl bohužel pro oběť nejzávažnější možné následky, tedy *smrt*. Jednalo se o loupež, které se dítě ve věku do patnácti let zúčastnilo ve spolupachatelství a kterou jsme již podrobně popsali v kapitole VI.1. 4. Stojí za připomenutí, že dotýčný chlapec se přímo nepodílel na útocích, které vedly k usmrcení a v jeho případě byla dovozena ve vztahu ke smrti pouze nedbalost. *Hospitalizací poškozeného* skončilo *pět případů*, přičemž v jednom z nich se podezření na vnitřní zranění následně nepotvrdilo (v moči byla zaznamenána krev, ale došlo k tomu v důsledku pohmoždění břicha a zad). Ve zbývajících čtyřech se jednalo o otřes mozku, nalomení žebra, zlomeninu nosní kosti a zlomeninu dolního konce kosti pažní. *Zhruba třetina případů si vyžádala ambulantní ošetření*, přičemž většinou šlo jen o drobná zranění typu pohmožděnin, oděrek či krvácení z nosu. Pro poškozené se tak sice jednalo o bolestivou zkušenost, avšak následky byly mírné a omezeny na běžném způsobu života nepředstavovaly buď žádné, nebo jen v řádu několika dnů.

Také tentokrát platilo, že *zranění oběti je častější u případů, které můžeme zařadit do kategorie násilí reaktivního*. Spadalo do ní hned 20 z 22 případů, které jsou ve výše uvedené tabulce zahrnuty do položky incidentů s „omezujícím zraněním, které si vyžádalo ambulantní ošetření oběti“. Takové zjištění nelze považovat za překvapivé. Útočník, jednající pod vlivem emocí, jako jsou zloba či vztek, může poškozenému ublížit více než pachatel činu orientovaného výhradně na získání kořisti. Jedno z nejzávažnějších zranění v našem vzorku, kterým byla zmíněná zlomenina nosu a které si vyžádalo operaci v celkové anestezii, tak

kupříkladu způsobil žák základní školy, který se rozhodl pomstít svého mladšího bratra. Dodejme, že útočník byl jinak zástupci školy hodnocen jako bezproblémový chlapec, který se dosud nedopustil žádného výraznějšího prohřešku:

Čtrnáctiletý chlapec si u školy počkal na stejně starého spolužáka a dožadoval se, aby se dotyčný omluvil jeho bratrovi za své dřívější chování, kdy ho údajně udeřil klackem. Spolužák na výzvu reagoval ironickými poznámkami, což chlapce rozčílilo a udeřil ho pravou pěstí do tváře. Následovalo ještě několik úderů, a to do obličeje a do zad.

Fyzická újma, ať již lehčího či těžšího charakteru, byla častější také u případů, kde byly ve spise zmínky o určité provokaci ze strany oběti. Z pěti případů, které skončily hospitalizací oběti, bylo například možno o takovém jednání poškozeného uvažovat hned ve čtyřech z nich, u incidentů s ambulantním ošetřením napadeného pak zhruba ve třech čtvrtinách. Je ovšem nutno zdůraznit, že tyto informace jsme získávali i na základě osobních výpovědí útočníka, a tak nelze objektivně posoudit, zda se poškozený skutečně choval nevhodně, nebo zda pachatel tímto způsobem omlouval svoje chování a snažil se zajistit si shovívavější přístup soudu pro mládež. I tak ale naše data naznačují, že násilí mezi dětmi, vedoucí k fyzickým újmám, je často následkem vyhocených osobních konfliktů, jejichž účastníci neovládnu vlastní emoce. Ve spisech jsme znovu hledali i poznatky o případných újmách psychických. Výslovně zmíněny byly v osmi případech, přičemž ve dvou z nich byla poznámka o tom, že poškozený po útoku vyhledal odbornou psychologickou pomoc, a v dalších dvou byl dokonce kvůli psychickým následkům hospitalizován. Zřejmě nejzávažnější dopad měl násilný skutek na dívku, která se stala obětí loupežného přepadení:

Třináctiletá dívka si spolu se dvěma kamarádkami všimla v tramvaji sedmnáctileté cestující a vytipovaly si ji jako vhodnou oběť. Při vystupování z vozu se jí pokusily vytrhnout z ruky mobilní telefon, ale to se jim nepodařilo. Poškozenou pronásledovaly, a když ji na ulici dohnaly, obestoupily ji a jedna z nich ji chytila za vlasy, udeřila ji rukou a strhla na zem, kde do ní všechny tři kopaly. Přitom se s ní jedna z nich přetahovala o kabelku. Tě se nakonec zmocnila. Poté, co poškozená vstala, ji útočnice ještě několikrát udeřila pěstí do obličeje. Dívka utrpěla zhmoždění horního rtu a podvrtnutí krční páteře. Ve spisu bylo dále zmíněno, že podle znaleckého posudku v příčinné souvislosti s daným skutkem „utrpěla nejprve akutní reakci na stres, která se poté rozvinula do posttraumatické stresové poruchy“, čímž došlo ke vzniku „vážné a delší dobu trvající poruchy na zdraví“.

Ve zbývajících čtyřech případech byly určité psychické problémy rovněž zmiňovány, avšak k vyhledání odborné pomoci nedošlo. Jedním z nich byl i velmi zářející skutek, jehož obětí se stal čtyřletý chlapec a u kterého se motivy agresivního chování útočnice jeví jako zcela nepochopitelné:

Jedenáctiletá dívka vylákala do lesa o sedm let mladšího chlapce, který byl synem kamarádky její matky. Slíbila mu, že spolu budou sbírat jahody. Na osamělém místě mu dala šátek kolem krku a úst, a přivázala ho jeho pomocí ke stromu tak, že se nemohl hýbat. Následně ho začala bít, a to údery dlaní do obličeje, a posléze i pěstí do břicha a klackem do nohou. Chlapce pak odvázala a odvedla z lesa zpět, přičemž cestou mu vyhrožovala, že pokud rodičům řekne, co mu udělala, zabije ho. Podlitiny, které utrpěl, měl svěst na jiného chlapce, kterého ale poškozený ani neznal. Ve strachu, který z útočnice měl, nicméně u vý-

povědi před policejním orgánem její požadavek splnil a pravý průběh události zprvu zatajil. Popsal ho až při dalších jednáních. Ve spise je uvedeno, že ve dnech po incidentu se u chlapce projevovaly úzkost a noční děsy.

VI.2.6. Konkrétní formy násilného jednání

Ve spisech jsme se soustředili také na poznatky, jakým konkrétním způsobem pachatel na poškozeného zaútočil. Využili jsme přitom stejný seznam dílčích forem násilí jako v kapitole VI.1. 5. Zvláštní pozornost jsme opět věnovali zbraním. Ty se vyskytly u 5 skutků (8 %), přičemž ve čtyřech případech se jednalo o nůž a v jednom případě o boxer. K jejich skutečnému užití ale došlo jen u dvou incidentů. V jednom šlo o konflikt mezi dětmi na obytně, ve druhém pak o týrání zvířete:

Devítiletý chlapec a desetiletá dívka, oba ubytovaní v azylovém domě, se spolu pohádali. Chlapec následně požádal svého kamaráda, aby mu podal nůž, čemuž dotyčný vyhověl v tom smyslu, že mu předal nůž příborový. S ním pak dívku honil po chodbě ubytovny, aby ji nakonec jedenkrát bodnul mezi lopatky. Rána způsobila na kůži poškozené „červenou tečku“, lékařské ošetření nevyhledala. Podle odborného vyjádření nebyla poškozena ani bunda, kterou měla dívka na sobě.

Dvanáctiletý chlapec spolu se stejně starým kamarádem k sobě vylákali kočku. Chlapec ji uchopil za hlavu, položil na bok a opakovaně ji bodl nožem. Raněné zvíře uteklo a schovalo se v kanalizační rouře. Útočník se na místo vrátil o chvíli později s dalšími kamarády, kočka již v tu dobu byla mrtvá. Při jednání na policii chlapec přiznal, že týrání zvířat plánoval, ale původně se mělo jednat o slepici.

Ve zbývajících případech sloužila zbraň pouze jako prostředek zastrašení poškozeného a k jejímu reálnému použití nedošlo. Jak nicméně dokazují následující příklady, pro dotyčné osoby se muselo i tak jednat o velmi nepříjemný zážitek:

Devítiletý chlapec spolu se svými třemi, podobně starými kamarády, obestoupili na náměstí jedenáctiletého hochu a pod pohrůžkou násilí požadovali vydání peněz a dalších věcí, které měl v batohu. Dva z útočníků přitom drželi v ruce nůž. Poškozený odmítl, ale chlapci mu batoh ze zad sundali a odcizili mu z něj kuličkový deodorant. Ve výhrůžkách pokračovali, a tak jim ze strachu vydal ještě peněženku, z níž mu následně vzali hotovost ve výši 24 Kč.

Jedenáctiletá dívka se svou stejně starou kamarádkou opakovaně navštěvovaly šestapadesátiletého muže, který byl sousedem jedné z nich. Jednalo se o osobu, u níž soud dříve rozhodl o zbavení způsobilosti k právním úkonům. Důvodem zájmu děvčat o návštěvy byla možnost kouřit v daném bytě cigarety. K řešenému skutku došlo poté, co je muž do bytu odmítl vpustit, ale podařilo se jim k vniknutí využít lsti (otevřel jim dveře, protože tvrdily, že jsou ošetřovatelky). Muž se je snažil přesvědčit, aby byt okamžitě opustily, ale neuposlechly ho. Když dále naléhal, vzaly v kuchyni nůž a škrabku na brambory a začaly mu vyhrožovat, přičemž jedna z nich mu nůž opakovaně přiložila na krk. Druhá dívka ji u toho fotila na mobilní telefon. Muž se bránil, dívky ho několikrát uhodily. Poté byt opustily.

V naprosté většině případů zbraně nefigurovaly. *Nejčastější formou agrese byly útoky verbálního charakteru*, tedy nadávky, urážky a výhrůžky (v 57 % případů). Pokud jde o *přímé fyzické útoky*, převažovaly údery či rány pěstí (43 % případů), kopání (33 %), povalení či strhnutí oběti na zem (28 %), fackování (18 %), tahání za vlasy (12 %) a násilné zadržování či omezování pohybu (6 %). V některých případech bylo využito více forem. Ostatní podoby fyzického násilí, jako jsou například škrcení či dupnutí na oběť, byly naprosto ojedinělé a útočník či útočnici je naštěstí neprováděli způsobem, který by oběti mohl způsobit zranění závažnějšího charakteru. *Zároveň ale platí, že pokud již k fyzickému kontaktu došlo, s výjimkou jediného případě bylo úderů či kopů vždy více než jeden*. Surový či trýznivý způsob provedení byl shledán v rámci právní kvalifikace pouze u jednoho skutku. Jednalo se o výše popsané zabití zvířete. Je nicméně třeba říci, že takových případů mohlo, a z některých zmíněných kazuistik je možné dovodit, že také bylo, více. Pouze se nejednalo o skutkové podstaty, kde by byl tento způsob přímo znakem skutkové podstaty.

Ve většině případů (69 %) bylo možno zaznamenat více než jeden typ či formu útoku. Průměr ze všech sledovaných forem násilí dosáhl pro celý vzorek hodnoty 2,5 (sm. odchylka 1,39). Vzhledem k velikosti vzorku nelze zjištěná data přeceňovat, nicméně i tak stojí za zmínku porovnání průměrných hodnot. Poněkud překvapivě se totiž ukázalo, že *více konkrétních forem násilí se objevilo u skutků páchaných dívkami (průměr 3,7) než chlapci (2,1)*. Za očekávanou můžeme naproti tomu považovat skutečnost, že *nižší průměr byl u agrese čistě instrumentální (1,4), tedy primárně zaměřené na získání určité kořisti či jiného prospěchu než agrese reaktivní (2,8)*, při níž do hry vstupují negativní emoce a pocity nepřátelství vůči napadenému.

VI.2.7. Uložená opatření

Nejčastějšími opatřeními, které soud za násilné skutky dětem uložil, byla v našem vzorku *napomenutí s výstrahou* (19 případů) a *upuštění od uložení opatření* (14 případů). Ochranná výchova byla uložena sedmi dětem, ochranné léčení pak jednomu. Podrobnější přehled nabízí Tabulka 45.

Tabulka 45: Hlavní (nejpřísnější) uložená opatření

	skutků	v %
Upuštění od uložení opatření	14	20,9
Napomenutí s výstrahou	19	28,5
Výchovné povinnosti	10	14,9
Program ve středisku výchovné péče	7	10,4
Dohled probačního úředníka	9	13,4
Ochranná výchova	7	10,4
Ochranné léčení	1	1,5
CELKEM	67	100

Při její interpretaci je ale nutno pamatovat na skutečnost, že typ opatření v mnoha případech neodráží jen závažnost skutku, který jsme analyzovali, ale často i předchozí

chování dotyčného dítěte, a především aktuální potřebu adekvátní výchovné intervence. *Uložení ochranné výchovy se tak například objevovalo u skutků, které sice nepatřily k nejzávažnějším, ale útočník se jich dopustil i navzdory tomu, že na něj již v minulosti byla uplatněna opatření jiná.*

VI.2.8. Shrnutí poznatků z analýzy soudních spisů z roku 2018

Celkově je možno konstatovat, že analýza skutků, jimž se věnovala tato podkapitola, odhalila mírně odlišný obraz násilné kriminality dětí mladších 15 let, než jaký vzešel z našeho předchozího srovnání činů spáchaných v letech 2008 a 2018. Důvodem je především výběr výzkumného souboru. Zatímco předchozí analýza se zabývala výhradně dětmi, jimž byla uložena ochranná výchova nebo ochranné léčení, v této části publikace jsme měli k dispozici případy, na něž soud reagoval uložením různého typu opatření nebo upuštěním od jeho uložení. Tato skutečnost se pravděpodobně promítla do celkově rozdílné struktury skutků v obou šetřeních, a to nejen dle právní kvalifikace, ale též ve smyslu většího zastoupení reaktivního násilí ve druhém z nich. Ačkoli se ani v tomto případě nejedná o reprezentativní vzorek násilných skutků, kterých se u nás děti mladší patnácti let dopouštějí, lze předpokládat, že právě tento prvek, tedy agrese coby jednání vedené nevládnutými emocemi a osobními konflikty, je pro násilné chování dětí v současnosti velmi příznačný. Případy závažných násilných skutků s těžkými následky byly i tentokrát zcela výjimečné.

VII.

Závěry a diskuze

Kriminalita trestně neodpovědných dětí, zejména pak kriminalita násilná, je tradičně jedním z témat, které je předmětem zájmu nejen odborné, ale též široké veřejnosti. Často se toto téma objevuje v návaznosti na otázku, zda současný systém zacházení s dětmi mladšími 15 let adekvátně reaguje na její aktuální rozsah a projevy. V této souvislosti se poměrně často lze také setkat s tvrzením, že dochází k negativním změnám v podobách násilné kriminality dětí, zejména v oblasti zvyšování agresivity a brutality při páchání násilných činů jinak trestných.

Zkoumání vývoje násilné kriminality a jejich podob v případech dětí mladších 15 let naráží na řadu limitů, které je třeba při interpretaci níže uvedených výsledků brát v úvahu. Prvním z nich je samotné vymezení pojmu násilí a násilné kriminality, které není jednotné. V zásadě jsme vycházeli ze širšího pojetí vymezení násilí, včetně jeho verbálních forem. Zároveň jsme se, kromě týrání zvířat, omezili jen na násilné útoky proti člověku a nikoli věcem. Zejména při analýze statistických údajů však nebylo vždy možné toto pravidlo striktně dodržet.

Obecně dalším výrazným limitem výsledků našeho výzkumu je, že s ohledem na níže popsané použité výzkumné techniky, tj. analýzu statistických údajů, expertní šetření a analýzu spisů se naše závěry týkají především registrovaných forem násilné kriminality. Nicméně zároveň lze podotknout, že naše zkoumání se zaměřilo především na to, zda dochází ke změnám v závažnosti páchané násilné kriminality těchto dětí, resp. nárůstu brutality při jejím páchání. Přitom jsme vycházeli z toho, že tento posun by se měl výrazně projevit v oblasti kriminality registrované, když z poznatků o latentní kriminalitě mládeže je známo, že častěji jsou registrovány právě závažnější formy delikvence mládeže. Přesto by nepochybně bylo do budoucna vhodné se zaměřit v tomto směru i na oblast latentní kriminality.

V úvahu je také třeba brát např. výrazné změny ve statistickém vykazování v policejních statistikách, které výrazně limitují možnosti srovnání s obdobím před rokem 2016, a změny právní úpravy, např. v souvislosti s účinností TrZ od roku 2010, či spojené s výraznou dekriminací majetkové trestné činnosti od 1. 10. 2020, byť v oblasti násilné kriminality by neměla mít až tak zásadní vliv. Opomenout nelze také skutečnost, že v letech 2020 až 2021 došlo v souvislosti s pandemií covid-19, resp. opatřeními, která se s ní pojila, k výrazným zásahům do běžného života lidí, které se možná nejvýrazněji projevil právě u mládeže.

Při vědomí výše zmíněných problémů bylo možné na základě *policejních statistik a statistik státních zastupitelství* zaznamenat, že ve zkoumaném období let 2008 až 2022 došlo na jeho počátku k výraznému poklesu kriminality (skutků) páchaných dětmi mladšími 15 let, a to i v přepočtu na 10 000 obyvatel této věkové kategorie. Pak se situace stabilizovala, což v zásadě platí po celé následující období. Výraznější nárůst byl v roce 2019, nicméně počty skutků byly stále výrazně nižší, než tomu bylo na počátku sledovaného období. Poté, zejména v souvislosti s pandemií covid-19, následoval jejich pokles. V roce 2022 dochází opět k jejich zvýšení, a to i v případě intenzity, na úroveň před pandemií. Ze statistik státních zastupitelství lze dovodit obdobný vývoj i v případě počtů dětí mladších 15 let, jejichž činy jinak trestné byly vyřízeny v trestním řízení. I zde je v roce 2022 patrný nárůst, který však nedosahuje počtů v roce 2019 a v případě intenzity je na úrovni, která zde již byla v zásadě poměrně stabilizovaná od roku 2013, kdy byly absolutní počty těchto dětí

mnohem nižší. Obdobně to platí i u věkové kategorie dětí ve věku 10–14 let, která tvoří převážnou většinu dětí mladších 15 let, jejichž činy jsou projednávány v trestním řízení. Pomineme-li období pandemie covid-19, nárůst kriminality dětí mladších 15 let na konci sledovaného období lze patrně ve výrazné míře vysvětlit silnými populačními ročníky 13 a 14letých dětí.

Také v případě násilné kriminality došlo na počátku sledovaného období (do roku 2011) k výraznějšímu poklesu skutků, poté se i zde počty stabilizují. Z hlediska intenzity se situace výrazněji nemění, resp. převážně ještě nepatrně klesá. Výraznější nárůst v absolutních počtech skutků na konci sledovaného období, opět vyjma covidových let, nebyl z hlediska intenzity tak výrazný. Podíl násilné kriminality dětí mladších patnácti let se v předmětném období, s výjimkou roku 2012, kdy tvořil čtvrtinu objasněných skutků, výrazněji nemění, pohybuje se mezi 18–23 %. V rámci celého období se nejčastěji jednalo o loupeže, úmyslná ublížení na zdraví a s určitým odstupem pak vydírání. Frekventovaným činem, který však nemusí vždy vykazovat prvky násilí, bylo i výtržnictví. Zároveň lze zaznamenat, zejména ve srovnání s počátkem sledovaného období, nárůst podílu nebezpečného vyhrožování, což může souviset i s tím, že tento čin je možné páchat snadno v kyberprostoru a zároveň je v této formě i snadněji prokazatelný. Vraždy se po celou dobu objevují spíše výjimečně. Poměrně velmi nízké počty jsou i u znásilnění, nicméně v předmětném období lze sledovat jejich nárůst, což lze zejména po roce 2010 do jisté míry přičíst změnám ve skutkové podstatě znásilnění a vydírání, po roce 2016 též možným změnám ve vykazování.

Při sledování počtů dětí mladších 15 let, jejichž činy jinak trestné byly prověřované v trestním řízení, bylo možné registrovat změny u loupeží, kde po poměrně výrazném poklesu počtu těchto dětí v prvních pěti letech sledovaného období došlo ke stabilizaci. Od roku 2016 postupně narůstají, výrazněji klesly až v roce 2021. V roce 2022 lze pak pozorovat opět výraznější nárůst, a to i ve srovnání s obdobím před pandemií covid-19, z hlediska intenzity však nejde o tak výrazné změny. Počty dětí v případech ublížení na zdraví dle § 146 TrZ, resp. § 221 tr. zák. po poklesu na počátku sledovaného období spíše kolísají, v přepočtu na příslušný počet obyvatel se výrazněji nemění. Obdobně to platí i v případě výtržnictví. U vydírání jde spíše o klesající trend. Počty dětí mladších 15 let, projednávaných pro vraždy, jsou po celou dobu velmi nízké a nelze hovořit o jakémkoli trendu. Také znásilnění není příliš frekventovaným násilným činem jinak trestným, byť počty dětí zde narůstají.

Při snaze sledovat, zda se v průběhu času nějak mění závažnost, resp. brutalita páchaných násilných činů, narážíme na problém, že ze statistických údajů to lze zjišťovat velmi obtížně. Přesto je možné alespoň orientačně vycházet z právních kvalifikací a soustředit se na těžší následky či specifické způsoby provedení, pokud jsou přímo znakem daných skutkových podstat. Počítat je však třeba i s možností nesprávné právní kvalifikace, např. v případech, kdy nedojde k dokonání daného činu jinak trestného. Přesto lze považovat četnost konkrétních právních kvalifikací za určitý ukazatel toho, zda nedochází k negativním posunům v oblasti závažnosti násilné kriminality dětí. Konkrétně jsme se zaměřili na sledování nejzávažnějších násilných činů jinak trestných, tedy vražd, úmyslné formy obecného ohrožení, úmyslného těžkého ublížení na zdraví a znásilnění. Kromě toho jsme sledovali případy nejfrekventovanějších násilných činů jinak trestných – tj. loupeží, úmyslného ublížení na zdraví a vydírání.

Při vědomí výše zmíněných omezení lze konstatovat, že po celé sledované období se děti dopouštěly těchto nejzávažnějších násilných činů jinak trestných, resp. dalších násilných činů jinak trestných s těžšími následky ve formě těžké újmy na zdraví či dokonce smrti, ve velmi omezené míře. Kvalifikovaná vražda, která byla spáchána zvláště surovým či trýznivým způsobem, byla za celé sledované období registrována pouze v jednom případě. Také počty případů, kdy byl naplněn znak spáchání činu se zbraní (u těch skutkových podstat, kde existuje jako samostatný znak), byly velmi nízké. Proto je zde obtížné usuzovat na nějaký výrazný negativní vývoj. To sice samo o sobě nevyovídá o tom, jestli v rámci jiných činů jinak trestných např. nebyl užit surový či trýznivý způsob provedení, resp. zvláště surový či trýznivý způsob provedení či užito zbraně. Nicméně, jak již bylo řečeno, pokud je prokázán takový způsob provedení, který zpravidla může vést např. k těžké újmě na zdraví či smrti, mělo by se to projevit alespoň částečně také v právní kvalifikaci, pokud jde o těžší následky (tj. závažnější poruchy zdraví či smrt), což výše uvedené statistické údaje nepotvrzují.

To, že by docházelo v tomto směru k nějakému zásadnímu negativnímu vývoji, nenačnají ani výsledky *dotazníkového šetření realizovaného mezi soudci pro mládež, státními zástupci se specializací na problematiku dětí mladších 15 let, probačními úředníky – specialisty na mládež a kurátory pro děti a mládež*. Zde je třeba uvést, že návratnost dotazníků, vyjma soudců, byla poměrně vysoká. Detailněji jsme se zde dotazovali soudců a státních zástupců, protože se v některých případech jednalo o právní pojmy s poměrně přesně vymezeným obsahem. Soudci i státní zástupci, kteří již působili v rámci této agendy déle než 10 let, poměrně jednoznačně vyjádřili názor, že během uplynulé dekády v oblasti počtu činů páchaných zvláště surovým či trýznivým způsobem k žádné podstatnější změně nedošlo, resp. téměř čtvrtina státních zástupců a necelá pětina soudců dokonce uvedly spíše pokles. Obdobně to platilo i v případě dotazu na změny v počtech případů s těžkou újmou na zdraví v důsledku násilných činů jinak trestných páchaných těmito dětmi. Zde změny neshledalo 60 % státních zástupců a 78 % soudců, přitom 33 % státních zástupců a 17 % soudců naopak zaznamenalo pokles takových činů. Změna byla naopak zaznamenána v případě využívání internetu či sociálních sítí při výhrůžkách násilím. Zde výrazná většina soudců (72 %) i státních zástupců (76 %) deklarovala, že za poslední dekádu počet takových případů spíše či výrazně vzrostl.

Všech výše uvedených profesí jsme se zeptali na obecnou otázku, zda došlo ke změně ve způsobu provedení násilných činů jinak trestných. Zde se v odpovědích zástupci jednotlivých profesí s praxí delší než 10 let výrazně lišili. Naprostá většina soudců (94 %) i státních zástupců (84 %) žádné významnější změny v dané oblasti nezaznamenala. U probačních úředníků a více pak u kurátorů pro děti a mládež sice převažoval názor, že se situace během posledních deseti let nezměnila (57 % kurátorů pro děti a mládež a 53 % probačních úředníků), ale v případě probačních úředníků byla téměř polovina opačného názoru. Co je příčinou tohoto rozdílu, se lze spíše jen dohadovat. Na rozdíl od probačních úředníků se soudci a státní zástupci mají možnost seznámit s celou šíří skutků, kterých se děti mladší patnácti let dopouštějí. U kurátorů pro děti a mládež však s tímto vysvětlením vystačit nelze. Byli to pak zejména probační úředníci a kurátoři pro děti a mládež, kteří v odpovědích na otevřené otázky uváděli, že tyto změny spočívají právě např. v nárůstu agresivity, brutality, či bezcitnosti, vyšší plánovitosti či přípravy činu, domlouvání bitek. Často bylo zmiňováno také téma využívání sociálních sítí, či inspirace dětí tím, co vidí

na internetu či při počítačových hrách, užití mobilu ke „zdokumentování“ činu či nárůst nebezpečného vyhrožování prostřednictvím kyberprostoru. Poukazováno bylo i na dlouhodobější psychické dopady na oběť v této souvislosti. Obdobné názory na změny ve způsobu páchaní se objevily i u expertů s kratší dobou praxe.

V rámci *expertního šetření mezi pracovníky DÚ či DDŠ* jsme se zaměřili také na projevy agresivního chování u dětí umístěných v dětských domovech se školou a dětských diagnostických ústavech. Obecně je třeba zdůraznit, a potvrdily to i respondenty provedené odhady podílu dětí s ochrannou výchovou v těchto zařízeních, že názory expertů vypovídají spíše o celé populaci dětí umístěných v DDŠ či DÚ, tedy z velké části i o dětech, které zde vykonávají ústavní výchovu pro poruchy chování. Při interpretaci níže uvedených zjištění je třeba brát v úvahu nízkou návratnost dotazníků.

Z hlediska různých zátěží, se kterými děti přicházejí do zařízení a které mohou mít vliv na násilné chování, se v oblasti psychické zátěže respondenti nejčastěji u dětí setkávají s ADHD, relativně často také s poruchami učení. Pokud jde o hodnocení změn v uplynulých deseti letech, velká část respondentů s praxí delší než 10 let uvedla, že se situace výrazněji nezměnila. Výjimku tvořilo ADHD, kde 51 % respondentů uvedlo, že podíl dětí s tímto syndromem během uplynulých deseti let vzrostl. Z vnějších negativních vlivů pak naprostá většina respondentů uvedla, že u všech dětí či u jejich naprosté většiny se setkávají se sociálně nepodnětným prostředím, emocionálním zanedbáváním v rodinách a také užíváním tabáku. Relativně vysoký je podle nich také podíl dětí, vyrůstajících ve špatných socioekonomických podmínkách a s předchozí zkušeností s institucionální výchovou. Naopak naprostá většina respondentů uvedla, že zkušenost s předchozím pojednáním činu jinak trestného před soudem pro mládež se týká pouze menší části dětí, obdobně tomu bylo u fyzického týrání či sexuálního zneužívání dětí. Pokud jde o změny v čase, ani zde u většiny sledovaných položek se dle respondentů situace příliš nezměnila. Nárůst byl zaznamenán v případech užívání marihuany, předchozí psychiatrické péče, výchovy v sociálně nepodnětném prostředí a emocionálního zanedbávání v rodinách. To je důležité zjištění, neboť některé z těchto faktorů, jako je např. emocionální zanedbávání, souvisí s rozvojem různých psychických problémů dětí, včetně deprese, což se následně může projevit i agresivním chováním dítěte.

Při posuzování různých forem agrese se podle našich respondentů nejvíce dětí v DÚ a DDŠ projevuje hrubými nadávkami či urážkami vůči vrstevníkům. Téměř 80 % uvedlo, že tímto způsobem se chovají všechny nebo větší část dětí. Za problém všech dětí či velké části z nich označila poměrně výrazná část respondentů (40 %) také vyhrožování násilím vůči jinému dítěti či dětem. Obdobně tomu bylo u verbální agrese vůči zaměstnancům. Minimálně polovina nebo i více dětí pak dle většiny respondentů záměrně ničí osobní věci nebo vybavení zařízení. U závažnějších forem násilí respondenti převážně uváděli, že se daným způsobem neprojevuje žádné z dětí, nebo pouze jejich menší část. Nicméně např. u přímé fyzické agrese vůči ostatním dětem uvedla čtvrtina respondentů, že se s tímto chováním setkává zhruba u poloviny dětí, a více jak desetina dokonce u jejich větší části. Fyzická agrese vůči zaměstnancům je dle naprosté většiny respondentů problém menší části dětí, 18 % respondentů zároveň uvedlo, že se to netýká žádného z dětí v zařízení. Není velkým překvapením, že v případech specializovaných oddělení s výchovně léčebným režimem uvedlo 50 % respondentů, že se s přímou fyzickou agresí vůči dětem setkala

u zhruba poloviny dětí, ve srovnání se zařízeními bez těchto oddělení, kde to bylo pouze 15 %. Určité rozdíly byly též zaznamenány u sebepoškození, které je méně časté v dětských domovech se školou než v diagnostických ústavech, v případě vyhrožování násilím vůči zaměstnancům je tomu naopak. Z hlediska změn v agresivním chování dětí poukázali respondenti na negativní vývoj zejména v případě verbálních forem agrese, především pak hrubých urážek či nadávek. Naopak u nejzávažnějších forem násilí, tedy u přímé fyzické agrese vůči dětem a fyzické agrese vůči zaměstnancům, převládl názor, že podíl takto se projevujících dětí se v průběhu času nezměnil. Přesto nezanedbatelná část respondentů uvedla zhoršení situace, zejména u přímé fyzické agrese namířené proti ostatním dětem (42 %). Obdobná situace byla u sebepoškození (31 %). I zde v rámci volných odpovědí respondenti upozorňovali častěji např. na problém kyberšikany, nejen vůči dětem, ale i jejich rodičům, či pracovníkům zařízení.

Respondenti z řad ředitelů uváděli přibližné odhady počtů násilných incidentů dětí v zařízení. Je tedy třeba zdůraznit, že se nejedná o skutečné počty. Také zde platilo, že odhadované počty výrazně klesaly v závislosti na závažnosti zranění. Nejvyšší byly u drobných zranění, vyřešených ošetřením v rámci samotného zařízení, nižší již u incidentů s ambulantním ošetřením ve zdravotnickém zařízení a zcela výjimečně u případů vyžadujících hospitalizaci ve zdravotnickém zařízení. Pokud jde o hodnocení trendu za posledních deset let, s výjimkou případů drobného zranění, kde mírná většina ředitelů zaznamenala nárůst, zazněl u všech zbývajících položek nejčastěji názor, že situace se v průběhu času nemění. Nejvíce to platilo u situace s nejzávažnějšími následky, tedy u incidentů, kde je oběť hospitalizována ve zdravotnickém zařízení.

Formou otevřené otázky bylo zjišťováno, do jaké míry se na změnách v agresivním chování odrazila situace v zařízeních v souvislosti s opatřeními spojenými s pandemií covid-19. Zhruba 40 % respondentů uvedlo, že v tomto směru výraznější dopad neměla, nicméně převážil názor, že pandemie měla na chování dětí negativní vliv. Důvodem bylo podle respondentů zejména omezení běžného režimu, které se promítlo do rušení obvyklých aktivit i zákazu vycházek mimo zařízení, což vedlo u některých dětí ke stresu a frustraci.

Z výše uvedeného lze tedy dovodit, že v rámci DDŠ a DÚ není agresivní chování výjimečným jevem, nicméně převažují méně závažné, zejména verbální formy agrese. Naopak velmi závažné formy chování, které např. vyžadují lékařské ošetření či dokonce hospitalizaci, nejsou příliš časté. Přesto je zřejmé, že práce v těchto zařízeních je v tomto směru náročná. Proto je třeba se zamýšlet nad tím, do jaké míry mají pracovníci v jednotlivých zařízeních vytvořeny podmínky pro zvládnání a prevenci těchto situací.

Dalším zdrojem poznání byla *analýza spisů zaměřená na násilné činy jinak trestné*, kterých se dopustily děti, kterým byla v letech 2008 a 2018 *uložena ochranná výchova či ochranné léčení*. Předem je nutné zdůraznit, že se tedy nejedná o vzorek celé populace dětí, které se ocitají před soudy pro mládež pro násilnou trestnou činnost. Zároveň je třeba brát do úvahy poměrně nízké počty případů v jednotlivých obdobích. V obou obdobích převažovaly loupeže. Nicméně v prvním období tvořily téměř 64 % všech násilných skutků a v druhém období již pouze 56 %. Z hlediska právní kvalifikace se ve výrazné většině případů v obou obdobích jednalo o základní skutkové podstaty. Případy, kdy nastaly okolnosti, které podmiňují použití vyšší trestní sazby a z nich lze usuzovat na závažnější

způsob provedení činu, byly v obou obdobích výjimečné. Jediným těžším následkem v tomto smyslu byla nedbalostní smrt u jedné z loupeží, ke které došlo v druhém období. V naprosté většině případů v obou obdobích se jednalo o činy dokonané, shodně též jako pachatelé převažovali chlapci. Výraznější rozdíl se objevil v případě věku těchto dětí v době spáchání činu. V prvním období se jednalo o děti v průměru o téměř celý rok starší než v souboru z druhého období. To lze vysvětlit již výše zmíněnými demografickými změnami ve věkové struktuře obyvatelstva, kdy ve srovnání s rokem 2008 byly v roce 2018 méně početné populační ročníky ve věku nejsilněji zatíženém delikvencí, tj. 13leté a 14leté děti. S tím patrně souvisí i další zjištěný rozdíl, a to vyšší podíl dětí, které se násilného jednání dopustily v době, kdy byly umístěny v diagnostickém ústavu, nebo jim byla nařízena ústavní či dokonce ochranná výchova v prvním období. Děti z prvního období měly také častěji předchozí zkušenost se soudem pro mládež.

Rozdíl naopak nebyl zjištěn, pokud jde o charakteristiku obětí. Typické bylo, že šlo o jednoho poškozeného mužského pohlaví, zpravidla vrstevníka. Významnější rozdíly také nebyly shledány v případě místa a času spáchání činu. Nejčastěji se jednalo o činy spáchané venku, typicky na ulici či hřišti. Ve vnitřním prostředí šlo nejčastěji o školu, či školské zařízení. Ke skutkům docházelo nejčastěji v odpoledních hodinách. Poměrně typické bylo též páchaní ve skupině, přičemž průměrný počet pachatelů byl trochu vyšší ve druhém období. Obvyklé bylo též, že spolupachatelé byli v přibližně stejném věku. V obou obdobích mírně převažovaly případy, kdy u činu byli přítomni i přihlízející, byť zde byly rozdíly dle typu násilného skutku. Vliv návykových látek na páchaní činu byl spíše výjimečný. Občas se však objevily případy, kde pachatel využil situace, že pod jejich vlivem byla oběť. Z hlediska vztahu mezi pachatelem a obětí se obdobně v obou obdobích nejčastěji jednalo o situace, kdy se znali od vidění. Roli zde však hrál také typ trestné činnosti.

V obou obdobích se jednalo nejčastěji o případy ryze instrumentálního násilí. Nicméně v prvním období to bylo 67 %, ve druhém již jen 36 %, přičemž prakticky stejně zastoupené byly i případy čistě reaktivního násilí (32 %) a případy násilí s primárně instrumentálním motivem, avšak se zřetelnými reaktivními prvky (rovněž 32 %). Vzhledem ke způsobu výběru výzkumného souboru a velmi nízkým počtům případů je třeba být velmi obezřetný při vyvozování toho, že lze sledovat posun od využívání agrese, jako prostředku k získání určité věci či jiného prospěchu k násilí jako vyhocené formě interpersonálních konfliktů. V úvahu je také třeba brát výše zmíněný nižší věk pachatelů v druhém období, což se zřejmě projevuje v tom, že častější, než tomu bylo dříve, jsou jiné typy násilných činů než loupeže, u nichž je instrumentální násilí typické. Rozhodně se ale podle našeho názoru jedná o téma, jemuž by se do budoucna v rámci výzkumu měla věnovat pozornost. Dalším zajímavým zjištěním je skutečnost, že u skutků, které měly primárně instrumentální rysy, ale v jejichž průběhu se objevily zjevné prvky násilí nepřátelského, se nejčastěji jednalo o případy spolupachatelství. Lze předpokládat, že právě určitá skupinová dynamika a snaha se předvést před ostatními může vést k bezohlednějšímu jednání vůči oběti.

Jak v prvním, tak v druhém období pak převažovaly skutky spontánní bez předchozího plánování. Pokud již o nějakou přípravu šlo, jednalo se zpravidla jen o rychlou domluvu se spolupachatelem těsně před samotným útokem. Výraznější rozdíly nebyly ani u skutečně způsobeného rozsahu poškození zdraví. Ve druhém období byl o něco větší podíl případů, kde k určitému zranění došlo, ale rozdíl nebyl výrazný. Zároveň je třeba brát do úvahy velmi

nízké počty těchto případů. Dva případy se závažným rozsahem zranění, které si vyžádalo hospitalizaci oběti, se staly v prvním období. Následky činu se lišily podle typu násilného chování. Menší pravděpodobnost, že dojde ke zranění oběti, byla v našem vzorku patrná u případů, které lze zařadit do kategorie instrumentální agrese. Násilné činy, které se obešly bez jakéhokoli zranění, byly také častější u dětí s předchozí zkušeností se soudem pro mládež. Psychické následky u oběti bylo možné registrovat jen v poměrně omezeném počtu případů, které si zároveň nevyžádaly odbornou péči. Nicméně skutečnost, že oběť nebyla léčena, nemusí znamenat, že psychické následky neutrpěla, resp. že by takovou pomoc nepotřebovala. Počítat je třeba i s tím, že taková informace nebyla ve spisu obsažena. Ani z hlediska způsobu provedení činu nebyly mezi oběma obdobími shledány výrazné rozdíly.

Nejčastější formou agrese byla agrese verbální. Hrubé nadávky či vyhrůžky byly přítomny ve většině sledovaných případů, relativně často se děti uchýlovaly také k úderům pěstí, kopům a ke snaze obět povalit na zem. Pokud se někdy objevily zbraně, sloužily zejména jako nástroj vyvolání strachu či zdůraznění převahy pachatele nad obětí, k porušení integrity těla nedošlo. Ojedinelé byly údery předmětem či škrcení oběti. V obou obdobích u případů, kde nešlo jen o verbální násilí a ve spisech byly potřebné informace k dispozici, jednoznačně převažovaly opakované ataky. Poměrně očekávané bylo zjištění rozdílu v počtu užitých forem násilí mezi případy násilí primárně instrumentálního a primárně reaktivního. Vztek a osobní hněv vůči oběti u násilí reaktivního zvyšuje pravděpodobnost, že útok zahrne více forem násilného jednání současně.

Pokud jde o poznatky z *analýzy spisů z roku 2018*, která se neomezila pouze na násilné skutky u dětí, kterým byly uložena ochranná výchova či léčení, a lépe tedy vypovídá o *celé populaci dětí*, které se pro násilné skutky dostaly před soud pro mládež, byť i zde je třeba vzít v úvahu limity související s výběrem souboru, lze říct, že z hlediska právní kvalifikace se nejčastěji jednalo o výtržnictví, a poté následovaly loupeže. S výjimkou jednoho skutku se vždy jednalo o činy dokonané. Pachatelé byli převážně chlapci. Většina dětí byla v době spáchání skutku ve věku 13 nebo 14 let, žila v původní rodině, a to buď úplně s oběma rodiči (40 % dětí), nebo doplněné o nového partnera jednoho z rodičů (21 %). Až na výjimky se jednalo o žáky běžné základní školy. Činů spáchaných ve spolupachatelství bylo nepatrně méně než těch spáchaných samostatně.

Oběti se zde příliš nelišily od souboru z předchozí analýzy. Nejčastěji se jí stal spolužák ze školy či školského zařízení, a poté osoba, kterou znalo dítě od vidění. Ani v jednom případě se zde nejednalo o skutek, kdy by dítě (agresor) jednalo pod vlivem alkoholu či drog. U obětí již tento prvek v několika případech přítomen byl. Z hlediska typu násilí převažovaly případy čistě reaktivní agrese, což byl výrazný rozdíl od předchozího výzkumného souboru. Také zde se jednalo většinou o činy spontánní, bez přípravy. V rámci námi analyzovaných spisů se tedy nepotvrdily názory některých respondentů, vyjádřené ve volných odpovědích, že se zvyšuje plánování a příprava dětí na spáchání činu jinak trestného. Typicky šlo o útoky dětí vůči spolužákům ze školy či školského zařízení. Objevily se ale také případy, kdy se na fyzickém násilí coby řešení vzájemného sporu dohodly obě strany předem. Došlo k nim zpravidla za přítomnosti dalších spolužáků či kamarádů a celá záležitost byla zaznamenána pomocí mobilního telefonu. Nechyběly ani případy dlouhodobé šikany.

Z hlediska právní kvalifikace se v převážné míře jednalo o trestné činy v základních skutkových podstatách. Kvalifikované skutkové podstaty, které by se vztahovaly k těžším následkům z hlediska poškození zdraví či závažnějším způsobům provedení, byly spíše ojedinělé. Pokud jde o skutečně způsobené důsledky na zdraví obětí, v jednom případě loupeže byla způsobena smrt z nedbalosti, 5 případů si vyžádalo hospitalizaci oběti, zhruba třetina případů si vyžádala ambulantní ošetření. I zde platilo, že zranění oběti bylo častější u případů, které můžeme zařadit do kategorie násilí reaktivního. Fyzická újma, ať již lehčího či těžšího charakteru, byla častější také u případů, kde byly ve spise zmínky o určité provokaci ze strany oběti. Z výše uvedeného lze dovodit, že násilí mezi dětmi, vedoucí k poškození zdraví, je často následkem vyhrocených osobních konfliktů, jejichž účastníci neovládnu vlastní emoce. Ve spisech výslovně zmíněné psychické újmy nebyly příliš časté.

Použití zbraní bylo spíše výjimečné. Nejčastější formou agrese byly útoky verbálního charakteru, tedy nadávky, urážky a výhrůžky. Pokud jde o přímé fyzické útoky, převažovaly údery či rány pěstí, kopání, povalení či strhnutí oběti na zem. V některých případech bylo využito více forem. Surový či trýznivý způsob provedení byl shledán v rámci právní kvalifikace pouze u jednoho skutku – týrání zvířete. Nicméně je třeba říct, že takových případů mohlo, a z některých zmíněných kazuistik je možné dovodit, že také bylo, více. Pouze se nejednalo o skutkové podstaty, kde by byl tento způsob přímo znakem skutkové podstaty. Ve většině případů bylo možné zaznamenat více než jeden typ či formu útoku. Zajímavé bylo, že více konkrétních forem násilí se objevilo u skutků páchaných dívkami. Nejčastějšími opatřeními, které soud za násilné skutky dětem uložil, byly v našem vzorku napomenutí s výstrahou a upuštění od uložení opatření. Ochranná výchova byla uložena sedmi dětem, ochranné léčení jednomu dítěti.

Z výše uvedených poznatků tedy nelze zaznamenat, že by docházelo k negativnímu trendu v oblasti nárůstu skutečně způsobených poškození zdraví oběti. Na druhé straně je zřejmé, že dochází k určitým změnám ve způsobu páchaní násilných trestných činů. Je zde patrný určitý přesun do kyberprostoru, tj. tedy převážně k verbálním formám agrese. Zároveň dochází i k případům, kde jsou dopady na oběť kumulovány. Nejprve dojde k přímému násilí a následně ještě k další dehonestaci oběti tím, že je napadení zachyceno a dále šířeno mezi vrstevníky prostřednictvím internetu či sociálních sítí, což může mít další psychické dopady na oběť. Zároveň je možné, že nahrávání násilných incidentů vnímají někteří agresori jako cestu k pomyslné „slávě“ a prestiži v očích mnohem širšího publika, než jaké představují vrstevníci v jeho bezprostředním okolí. Jedná se o zajímavé téma, jemuž by kriminologové měli v budoucnu věnovat pozornost.

Výše uvedená zjištění z našeho výzkumu jsou ovšem v kontrastu s tím, co si o vývoji kriminality této věkové kategorie myslí veřejnost. Námi zjištěné poznatky z výzkumu veřejného mínění ukazují, že většina veřejnosti je přesvědčena, že kriminalita dětí postupem času roste a současná generace dětí mladších 15 let je různými sociálně nežádoucími jevy, včetně nárůstu násilné kriminality a nárůstu surovějšího způsobu páchaní činů, zasažena více, než tomu bylo dříve. Tyto poznatky nejsou příliš překvapivé a odrážejí atmosféru v současné společnosti, přičemž v zásadě odpovídají obdobným výzkumům, které již na toto téma byly uskutečnily dříve.

Obecně lze tedy shrnout, že poznatky z našeho výzkumu, byť s vědomím již výše zmíněných limitů námi použitých metod a technik, nepotvrzují, že by docházelo v dlouhodobém horizontu k negativnímu vývoji v oblasti násilné kriminality mládeže, a to ani v oblasti zvyšování závažnosti násilných činů jinak trestných, resp. nárůstu brutality a agresivity dětí. Nejzávažnější násilné činy jinak trestné, případně násilné činy jinak trestné, kde by reálně docházelo k závažnějším poruchám zdraví či smrti obětí, jsou dlouhodobě spíše výjimečné. Zároveň je zřejmé, že došlo k posunu, pokud jde o páčání násilné kriminality touto věkovou kategorií ve smyslu částečného přesunu k verbálním formám v rámci kyberprostoru a částečně i využívání těchto médií i při páčání klasických forem násilné kriminality. Zde se pak objevuje prostor pro další výzkum, konkrétně např., zda nedochází k nárůstu psychických dopadů na oběti těchto činů, což je ovšem ještě náročnější úkol než v případě zjišťování fyzických forem poškození zdraví. Jako velmi zajímavé téma pro další výzkum se jeví také např. problematika vlivu youtuberů, influencerů, hraní násilných počítačových her či prezentace násilí v médiích.

Výsledky našeho výzkumu též ukazují, že z hlediska okolností páchaných skutků stále platí, že děti často páchají tyto skutky ve skupině. Často se jedná o primárně reaktivní násilí, kde jde o incidenty, které jsou výsledkem nezvládnutých emocí. Z hlediska cílení preventivních aktivit je také zároveň potřeba poukázat na to, že oběťmi jsou převážně vrstevníci a činy jsou páčány nejčastěji venku a v odpoledních hodinách, přitom tyto typické okolnosti činů se v čase příliš nemění.

Současné je třeba poukázat na to, že přestože není možné doložit dlouhodobý negativní trend, kdy nárůst násilných skutků v letech 2019 a 2022 lze zřejmě přičíst zejména demografickým vlivům, nelze problémové chování dětí, které se projevuje násilnými činy, podceňovat. Je třeba se zaměřit nejen v rámci aplikační praxe, ale též kriminologického výzkumu na to, zda aktuální společenská intervence u těchto dětí je adekvátní v tom směru, aby se dítě již dále těchto činů nedopouštělo a zdárně se vyvíjelo. Vyjdeme-li z poznatků o příčinách násilné kriminality, je třeba se primárně zaměřit na faktory, které se jeví v tomto smyslu jako klíčové, a řešit např. otázku dostupnosti psychologické, případně psychiatrické péče u těchto dětí a stabilizaci prostředí, ve kterém žijí. Částečně bude této problematice věnována pozornost v další publikaci z tohoto výzkumu, která bude zaměřena na zacházení s dětmi v systému soudnictví ve věcech mládeže. V souvislosti s významnými změnami v životním stylu mládeže v čase by také výzkumné pozornosti neměl uniknout vliv médií, sociálních sítí či počítačových her, zejména násilného charakteru, na závažné projevy násilného chování na úrovni činů jinak trestných i v českém prostředí, když poznatky zahraničních výzkumů v tomto směru nejsou zcela jednoznačné. Do budoucna je též třeba počítat i s aktuálními společenskými změnami, které zde mohou působit, jako jsou např. dlouhodobé důsledky spojené s tím, že v důsledku pandemie covid-19 došlo k výrazným problémům v oblasti vzdělávání a také psychického zdraví dětí. Počítat je také třeba s vlivem aktuálních socioekonomických a demografických změn spojených s válkou na Ukrajině a energetickou krizí, které se mohou negativně projevit zejména u dětí ze sociálně znevýhodněných skupin obyvatel.

Resumé

Problematika kriminality trestně neodpovědných dětí, zejména pak násilné kriminality, stojí v popředí zájmu jak odborné, tak široké veřejnosti. Často se tak děje pod vlivem morální paniky v souvislosti s tím, že se trestně neodpovědné dítě dopustilo závažného násilného činu. Poměrně často se lze také setkat s tvrzením, že dochází k negativním změnám v podobách násilné kriminality těchto dětí, zejména v oblasti zvyšování její agresivity a brutality.

Výzkum, jehož výsledky jsou prezentovány v této publikaci, se zaměřil právě na problematiku vývoje násilné kriminality dětí mladších 15 let, včetně snahy ověřit, jaké aktuálně jsou jevové podoby násilné kriminality páchané těmito dětmi. Pozornost se zejména zaměřila na závažnost ve způsobu páchaní této kriminality a její změny v průběhu času. Jedná se o dílčí cíl širěji koncipovaného výzkumu „Děti mladší patnácti let v systému soudnictví ve věcech mládeže, jehož celkové výsledky budou publikovány v samostatné publikaci, která se zabývá zacházením s dětmi mladšími patnácti let v systému soudnictví ve věcech mládeže.

Kromě nástinu problémů s terminologickým vymezením pojmů agrese, násilí, násilné kriminality a jejich forem a stručného nástinu základních teorií, které vysvětlují hlavní příčiny násilné kriminality, byla pozornost věnována i zahraničním poznatkům o vlivu vystavení mládeže násilí v médiích, resp. při hraní násilných počítačových her na agresivním chování, které však v tomto směru nepřinášejí jednoznačnou odpověď.

Výzkum se dále zaměřil na několik hlavních oblastí. První z nich byla analýza statistických údajů policie a státních zastupitelství. Dále byly zkoumány násilné skutky prostřednictvím analýzy soudních spisů, které se týkaly dětí projednávaných před soudem pro mládež. Pro její účely se při výběru násilných skutků vycházelo z širšího pojetí vymezení násilí, tj. včetně jeho verbálních forem, zároveň se však, kromě týrání zvířat, jednalo jen o násilné útoky proti člověku. Dalším zdrojem informací byly názory a poznatky expertů, realizované formou dotazníkového šetření mezi soudci pro mládež, státními zástupci se specializací na děti mladší 15 let, probačními úředníky, kurátory pro děti a mládež a pracovníky školských zařízení, kde je vykonávána ochranná výchova. Součástí výzkumu bylo i zjišťování názorů veřejnosti na vývoj kriminality a změny v násilné kriminalitě v této oblasti prostřednictvím výzkumu veřejného mínění.

Při analýze statistických údajů je třeba počítat s výraznými limity, které spočívají nejen v problému vymezení pojmu násilná kriminalita v policejních statistikách, ale ve významných změnách v metodice vykazování, což výrazně omezuje možnost srovnání s údaji před rokem 2016. Do úvahy bylo třeba brát také změny právní úpravy, především pak změny skutkových podstat trestných činů po účinnosti TrZ v roce 2010 a dekriminlizaci v oblasti majetkové trestné činnosti v roce 2020. Důležitým faktorem zde byla též opatření spojená s pandemií covid-19. Zároveň je třeba vzít s ohledem na použité metody a techniky v úvahu, že výsledky vypovídají primárně o situaci v oblasti registrované kriminality, byť zde lze předpokládat, že právě nejzávažnější formy násilné kriminality jsou registrované častěji než méně závažné formy kriminality dětí.

Při vědomí výše zmíněných problémů bylo možné na základě policejních statistik a statistik státních zastupitelství zaznamenat, že ve zkoumaném období let 2008 až 2022

došlo na jeho počátku k výraznému poklesu kriminality (skutků) páchaných dětmi mladšími 15 let, a to i v přepočtu na 10 000 obyvatel této věkové kategorie. Pak se situace stabilizovala, což v zásadě platí po celé následující období. Výraznější nárůst byl v roce 2019, nicméně počty skutků byly stále výrazně nižší, než tomu bylo na počátku sledovaného období. Poté, zejména v souvislosti s pandemií covid-19, následoval jejich pokles. V roce 2022 dochází opět k jejich zvýšení, a to i v případě intenzity, na úroveň před pandemií. Ze statistik státních zastupitelství lze dovodit obdobný vývoj i v případě počtů dětí mladších 15 let, jejichž činy jinak trestné byly vyřízeny v trestním řízení. I zde je v roce 2022 patrný nárůst, který však nedosahuje počtů v roce 2019 a v případě intenzity je na úrovni, která zde již byla v zásadě poměrně stabilizovaná od roku 2013, kdy byly absolutní počty těchto dětí mnohem nižší. Obdobně to platí i u věkové kategorie dětí ve věku 10–14 let, která tvoří převážnou většinu dětí mladších 15 let, jejichž činy jsou projednávány v trestním řízení. Nárůst kriminality dětí mladších 15 let na konci sledovaného období, s výjimkou období pandemie covid-19, je možné do značné míry vysvětlit silnými populačními ročníky 13 a 14letých dětí.

Podíl násilné kriminality dětí mladších 15 let na celkovém počtu jimi spáchaných skutků se v předmětném období výrazněji neměnil. V případě násilné kriminality byl také, zejména na počátku sledovaného období, patrný výraznější pokles skutků, poté se situace stabilizovala. Z hlediska intenzity se situace výrazněji nemění, resp. převážně ještě nepatrně klesá. Výraznější nárůst v absolutních počtech skutků na konci sledovaného období, opět vyjma covidových let, nebyl z hlediska intenzity tak zásadní. V rámci celého období se nejčastěji jednalo o loupeže, úmyslná ublížení na zdraví a s určitým odstupem pak vydírání. Frekventovaným činem, který však nemusí vždy vykazovat prvky násilí, je i výtržnictví. Zároveň lze zaznamenat, zejména ve srovnání s počátkem sledovaného období, nárůst podílu nebezpečného vyhrožování, což může souviset i s tím, že tento čin je možné páchat snadno v kyberprostoru a zároveň je v této formě i snadněji prokazatelný. Vraždy se po celou dobu objevují výjimečně. Poměrně velmi nízké počty jsou i u znásilnění, nicméně v předmětném období lze sledovat jejich nárůst, což lze zejména po roce 2010 do jisté míry přičíst změnám ve skutkové podstatě znásilnění a vydírání a po roce 2016 též možným změnám ve vykazování v policejních statistikách.

Zjistit, do jaké míry se mění závažnost, resp. roste agresivita či brutalita, je ze statistických údajů velmi obtížné. Vycházeli jsme zde z právních kvalifikací a soustředili jsme se na těžší následky či specifické způsoby provedení činu, pokud byly přímo znakem daných skutkových podstat. To však bohužel neplatí u všech násilných činů jinak trestných. Dále je třeba počítat i s možností nesprávné právní kvalifikace. Konkrétně jsme se zaměřili na sledování nejzávažnějších násilných činů jinak trestných, tedy vražd, úmyslné formy obecného ohrožení, úmyslného těžkého ublížení na zdraví a znásilnění. Také jsme se zaměřili na případy nejfrekventovanějších násilných činů jinak trestných – tj. loupeží, úmyslného ublížení na zdraví a vydírání. Při vědomí výše zmíněných omezení lze konstatovat, že po celé sledované období se děti dopouštěly těchto nejzávažnějších násilných činů jinak trestných, resp. dalších násilných činů jinak trestných s těžšími následky ve formě těžké újmy na zdraví či dokonce smrti ve velmi omezené míře. Kvalifikovaná vražda, která byla spáchána zvláště surovým či trýznivým způsobem, byla za celé sledované období registrována pouze v jednom případě. Také počty případů, kdy byl naplněn znak spáchání činu se zbraní (u těch skutkových podstat, kde existuje jako samostatný znak), byly velmi nízké.

Je pravda, že v rámci jiných činů jinak trestných se mohly takové závažnější způsoby provedení objevit. Nicméně, jak již bylo řečeno, pokud je prokázán takový způsob provedení, který zpravidla může vést např. k těžké újmě na zdraví či smrti, mělo by se to v právní kvalifikaci alespoň částečně projevit v tom, že budou shledány těžší následky (tj. závažnější poruchy zdraví či smrt), což statistické údaje nepotvrdily.

To, že by docházelo v tomto směru k nějakému zásadnímu negativnímu vývoji, nenačínají ani výsledky dotazníkového šetření realizovaného mezi soudci pro mládež, státními zástupci se specializací na problematiku dětí mladších 15 let, probačními úředníky – specialisty na mládež a kurátory pro děti a mládež. Zde je třeba uvést, že návratnost dotazníků, vyjma soudců, byla poměrně vysoká. Soudci i státní zástupci, kteří již působili v rámci této agendy déle než 10 let, poměrně jednoznačně vyjádřili názor, že během uplynulé dekády v oblasti počtu činů páchaných zvláště surovým či trýznivým způsobem k žádné podstatnější změně nedošlo, resp. téměř čtvrtina státních zástupců a necelá pětina soudců dokonce uvedla spíše pokles. Obdobně to platilo při dotazu na změny v počtech případů s těžkou újmou na zdraví v důsledku násilných činů jinak trestných páchaných těmito dětmi, kde změny neshledalo 60 % státních zástupců a 78 % soudců. Přitom 33 % státních zástupců a 17 % soudců uvedlo pokles takových činů. Naopak v případě využívání internetu či sociálních sítí při výhrůžkách násilím výrazná většina soudců (72 %) a státních zástupců (76 %) deklarovala, že za poslední dekádu počet takových případů spíše či výrazně vzrostl.

Všech výše uvedených profesí jsme se zeptali na obecnou otázku, zda došlo ke změnám ve způsobu provedení násilných činů jinak trestných. Naprostá většina soudců (94 %) i státních zástupců (84 %) s praxí delší než 10 let žádné významnější změny v dané oblasti nezaznamenala. U probačních úředníků a více pak u kurátorů pro děti a mládež sice převažoval názor, že se situace během posledních deseti let nezměnila (57 % kurátorů pro děti a mládež a 53 % probačních úředníků), ale v případě probačních úředníků byla téměř polovina opačného názoru. V rámci odpovědí na otázku, v čem tyto změny spočívají, uváděli respondenti právě obecně nárůst agresivity, brutality, či bezcitnosti, vyšší plánovitosti či přípravy činu, domlouvání bitek, ale též využívání sociálních sítí, či inspiraci dětí tím, co vidí na internetu či při počítačových hrách, užití mobilu ke „zdokumentování“ činu či nárůst nebezpečného vyhrožování prostřednictvím sociálních sítí. Poukazováno bylo i na dlouhodobější psychické dopady na oběť v této souvislosti.

V rámci expertního šetření pracovníků dětských domovů se školou a diagnostických ústavů, tj. zařízení, kde je vykovávána ochranná výchova, jsme se dotazovali na projevy agresivního chování přímo v těchto zařízeních. Je třeba zdůraznit, že názory expertů vypovídají spíše o celé populaci dětí umístěných v DDS či DÚ, tedy z velké části i o dětech, které zde vykonávají ústavní výchovu pro poruchy chování. Při interpretaci poznatků je třeba poukázat na nízkou návratnost dotazníků.

Z hlediska psychických zátěží, se kterými děti přicházejí do zařízení a které mohou mít vliv na násilné chování, se respondenti nejčastěji u dětí setkávají s ADHD, relativně často také s poruchami učení. Pokud jde o hodnocení změn v uplynulých deseti letech, velká část respondentů s praxí delší než 10 let uvedla, že se situace výrazněji nezměnila. Výjimku tvořilo ADHD, kde 51 % respondentů uvedlo, že podíl dětí s tímto syndromem během uplynulých deseti let vzrostl. Z vnějších negativních vlivů pak naprostá většina respondentů

vedla, že u všech dětí či u jejich naprosté většiny se setkávají se sociálně nepodnětným prostředím, emocionálním zanedbáváním v rodině a také užíváním tabáku. Relativně vysoký je podle nich také podíl dětí, vyrůstajících ve špatných socioekonomických podmínkách a s předchozí zkušeností s institucionální výchovou. Naopak naprostá většina respondentů uvedla, že zkušenost s předchozím projednáním činu jinak trestného před soudem pro mládež se týká pouze menší části dětí, obdobně tomu bylo u fyzického týrání či sexuálního zneužívání dětí. Pokud jde o změny v čase, ani zde u většiny sledovaných položek se dle respondentů situace příliš nezměnila. Nárůst byl zaznamenán u užívání marihuany, předchozí psychiatrické péče, výchovy v sociálně nepodnětném prostředí a u emocionálního zanedbávání.

Při posuzování různých forem agrese se podle respondentů nejvíce dětí v zařízeních pro výkon ochranné výchovy (DÚ a DDŠ) projevuje hrubými nadávkami či urážkami vůči vrstevníkům. Výrazně méně se objevuje verbální agrese vůči zaměstnancům, ale i zde byly odpovědi „větší část dětí“ a „všechny děti“ časté. Minimálně polovina nebo i více dětí pak dle většiny respondentů záměrně ničí osobní věci nebo vybavení zařízení. U závažnějších forem násilí respondenti převážně uváděli, že se daným způsobem neprojevuje žádné z dětí, nebo pouze jejich menší část. Nicméně např. u přímé fyzické agrese vůči ostatním dětem uvedla čtvrtina respondentů, že se s tímto chováním setkává zhruba u poloviny dětí, a více jak desetina dokonce u jejich větší části. Fyzická agrese vůči zaměstnancům je dle naprosté většiny respondentů problém menší části dětí, 18 % respondentů dokonce uvedlo, že se to netýká žádného z dětí v zařízení. Z hlediska změn v agresivním chování dětí poukázali respondenti na negativní vývoj zejména v případě verbálních forem agrese, především pak v případě hrubých urážek či nadávek. Naopak u nejzávažnějších forem násilí, tedy u přímé fyzické agrese vůči dětem a fyzické agrese vůči zaměstnancům, převládl názor, že podíl takto se projevujících dětí se v průběhu času nezměnil. Přesto nezanedbatelná část respondentů uvedla zhoršení situace, zejména u přímé fyzické agrese namířené proti ostatním dětem. V rámci volných odpovědí pak respondenti upozorňovali častěji např. na problém kyberšikany, nejen vůči dětem, ale i jejich rodičům, či pracovníkům zařízení.

Ředitele zařízení jsme požádali, aby uvedli přibližné odhady počtů násilných incidentů dětí v zařízení. Potvrdilo se očekávání, že nejvyšší počty byly uváděny u případů, které skončí ošetřením oběti v rámci zařízení. Méně často dochází podle ředitelů k případům, kdy zranění vyžaduje ambulantní ošetření ve zdravotnickém zařízení, a zcela výjimečně musí být oběť hospitalizována. Z hlediska vývoje situace během uplynulého desetiletí nepozoruje většina ředitelů výraznější změny, s výjimkou případů drobného zranění.

Dalším zdrojem poznání byla analýza spisů zaměřená na násilné činy jinak trestné, kterých se dopustily děti, kterým byla v letech 2008 a 2018 uložena ochranná výchova či ochranné léčení. Je tedy nutné zdůraznit, že se nejedná o vzorek celé populace dětí, které se ocitají před soudy pro mládež pro násilnou trestnou činnost. Zároveň je třeba brát do úvahy poměrně nízké počty případů v jednotlivých obdobích. Z hlediska právní kvalifikace v obou obdobích převažovaly loupeže. Nicméně v prvním období tvořily téměř 64 % všech násilných skutků a v druhém období již jen 56 %. Z hlediska právní kvalifikace se ve výrazné většině případů v obou obdobích jednalo o základní skutkové podstaty. Případy, kdy nastaly okolnosti, které podmiňují použití vyšší trestní sazby a z nichž lze usuzovat na závažnější způsob provedení činu, byly také v obou obdobích výjimečné. Jediným těžším

následkem v tomto smyslu byla nedbalostní smrt u jedné z loupeží, ke které došlo v druhém období. V naprosté většině případů v obou obdobích se jednalo o činy dokonané, shodně též jako pachatelé převažovali chlapci. Výraznější rozdíl se objevil v případě věku těchto dětí v době spáchání činu. V prvním období se jednalo o děti v průměru o téměř celý rok starší než v souboru z druhého období, což lze částečně vysvětlit demografickými změnami ve věkové struktuře obyvatelstva, kdy ve srovnání s rokem 2008 byly v roce 2018 méně početné populační ročníky ve věku nejsilněji zatíženém delikvencí, tj. 13leté a 14leté děti. S tím patrně souvisí i další zjištěný rozdíl, a to vyšší podíl dětí, které se násilného jednání dopustily v době, kdy byly umístěny v diagnostickém ústavu, nebo jim byla nařízena ústavní či dokonce ochranná výchova v prvním období. Děti z prvního období měly také častěji za sebou již předchozí zkušenost se soudem pro mládež.

Rozdíl naopak nebyl zjištěn, pokud jde o charakteristiku obětí. Typické bylo, že šlo o jednoho poškozeného, mužského pohlaví a zpravidla vrstevníka. Významnější rozdíly také nebyly shledány v případě místa a času spáchání činu – nejčastěji se jednalo o činy spáchané venku, typicky na ulici či hřišti, pokud jde o vnitřní prostředí, jednalo se nejčastěji o školu či školské zařízení, a to v odpoledních hodinách. Poměrně typické bylo též páchaní ve skupině, přičemž průměrný počet pachatelů byl trochu vyšší v druhém období. V obou obdobích mírně převažovaly případy, kdy u činu byli přítomni i přihlížející, byť zde byly rozdíly dle typu násilného skutku. Vliv návykových látek na páchaní činu byl spíše výjimečný. Občas se však objevily případy, kde pachatel využil situace, že pod jejich vlivem byla oběť. Z hlediska vztahu mezi pachatelem a obětí se obdobně v obou obdobích nejčastěji jednalo o situace, kdy se znali od vidění. Roli zde však hrál také typ trestné činnosti. V obou obdobích byly nejčastější případy ryze instrumentálního násilí. Nicméně v prvním období to bylo 67 %, ve druhém již jen 36 %, přičemž prakticky stejně zastoupené byly i případy čistě reaktivního násilí (32 %) a případy násilí s primárně instrumentálním motivem, avšak se zřetelnými reaktivními prvky (rovněž 32 %). Vzhledem ke způsobu výběru výzkumného souboru a velmi nízkým počtům případů je třeba být velmi obezřetný při vyvozování toho, že lze sledovat posun od využívání agrese jako prostředku k získání určité věci či jiného prospěchu k násilí jako vyhrocené formě interpersonálních konfliktů. V úvahu je také třeba brát výše zmíněný nižší věk pachatelů v druhém období, což se zřejmě projevuje v tom, že častější než dříve jsou jiné typy násilných činů než loupeže, kde je instrumentální násilí typické.

Dalším zajímavým zjištěním je skutečnost, že u skutků, které měly primárně instrumentální rysy, ale v jejichž průběhu se objevily zjevné prvky násilí nepřátelského, se nejčastěji jednalo o případy spolupachatelství. Lze předpokládat, že právě určitá skupinová dynamika a snaha se předvést před ostatními může vést k bezohlednějšímu jednání vůči oběti. Jak v prvním, tak v druhém období pak převažovaly skutky spontánní bez předchozího plánování. Pokud již o nějakou přípravu šlo, jednalo se zpravidla jen o rychlou domluvu se spolupachatelem těsně před samotným útokem. Výraznější rozdíly nebyly ani u skutečně způsobeného rozsahu poškození zdraví. V druhém období byl o něco větší podíl případů, kde k určitému zranění došlo, rozdíly ale nebyly výrazné. Menší pravděpodobnost, že dojde ke zranění oběti, byla v našem vzorku patrná u případů, které lze zařadit do kategorie instrumentálního násilí. Násilné činy, které se obešly bez jakéhokoli zranění, byly také častější u dětí s předchozí zkušeností se soudem pro mládež. Psychické následky u oběti bylo možné registrovat jen v poměrně omezeném počtu případů, které

si zároveň nevyžádaly odbornou péči. Nicméně skutečnost, že oběť nebyla léčena, nemusí znamenat, že psychické následky neutrpěla, resp. že by takovou pomoc nepotřebovala. Počítat je třeba i s tím, že taková informace nebyla ve spisu obsažena. Ani z hlediska způsobu provedení činu nebyly v těchto dvou obdobích shledány výrazné rozdíly. Nejčastější formou agrese byla agrese verbální. Hrubé nadávky či vyhrůžky byly přítomny ve většině sledovaných případů, relativně často se děti uchýlovaly také k úderům pěstí, kopům a ke snaze oběť povalit na zem. Pokud se někdy objevily zbraně, sloužily zejména jako nástroj vyvolání strachu či zdůraznění převahy pachatele nad obětí, k porušení integrity těla nedošlo. Ojedinelé byly údery předmětem či škracení oběti. V obou obdobích u případů, kde se nejednalo jen o verbální útoky a ve spisech byly potřebné informace, jednoznačně převažovaly opakované ataky. Poměrně očekávané bylo zjištění rozdílu v počtu užitých forem násilí mezi případy násilí primárně instrumentálního a primárně reaktivního, kde bylo užití více forem častější.

Analýza spisů z roku 2018 se neomezila pouze na násilné skutky u dětí, kterým byly uložena ochranná výchova či léčení, a lépe tedy vypovídá o celé populaci dětí, které se pro násilné skutky dostaly před soud pro mládež, byť je zde třeba při její interpretaci vzít v úvahu, že výběr vzorku byl primárně zaměřen na zacházení s dětmi mladšími patnácti let v systému soudnictví ve věcech mládeže. Nejčastěji se zde objevovala výtržnictví, a poté následovaly loupeže. S výjimkou jednoho skutku se vždy jednalo o činy dokonané. Pachatelé byli převážně chlapci. Většina dětí byla v době spáchání skutku ve věku 13 nebo 14 let, žila v původní rodině, a to buď úplně s oběma rodiči (40 % dětí), nebo doplněné o nového partnera jednoho z rodičů (21 %). Až na výjimky se jednalo o žáky běžné základní školy.

Oběti se příliš nelišily od souboru z předchozí analýzy, nejčastěji to byl spolužák ze školy či školského zařízení, a poté osoba, kterou znalo dítě od vidění. Činů spáchaných ve spolupachatelství zde bylo nepatrně méně než těch spáchaných samostatně. Z hlediska typu násilí převažovaly případy čistě reaktivní agrese, což byl výrazný rozdíl od předchozího výzkumného souboru. I zde se jednalo většinou o spontánní činy. Objevily se však také případy, kdy se na fyzickém násilí coby řešení sporu domluvili aktéři předem a k činu došlo zpravidla za účasti dalších spolužáků či kamarádů. Celá záležitost byla navíc někdy i zaznamenána mobilním telefonem. Nechyběly ani případy dlouhodobé šikany. V převážné míře se jednalo o trestné činy v základních skutkových podstatách. Kvalifikované skutkové podstaty, které by se vztahovaly k těžším následkům z hlediska poškození zdraví či závažnějším způsobům provedení, byly spíše výjimečné. Z hlediska skutečně způsobených důsledků na zdraví obětí byla v jednom případě loupeže způsobena z nedbalosti smrt, 5 případů si vyžádalo hospitalizaci oběti a zhruba třetina případů si vyžádala ambulantní ošetření. I zde platilo, že zranění oběti bylo častější u případů, které můžeme zařadit do kategorie násilí reaktivního. Fyzická újma, ať již lehčího či těžšího charakteru, byla častější také u případů, kde byly ve spise zmínky o určité provokaci ze strany oběti. Ve spisech výslovně zmíněné psychické újmy nebyly příliš časté. Použití zbraní bylo spíše výjimečné. Nejčastější formou agrese byly útoky verbálního charakteru, tedy nadávky, urážky a vyhrůžky. Pokud jde o přímé fyzické útoky, převažovaly údery či rány pěstí, kopání, povalení či strhnutí oběti na zem. V některých případech bylo využito více forem násilí. Surový či trýznivý způsob provedení byl shledán v rámci právní kvalifikace pouze u jednoho skutku – týrání zvířete. Nicméně je třeba říct, že takových případů mohlo být, a z některých zmíněných kazuistik je možné dovodit, že také bylo, více. Nejednalo

se ale o skutkové podstaty, kde by byl tento způsob přímo známkou skutkové podstaty. Ve většině případů bylo možné zaznamenat více než jeden typ či formu útoku. Nejčastějšími opatřeními, které soud za násilné skutky dětem uložil, byla v našem vzorku napomenutí s výstrahou a upuštění od uložení opatření. Ochranná výchova byla uložena sedmi dětem, ochranné léčení jednomu dítěti.

Výše uvedená zjištění z našeho výzkumu, kde byla využita kombinace různých způsobů, jak zjistit vývoj v oblasti násilné kriminality u této věkové kategorie dětí, se však liší od názorů veřejnosti. Dle námi zjištěných poznatků z výzkumu veřejného mínění se ukazuje, že většina veřejnosti (2/3) je přesvědčena, že kriminalita dětí postupem času roste a současná generace dětí mladších 15 let se chová hůř než dříve, a to včetně nárůstu násilné kriminality a nárůstu surovějšího způsobu páčání činů. To je odrazem atmosféry v současné společnosti a odpovídá to i poznatkům dřívějších výzkumů.

Poznatky z našeho výzkumu, byť s vědomím již výše zmíněných limitů námi použitých metod a technik, tedy nepotvrdily, že by docházelo v dlouhodobém horizontu k negativnímu vývoji v oblasti násilné kriminality mládeže. Nárůst násilných skutků v letech 2019 a 2022 lze zřejmě přičíst zejména demografickým vlivům. Výrazný negativní trend nelze najít ani v oblasti zvyšování závažnosti násilných činů jinak trestných, resp. nárůstu brutality a agresivity dětí. Nejzávažnější násilné činy jinak trestné, případně násilné činy jinak trestné, kde by reálně docházelo k závažnějším poruchám zdraví či smrti obětí jsou dlouhodobě spíše výjimečné. Zároveň je zřejmé, že došlo k posunu, pokud jde o páčání násilné kriminality touto věkovou kategorií k verbálním formám v rámci kyberprostoru a částečně i využívání moderních technologií při páčání klasických forem násilné kriminality. Jako vhodné se jeví v této souvislosti zaměřit další výzkum např. na sledování možného nárůstu psychických dopadů na oběti.

Zároveň je třeba zdůraznit, že nelze násilnou kriminalitu trestně neodpovědných dětí podceňovat. Stále je třeba nejen v rámci aplikační praxe, ale též kriminologického výzkumu věnovat pozornost tomu, jak na ni adekvátně reagovat. Cílit by se mělo na faktory, které se jeví z hlediska příčin násilné kriminality jako významné, a řešit např. otázku dostupnosti psychologické, případně psychiatrické péče u těchto dětí a stabilizace prostředí, ve kterém žijí. Pozornost by měla být věnována i situaci ve školských zařízeních, ve kterých je vykonávána ústavní a ochranná výchova. Násilí zde, byť převážně ve verbální podobě, není výjimečným jevem. Oběťmi jsou opět převážně děti zde umístěné. To klade velké nároky i na pracovníky v těchto zařízeních. Měly by jim tedy být vytvořeny takové podmínky, aby bylo možné těmto jevům předcházet, resp. na ně adekvátně reagovat. Je třeba se proto zamýšlet nad tím, do jaké míry mají pracovníci v jednotlivých zařízeních vytvořeny podmínky pro zvládání a prevenci těchto situací. Aktuální situaci v ČR v této oblasti bude věnována pozornost v další publikaci z tohoto výzkumu, která bude zaměřena právě na zacházení s dětmi v systému soudnictví ve věcech mládeže.

Výzkumnou pozornost by zasloužila problematika vlivu médií, sociálních sítí či počítačových her, zejména násilného charakteru, na závažné projevy násilného chování na úrovni činů jinak trestných a také na konkrétní způsoby páčání násilné trestné činnosti i v českém prostředí. Zároveň nelze do budoucna opomíjet aktuální společenské změny, jako jsou např. dlouhodobé důsledky spojené s pandemií covid-19, které se projevíly

výraznými problémy v oblasti vzdělávání a také psychického zdraví dětí. Počítat je také třeba s vlivy aktuálních socioekonomických a demografických změn spojených s válkou na Ukrajině a energetickou krizí, které se mohou negativně projevit zejména u dětí ze sociálně znevýhodněných skupin obyvatel.

Z hlediska okolností páchaných skutků stále platí, že děti je často páchají ve skupině a jedná se spíše o reaktivní typ násilí. Oběťmi jsou převážně vrstevníci a činy jsou páhány nejčastěji venku a v odpoledních hodinách. Tyto typické charakteristické okolnosti činů se v čase příliš nemění. Získané poznatky je nepochybně možné využít i z hlediska cílení konkrétních preventivních aktivit.

Summary

The issue of crime of criminally irresponsible children, especially violent crime, is at the forefront of the interest of both professionals and the public. Often this is done under the influence of moral panic in connection with the fact that a criminally irresponsible child has committed a serious violent act. It is also quite common to see claims that there are negative changes in the forms of violent crime committed by these children, particularly in terms of increasing aggression and brutality.

The research, the results of which are presented in this publication, has focused on the issue of the development of violent crime among children under 15 years of age, including an attempt to verify the current forms of violent crime committed by these children. In particular, the focus was on the severity in the way this crime is committed and its changes over time. This is a part of the broader research on ‚Children under fifteen in the youth justice system‘, the overall results of which will be published in a separate publication, which deals with the treatment of children under 15 in the youth justice system.

In addition to an outline of the problems with the terminological definition of the concepts of aggression, violence, violent crime and its forms, and a brief outline of the basic theories that explain the main causes of violent crime, attention was also paid to foreign findings on the impact of youth exposure to violence in the media, or playing violent computer games on aggressive behaviour, which, however, do not provide an unambiguous answer in this regard.

The research also focused on several main areas. The first was the analysis of statistical data from police and public prosecutors' offices. Next, violent acts were examined through an analysis of court files involving children in civil proceedings before youth courts. For its purposes, the selection of violent acts was based on a broader definition of violence, i.e. including its verbal forms, but at the same time, apart from animal cruelty, only violent attacks against humans were considered. Another source of information was the opinions and findings of experts, carried out in the form of a questionnaire survey among youth court judges, public prosecutors specialising in children under 15, probation officers, curators of children and youth (employees of the Authority for Social and Legal Protection of Children) and staff of educational facilities where protective education is carried out. The research also included a survey of the public's views on the development of crime and changes in violent crime in this area through a public opinion survey.

When analysing the statistical data, it is necessary to take into account significant limitations, which lie not only in the problem of defining the concept of violent crime in police statistics, but also in significant changes in the reporting methodology, which significantly limits the possibility of comparison with data prior to 2016. Changes in legislation also had to be considered, particularly changes to the constituent elements of some offences following the entry into force of the Criminal Code in 2010 and decriminalisation in the area of property crime in 2020. Measures associated with the covid-19 pandemic were also an important factor here. At the same time, with regard to the methods and techniques used, it should be taken into account that the results are primarily indicative of the situ-

ation in the area of registered crime, although here it can be assumed that it is the most serious forms of violent crime that are registered more frequently than less serious forms of youth crime.

While being aware of the above-mentioned problems, it was possible to note, based on police and public prosecutor's office statistics, that in the period 2008 to 2022, there was a significant decrease in offences (acts otherwise criminal) committed by children under the age of 15, even per 10 000 inhabitants of this age category. The situation then stabilised, which has been the case in principle throughout the following period. There was a more significant increase in 2019, but the numbers of acts otherwise criminal were still significantly lower than they were at the beginning of the reporting period. Thereafter, particularly in the context of the covid-19 pandemic, a decline followed. In 2022, there is again an increase, even per 10 000 inhabitants of this age category, to pre-pandemic levels. The statistics of the public prosecutors' offices show a similar trend in the number of children under the age of 15 whose acts otherwise criminal have been dealt with in criminal proceedings. Here, too, there is a noticeable increase in 2022, which, however, does not reach the numbers in 2019 and, per 10 000 inhabitants of this age category, is at a level that has been relatively stable since 2013, when the absolute numbers of these children were much lower. Similarly, the same is true for the 10–14 age group, which makes up the vast majority of children under 15 whose offences are dealt with in criminal proceedings. The increase in crime among children under 15 years of age at the end of the period under review, with the exception of the covid-19 pandemic period, can largely be explained by the strong population of 13 and 14 year olds.

The share of violent acts otherwise criminal committed by children under 15 years of age in the total number of offences committed by them did not change significantly during the period in question. In the case of violent crime, there was also, especially at the beginning of the period under review, a significant decrease in acts otherwise criminal, after which the situation stabilised. In relation to the population of the relevant age, the situation did not change significantly or, for the most part, still declined slightly. The more significant increase in the absolute number of acts otherwise criminal at the end of the period under review, again excluding the covid years, was not as substantial in relation to the population of the relevant age. Throughout the period, the most frequent crimes were robbery, intentional bodily harm and, at some distance, extortion. Disorderly conduct is also a frequent act otherwise criminal, but not necessarily one that has elements of violence. At the same time, there has been an increase in the proportion of dangerous threats, especially compared to the beginning of the period under review, which may be related to the fact that this act can be committed easily in cyberspace and is also easier to prove in this form. Murders have been rare throughout the period. The numbers are also relatively very low for rape, but there has been an increase in the period in question, which can be attributed to some extent to changes in constituent elements of crime in the case of rape and extortion, especially after 2010, and to possible changes in reporting in police statistics after 2016.

It is very difficult to ascertain from statistical data to what extent the severity is changing, or the aggression or brutality is increasing. We have drawn on the legal classifications here and focused on the more severe consequences or specific ways of carrying out the offence

if they were a direct feature of the offence. Unfortunately, this is not the case for all violent acts otherwise criminal. Furthermore, the possibility of incorrect legal qualification must also be considered. In particular, we have focused on monitoring the most serious violent acts otherwise criminal, i.e., murder, intentional forms of public endangerment, intentional grievous bodily harm and rape. We also focused on cases of the most frequent violent acts otherwise criminal – i.e., robbery, intentional bodily harm and extortion. Bearing in mind the above-mentioned limitations, it can be noted that throughout the period under review, children committed these most serious violent acts otherwise criminal, or other violent acts otherwise criminal with more serious consequences in the form of grievous bodily harm or even death, to a very limited extent. Murder, which was committed in a particularly brutal or agonising manner, was registered in only one case during the whole period under review. The number of cases in which the offence with a weapon (for those offences where it is a special aggravating circumstance of an offence in legal qualification) was fulfilled was also very low. It is true that in the context of other otherwise criminal acts such more serious forms of committing of an offence may have occurred. However, as already mentioned, if a method of committing an offence is proven which can normally lead to, for example, grievous bodily harm or death, this should be reflected in the legal qualification at least in part by the finding of more severe consequences (i.e. more grievous bodily harm or death), which the statistics do not support.

The results of a questionnaire survey carried out among youth judges, prosecutors specialising in the issue of children under 15, probation officers – youth specialists and curators of children and youth do not indicate that there is any significant negative development in this respect. It should be noted here that the return rate of the questionnaires, with the exception of judges, was relatively high. Both judges and prosecutors who had been working in this field for more than 10 years expressed the opinion quite clearly that there had been no significant change in the number of crimes committed in a particularly brutal or agonising manner during the past decade, or rather, almost a quarter of prosecutors and less than a fifth of judges even reported a decrease. A similar pattern was true when asked about changes in the number of cases involving serious bodily injury as a result of violent acts otherwise criminal committed by these children, where 60% of prosecutors and 78% of judges found no change. In contrast, 33% of prosecutors and 17% of judges reported a decrease in such acts. On the other hand, in the case of the use of the Internet or social networks in threats of violence, a significant majority of judges (72%) and prosecutors (76%) declared that the number of such cases had increased rather or significantly over the last decade.

We asked all of the above experts with more than ten years' experience about the general question of whether there have been changes in the way violence acts otherwise criminal are carried out. The vast majority of judges (94%) and prosecutors (84%) did not report any significant changes in this area. Although the prevailing opinion among probation officers, and more so among youth probation officers, was that the situation had not changed over the last ten years (57% of curators of children and youth and 53% of youth probation officers), almost half held the opposite view. In response to the question of what these changes consisted of, respondents mentioned in general an increase in aggression, brutality or callousness, more planning or preparation of the crime, arranging fights, but also the use of social networks, or children being inspired by what they see on the internet

or in computer games, the use of mobile phones to ,document‘ the crime, or an increase in dangerous threats via social networks. The longer-term psychological effects on the victim in this context were also pointed out.

As part of an expert survey of staff in institutions where protective education (measure consisting of placement in a special school facility) for children under 15 is provided, we asked about the manifestations of aggressive behaviour directly in these institutions. It should be emphasised that the experts‘ opinions are more likely to be about the entire population of children placed in these facilities, i.e. largely about children who are being institutionalized for behavioural disorders. When interpreting the findings, it is important to point out the low return rate of the questionnaires.

In terms of the psychological stresses that children come to the facility with and that can influence violent behaviour, respondents most frequently encountered ADHD. Learning disabilities were also relatively common. In terms of assessing changes over the past ten years, a large proportion of respondents with more than 10 years‘ experience reported that the situation had not changed significantly. The exception was ADHD, where 51% of respondents reported that the proportion of children with this syndrome had increased over the past ten years. In terms of external negative influences, the vast majority of respondents reported that all or most of children experience a socially unstimulating environment, emotional neglect in the family and tobacco use. The proportion of children growing up in poor socio-economic conditions and with previous experience of institutional education is also relatively high, they said. Conversely, the vast majority of respondents reported that previous experience with proceedings before youth court only applied to a minority of children. Similarly expressed in the case of physical abuse or sexual abuse of children. In terms of changes over time, respondents also felt that the situation had not changed much for most of the items surveyed. Increases were noted for marijuana use, prior psychiatric care, being raised in a socially unsupportive environment, and emotional neglect.

When considering the different forms of aggression, according to the respondents, most children in the facilities for execution of protective education display crude swearing or insults towards their peers. Verbal aggression towards staff was significantly less common, but here too the responses ,most children‘ and ,all children‘ were common. At least half or more of the children then deliberately destroy personal belongings or equipment at the facility, according to most respondents. For the more serious forms of violence, respondents overwhelmingly reported that none or only a minority of children were involved in this way. However, e.g. for direct physical aggression towards other children, a quarter of respondents reported experiencing this behaviour in about half of the children, and more than a tenth even in a larger proportion of them. Physical aggression towards staff is, according to the vast majority of respondents, a problem for a minority of children, with 18% of respondents even stating that it does not affect any of the children in the establishment. In terms of changes in children’s aggressive behaviour, the respondents pointed to a negative development especially in the case of verbal forms of aggression, especially in the case of crude insults or swearing. On the other hand, for the most serious forms of violence, i.e. direct physical aggression against children and physical aggression against staff, the prevailing opinion was that the proportion of children acting in this way had not changed over time. Nevertheless, a significant proportion of respondents reported a deterioration in

the situation, particularly in the case of direct physical aggression against other children. In the open-ended responses, respondents more frequently pointed out, for example, the problem of cyberbullying, not only against children, but also against their parents or staff.

We asked facility directors to provide approximate estimates of the number of violent incidents involving children in the facility. This confirmed the expectation that the highest numbers were reported for incidents that result in the victim receiving treatment within the facility. Less frequently, according to the directors, there are cases where the injury requires outpatient treatment in a medical facility, and quite rarely the victim must be hospitalized. In terms of the evolution of the situation over the past decade, most directors do not observe significant changes, except in cases of minor injuries.

Another source of insight was an analysis of case files focused on violent acts otherwise criminal committed by children who were placed in protective education or protective treatment (quasi-compulsory treatment) in 2008 and 2018. It is important to emphasize, therefore, that this is not a sample of the entire population of children who find themselves before the youth courts for violent acts otherwise criminal. At the same time, the relatively low numbers of cases in each period should be taken into account. In terms of legal qualification, robbery predominated in both periods. However, they accounted for almost 64 % of all violent offences in the first period and only 56 % in the second period. In terms of legal qualification, the vast majority of cases in both periods involved were without particularly aggravated circumstances. Cases in which there were circumstances which conditioned the application of a higher penalty rate and from which a more serious manner of committing the offence could be inferred were exceptional in both periods. The only more serious consequence in this sense was the negligent death in one of the robberies, which occurred in the second period. In the vast majority of cases in both periods, the acts were completed, with boys predominating as the perpetrators. A more marked difference emerged in the case of the age of these children at the time of the offence. In the first period, the children were on average almost a full year older than the second period cohort, which may be partly explained by demographic changes in the age structure of the population, with the population in 2018 being smaller than in 2008 in the age groups most heavily burdened by delinquency, i.e. 13 and 14 year olds. This is probably related to another observed difference, namely the higher proportion of children who committed violent acts while they were placed in a diagnostic institution or were ordered to institutional or even protective education in the first period. Children in the first period were also more likely to have had previous experience with the proceedings before the youth court.

In contrast, no difference was found in terms of the characteristics of the victims. Typically, the victims were single, male, and usually peers. No significant differences were also found in terms of the place and time of the offence, with the most frequent offences taking place outdoors, typically in the street or playground, while in terms of the indoor environment, it was most often in a school or educational establishment, in the afternoon. Group perpetration was also fairly typical, with the average number of accomplices being slightly higher in the latter period. In both periods, cases where bystanders were present were slightly more prevalent, although there were differences by type of violent act. The influence of addictive substances on the commission of the offence was rather exceptional. However, there were occasional cases where the perpetrator took advantage of the fact that

the victim was under their influence. In terms of the relationship between the perpetrator and the victim, similarly in both periods, the most frequent situations were those in which they had known each other by sight. However, the type of offence also played a role. In both periods, cases of purely instrumental violence were the most frequent. However, in the first period, 67 % of the cases were purely reactive violence (32 %) and cases of violence with a primarily instrumental motive but with clear reactive elements (also 32 %) were almost equally represented in the second period. Given the way the research sample was selected and the very low numbers of cases, one must be very cautious in concluding that a shift can be observed from the use of aggression as a means of obtaining a cause or other benefit to violence as an escalated form of interpersonal conflict. One should also take into account the aforementioned younger age of the perpetrators in the second period, which seems to be reflected in the fact that other types of violent acts than robberies, where instrumental violence is typical, are more common than before.

Another interesting finding is the fact that the acts that were primarily instrumental in nature, but in the course of which there were obvious elements of hostile violence, were most often cases of complicity. It can be assumed that a certain group dynamic and the desire to show off in front of others may lead to more reckless behaviour towards the victim. In both the first and second periods, spontaneous acts without prior planning prevailed. If there was any preparation, it was usually just a quick agreement with the accomplices just before the attack. There were no significant differences in the actual extent of the damage to health. In the second period, there was a slightly higher proportion of cases where some injury had occurred, but the differences were not too big. A lower likelihood of injury to the victim was evident in our sample for cases that could be categorised as instrumental aggression. Violent acts that went without any injury were also more common among children with prior youth court experience. Psychological consequences for the victim could only be registered in a relatively limited number of cases, which also did not require professional care. However, the fact that the victim was not treated does not necessarily mean that she did not suffer psychological consequences or that she did not need such help. It must also be taken into account that such information was not contained in the case file. Nor were there any major differences between the two periods in terms of the manner in which the offence was carried out. The most frequent form of aggression was verbal aggression. Crude insults or threats were present in the majority of the cases observed, and children also resorted relatively frequently to punching, kicking and trying to throw the victim to the ground. If weapons were sometimes present, they were mainly used as a tool to induce fear or to emphasise the perpetrator's superiority over the victim; there was no violation of the integrity of the body. The striking with an object or strangling of the victim was rare. In both periods, in cases where the attacks were not merely verbal and the necessary information was in the files, repeated attacks clearly predominated. Quite expected was the finding of a difference in the number of forms of violence used between cases of primarily instrumental and primarily reactive violence, where the use of multiple forms was more common.

The analysis of the 2018 case files was not limited to violent offenses for children who were placed on protective education or protective treatment, and thus is more indicative of the entire population of children who were brought before the youth court for violent offenses, although its interpretation here must take into account that the sample selection

was primarily focused on the treatment of children under the age of fifteen in the youth justice system. Disorderly conduct was the most common offence, followed by robbery. With the exception of one offence, these were always completed offences. The perpetrators were predominantly boys. Most of the children were aged 13 or 14 at the time of the offence, living in their original family, either complete with both parents (40% of the children) or supplemented by a new partner of one of the parents (21%). With a few exceptions, they were pupils of a mainstream primary school.

The victims did not differ much from the group from the previous analysis, most often a classmate from school or a school facility, and then a person the child knew by sight. There were slightly fewer acts committed in complicity than those committed alone. In terms of the type of violence, cases of purely reactive aggression predominated, which was a marked difference from the previous research cohort. Again, these were mostly spontaneous acts. But there were also cases where physical violence as a solution to a dispute was agreed upon by the actors beforehand and the act was usually committed in the presence of other classmates or friends. In addition, the whole affair was sometimes recorded on a mobile phone. There were also cases of long-term bullying. In the main, these were offences without particularly aggravated circumstances. Act otherwise criminal involving more severe consequences in terms of damage to health or more serious methods of execution were rather rare. In terms of the actual health consequences caused to the victims, one case of robbery resulted in death by negligence, 5 cases required hospitalisation of the victim and about a third of the cases required outpatient treatment. Again, victim injury was more common in cases that can be categorised as reactive violence. Physical harm, whether of a lighter or more severe nature, was also more frequent in cases where the file mentioned some provocation on the part of the victim. Psychological harm specifically mentioned in the files was not very common. The use of weapons was rather rare. The most frequent form of aggression was verbal attacks, i.e. insults, swearing and threats. In terms of direct physical attacks, punches or blows with the fist, kicking, rolling or pushing the victim to the ground were predominant. In some cases, more than one form of violence was used. Only one act, cruelty to an animal, was found to have been committed in a brutal or agonising manner. However, it must be said that there could have been, and from some of the case studies mentioned it can be inferred that there were, more such cases. However, they were not cases where that method was a direct constituent element of an act otherwise criminal. In most cases, more than one type or form of attack could be recorded. The most common measures imposed by the court for violent acts against children in our sample were cautions with warnings and waivers of imposition of measure. Protective education was imposed on seven children, and protective treatment was imposed on one child.

However, the above findings from our research, which used a combination of different ways to identify trends in violent crime among this age group of children, differ from public opinion. According to our findings from public opinion research, it appears that the majority of the public (2/3) believe that child crime is increasing over time and that the current generation of children under 15 are behaving worse than before, including an increase in violent crime and an increase in more brutal ways of committing crimes. This is a reflection of the climate in contemporary society and is consistent with the findings of previous research.

The findings from our research, although aware of the aforementioned limitations of the methods and techniques we used, did not confirm that there would be a negative development in the area of violent crime of children under 15 in the long term. The increase in violent acts otherwise criminal in 2019 and 2022 can probably be attributed mainly to demographic influences. A significant negative trend cannot be found in the increase in the severity of violent acts otherwise criminal, or in the increase in brutality and aggression among children. The most serious violent acts otherwise criminal, or violent acts otherwise criminal where there would realistically be more serious health disorders or death of victims, are rather exceptional in the long term. At the same time, it is clear that there has been a shift in terms of the perpetration of violent crime by this age group towards verbal forms within cyberspace and, to some extent, the use of modern technology in the perpetration of traditional forms of violent crime. In this context, it seems appropriate to focus further research on, for example, monitoring the possible increase in the psychological impact on victims.

At the same time, it should be emphasized that the violent crime of criminally irresponsible children cannot be underestimated. Attention still needs to be paid, not only in application practice but also in criminological research, to how to respond to it adequately. It should target factors that appear to be significant in terms of the causes of violent crime and address, for example, the issue of the availability of psychological or psychiatric care for these children and the stabilisation of their environment. Attention should also be paid to the situation in educational facilities where institutional and protective education is provided. Violence here, albeit mostly verbal, is not an exceptional phenomenon. Again, the victims are mainly children placed there. This places great demands on the staff in these institutions. Conditions should therefore be created for them in such a way that these phenomena can be prevented or adequately responded to. It is therefore necessary to reflect on the extent to which staff in individual facility have the conditions in place to deal with and prevent such situations. The current situation in the Czech Republic in this area will be addressed also in the next publication from this research, which will focus specifically on the treatment of children in the youth justice system.

Research attention should be paid to the influence of the media, social networks and computer games, especially of a violent nature, on serious manifestations of violent behaviour at the level of otherwise criminal acts and also on specific ways of committing violent crime in the Czech environment. At the same time, current societal changes, such as the long-term consequences of the covid-19 pandemic, which have resulted in significant problems in the field of education and children's mental health, cannot be ignored for the future. It is also necessary to take into account the effects of the current socio-economic and demographic changes associated with the war in Ukraine and the energy crisis, which may have a negative impact on children from socially disadvantaged groups in particular.

In terms of the circumstances of the acts committed, it is still the case that children often commit them in groups and it is more of a reactive type of violence. The victims are mostly peers and the acts are mostly committed outdoors and in the afternoon. The findings can undoubtedly be used to target specific prevention activities.

Použité prameny

- Alleyne, E., & Parfitt, C. (2018). Factors that distinguish aggression toward animals from other antisocial behaviors: Evidence from a community sample. *Aggressive Behaviour*, 44(5), 481–490. <https://doi.org/10.1002/ab.21768>
- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2001). Effects of violent video games on aggressive behavior, aggressive cognition, aggressive affect, physiological arousal, and prosocial behavior: a meta-analytic review of the scientific literature. *Psychological Science*, 12(5), 353–359. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00366>
- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53(1), 27–51.
- Anderson, C. A., & Groves, C. (2013). General aggression model. In M. C. Eastin (Ed.), *Encyclopedia of media violence* (pp 182–187). Sage Publications.
- Antier, E. (2011). *Agresivita dětí*. Portál.
- Ashby, M. (2017). Comparing methods for measuring crime harm/severity. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 12(4), 439–454. <https://doi.org/10.1093/police/pax049>
- Auger, M. T., & Boucharlat, C. (2005). *Učitel a problémový žák: strategie pro řešení problémů s kázní a učením*. Portál.
- Barry, M. (2006). *Youth offending in transition: the search for social recognition*. Routledge.
- Bendl, S. (2004). *Kázeňské problémy ve škole*. Triton.
- Blatníková, Š., Faridová, P., & Zeman, P. (2015). *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Blatníková, Š., Přesličková, H., Novopacká, M., & Zeman, P. (2021). *Kriminální historie pachatelů závažného násilí v ČR*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Bostrom, M. (2001). *The 21st century teen: Public perception and teen reality*. Framework Institute.
- Bowie, V. (2002). Defining violence at work: a new typology. In M. Gill, B. Fisher, & V. Bowie (Eds.), *Violence at work: causes, patterns and prevention* (pp 1–20). Willan Publishing.
- Breuer, J., & Elson, M. (2017). Frustration-aggression theory. In P. Sturmeijer (Ed.), *Wiley handbook of violence and aggression*. Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781119057574.whbva040>
- Brown, S. (2005). *Understanding youth and crime*. Open University Press.
- Budd, T. (1999). *Violence at work: findings from the British crime surveys*. Home Office.
- Carnagey, N., Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2007). The effect of video game violence on physiological desensitization to real-life violence. *Journal of Experimental Social Psychology*, 43(3), 489–496. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2006.05.003>
- Cejp, M. (2018). *Kriminologický výzkum*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Cornell, D. G., Warren, J., Stafford, E., Oram, G., & Pine, D. (1996). Psychopathy of instrumental and reactive violent offenders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64(4), 783–790. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.64.4.783>
- Coyne, S. M. (2007). Does media violence cause violent crime? *European Journal on Criminal Policy and Research*, 13(3–4), 205–211. <https://doi.org/10.1007/s10610-007-9044-5>
- Česká školní inspekce. (5. 5. 2017). *Kvalita výchovně vzdělávací činnosti v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy – Tematická zpráva*. https://www.csicr.cz/html/tz_kvalita_vychovne/html5/index.html?&locale=CSY
- Čírtková, L. (2006). *Policejní psychologie*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Delaney, A. X. (2021). *Norms of violence*. Routledge.

- DeLisi, M., Vaughn, M. G., Gentile, D. A., Anderson, C. A., & Shook, J. J. (2012). Violent video games, delinquency, and youth violence: new evidence. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 11(2), 132–142. <https://doi.org/10.1177/1541204012460874>
- Dignan, J. (2005). *Understanding victims and restorative justice*. Open University Press.
- Dingwall, G. (2006). *Alcohol and crime*. Willan Publishing.
- Farrington, D. P. (2005). Introduction to integrated developmental and life-course theories of offending. In D. P. Farrington (Ed.), *Integrated developmental and life-course theories of offending* (pp 1–14). Transaction Publishers.
- Farrington, D. P. (2007). Childhood risk factors and risk-focused prevention. In M. Maguire, R. Morgan, & R. Reiner (Eds.), *The Oxford handbook of criminology* (pp 602–640). Oxford University Press.
- Farrington, D., & Welsh, B. (2007). *Saving children from a life of crime*. Oxford University Press.
- Ferguson, C. J., Olson, C. K., Kutner, L. A., & Warner, D. E. (2014). Violent video games, catharsis seeking, bullying, and delinquency: a multivariate analysis of effects. *Crime & Delinquency*, 60(5), 764–784. <https://doi.org/10.1177/0011128710362201>
- Ferguson, C. J., Rueda, S. M., Cruz, A. M., Ferguson, D. E., Fritz, S., & Smith, S. M. (2008). Violent video games and aggression: causal relationship or byproduct of family violence and intrinsic violence motivation? *Criminal Justice and Behavior*, 35(3), 311–332. <https://doi.org/10.1177/0093854807311719>
- Freud, S. (1969). *Nová řada přednášek k úvodu do psychoanalýzy*. Státní zdravotnické nakladatelství.
- Gřivna, T., Scheinost, M., Zoubková, I., Barilik, I. N., Bohuslav, L., Cejp, M., Firstová, J., Holas, J., Hořák, J., Kudrlová, K., Marešová, A., Moulisová, M., Musil, J., Navrátilová, J., Podaná, Z., Říha, J., Tomášek, J., Večerka, K., & Zeman, P. (2019). *Kriminologie*. Wolters Kluwer.
- Hamby, S. (2017). On defining violence, and why it matters. *Psychology of Violence*, 7(2), 167–180. <https://doi.org/10.1037/vio0000117>
- Hayesová, N. (1998). *Základy sociální psychologie*. Portál.
- Hensley, C., & Tallichet, S. E. (2009). Childhood and adolescent animal cruelty methods and their possible link to adult violent crime. *Journal of Interpersonal Violence*, 24(1), 147–158. <https://doi.org/10.1177/08862605083157>
- Hernandez, K. A., Ferguson, S., & Kennedy, T. D. (2020). *A closer look at juvenile homicide: kids who kill*. Springer.
- Holas, J., Krulichová, E., Háková, L., & Scheinost, M. (2016). *Regionální kriminalita a její odraz v kvalitě života obyvatel*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Chomynová, P., Csémy, L., & Mravčík, V. (2020). *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019*. https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/33292/1057/Zaostreno%202020-05_ESPAD%202019.pdf
- Jedlička, R., & Kořan, J. (1998). *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Karolinum.
- Jewkes, Y. (2004). *Media and crime*. Sage Publications.
- Kempes, M., Matthys, W., de Vries, H., & van England, H. (2005). Reactive and proactive aggression in children: a review of theory, findings and the relevance for child and adolescent psychiatry. *European Child and Adolescence Psychiatry*, 14(1), 11–19.

- Kocourková, J., & Hort, V. (2004). Vražedné jednání dětských a adolescentních pachatelů. *Kriminalistický sborník*, 48(5), 28–29.
- Komenda, A. (1999). *Sociální deviace: historická východiska a základní teoretické přístupy*. Univerzita Palackého.
- Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. a., Zwi, A. B., & Lozano, R. (2002). *World report on violence and health*. World Health Organization.
- Kyriacou, C. (2005). *Řešení výchovných problémů*. Portál.
- Levi, M., Maguire, M., & Brookman, F. (2007). Violent crime. In M. Maguire, R. Morgan, & R. Reiner (Eds.), *The Oxford handbook of criminology* (pp 687–732). Oxford University Press.
- Lorenz, K. (1992). *Takzvané zlo*. Mladá fronta.
- Marešová, A., Havel, R., Martinková, M., & Tamchyna, M. (2015). *Násilná kriminalita v nejisté době*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Martínek, Z. (2009). *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Grada.
- Matoušek, O., & Matoušková, A. (2011). *Mládež a delikvence*. Portál.
- Mattinson, J., & Mirrlees-Black, C. (2000). *Attitudes to crime and criminal justice: findings from the 1998 British Crime Survey*. Development and Statistics Directorate.
- McArdle, S., Lambie, I., & Miers, S. (2018). Investigating the relationship between perceived community safety and the public's attitudes towards the treatment of youth offenders in *New Zealand Journal of Pacific Rim Psychology*, 12, 1–10. <https://doi.org/10.1017/prp.2018.19>
- Miczek, K. A., DeBold, J. F., Gobrogge, K., Newman, E. L., & de Almeida, R. M. (2017). The role of neurotransmitters in violence and aggression. In P. Sturmey (Ed.), *The Wiley handbook of violence and aggression*. Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781119057574.whbva019>
- Ministerstvo vnitra ČR. (2017). *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2016*. <https://www.mvcr.cz/clanek/statistiky-kriminality-dokumenty.aspx>
- Ministerstvo vnitra ČR. (2022). *Zpráva o situaci v oblasti veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti na území České republiky za rok 2021*. <https://www.mvcr.cz/clanek/statistiky-kriminality-dokumenty.aspx>
- Miovský, M., Miovská, L., & Trapková, B. (2006). Užívání alkoholu u dětí 5.–7. tříd základních škol: výsledky kvaziexperimentální evaluační studie. *Adiktologie*, 6(2), 163–173.
- Mire, S., & Roberson, C. (2011). *The study of violent crime: its correlates and concerns*. CRC Press.
- Moravcová, E., Podaná, Z., & Buriánek, J. (2015). *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Triton.
- Morrow, M. T., Hubbard, J. A., Bookhout, M. K., Docimo, M. A., Swift, L. E., Grassetti, S. N., & Cabanas, K. L. (2021). Lower level of classroom aggression predict stronger relations between peer victimization and reactive versus proactive aggression. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(15–16), 182–202. <https://doi.org/10.1177/088626052199>
- Muncie, J. (2009). *Youth and crime*. Sage Publications.
- Nakonečný, M. (1995). *Psychologie osobnosti*. Academia.
- Nakonečný, M. (1999). *Sociální psychologie*. Academia.
- Nejvyšší státní zastupitelství. (2015). *Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2014 (textová část)*. https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/03/Zpr%C3%A1va-o-%C4%8Dinnosti_2014.pdf

- Nejvyšší státní zastupitelství. (2020). *Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2019*. <https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/06/Zprava-o-cinnosti-SZ-za-rok-2019-textova-cast.pdf>
- Newburn, T. (2007). *Criminology*. Willan Publishing.
- Nichols, S. L., & Good, T. L. (2004). *America's teenagers – myths and realities*. Routledge.
- Palkosková, M., Myšková, L., Baltag T., Novotná, H.; Balcarová; A., Petruželka, B., Fiala, M., Orlíková, B., Pernicová, K., Doležalová, P., & Petrenko, R. (2019). *Děti s projevy delikventního chování v institucionální výchově*. Národní ústav pro vzdělávání. <http://archiv-nuv.npi.cz/t/publikace-ustavka/deti-s-projevy-delikventniho-chovani-v-institucionalni.html>
- Policie ČR (2023). Statistické přehledy kriminality za rok 2022. <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2022.aspx>
- Roberts, J. V. (2004). Public opinion and youth justice. In M. H. Tonry, & A. N. Doob (Eds.), *Youth crime and youth justice* (pp 495–542). University of Chicago Press.
- Roberts, J. V., & Hough, M. (2005). Sentencing young offenders: public opinion in England and Wales. *Criminal Justice*, 5(3), 211–232. <https://doi.org/10.1177/1466802505055831>
- Roubalová, M., Holas, J., Kostelníková, Z., & Pešková, M. (2019). *Oběti kriminality. Poznatky z viktimizační studie*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Rozum, J., Kotulan, P., Háková, L., & Tomášek, J. (2005). *Výzkum trestného činu loupeže v Praze*. Institut pro kriminologie a sociální prevenci.
- Savolainen, J., Hurtig, T. M., Ebeling, H. E., Moilanen, I. K., Hughes, L. A., & Taanila, A. M. (2010). Attention deficit hyperactivity disorder (ADHD) and criminal behaviour: the role of adolescent marginalization. *European Journal of Criminology*, 7(6), 442–459. <https://doi.org/10.1177/1477370810376568>
- Sherman, L., Neyroud, P., & Neyroud, E. (2016). The Cambridge Harm Index: measuring total harm for crime based on sentencing guidelines. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 10(3), 171–183. <https://doi.org/10.1093/police/paw003>
- Šámal, P., Gřivna, T., Herczeg, J., Kratochvíl, V., Púry, F., Rizman, S., & Vanduchová, M. (2012a). *Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář*. C. H. Beck.
- Šámal, P., Gřivna, T., Herczeg, J., Kratochvíl, V., Púry, F., Rizman, S., & Vanduchová, M. (2012 b). *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. C. H. Beck.
- Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., & Šámalová, M. (2011). *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha. C. H. Beck
- Ščerba, F. (2013). K některým problémům trestního postihu násilných trestných činů. *Kriminalistika*, 46(3), 198–207.
- Tanaka, A., Raishevich, N., & Scarpa, A. (2010). Family conflict and childhood aggression: the role of child anxiety. *Journal of Interpersonal Violence*, 25(11), 2127–2143. <https://doi.org/10.1177/0886260509354516>
- Tapscott, J. L., Hancock, M., & Hoaken, P. N. (2012). Severity and frequency of reactive and instrumental violent offending. *Criminal Justice and Behaviour*, 39(2), 202–219. <https://doi.org/10.1177/0093854811429647>
- Tomášek, J. (2008). Učitel jako oběť násilí – poznatky z viktimologického šetření na českých středních školách. *Pedagogika*, 58(4), 379–391.
- Tomášek, J. (2013). *Self-reportové studie kriminálního chování*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

- Toušek, L., Walach, V., Kupka, P., Tvrdá, K., Brendzová, A., Lupták, L., & Vanková, K. (2018). *Labyrintem zločinu a chudoby: kriminalita a viktimizace v sociálně vyloučených lokalitách*. Doplněk.
- Třebatická, J., & Škodáček, I. (2016). ADHD – možnosti alternativní terapie. *Psychiatrie pro praxi*, 17(2e), 11–17.
- Vágnerová, M. (2005). *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Karolinum.
- Válková, H., Kuchta, J., Hulmáková, J., Černíková, V., Čírtková, L., Firstová, J., & Smejkal, V. (2019). *Základy kriminologie a trestní politiky*. C. H. Beck.
- Večerka, K., Holas, J., Štěchová, M., Diblíková, S., & Neumann, J. (2004). *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Večerka, K., Holas, J., Tomášek, J., Diblíková, S., & Blatníková, Š. (2009). *Mládež v kriminologické perspektivě*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Večerka, K., Štěchová, M., Holas, J., & Diblíková, S. (2000). *Sociálně patologické jevy u dětí*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Waddington, P., Badger, D., & Bull, R. (2006). *The violent workplace*. Willan Publishing.
- Walker, M. (2018). *Proč spíme: odhalte sílu snění a spánku*. Jan Melvil Publishing.
- Wieviorka, M. (2009). *Violence: a new approach*. Sage Publications.
- Wojciechowski, T. W. (2021). The role of ADHD in predicting the development of violent behavior among juvenile offenders: participation versus frequency. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(1–2), 625–642. <https://doi.org/10.1177/0886260517734225>
- Zedner, L. (2002). Victims. In M. Maguire, R. Morgan, & R. Reiner (Eds.), *The Oxford handbook of criminology* (pp 419–456). Oxford University Press.
- Zeman, P., Diblíková, S., Trávníčková, I., & Tomášek, J. (2010). *Názory a postoje občanů v oblasti trestní politiky*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Zoubková, I., & Moulisová, M. (2004). *Kriminologie a prevence kriminality*. Armex Publishing.

Použité statistické zdroje dat

Nestandardní sestavy dle věku o skutcích dle TSK za roky 2008–2022, Odbor věcných gescí a statistik Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR.

Přehledy o vyřízených věcech a stíhaných a podezřelých osobách, nestandardní sestavy pro osoby ve věku 0–14 let, Ministerstvo spravedlnosti, justiční databáze CSLAV.

Přehledy o vyřízených věcech a stíhaných a podezřelých osobách, nestandardní sestavy pro osoby ve věku 0–14 let – vybrané skutkové podstaty za příslušné roky, Ministerstvo spravedlnosti, justiční databáze CSLAV.

Statistické přehledy kriminality za příslušné roky, policejní prezidium ČR.
<https://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>

Údaje o počtech obyvatel dle jednotek věku k 1. 7. příslušného roku, Věkové složení obyvatelstva za příslušné roky, Český statistický úřad, <https://www.czso.cz/>

Použité právní předpisy či jejich části jsou citovány na příslušných místech v textu.

Seznam použitých zkratek

ADHD	porucha pozornosti s hyperaktivitou
CSLAV	Centrální statistické listy a výkaznictví
DDŠ	Dětský domov se školou
DÚ	Diagnostický ústav
IKSP	Institut pro kriminologii a sociální prevenci
MVČR	Ministerstvo vnitra ČR
PMS	Probační a mediační služba
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
tr. zák.	zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve pozdějších předpisů
TrZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů
TSK	takticko-statistická klasifikace
TÚZ	těžká újma na zdraví
ZSM	zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
ZVÚOV	zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Přílohy

Příloha 1 – Dotazník pro pracovníky DDŠ a DÚ

Otázka 1. Uveďte prosím, v jakém typu zařízení působíte. Pokud působíte v obou typech, zvolte zařízení, v němž máte hlavní pracovní poměr. Následně pak prosím odpovídejte i na další otázky z hlediska zkušeností právě z tohoto zařízení. V případě, že působíte ve více zařízeních stejného typu, zohledněte v odpovědích zkušenosti ze zařízení s větší kapacitou dětí.

diagnostický ústav	dětský domov se školou
--------------------	------------------------

Otázka 2. Odhadněte prosím, jak velký podíl mezi dětmi mladšími patnácti let, které přicházejí do Vašeho zařízení, představují děti s následujícími typy psychické či jiné zátěže. Současně uveďte, zda tento podíl za posledních deset let klesl, zůstal stejný, nebo vzrostl (svou odpověď tedy prosím v každém řádku označte jak v levém-šedivém, tak v pravém-bílém sloupci).

Typ zátěže	Podíl dětí, které přicházejí s touto zátěží do našeho zařízení					Podíl dětí s touto zátěží během uplynulých deseti let				
	žádné z dětí	menší část dětí	zhruba polovina dětí	větší část dětí	všechny děti	výrazně klesl	spíše klesl	zůstal zhruba stejný	spíše vzrostl	výrazně vzrostl
ADHD (hyperaktivita s poruchou pozornosti)										
Poruchy učení (dyslexie, dysgrafie aj.)										
Depresivní ladění										
Mentální retardace										
Tělesné omezení (v důsledku vrozené vady, nemoci či úrazu)										

Otázka 3. Obdobným způsobem jako v předchozí otázce se prosím vyjádřete také k různým životním zkušenostem, s nimiž děti mladší patnácti let do Vašeho zařízení přicházejí.

Typ zkušenosti	Podíl dětí, které s touto zkušeností přicházejí do našeho zařízení					Podíl dětí s touto zkušeností během uplynulých deseti let				
	žádné z dětí	menší část dětí	zhruba polovina dětí	větší část dětí	všechny děti	výrazně klesl	spíše klesl	zůstal zhruba stejný	spíše vzrostl	výrazně vzrostl
Emocionální zanedbávání ze strany rodičů nebo jiných pečovatелů										
Emocionální týrání ze strany rodičů nebo jiných pečovatелů										
Fyzické týrání ze strany rodičů nebo jiných pečovatелů										

Sexuální zneužívání ze strany rodičů nebo jiných pečovatelů										
Sociálně nepodnětné výchovné prostředí (problémové sociální normy rodičů nebo pečovatelů)										
Špatné socioekonomické podmínky (chudoba, sociálně vyloučené lokality apod.)										
Kriminální vzory v rodině (rodiče, sourozenci, pečovatelé)										
Zneužívání alkoholu nebo omamných či psychotropních látek rodiči nebo jinými pečovateli										
Předchozí zkušenost dítěte s institucionální péčí (např. dětský domov, pobyt ve středisku vých. péče)										
Předchozí psychiatrická léčba dítěte										
Předchozí delikvence dítěte na úrovni přešupků										
Předchozí projednání dítěte před soudem pro mládež pro spáchání činu jinak trestného										
Užívání alkoholu (dítětem)										
Užívání tabáku – kouření (dítětem)										
Užívání marihuany (dítětem)										
Užívání jiné omamné či psychotropní látky (dítětem)										

Otázka 3 b. Vyskytují se u dětí mladších patnácti let, které přicházejí do Vašeho zařízení, nějaké jiné typy psychické zátěže či negativních životních zkušeností? Pokud ano, uveďte prosím:

Otázka 4. Nyní se zaměříme na různé projevy agresivního chování dětí mladších patnácti let, k nimž může ve Vašem zařízení docházet (myšleno jak přímo v něm, tak např. na organizovaných vycházkách či výletech). Zajímá nás, jak velká část dětí se takto projevuje a zda jejich podíl klesl, zůstal stejný, nebo vzrostl.

Typ chování	Podíl dětí, které se v našem zařízení takto projevují					Podíl dětí, které se v našem zařízení takto projevují, během uplynulých deseti let				
	žádné z dětí	menší část dětí	zhruba polovina dětí	větší část dětí	všechny děti	výrazně klesl	spíše klesl	zůstal zhruba stejný	spíše vzrostl	výrazně vzrostl
Sebepoškozování (agrese vůči vlastní osobě s cílem ublížit si – tedy <i>nikoli</i> např. tetování nebo piercing)										
Verbální agrese vůči jinému dítěti či dětem (hrubé nadávky či urážky)										
Verbální agrese vůči zaměstnanci či zaměstnancům (hrubé nadávky či urážky)										
Vyhrožování fyzickým násilím vůči jinému dítěti či dětem										
Vyhrožování fyzickým násilím vůči zaměstnanci či zaměstnancům										
Záměrné ničení osobních věcí nebo vybavení zařízení										
Přímá fyzická agrese vůči jinému dítěti či dětem – napadení										
Přímá fyzická agrese vůči zaměstnanci či zaměstnancům – napadení										

Otázka 4a. Vyskytují se ve Vašem zařízení nějaké jiné formy agresivního chování u dětí mladších patnácti let? Pokud ano, uveďte je, prosím:

Otázka 4 b. Pokud se s agresivním chováním dětí ve Vašem zařízení setkáváte, jaké jsou podle Vašeho názoru jeho nejčastější příčiny či důvody?

Uveďte, prosím, 3 nejvýznamnější:

Otázka 4c. Měla na případné agresivní chování dětí ve Vašem zařízení vliv pandemie covid-19? Pokud ano, popište, prosím, v jakém smyslu:

Otázka 5. Přímá fyzická agrese může mít různé následky pro oběť i situaci v celém zařízení. Uveďte prosím, jak často ve Vašem zařízení dochází k níže popsaným událos-

tem – svůj odhad vyjádřete přibližným počtem případů během jednoho kalendářního roku (tedy např. 0, 1, 5 nebo 20). Zároveň prosím v pravém sloupci označte, zda se počet takových případů změnil za uplynulé desetiletí.

Typ následků	Odhad počtu případů během jednoho kalendářního roku	Počet těchto případů během uplynulých deseti let				
		výrazně klesl	spíše klesl	zůstal zhruba stejný	spíše vzrostl	výrazně vzrostl
Drobné zranění napadeného – ošetření v rámci zařízení						
Zranění napadeného – ambulantní ošetření ve zdravotnickém zařízení						
Zranění napadeného – hospitalizace ve zdravotnickém zařízení						
Kvůli agresivnímu chování dítěte byla do zařízení přivolána Policie ČR						
Agresivní dítě bylo v důsledku svého chování hospitalizováno v zařízení psychiatrické péče						

Otázka 6. Uvažoval/a jste již někdy o tom, že kvůli agresivnímu chování dětí mladších patnácti let v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy tuto oblast opustíte a najdete si pracovní uplatnění jinde?

- ano, o takové změně jsem již uvažoval
- ne, o takové změně jsem dosud neuvažoval

Otázka 7. Následující výroky se týkají různých aspektů zacházení s dětmi mladšími patnácti let s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou. V první (bílé) části tabulky se jedná o posouzení situace obecně v celém systému zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy pro děti mladší patnácti let, ve druhé (šedivé) pak o zkušenosti přímo ve Vašem zařízení. U každého výroku, prosím, uveďte míru svého souhlasu či nesouhlasu.

	naprosto souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	naprosto nesouhlasím	nevím, nedokážu posoudit
Celková personální kapacita odborných pracovníků je dostatečná.					
Současný systém vzdělávání odborných pracovníků je vyhovující.					
Platové podmínky odborných pracovníků jsou vyhovující.					
V zařízeních je mezi odbornými pracovníky dostatečný podíl mužů.					

Soudy při uložení ústavní výchovy umisťují děti do vhodných konkrétních zařízení.					
Děti jsou soudem umisťovány do zařízení, kde není problémem možnost pravidelného kontaktu s rodinou s ohledem na vzdálenost bydliště rodiny.					
Sociální práce orgánu sociálně-právní ochrany dětí s rodinami dětí z hlediska přípravy na jejich návrat do rodiny je na dobré úrovni.					
Zákon o výkonu ústavní a ochranné výchovy nabízí dostatek vhodných opatření pro řešení případů, kdy se dítě chová v zařízení problémově.					
Slabinou současné praxe je umisťování dětí s ochrannou a ústavní výchovou do jednoho zařízení.					
Pokud je potřeba dítě s ústavní výchovou přemístit do jiného zařízení, soud o tom rozhodne dostatečně rychle.					
Pokud je podán návrh na umístění dítěte s ochrannou výchovou mimo zařízení, soud o tom rozhodne dostatečně rychle.					
Pokud ředitel zařízení podá podnět ke zrušení ochranné výchovy, soud o něm rozhodne dostatečně rychle.					
V ČR je pro děti mladší 15 let dostatek specializovaných zařízení či oddělení (např. se závislostmi na návykových látkách).					
V ČR je pro děti mladší 15 let s nařízenou ochrannou výchovou dostatek zařízení s technickým zabezpečením proti útěku dětí dle zákona o výkonu ústavní a ochranné výchovy.					
V ČR je dostatek dětských domovů se školou s kapacitou maximálně 16 dětí.					
Spolupráce našeho zařízení s Policií ČR je na dobré úrovni.					
Spolupráce našeho zařízení s orgánem sociálně-právní ochrany dětí je na dobré úrovni.					
Spolupráce našeho zařízení s rodiči je na dobré úrovni.					
Naše zařízení nemá problém s dostupností kontinuální psychologické péče.					
Naše zařízení nemá problém s dostupností potřebné zdravotní péče.					
Naše zařízení nemá problém s dostupností potřebné psychiatrické péče.					
Naše zařízení nemá problém s dostupností potřebné adiktologické péče.					

Otázka 8. Napadají Vás jiné skutečnosti či problémy, které práci s dětmi mladšími patnácti let v dětských domovech se školou a v diagnostických ústavech komplikují? Uveďte je, prosím:

Otázka 9. Jednou z často diskutovaných otázek mezi odbornou veřejností je minimální věk trestní odpovědnosti. Podle Vašeho názoru by bylo vhodné:

- a) zachovat současnou hranici 15 let
- b) snížit současnou hranici, a to na: ... let
- c) zvýšit současnou hranici, a to na: ... let
- d) nevím, nedokážu posoudit

Otázka 9 b. Pokud změnu dolní hranice trestní odpovědnosti navrhuje, vysvětlete prosím, co Vás k tomuto názoru vede:

Otázka 10. Navrhoval byste v systému zacházení s dětmi v ústavní a ochranné výchově určité zásadnější změny (včetně změn právní úpravy apod.)? Pokud ano, uveďte je, prosím:

Otázka 11. Objevily se v rámci práce s dětmi ve Vašem zařízení specifické problémy spojené s pandemií covid-19? Popište je, prosím:

Otázka 12. Napadá Vás k tématu, kterému se věnoval tento dotazník, ještě něco, co považujete za důležité? Uvítáme jakýkoli námět či připomínku:

Na závěr Vás ještě požádáme o sdělení následujících údajů (tyto údaje budou využity pouze pro hromadné statistické zpracování):

Pohlaví: Muž   Žena

Věk: ... (let)

Vaše současná pracovní pozice v zařízení:

ředitel	etoped	vychovatel	speciální pedagog	psycholog
---------	--------	------------	-------------------	-----------

Délka praxe v zařízení, kde nyní působíte: ... (let)

Délka celkové praxe ve škol. zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy: ... (let)

Kapacita Vašeho zařízení: ... (dětí)

Vaše zařízení je:

pouze pro chlapce	pouze pro dívky	koedukované
-------------------	-----------------	-------------

Odhad podílu dětí s nařízenou ochr. výchovou ve Vašem zařízení v roce 2020: ... (%)

Uveďte prosím, zda je součástí Vašeho zařízení některé z následujících oddělení:

Oddělení s výchovně léčebným režimem	Ano	Ne
Oddělená výchovná skupina pro děti s nařízenou ochrannou výchovou	Ano	Ne
Oddělení pro děti s extrémními poruchami chování (EPCHO)	Ano	Ne
Specializované oddělení pro děti se závislostmi na návykových látkách	Ano	Ne

Příloha 2 – Dotazník pro soudce (Vybrané otázky vztahující se k problematice násilné kriminality a k obecným údajům o respondentech)

Následující otázky jsou zaměřeny na změny ve struktuře kriminality dětí mladších 15 let v posledních 10 letech. Pokud v systému soudnictví ve věcech mládeže působíte méně než 10 let, pokuste se, prosím, zhodnotit vývoj během doby Vašeho působení.

2. Posuďte změny v charakteristikách násilných činů jinak trestných, projednávaných v rámci Vaší praxe soudce pro mládež:

Počet těchto případů během uplynulých deseti let

	výrazně klesl	spíše klesl	zůstal zhruba stejný	spíše vzrostl	výrazně vzrostl
Počet případů činů jinak trestných spáchaných zvláště surovým či trýznivým způsobem.	☐	☐	☐	☐	☐
Počet případů, kde došlo ke způsobení těžké újmy na zdraví poškozeného.	☐	☐	☐	☐	☐
Počet případů vyhrožování násilím prostřednictvím internetu či sociálních sítí.	☐	☐	☐	☐	☐

3. Pozorujete v případech násilných činů jinak trestných páchaných dětmi mladšími 15 let v posledních 10 letech významné změny ve způsobu provedení?

- ano
 ne

- 3.A. Jaké významné změny ve způsobu provedení násilných činů jinak trestných pozorujete?

Na závěr Vás ještě požádáme o sdělení následujících údajů (využity budou pouze pro hromadné statistické zpracování):

24. Vaše pohlaví:

- Muž
 Žena

25. Váš věk (v letech):

26. Délka praxe jako soudce/soudkyně pro mládež (v letech):

27. Jakou část Vaší celkové agendy tvoří řízení ve věcech dětí mladších 15 let dle hlavy III ZSM?

- celou
- většinu
- zhruba polovinu
- menší část
- zanedbatelnou část

Příloha 3 – Dotazník státní zástupci (Vybrané otázky vztahující se k problematice násilné kriminality a k obecným údajům o respondentech)

Následující otázky jsou zaměřeny na změny ve struktuře kriminality dětí mladších 15 let v posledních 10 letech. Pokud v systému soudnictví ve věcech mládeže působíte méně než 10 let, pokuste se, prosím, zhodnotit vývoj během doby Vašeho působení.

2. Posuďte změny v charakteristikách násilných činů jinak trestných, projednávaných v rámci Vaší praxe státního zástupce:

Počet těchto případů během uplynulých deseti let

	výrazně klesl	spíše klesl	zůstal zhruba stejný	spíše vzrostl	výrazně vzrostl
Počet případů činů jinak trestných spáchaných zvláště surovým či trýznivým způsobem.	☐	☐	☐	☐	☐
Počet případů, kde došlo ke způsobení těžké újmy na zdraví poškozeného.	☐	☐	☐	☐	☐
Počet případů vyhrožování násilím prostřednictvím internetu či sociálních sítí.	☐	☐	☐	☐	☐

3. Pozorujete v případech násilných činů jinak trestných páchaných dětmi mladšími 15 let v posledních 10 letech významné změny ve způsobu provedení?

- ano
 ne

- 3.A. Jaké významné změny ve způsobu provedení násilných činů jinak trestných pozorujete?

Na závěr Vás ještě požádáme o sdělení následujících údajů (využity budou pouze pro hromadné statistické zpracování):

23. Vaše pohlaví:

- Muž
 Žena

24. Váš věk (v letech):

V řízení ve věcech dětí mladších 15 let působím jako státní zástupce:

- pouze v rámci trestní působnosti se specializací na protiprávní činy mládeže, činy jinak trestné spáchané dětmi mladšími 15 let a trestné činy spáchané na mládeži

- pouze v rámci mimotrestní působnosti se specializací na sociálně-právní ochranu dětí a řízení ve věcech dětí mladších 15 let a trestně neodpovědných mladistvých
- obojí

26. Jak dlouho se již problematice dětí mladších 15 let v rámci své působnosti státního zástupce věnujete? Uveďte prosím počet let:

27. Působíte na:

- okresním státním zastupitelstvem (obvodním, Městským státním zastupitelstvem v Brně)
- krajským státním zastupitelstvem

28. Jakou část Vaší celkové agendy tvoří řízení ve věcech dětí mladších 15 let dle hlavy III. ZSM?

- celou
- většinu
- zhruba polovinu
- menší část
- zanedbatelnou část

Příloha 4 – Dotazník pro probační pracovníky (Vybrané otázky vztahující se k problematice násilné kriminality a k obecným údajům o respondentech)

2. Pozorujete v případech násilných činů jinak trestných páchaných dětmi mladšími 15 let v posledních 10 letech významné změny ve způsobu provedení? Pokud v systému soudnictví ve věcech mládeže působíte méně než 10 let, pokuste se, prosím, zhodnotit vývoj během doby Vašeho působení.

Ano, změny pozoruji.

Ne, změny nepozoruji.

2.A. Jaké významné změny ve způsobu provedení násilných činů jinak trestných pozorujete?

Na závěr Vás ještě požádáme o sdělení následujících údajů (využity budou pouze pro hromadné statistické zpracování).

21. Vaše pohlaví:

Muž

Žena

22. Váš věk (v letech):

23. Délka Vaší praxe jako probačního úředníka se specializací na mládež (v letech):

24. Jakou část Vaší celkové agendy tvoří specializace na mládež?

Celou

Větší část

Zhruba polovinu

Menší část

Zanedbatelnou část

Příloha 5 – Dotazník pro kurátory pro děti a mládež (Vybrané otázky vztahující se k problematice násilné kriminality a k obecným údajům o respondentech)

2. Pozorujete v případech násilných činů jinak trestných páchaných dětmi mladšími 15 let v posledních 10 letech významné změny ve způsobu provedení? Pokud v oblasti řízení ve věcech dětí mladších 15 let, které se dopustily činů jinak trestných, působíte méně než 10 let, pokuste se, prosím, zhodnotit vývoj během doby Vašeho působení.

Ano, změny pozoruji.

Ne, změny nepozoruji.

2.A. Jaké významné změny ve způsobu provedení násilných činů jinak trestných pozorujete?

Na závěr Vás ještě požádáme o sdělení následujících údajů (využity budou pouze pro hromadné statistické zpracování).

24. Vaše pohlaví:

Muž

Žena

25. Váš věk (v letech):

26. Jak dlouho již působíte jako kurátor pro děti a mládež? Uveďte prosím počet let:

27. Jakou část Vaší celkové agendy tvoří oblast práce s dětmi mladšími 15 let v rámci řízení ve věcech dětí mladších 15 let, které se dopustily činu jinak trestného v soudnictví ve věcech mládeže?

Celou

Větší část

Zhruba polovinu

Menší část

Zanedbatelnou část

Příloha 6 – Vybrané otázky z dotazníku CVVM vztahující se k problematice domácího násilí

IK 10. Domníváte se, že kriminalita páchaná dětmi do patnácti let v ČR za posledních deset let:

- Výrazně vzrostla
- Mírně vzrostla
- Zůstala na přibližně stejné úrovni
- Mírně klesla
- Výrazně klesla?
- Nedokáže odhadnout

IK 11. Následující výroky se týkají toho, jak se chovají dnešní děti přibližně ve věku jedenáct až čtrnáct let ve srovnání se stejně starými dětmi v době před deseti lety. Uvedte, prosím, nakolik s těmito výroky souhlasíte, nebo nesouhlasíte.

(Rozhodně souhlasí, spíše souhlasí, spíše nesouhlasí, rozhodně nesouhlasí, neví)

- a) Dnešní děti častěji šikanují své spolužáky,
- b) dnešní děti se častěji dopouštějí krádeží,
- c) dnešní děti se častěji účastní rvaček,
- d) dnešní děti se častěji dopouštějí násilné kriminality,
- e) dnešní děti, které se dopouštějí násilných skutků, jsou při jejich páchání surovější.

Násilná kriminalita dětí mladších patnácti let

Autoři: Jana Hulmáková
Eva Biedermanová
Jan Tomášek
Jiří Vlach
Ilona Voldřichová

Vydavatel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Nám. 14. října 12, Praha 5

Určeno: Pro odbornou veřejnost

Design: addnoise.org

Sazba: Lukáš Pracný, sazbaknih.cz

Tisk: Reprocentrum, a. s., Blansko

Dáno do tisku: srpen 2023

Vydání: první

Náklad: 200 ks

